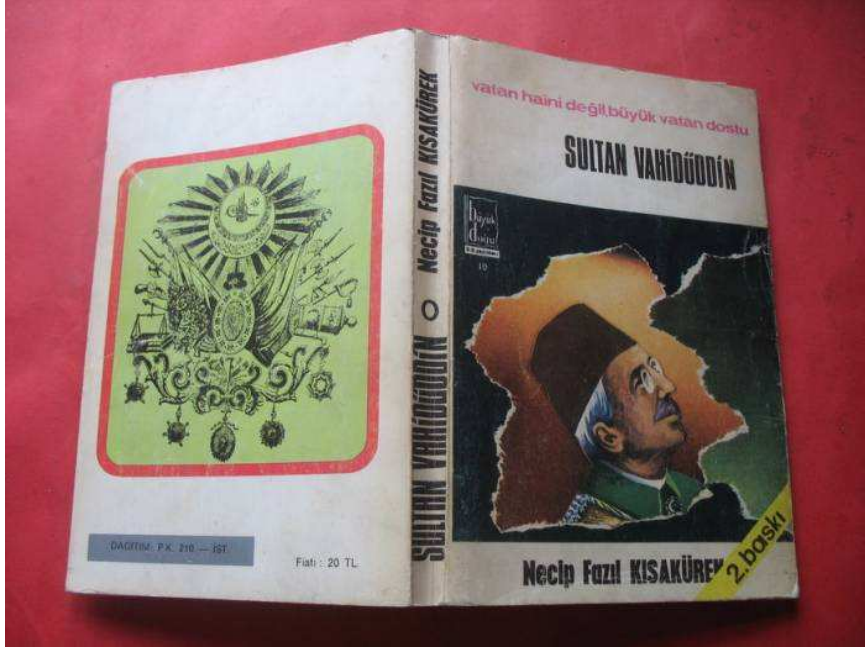

Necip Fazıl Kısakürek

Vatan Haini değil, Büyük Vatan Dostu Sultan Vahidüddin

NECİP FAZIL KISAKÜREK

Vatan haini değil, büyük vatan dostu, Sultan 6 ncı Mehmed Vahidüddin

TAKDİM

Bu eser, 6-7 yıl önce bir gazetede tefrika edildi, peşinden kitap halinde çıktı; ve ne gazetede, ne de kitap olarak yayınlanmasından herhangi bir takibe uğradı. Fakat bir müddet sonra nereden ve nasıl geldiği belirsiz bir tepki neticesi, Vahidüddin'i temize çıkarmak Atatürk'e hakaret sayıldı, kitap toplatıldı ve mahkemeye iletildi. Mahkeme, müellifinin kendisini savunmaya bile lüzum görmediği, bu bakımdan hâkim huzurunda boy göstermeye ihtiyaç hissetmediği, dünya görüşümüze aykırı «bilirkişi»lerin de bir ağızdan suçsuz bulduğu bu eser

hakkında bedahet üslûbiyle beraet kararı verdi. Fakat hüküm Temyizce bozuldu ve tam da mahkûmiyetin eşiğine sürüldüğümüz bir anda, Af Kanunu işi kurtardı. Şimdi eseri tekrar neşrederken şu üç ölçüye dayanıyoruz:

1 – Bir şeyi övmek, onun zıddını yermek değildir. Gündüzü medhetmekle geceyi zemmetmiş olmak manası alınamaz. En iptidaî ve sadece hissiyle hareket eden bir toplulukta bile, hukuk anlayışı olarak böyle bir abese yer bulunamaz.

2 – Eğer gündüzü medhedenin ruhunda geceye karşı ayrıca ve gizli bir nefret varsa, bu nefret açığa vurulmadıkça ve dışından bir işarete kavuşmadıkça sadece kimsenin el uzatamayacağı bir vicdan meselesi olarak kalır ve hiçbir türlü suçlandırılmaz.

3 – Kaldı ki, eserde bu nokta da ele alınmış ve Vahidüddin ile Atatürk arasında bir muhasebe yapılmaya kadar gidilmiş ve herhangi bir vehim tefsirine de imkân kalmaması için, hüküm, 226 nci sahîfede, yeni bir ilâve olarak verilmiştir. Bu bakımlardan eserimizi, hem belirttiği tarihî dâvaya dayanak olmak, hem de memleketimizde kanuna riayet diye bir şey bulunup bulunmadığını göstermek gibi iki başlı hizmet gayesiyle ve rahat gönülle neşrediyor ve her şeyi Hakka ve hak duygusuna ısmarlıyoruz.

N.F.K.

KÖŞK

Yirmi yaşlarında var, yoktum. Birkaç yıldır Beylerbeyinde oturuyorduk. Beylerbeyi ile Çengelköyü arasındaki iki yanı çınarlı Yalılar Boyu Caddesine bakınırdım. O zamanlar toprak, şimdi asfalt bu yolun üstünde, akşamları, Havuzbaşına kadar yürümek, oradan Çengelköyü istikametine sarkmak, iskeleyi geçip Kuleli'ye doğru uzanmak en büyük zevkimdi. Çengelköyü iskelesinden hafif bir yokuşla sahil yoluna çıkınca, sağda, dik bir geçidin ulaştırdığı sed üzerinde sık bir ağaçlık ve ortasına düşen, saray ufağı, yayvan, beyaz, ahşap bir köşk... Vahidüddin Efendi köşkü... Pancurları kapalı bu köşkte hiçbir hayat eseri yok... Şehzadeliğinde sahibi, son Osmanlı Padişahı Altıncı Mehmed Vahidüddin birkaç yıl evvel bir İngiliz harp gemisine atlayarak, Boğazın ve Marmaranın sulariyle beraber vatanını bırakıp gitmiştir. Artık o herkesin gözünde bir vatan haini... Vatan haini sanılan bu, 36 ncı ve sonuncu Osmanlı İmparatorunun şehzadelik köşküne her nazar atışında, içime, akşamın alacalığiyle beraber ayrı bir loşluk çökerdi.

O tarihten 30 küsur yıl sonra yazacağım «Canım İstanbul» şiirinden içime yerleşmeye başlayan ilk gölgeler:

Tarihin gözleri var, surlarda delik delik;
Servi, endamlı servi, ahirete perdelik...
Bulutta şaha kalkmış Fatih'ten kalma kır at;
Pırlantadan kubbeler, belld bir milyar kırat...
Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;
Her nakışta o mâna: öleceğiz, ne çare?...
Hayattan canlı ölüm, gûnahtan baskın rahmet;
Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet.
Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;
Çamlıca'da, yerededir göklerin derinliği.
Oynak sular yalının alt katına misafir;
Yeni dünyadan mahzun resimde eski sefir-Ker
akşam camlarında yangın çıkan Üsküdar,
Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar.
Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?
Cumbalı odalarda inletir «Kâtibim»!...
Yedi tepe üstünde zaman bir gergef işler!
Yedi renk, yedi sestem sayısız belirişler...
Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,
Adada rüzgâr, uçan eteklerden sorumlu.
Her şafak Hisarlarda oklar çıkar yayından;
Hâlâ çiğlikler gelir Topkapı Sarayından.

Birkaç parçasını aldığımız bu şiir, olanca kâşaneleri ve harabeleri, şenlikleri ve matemleri, saadetleri ve belâleriyle, İstanbul'un, son Padişah Vahidüddin zamanında bağladığı son mânalardan örülüdür.

Akşam üstü, Çengelköyü sırtlarından hayal meyal görünen Topkapı Sarayına uzanın! Kulak kesilecek olursanız, Sarayın dar ve karanlık koridorlarında koşan ve rastgele kapıları yumruklayan Deli Mustafa'nın çığlıklarını duyarsınız: – Osman gel, Osman gel, beni bu saltanat yükünden kurtar!

Hacı Bektaş-ı Velî'nin sırtını sıvazlayıp:

– ismin Yeniçeri olsun! Devlete mübarek ol!

Dediği büyük idealin askeri döne dolaşa, Türklerin Padişahı ve müslümanların Halifesi Genç Osman'ı, uyuz bir at sırtında, hamam oğlanları gibi baldırlarını çimdikleye çimdikleye Yedikule surlarına götürecektir, hayalarını sıkarak bayıltacak ve narin boynundan iple boğacak kadar alçalmıştır.

Merzifonlu Kara Mustafa'nın Viyana önünde verdiği korkunç bozgun... İstanbul'a doğru yol boyunca at Ölülere, kavuklar, sorguçlar, çadır yıkıntıları, top arabaları ve sancaklar... Kâinatın Efendisine ait mukaddes liva, ancak ve güç-belâ kurtarılabilmiştir. O gün bugün, sonsuz ve perişan müdafaa çığırısı... Din Ölçülerindeki hikmetleri anlamayan ve kapkara nefesine uydurmaya bakan kapkara mizaç mânasına ham yobaz ve kaba softa elinde, eşya ve hâdiselere dikkat etmekten ve bu aziz şuuru dine bağlamaktan âciz bir cemiyet... Her ân İstanbul'a doğru kırpıla kırpıla eritilen imparatorluk; ve nihayet, tek çare diye, anlamaksızın düşmanı taklit etmekten başka yol bulamamış politikacılar... Topyekûn sahte kahramanlar ve sırmalı cüceler geçidi Tanzimat; ve Rus Çarının vasıflandırdığı Tanzimat tipi: «Hasta Adam!»

Nihayetin nihyeti olarak da, bir devrin «ebed-müddet» sıfatlı devletini, tam paylaşılacağı anda 33 yıl ayakta tuttuktan sonra tahttan indirilişiyle beraber başlayan ve temelinden çöküşüne şahit olan büyük atabey, Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han... Peşinden, devlet yıkıcı ve millet uçurucu büyük kasırgayı kendi zamanında görmeye memur, ezeli tevekkül ve ebedi teslimiyet örneği ikinci ağabey, Sultan Reşad... Onun da peşinden...

Ah, bu köşkün düşündürdükleri!

Beylerbeyi ile Kuleli arasındaki yol, yaprak hışırtılarıyla karışık inilti sesleri veren bütün bir tarih berzahı...

Beylerbeyi ile Havuzbaşı arasındaki Yalılar Boyu Caddesi, gözümde, eski İstanbul aristokrasisinin son renk ve çizgilerinden bir takım seyrek hayaletlerin görünüp siliniverdiği esrarlı bir dehlizdi. Hâlâ, dik ve kolalı yakası ve kırmızı kravatından vaz geçmemiş, fakat fes yerine başına gülünç bir kasket oturtmuş eski haremağası; hızlı yürüyecek olsa mafsal yerlerinden kırılıp dökülecekmiş gibi ağır ağır sürüklenen, sapı fildişi bastonlu ve fantezi yeleği altın köstekli, ihtiyar meşrutiyet emeklisi; ecinnilere karıktığına hükmettirici, vakur olduğu kadar ürkek bir edaya bürülü, başında siyah türban, sırtında siyah manto ve ayaklarında siyah bebe iskarpin, geçmiş zaman hanımefendisi... Yalılar Boyu Caddesinde, işte her biri, Öbürü kaybolduktan sonra uzun arayla beliren seyrek hayaletler...

Bugün üzerinde, işporta malı kübik çatıların (ye -ye) sesleriyle hırıldadığı, mini etekli kızlar ve favorili delikanlıların sel gibi şırıldadığı ve arsız otobüsler ve dolmuşların zırıldadığı bu yollarda, 40 yıl önce, artık batmakta olan mazi güneşinin son akisleri...

İşte, Beylerbeyi camiine bitişik İsmail Paşa yalısı, plânı Londra Güzel Sanatlar Akademisinde gösterilen meşhur Hasip Paşa yalısı, Mısırlıların köşkü, eski muharrirlerden Şeyh Muhsin-i Fâni'nin yalısı, filân, falan... Ve nihayet Çengelköyü iskelesinin ilerisindeki setde Vahidüddin Efendi köşkü...

Bir zamanlar Vahidüddin Efendi köşkünün kısım kısım kiraya verileceğini haber almış ve köşkü gezmeye gitmiştim:

Nasılca kaldırılamamış, kaçırılmamış birkaç billur avize... Güneşi, tâ Abdülmecid devrine kadar maziyi kurcalayıcı bir menşurdan geçiren renkli camlar... Tavanlarda rutubetten küherçecele pamuklarının peçelediği nakışlar... Yıldız çitah, ipekten kâğıtları kabaran duvarlar... Ve birdenbire, uzaklardan Abdülmecid devrinde, Kırım Harbi zamanında, Sardunyalı, Fransız ve İngiliz üç süvari zabitanın cins atları üzerinde, cicili bicili elbiseleriyle yanyana,

Selimiye kışlasına doğru yürüyüşünü hayal ettiren bir nağme ; görünmez bir noktadaki şarkılı duvar saatinden bir marş...
Pirinçten, küflü ve soluk tokmaklarını çevirip girdiğim her odada, öne doğru hafif eğik duruşu, dışından ziyade içini seyreden gözleri, burun üstüne iliştirme gözlüğü ve düşük kır bıyıklariyle o vardı. Bir koltuğa oturmuş, sağ elini koltuğun kenar yerine dayamış, odaya birinin girmesini bekliyordu. Kapısının açılmasını beklediği oda, tarihi!...
Şehzade Vahidüddin Efendinin, dantelâlı besleme önlükleri gibi âdi ve şımarık, Avrupahnın «piç mimarî» dediği (Barok-Rokoko) bozması saraylara (Dolmabahçe ve Beylerbeyi saraylarıyla, Mecidiye Kasrı vesaire) nispetle Boğazın, kuytu bir köşesinde, bir sed üzerinde, sık ağaçlarla gizlenmiş bu soylu ahşap köşkü bana o kadar şahsiyetli ve manalı göründü ki, ismi «vatan haini»ne çıkarılmış olan talihsiz hükümdarın, tam da İmparatorluk çökerken yıkık saltanat tahtına geçirilmek üzere doldurduğu çileli hayatı, köşe ve bucak, her çizgi ve renkten okur gibi oldum. Sanki o, evvelâ, türlü faciaları içinde Osmanlı tahtını uzaktan seyretmek, sonra da bu tahttan top-yekûn iç ve dış intikamların alınacağı gün, üzerine geçip tek başına hedef teşkil etmek üzere bu kuytu noktaya itilmişti.

ABDÜLMECİD

Vahidüddin, Birinci Dünya Savaşının son bulduğu 1918'de, tam 57 yaşında son Osmanlı padişahı olarak taht'a geçtiğine göre, doğumu Abdülmecid devrinin son demlerinde... 1 Şubat 1861...
Abdülmecid devri, yani Fransızların (la belle epoque – güzel çığır) dediği, Batı medeniyetinin en pırıltılı hengâmesi... Biraz evvel Sardunyalı, Fransız ve İngiliz üç süvari zabiti halinde tabloştırdığımız cicili bicili üniforma bütün Avrupaya hâkim... Rujan çekme potinler üstünde suhıyalı dar pantolon ve ipek yakalı, kuyruklu ceket içinde ve silindir şapka altındaki Avrupa sivili de aynı huzur ve muvazene tablosundan bir örnek... Garbın, henüz büyük buhranından uzak bulunduğu, kapitalist devletlerin geri milletleri sömürmekten başka bir şey düşünmediği, birikmiş büyük Batı sermayelerinin de Doğu istikametinde kendilerine mahreç aradığı bir dünya manzarası... Sosyalizma henüz bir fikir, bir nazariye, bir (antitez), bir hayal mahiyetinde... Komünizma, «İlmî Sosyalizma» veya «Alman Kollektivizması» isimleriyle (Karl Marks) ve (Engels)in ellerinde yoğurulmaktaysa da, henüz o da (kakofoni - bed seda) olmaktan ileriye geçebilmiş değil... Birkaç yıl sonra toplanacak olan Birinci (Enternasyonal) ve onu takip edici (Manifest Komünist – Komünist Beyannamesi), kahve falında Batı cemiyetinin Ölümünü gören bir falcılıktan daha ileri bir gerçeklik belirtmeyici bir hazırlık sayılıyor ve sadece tehlikeli bir fantazyaya biliniyor.
Batı medeniyetinin, balları akan çatlamış bir incir gibi en olgun ve ağız sulandırıcı hengâmesinde şaşkın Türkiye'yi Abdülmecid'den daha canlı kim remzlendirebilir?
Çengelköyündeki Vahidüddin Efendi köşkünün düşündürdükleri arasında dokunduğumuz Tanzimat devresi garip bir vitrindir. Su ile zeytinyağı gibi daima biri, üstte kalan ve asla birbirine işleyemeyen tezatlar vitrini... Bu vitrinin baş eşyası, tepesinde bir sorguç parıldayan limon kabuğu fesli, göğsü sırma sırma nakış, uzun setreli, daracık pantolonlu ve rujan çekme potinli genç Padişah Abdülmecid... Mağrur kavuk, mahzun şalvar ve mahcup çstik pabuç, bakın, yarım asrı bulmaz bir süre içinde yerlerini nelere bırakıyor?... Sade o kadar mı?... Kimsenin, kayıkla Sarayburnu önlerine geçip, Topkapı Sarayına bitişik Bağdat Köşküyle, ona birkaç adım mesafede Mecidiye Kasrını kıyaslamaya niyeti yok, veya anlayışı müsait değil...
Gerçekten, artık kandilleri kararmaya başlayan Doğu kubbesiyle, içinden renk renk sihirbaz ışıkları fışkıran Batı çatısı arasındaki soyluluk ve gerçeklik farkını, birbiriyle omuz omuza, bu iki binadan daha açık, hiçbir şey belirtemez. İçine kapanık, sağır, derinliğine manalı ve en asıl vekar çizgileriyle mühürlü şahsiyet âbidesi Topkapı Sarayı yanında (Barok - Rokoko) kusmuğu, şahsiyetsizlik kümesi Mecidiye Kasrı, ne arıyor? Kısa bir zaman sonra, dünya çapında mâbed Süleymaniye Camiine bitiştirecekleri gecekondularla, deniz kumundan, çingene

bohçası, elvan elvan menevişli (kübik) artığı sefertası apartmanlar, ilk yüzüzlük dersini Mecidiye Kasrından, yahut onu kuranların ruhundan mı aldılar? Açıkça görülmektedir ki, yüce sanatkâr Mimar Sinan, yerini, iskambil kâğıtlarıyla kat kat ev çıkanlara bırakmıştır ve bu yeni evin yıkılması için, kuvvetli bir rüzgâr değil, hafif bir soluk kâfidir. Abdülmecid çığırında meydana çıkmaya başlayan bu bitkinlik hâlinin tam bir bitiş ve tükeniş noktasına çatacağı ân, acaba hangi devir olacak ve sultana isabet edecektir? Ve o sultan, aynı cereyana kapılıp bu bitiş ve tükenişini gerçekleştirmekte ayrıca, az veya çok, müessir mi olacak, yoksa her şey olup bittikten sonra, hâdiseler üzerinde tek sorumluluğu olmaksızın, seyahatten dönen babanın, kaza kurbanı, cenaze dolu evini teslim alması gibi, sabır ve tahammülde kahramanlık üstü kahramanlık isteyen bir vaziyete katlanmak zorunda mı kalacaktır?

Sual budur ve eserimizin ilk harfinden sonuncusuna kadar her bahsin içindeki mâna rüzgârı yalnız bu soru istikametinde esmektedir.

Biz, artık alafrangalığın başladığı 1839 devletiyle ondan 3 asır evvelki devlet arasındaki farkı, Topkapı Sarayına karşılık Mecidiye Kasrı, kâşaneye mukabil kümes saymakta devam edelim.

Tanzimattan 79 yıl ilerisine doğru kısa bir muhasebe:

Aynayla ışık aksettirircesine alafrangalığın tam bir nüfuz halinde ruhuna işlediği ilk padişah, Abdülmecid...

Osmanlı hanedan sülâlesi, hemen hemen kendisinden kopmak üzere bulunan ve damdan dama kaçırılarak hayatı ve nesli kurtarılan ikinci Mahmud'un büyük oğlu... ikinci Mahmud, bir vuruşta Yeniçeriliği kaldırmış, yunanlılık ve Hıristiyanlık çıkarına hizmet ettiği sabit olan Patrik Grigoryos'u Fener'deki Patrikhane kapısında astırırvermiştir. Böyleyken, henüz yeni ordu ve devlet mayasını tutturamayan ve bir nevi boşlukta kalan ikinci Mahmud, Navarin'de donanması mahvolduktan ve Hünkâr İskeleyi Muahedesiyle adetâ Moskof himâyesi altına girdikten sonra, kendi öz valisi Mehmed Ali Paşa ordusuna karşı duramayacak kadar zayıf...

Mısır fâtihi Yavuz Sultan Selim neslinden gelen ve o nesli yürütmekte son kalan, ikinci Mahmud'un haline bakın ki, ordusu, anavatan Anadolu'nun cenubunda, Nizip ovasında, kendi Öz valisine mağlûp olur ve o sırada Türk ordusunda mütehassıs olarak bulunan Prusyalı yüzbaşı (Molteke), istikbalin (Büyük Molteke)si, tam taarruz zamanı ordu kumandanının müneccimbaşından haber beklediğini duyunca kaputunu sırtına geçirip «böyle bir orduda çalışmam!» diye, basar, gider! Devletin, kendi öz valisini Moskoflara şikâyet edecek ve «beni memurumdan kurtar!» diye el açıp, tarihî düşmanından yardım isteyecek kadar alçaldığı hengâmede, İkinci Mahmud, Nizip bozgunu haberini almadan kızkardeşi Esmâ Sultanın Çamlıca'daki köşkünde öldü.

31 yıl ve 16 gün padişahlık etmiş ve Osmanlı Devletinin en nâzik dönüm noktasında birtakım manasız ve fikirsiz şiddetlerden başka bir şey gösterememiş, husûsiyle etraflı bir dünya muhasebesine uzak kalmış olan ikinci Mahmud, ölüm tarihi 1255 yılında, 1 seneden beri müthiş bir iç burkuntusuna, korkunç bir ruh darlığına uğramış bulunuyordu. Yerinde duramıyor, koltuğuna yerleşemiyor, atına sıçrayamıyor ve imparatorluğunun çöküş çatırdılarıyla sarsıldığı bir demde, Topkapı Sarayının boşuk pencerelerinden Çamlıca sırtlarının (akşam güneşini aksettirici camlarına bakıp gizli gizli ağlıyordu. Osmanlı İmparatorluğunun ciğeri üstündeki yara, ikinci Mahmud'un ciğerlerine sirayet etmiş, ciğerlerinde oyuk oyuk çukurlar açmıştı.

Doktorların tavsiyesi:

– Ciğer ufunetine uğramış bulunuyorsunuz! Çamlıca taraflarında bir hava değişimi yapmanız uygun olur!

Ve Çamlıca'da, kızkardeşi Esmâ Sultanın kasrında, Avrupalı bir doktorun verdiği ilâç sonu 3 saat uyku... Uykunun peşinden biraz yemek isteği ve üstüste içilen iki çubuk tütün...

Vay; Padişah iyi mi oluyor? Sarayda bir telâş.. bir kaynaşma, bir şevk, bir sevinç...

Fakat bütün bunlar yalancı alâmetler... Kurbanlar kesiliyor, veba yüzünden karantinada bekletilen 200 hacı salıveriliyor, borçtan hapsedilmiş insanların hesapları tasfiye edilerek kendilerine zindan kapıları açılıyor, gece havaî fişekler atılıp istanbul semaları parıltıya boğuluyor, fakat ertesi günü

birdenbire ağırlaşacak ve ruhunu teslim edecek olan İkinci Mahmud'un âkibeti değiştirilemiyor. Öyle ki, İkinci Mahmud can çekişirken, artık iyi olduğu zannıyla şenlikler, bağırımlar, çağırımlar, atlamalar ve zıplamalar devamdadır. Cenaze, türbesi sonradan yapılmak üzere, Çemberlitaşta, yanında İkinci Abdülhamid de bulunacak olan yere doğru götürülürken, Divanyolu boyunca sıralı halk avaz avaz bağırıyor:

-. Padişahım; bizi bırakıp da nereye gidiyorsun?

Bu çığlık, Abdülmecid, Abdülâziz, Murad, Abdülhamid, Reşat ve Vahidüddin'ler boyunca Osmanlı İmparatorluğunun girdiği Sırat Köprüsü çığırını belirten ne hazin bir mânâ ihtizaz eder.

1255 sayılı yıl... ikinci Mahmud'un öldüğü, Abdülmecid'in tahta çıktığı ve Tanzimat Fermanının Gülhane Meydanında okunduğu netameli sene...

Şairin '

Bir, iki; iki delik

Abdülmecid oldu melik

Diye tarih düşürdüğü, Türk tarihini ikiye bölücü meşhur 1839 yılı...

Abdülmecid 16 yaşında, yeni bulûğa ermiş bir delikanlıdır; ve babasından miras, aynı ciğer yarasının narin ve nahif vücudunda istidadını taşımakta, fakat beyninde şuur ve ıstırabını duymamaktadır,. İkinci Abdülhamid devrine kadar padişahlarca duyulmayacak, ondan sonra Sultan Reşad'da tam bir idrâk kütlüğüne çarpacak, arkasından son Osmanlı padişahı 6. Sultan Mehmed Vahidüddin'in ruhunda,. oldukça derin, fakat sesi çıkmaz ve eseri görülmez şekilde yuvalanacak olan büyük acı...

Abdülmecid bu acıya en yabancı mikyasta, kollarını Avrupalılık ve alafrangahlığa açtı ve 20 küsur yıl, maddede ve mânada, ciğerlerindeki oyukları derinleştirici bir hayat sürmekten ileriye geçemedi.

Tarihçi (Angelhard)ın «Türkiye ve Tanzimat» isimli eserinde «Avrupa'yı hoşnud etmeye çalışmaktan başka politikası yoktu!» diyerek şahsiyetsizliğini tesbit ettiği Mustafa Reşit Paşa, yalnız isminin başına ittihatçılarca eklenmiş gülünç sıfatla Büyük Reşit Paşa elinde, genç ve toy Abdülmecid, taht'a çıktığı sene, teftişsiz ve murakabesiz, tahlilsiz ve muhasebesiz alafrangalık rotasını imzalayan ilk kaptan oldu. Eski ve her tarafından su alan devlet gemisini bu defa kayalıklara sürmek ve maddî-manevî Batı ; sermayesine borçlanmak marifetinî, hiçbir şeyin farkında olmayarak temsil etti.

Sahte inkılâpçıların dürtüşüyle getirdiği yeniliklerin başında, Batı kasasına ilk defa el açmak ve yine ilk defa kâğıt para çıkararak yerli iktisat nizamını altüst etmek vardır.

Türk'ü tasfiye etmek üzere kendi kendisini Batının cellâdı yerine koyan Moskof âlemine karşı, bu âlemin fazla gelişmesine razı olmayan ve daima Türkün inkırazını hedef tutan Avrupanın sığıntısı rolünü kabullendi ve ittifaklarına girdi ve ancak bu yolla Moskoflara karşı durabilmenin başarısına (!) erdi. İstanbul ve Üsküdar sokaklarında, İngiliz, Fransız ve İtalyan üniformalarının sırmalı cümbüş lerine meydan açtı ve (la belle epoque – güzel çığır) ikliminin bütün renk ve çizgilerine bürünmeye can attı.

Bu can atışın ilk tezahürü, vereme müstait Padişahın kadın ve içki iptilâsıdır. Sarayburnu ile Haydarpaşa arasını dolduracak mikyasta denize atılan paralar, şehzade ve sultan düğünlerinde 1001 gece masallarını karartıcı debdebe ve ona göre İsrâf... Kızkardeşinin dillere destan ziyafetlerinde, kafes arkasından, yarı bellerinden yukarısı çırılçıplak sefarethane madamlarını seyretmeler... İslâm Halifesi ve Osmanlı Padişahı olarak ilk defa Frenklerin nişanlarını kabul etmeler ve göğsünde murassa (Lejyon d'Önör) nişanı, Fransız Sefarethesinde baloya katılmalar... Hâsılı, altında ve karanlığında vatan cüsseli bir hasta yatan semadan,, güneş, ay ve yıldız yerine türlü sun'î ve havaî Avrupa fişeklerinin sahte ve aldatıcı ışık serpintileri...

Kilise ihtilâflarını o türlü- himayelerle idare etti ki, «Şark Meselesi» muharriri Avrupalı, şöyle konuşmak zorunda kaldı:

«- Halifenin Hıristiyan kiliselerinin banisi (kurucusu) olduğunu görmek, doğrusu garip manzara!...»

Kırk yaşını doldurmadan otuz çocuğu oldu. Bunlardan 23 üncüsü Mehmed Vahidüddin... İlk iki kızdan sonra üçüncüsü Sultan Murad, beşincisi Abdülhamid, sekizincisi Mehmed Reşat...

23 üncü çocuk Mehmed Vahidüddin henüz «Baba!» diyebilecek çağa erişmeden Abdülmecid, veremden ve sefaletten öldü.

İnhitat günlerindeki Roma'yı kıskandıracak kadar muhteşem bir ziyafetten sonra gaseyan, yatağa düşüş, Beşiktaş'taki İhlamur Köşküne kapanış ve bu defa kan kusarak 25 Haziran 1881 de ruhunu teslim ediş...

Son şehzadesi Mehmed Vahidüddin henüz 4 aylıktır.

ABDÜLAZİZ

Abdülmecid'in son yılları, İstanbul halkı için derin bir inkisar devresi... Sultan Mahmud'un arkasından «bizi bırakıp da nereye gidiyorsun?» diye bağırarak halk haklı çıkmıştır. Gülhane meydanında, bal-mumundan müze mankenlerine benzeyen murassam fakat içi boş vezir elbiseleri, dâvalarını koruyamaz olmuş ulema sarıkları, plânlarını çok iyi kavrayıcı sefir uniformaları, zift renkli ve maksatlı ruhanî kılıkları ve olanca tepkisi bu hallere aval aval bakmaktan ibaret halk yığınlarının çeşit çeşit kıyafetleri karşısında okunan 1839 fermanından, bitik bir Padişah'tan başka bir şey kalmamıştır. Asırlar boyunca ne Haçlı Seferleri, ne de cepheden toslamalarla, dize getirilemeyen vatan, şimdi içinden tedariklenme taklit ajanlarının yaydığı mikroplar yüzünden hasta edilmiş ve bitik hâle getirilmiştir. Bütün bu hesapsız ve anlayışsız gidişin haşmetlülük kuklası Padişah da, aynıyle İmparatorluğuna eş, kadın ve içki elinde bitik... Sadrâzamına yazdığı «Hatt-ı Hümayun»unda da, israflarını ve hesapsızlıklarını itiraf edecek kadar gafil...

Öyle ki, aslında ne olduğu biraz sonra görülecek olan Veliaht Abdülâziz Efendi, bir pehlivan edasıyla caddelere çıktığı veya ciritte at koşturduğu zaman halk onu, > maddî adelerine bakıp ruh adelerine de mâlik sanmakta ve istikbalin kurtarıcısı sıfatıyla alkışlamaktadır.

Abdülâziz, yaşça Abdülmecid'den pek az farklı olarak taht'a geçer geçmez, Sadrâzam Kıbrıslı Mehmed Paşaya bir «Hatt-ı Hümayun» göndererek herkesi ve her şeyi yerli yerinde ibka ettiğini bildirdi. 1255 (1839) ve 1272 fermanları etrafında herkes ve her şey yerli yerinde sabit... İbka ve devam siyaseti... Yeni padişahın söyleyecek yeni bir şeyi olmadığı ve ruhunda, kollarındaki adelere eş bir kuvvet taşımadığı, ilk «Hatt»ından bellidir. Bu Hat şöyle biter:

«- Tebaanın asayiş ve refahı hakkında olan arzu-yu şahânem istisna kabul etmeyeceğinden edyan ve akvam-ı muhtelif eden (başka din ve ırktan) bulunanları dahi cümleten taraf-i hümayunundan adalet ve himmet ve hüsn-ü halleri emrinde dikkat-i mütesaviye (eşit dikkat) göreceklerdir. Cenab-i Hakkın mülkümüze ihsan buyurmuş olduğu eshab-ı azime-i servet (zenginlik sebepleri) ve samanın tevessu-u tedricisi ki, sâye-i makderetvâye-î saltanatımızda cümlelerin saadet-i halini mücin olacak terakkiyat-ı sahihaddir. Onların ve Devlet-i Aliyyemizin istiklâl kaziyeye-i mühimmesinin (ehemmiyetli ölçü) indimizde itirafkâr olduğunu dahi tekrar ederim, Hazreti Fey yaz-ı Mutlak, Habib-i Ekremi hürmetine cümlemizi muvaffak buyura; âmin!»

Malî buhran son haddinde... Karadağ meselesi kangrenleşmekte... Hersek ayaklanmakta... Avrupa, işe her ân daha keskin bir el atma tavrıyla gerginleşmekte...

Lûtfi Tarihine göre Abdülâziz'in ilk işleri şunlar:

Valide Sultana bin kese maaş tahsisi... Şehzadelerin her ay «Hazine-i Hassamdan aldıkları 4190 altının (bugünkü parayla 3 milyon lira), sultan maaşları gibi Maliyeye yükletilmesi...

Cülusunun üçüncü gününde Eyüb'de Hazreti Halid Türbesinde kılıç kuşanan Abdülâziz, üç yıl evvel dünyaya gelip de doğumu gizli tutulan oğlu İzzeddin Efendinin haberini «Hatt-ı Hümayun» ile ilân etti. Eski bir âdet gereğince doğumu gizlenen çocuk Eyüb'de bir evde saklı tutulmaktaydı.

Eski Tanzimat paşalarının şu, bu makamlara getirilmesi ve şuna bu kadar, buna şu kadar bin kuruş tahsisler...

Abdülmecid'in delice israflarından üzgün ve bezgin halk, yeni Padişah'tan müteassıp bir tasarruf davranışı beklerken, aksine, onu selefinden daha savurucu görmekle küçük dilini yutacak hale geldi.

Bu esnada (1862) Londra istikrazı... Bu parayla güya eski istikrazın başarısızlığı giderilecek ve kâğıt paralar ortadan kaldırılacaktı. Kâğıt para mevcudu 13 milyon lira değerinde... «Kaime» isimli bu parayı, birkaç milyon eksiğiyle ancak karşılayabilecek bir miktar istikraz edilebildi. 500 milyon yerine yalnız 200 milyon frank... O da, yüzde altmış ešham olmak üzere, senede yüzde altı faizli ve yüzde iki amortisman ve öz kaynaklarımızın verimine el koyucu mahiyette... Tütün, tuz, damga ve patent inhisarı Avrupalıda... «Düyun-u Umumiye»nin başlangıcı...

Abdülâziz'in devlet ağacına aşu yapmak yerine onu kökünden zehirlemek mânasına en büyük marifeti, Abdülmecid'den başlayan Osmanlı borcunu tam 300 milyon altına çıkarmak oldu. Bugünün parasıyla -en aşağı 200.000.000.000 - (ikiyüz milyar) lira...

Bu dâvada dikkat edilecek en ince nokta; sosyalizma ve peşinden komünizmanın tezgahlanmakta cîduğu, Batı kapitalizmasının en Üstün ve kudreti) derecesine vardığı ve topyekun Doğuyu sömürmek ve mamul eşyasına istihlâk pazarı bulmak için kendisine mahreç aradığı o devirde, doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğuna yönelmiş olmasıdır.

Batı, böylece bir gün, işi ordularına havale etmek ve son ameliyatı yapmak üzere, vatanımıza, zahirde besleyici,, hakikatte öldürücü bir kan vererek içinden hissedar oluyor ve Türk ülkesinde bu emeline yardımcı zümreyi de tahta mankenler gibi usta bir marangoz eliyle yontmuş bulunuyordu. Tanzimat mamulü bütün sahte inkılâpçılar... Bu dâvanın kolayca ökseye oturtulacak padişahı olarak da, iyi yürekli, sâf kalbli, fevkalâde haysiyetli, büyük çapta şeref duygulu, fakat kuş beyinli Abdülâziz'den daha uygunu bulunamazdı.

«Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han» isimli eserimizde Vahiduddin'in büyük ağabeyine ait çocukluk, gençlik ve şehzadelik iklimini çizerken temas ettiğimiz noktalara bu defa başka bir üslûpla ve bazı yerlerde aynıyle dokunmak zorundayız. Kaldı ki, Mehmed Vahiduddin'in çocukluk, gençlik ve şehzadelik dünyasına bir de olgunluk merhalesi halinde ikinci Abdülhamid ve Mehmed Reşad çıkışları bindiğine göre çizgiyi başlangıç noktasından yürütmeliyiz., Elverir ki, sözlerimiz tekrar değil, tekrar belirtsin... Avrupalı, Türkiye'yi topuğundan saçına kadar borçlandırdıktan sonra, alacaklarının tahsili bahanesiyle memleket verimlerine el uzatıcı (Dette Publique Ottomane - Osmanlı Halk Borcu) isimli bir müessise kurup Türkiyeyi hacz altına almak ve ileride siyâsî ve askerî müdahale sebebi olarak iktisadi hegemonya altında tutmak politikasını gütmekteydi. İşte «Düyun-u Umumiye»nin gerçek ve biricik mânası!...

«Düyun-u Umumiye» ile at başı yürüyen «Mekteb-i Sultanî» isimli Galatasaray Lisesi de, körükörüne Batılılık ve Batıcılık cereyanının ocağı ve bu cereyana bağlı çeyrek münevverleri yetiştirme tezgâhı... Bir de aynı dâvanın memleket içi sarraflığına memur, devlet bankası selâhiyetinde (Banque Emperiale Ottomane - Bank-ı Osmanî-yi Şahane), yâni Osmanlı Bankası...

Bir Yahudi üçgeni kuran bu müesseseler arasındaki iş ahengi ve birbirine pas verme dehâsı o kadar parlaktı ki, Batılılaşma gayesinin hamur teknesi «Mekteb-i Sultanî»den birincilik ve ikincilikle çıkanlar, emin ve sadık müridler (!) sıfatıyla öbürlerine imtihanlı kabul edilirdi.

Devlet borcu olarak 300 milyon altına yükseldiğini kaydettiğimiz (astronomik) meblâğ, İkinci Abdülhamid'e ait eserimizde, resmî kaynaklara göre 150 milyon İngiliz lirasıdır; bu rakamın, bazı gizli imtiyazlar, yollar ve hususî teşebbüslerle 300 milyona çıkarıldığı Üzerinde de iddialar mevcuttur.

Bizim rolümüz, hâdiselerin «şu kadar mı, bu kadar mı?» şeklinde basit kemmiyet cephelerine ait ayrıntılı tahkikler olmadığı, sadece emin malûmlara bağlı yeni bir fikir terkiibinden ibaret bulunduğu için, esas bakımından asgarî kemmiyetin de değiştiremeyeceği kıymet hükmünü şöylece mahyalaştırabiliriz:

150 milyon İngiliz lirası, yahut 300 milyon Türk altınından ibaret o zamanki devlet borcu, bugünün ölçüleriyle biri en aşağı 100, öbürü 200 milyar lira olarak büyük mali iflâs ve iktisadî esareti ilân etmeye bol bol kâfidir!

Abdülâziz Hanın, Bizans ruhlu mabeyn erkânı tarafından, nasıl elleri suyla bağlanan bir padişah olduğunu, İkinci Abdülhamid'e ait eserimizde tablolattırmaştık. Annesi Pertevniyal Kadın Efendinin «arslanım, arslanım!» diye üstüne titrediği ve hakkında başka bir vasıf tanımadığı Sultan Abdülâziz, Öfkelenip kükrediği zaman İstanbul'un kaldırım taşlarını bile ürpertecek çapta

dışından gürültülü mizacına rağmen, muhteşem bir sirk atı kadar da seyislerinin emrine bağlı bir insandı. Şu kadar ki, bu sanatkâr seyisler, muhteşem sirk atını kamçıyla değil, yerlere kapanarak eğilip kalkmalarıyla idare ediyorlardı. Padişahın dışından hâkim, içinden mahkûm bu seciyesi de, 5 - 10 yıl içinde tereddide giden Tanzimat hareketinin, Frenk eliyle çizilmiş, yağlı boya levhasında bir şehamet heykelidir.

Abdülâziz'in, Batı kapitalistlerine borçlanarak yaptırdığı saraylar ve satın aldığı donanma üzerindeki kıymet hükmü yine öbür eserimizde billûrlaştırılmıştır. Hiçbir şahsiyet ve mimarî kıymeti olmayan ve Avrupalının, padişahları millî dâva sahalardan kaçırıcı bir nevi tevkifhaneye benzeyen saraylarla, lâfta dünya ikincisi, hakikatteyse bir deniz kuvvetinin üç esası unsuru (materyal), (personel) ve (muharrik kuvvet) bakımlarından sıfırın altında bir donanma... Abdülâziz'in bütün canını ve malını verdiği bu donanma, tahttan indirileceği zaman sarayını kuşatan ve toplarını pencerelerine diken ilk kuvvet olacak ve «donanmam, donanmam!» diye kendisini pencereden pencereye atıcı Padişah, âdeta hesapsızlık ve fikirsizliğin sonu hâlinde îlâhî bir ceza olarak bu manzarayı görür görmez yere yıkılacaktır. Öz bünye içinden çıkmayıp, kediye arslan pençesi takarcasına illetli vücuda kaynaştırmak istenilen ve hem kendi değeri, hem de kullanılma kabiliyeti bakımından şahane bir yalandan ibaret olan bir donanma... Bu donanma, o günden bugüne dek sürüp giden (Felix Culpa – Mes'ut Cinayet)lerin ilklerindedir.

Mehmed Vahidüddin Efendinin çocukluğunu ve hangi dâvayla beslenerek büyümekte olduğunu belirten bir iklim olarak çizdiğimiz bu tablo, tarih muhasebemizin can damarını gösterir ve ötesine ait bütün oluş veya olamayışların şifresini çözer. Abdülâziz'in, desterelenen tahtı üzerinden annesinin «arslanim, arslanim!» çığlıklarıyla bir salhane hayvanı gibi devrildiği güne kadar köpüren hâdiseleri artık kısa ve kaba çizgilerle Özleştirebiliriz:

Bir türlü kökü kurutulamayan kaimeler yüzünden 4 misli kıymetlenen altın ve pahalılaştıran hayat... «Nân-ı aziz» isimli ekmeğin okkası 110 ve francala- 140 paraya çıkıyor. (Bugüne kıyasla yine ne bereket, değil mi?)...

Yunan meselesi ve (Mavro Kordıato) ile başlayan ve o günden beri İstanbul'u kollayan Megalo îdea); Sultan 6. Mehmed Vahidüddin zamanında tam patlak verecek ve yarını asırlık hesabını bu Padişaha yükleyecek olan köklü dâva...

Türkün evi alevler içinde yanarken yukarı katta satranç oynarcasına girilen komik işler, teşrifat oyunları ve bir nevi, Batı asalet unvanlarına denk rütbe hesapları... Vezir, bâlâ, ûlâ evveli, ûlâ sânisî, mütemayiz ve nihayet sayıya dökülüp dördüncüde biten unvanlar... Bu unvanları taşıyanlara «devletin efendim!»den başlayıp «gayretlû efendim!» tâbirinde biten hitap şekilleri... Ve daha nice payeler ve Mecidî nişanına ek Osmanî nişanı... Bazı kişilere verilen dört murassa, Osmanî nişanının bedeli on bin altın... Padişah bu nişaniyle öylesine mağrur ki, kendisi batış devrinin sultanıyken Bursa'ya gidip devlet kurucusu yüce Osman'ın sandukasına onlardan birini asmaktan çekinmiyor; yâni devlete ismini veren Gazî Sultanın sanki mükâfatlandırıcısı mevkiine geçiyor! Galata'da Sandıkçı Rizeli Sufu Baba isminde birinin eski çırağı Mehmed Ali, evvelâ damad, derken sadrâzam olduktan sonra Abdülâziz'in iradesiyle Mabeyn Müşürlüğü, Seraskerlik, Kapudan-ı Deryalık, Tophane ve Sıhhiye Nazırlıkları, bir de Hazine-i Hassa Nazırlığını aynı zamanda ve nefsinde topluyor. Karadağ ve Bosna Hersek meselelerinin arkasından Moskofların sevk ve idaresi altında (panislâvizizm - İslâv Birliği) davası... Sadece bu ölçüyle delik deşik, yırtık pırtık Avrupa Türkiyesi... Kan ve ateş içinde bir âlem... Girit ihtilâlini de katarsanız, Avrupa; Türkiyesinin Akdenizdeki cenubundan baş layıp şimaline kıvrılan ve Karadeniz boyunca ilerleyen bir kısaç içinde boğmaya çalıştıkları eski «Devlet-i Ebed Müddet»...

Mısır valilerinin «hidiv» ünvanıyla değiştirilen ve ona göre imtiyaz üstüne imtiyaza boğulan yeni makamları... Artık babadan oğula bir miras malı halindeki bu makamın İmparatorluk dışına kaydırılması için vezirlere yedirilen korkunç servetler... Hidiv İsmail Paşanın altınlarıyla dolmayan cep kalmıyor ve bu hal o kadar tabî sayılıyor ki, vezirler bu işe «kapı yoldaşı muamelesi» tâbirini lââyık görüyorlar. Öbür taraftan da kardeşi İsmail Paşayı kıskanan Prens Mustafa Fazıl'ın sadece nefsanî bir hınç olarak giriştiği sözde ilk hürriyet mücadelesi;

ve içinde Namık Kemal'in de bulunduğu «Genç Osmanlılar» partisini himaye etmesi ve Namık Kemal ile Ziya Paşayı Avrupaya kaçırıp desteklemesi...

Sahte kahramanlarımız, Prens Mustafa Fazıl Babîâli ile anlaşır anlaşmaz bir paçavra gibi gurbet illerinde sokağa atılacak ve onlar da ileride «affı şhane»ye sığınıp vatana döneceklerdir.

Politikada, edebiyatta, ilimde, teknikte ve top-yekûn fikirde korkunç bir sathîlik, sığlık, şahsiyetsizlik...

Nihayet dünyanın en ibretli ve gülünçlüğü bakımından zevkli teması olarak, Osmanlı padişahlarının 32 ncisi, fakat giriştiği işin birincisi sıfatiyle Avrupaya seyahat... Beraberinde yeğenleri Şehzade Murad ve Abdülhamid Efendiler, oğlu Yusuf İzzeddin, Niş'te hristîyan ölecek olan Fuad Paşa olduğu halde, Paris'in (Elize) ve Londra'nın (Bukingam) Sarayında boy göstermeler... Bu, kökü Şarklı, dalları da sun'î ve takma Garp meyveli garip adam Muhterem Süleyman'ın torunu, öyle mi?.. Avrupalı bu yeni Türk'ü hayret ve istihzalı bir nezaketle seyretmekte ve ona kafesteki avına mahsus bir hürmet göstermektedir.

Şehzade Vahidüddin Efendi henüz bulûğa ermemiş bir çocuk olduğu için seyahat kadrosunun dışındadır ama, bu ziyareti iade edecek olan Üçüncü Napolyon ve amcasının (plâtonik) bir aşkla bağlı bulunduğu İmparatoriçe (Ojeni) ye yapılacak devlet bütçesi çapında şenlikleri görecektir. Memurların altı aydır maaş alamadığı bir zaman ve mekânda Beykoz kasriyle Dolmabahçe arasını Ören havaî fişekler Abdülâziz'e bu işin daha fazla devam edemeyeceğini nasıl ihtar etsin?...

Abdülmeceid'in büyük oğlu Sultan Murad'a nasip olan birkaç aylık saltanat, en küçük kardeşi Şehzâde Vahidüddin Efendiyi henüz düşünmeye başladığı demlerde yakalar. Bulûğ çağlarında ve yaşı 15 sularındayken... Delikanlılığın eşiğindeki bu genç adamla taht arasında Abdülhamid, Mehmed Reşad ve Yusuf İzzeddin Efendilerden ibaret birkaç kademe vardır.

Bu sıralarda Vahidüddin Efendi, zayıf, nahif, hastalıklı bir genç namzedi... Hastalıktan hastalığa aktarma yoluyla geçen genç Şehzade, denilebilir ki, bu haliyle devletin en sadık timsali...

Mehmed Vahidüddin Efendinin, çocukla delikanlı arası bu devresinde, hayat, düşünce, zevk ve temayüllerine ait fazla birşey bilmiyoruz. Padişahlığında Mabeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi'ye defalarca söylediğine göre (Görüp işittiklerim – Fuad Türkgeldi) onun çocukluk ve gençliği türlü hastalıklar içinde geçmiştir. Osmanlı tahtına birkaç basamak uzaklıktaki Şehzade, bu yüzden lâyıkiyle okumaya, ciddî bir tahsil görmeye bile imkân bulamamıştır. Hasret çektiği ilim ve kemâli, padişahlığında ve en olgun zamanında dile getirebilen ve nefisini eksik görebilen bir insanın gerçek kültür mânasına, hattâ ilimden öteye ne büyük bir fazilet belirttiği meydandadır. İlmiyle böbürlenilenler değil, bilgide noksanını itiraf edenlerdir ki, en çok bilenlerdir.

Şehzade Mehmed Vahidüddin Efendi, Sultan Murad devrinde, sarayının, canfes perdeleri hafif soluk penceresinden, nekahat baygınlığı içinde, Boğazın ürperen sularını seyrede dursun... Koca imparatorluk, (4) numaralı mason Mithat Paşa ve benzerleri elinde, padişah elbisesi biçimli deli gömleği tarafından temsil edilmekte; ve işte alafranga hükümdar Abdülmeceid Hânın en büyük oğlu Sultan Murad, Osmanlı halife ve padişahları arasında (1) numaralı mason olarak da, yahudilik ve kozmopolitlik kütüğüne kaydedilmiş bulunmaktadır.

Şehzadeliğinde işi gücü köşk yaptırıp yıktırmak, sonra tekrar yaptırıp yine yıktırmakla geçen, böylece huzur ve muvazaa sahibi olamayan Sultan Murad'ın bir merasim ânında ne türlü akıl dışı hareketler gösterdiği, cinnetini akılsız padişah isteklilerinin bile gizleyemez olduğu ve meydâna, her şeye ve nice istismarcıya rağmen, kendi kendisine, bomboş bir taht çıktığı, nöbeti mutlaka sıra bekleyene bırakmak zorunda kalındığı, basit malûmlardan...

Böyle oldu ve veliaht Abdülhamid Efendi, kısa zamanda göstereceği «Ulu Hakan» vasfına doğru, yıkılışı 33 yıl durdurmak üzere 34 üncü padişah olarak taht'a geçti.

Bu arada Mithat Paşanın, veliaht köşküne gidip-Abdülhamid Efendi ile görüştüğü, pazarlığa giriştiği ve «Kanun-i Esası» mevzuunda ondan söz aldığı gibi rivayetler, sadece Abdülhamid düşmanlarının-değersiz ve seviyesiz martavallarından ibarettir.

Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Hân gözümüzde-apayrı ve hususî bir mevzu teşkil ettiğine, kalemimizin bağlı olduğu en büyük tarih (tez)ini heykelleştirdiğine ve eserini ayrıca verdiğimiz ve vermekte devam edeceğimiz büyük ve merkez şahsiyet makamında bulunduğuna göre, Sultan Vahidüddin vesilesiyle yeniden ele alınarak ve nokta nokta tesbit edilmek ihtiyacının üstündedir. Böyle olunca şimdi yapacağımız, Ulu Hakanın şahsiyet ve eserini bir kaç sahifelik dar kadro içinde ve kalın çizgilerle pırıldatmaya çalışıp Vahidüddin'i yetiştiren ve onun ruhunu örgüleştiren vasatı, yine Vahidüddin cephesinden belirtmektir.

ikinci Abdülhamid Hân'ın cülûsiyle taht nöbetinde üçüncülüğe geçen Vahidüddin, bütün şahsiyetini 15 yaşından 48 yaşına kadar 33 yıl beklediği ve bu arada gençliğini, olgunluğunu, hattâ ihtiyarlık" başlangıcını idrak ettiği «D'evr-i Hamîdî» içinde idrak etmiştir.

Her şeyden evvel kaydedelim ki, birçok kaynağın haber verdiği gibi, ikinci Abdülhamid'in en fazla sevdiği kardeşi, hattâ topyekûn şehzadeler arasında en ziyade benimsediği yakını, Mehmed Vahidüddin Efendidir. Ulu Hakan, Şehzade Mehmed Vahidüddin Efendide kendisine madde benzerliği içinde büyük bir mânâ benzerliği buluyor ve onu sık sık huzuruna çağırıp arzularını soruyor ve içli dışlı sohbetine muhatap kılıyordu.

Bu mânâ yakınlığının müşterek temel çizgisi, din alâkası ve İslâmiyet bağlılığı...

Kolayca ve rahatça iddia edilebilir ki, 36 Türk Padişahının içinde en dindarı, vecd ve haşyette en ilerisi, mutlaka Abdulhamid, peşinden de gösterilmesi mümkün üç isim varsa mutlaka aralarına girecek olan Vahidüddin'dir. Bu hususîliği, doğrudan doğruya mevzuumuzun içinde bir laboratuvar katiyetiyle tesbit etmek borcumuz olsun...

Sıhhî vaziyetindeki zaiflik ve nahiflik boyuna devam eden Mehmed Vahidüddin Efendi, büyük ağabeyinin devrinde yine türlü uzvî rahatsızlıklar içinde gidip gelirken, ruh yönünden en huzurlu çığrını yaşar. Zira imparatorluğun, iç ve dış saiklerle tam bir uçurum kenarına itildiği hengâmede onu düşmekten koruyabilecek sanatkâr eli görmektedir. Bu, Ulu Hakan Abdülhamid Hân'dır.

İşte Abdülhamid'in iradesine zıt ve meşhur Rus Sefiri (Ignatyef)den daha fazla Moskof emellerine yol açarcasına Mithat Paşa hediyesi olarak gelen «93» isimli Türk - Rus Harbi!.. Bütün Avrupayı hâlimize güldüren «Haliç Konferansı» içinde 101 pare top sesiyle ilân ettikleri, sahte kahramanlar marifeti sahte Meşrutiyet... içinde Avrupa, (emperyalizm) ajanlığı, kozmopolitlik, masonluk ve yahudilik tuzaklarının mayın tarlası gibi kümelenildiği ve «Devleti Aliyye»yi parçalama gayesinden başka hiçbir işe yaramaz hiziplerin yuvalandığı ilk meclis... Ve Ulu Hakanın ilk ulu iradesi:

– Bu millet henüz kendi ruhunu Avrupa mamulü hürriyet nizamı içinde temsil ettirmenin rüşdüne ermemiştir! Meclisi feshediyorum!

Fesih iradesinin ruhu bundan ibaret...

Abdülhamid'i, tamamiyle arzu ve iradesi dışında girilen Birinci Meşrutiyet teşebbüsü ve Türk - Rus Harbi neticesinde ilk felâketler savulduktan ve nisbî bir sükûn gerçekleştikten sonraki 31 yıllık hâkim devresinde şöylece özleştirebiliriz:

SİYASÎ DEHÂ

37 yıl ilerideki Birinci Dünya Harbini pişirmeye doğru giden İngiliz - Alman rekabetinden en büyük faydayı sağlama ve Türkiyeyi kuşatıcı tehditler önünde daima birini öbürünün karşısına çıkarma dehâsı... Bu dehâ, Alman Birliğinin kurucusu ve Türk düşmanı (Bismark)a en büyük darbeyi vuracak ve Kayzer Vilhelm'e «politika inceliklerini Abdülhamid'den öğrendim» dediyecektir.

Balkanlar, Girit, Mısır, Akabe, Hicaz ve Yemen mes'elelerini, her biri devlet bünyesini zehirleyici hâle gelmeden yatıştıran, uyuşturan, tesirsiz kılan ve bir gün topyekûn cebe indirilecekleri şartlar zeminini engellemeye doğru giden de aynı dehâ...

İDARÎ DEHÂ

En büyük değeri haber alma ölçüsüne bağlayan bu dehâ, hafiyelik teşkilâtını kurmakla, milleti birbirine düşürmek ve nefsânî ihtiraslarına hizmet etmek gibi hasis ve sefil bir gaye takip etmemiş, aksine, binbir gizli cereyanın çürütmeye çalıştığı devlet temellerindeki rahneleri tıkama vazifesini ilk defa metodlaştırmıştır. Bugünün «Millî Emniyet»inden tutunuz, Batının bütün (entelicens) teşekküllerindeki tohum Abdülhamid'indir. Onu hafiye kullanmakla suçlayanlar, kendisini devirdikten sonra sadece nefsânî hırsları uğruna «Teşkilât-ı Mahsusa»yı kuranlardır.

Aynı idarî dehânın yalnız liyakate değer verici, geliştirici ve yetiştirici prensipi, Abdülhamid devrinde üç büyük mareşal (Gazi Osman, Ahmed Muhtar ve Ethem Paşalar) ve Ahmed Cevdet, Abdurrahman Paşalar gibi dünya çapında ilim ve fikir adamları ve yedekte bekliyen bir sürü sadrâzam namzedinin toplanmasıyla sabittir.

Ermeni ve Yahudilere, hususiyle masonlara karşı alınan köstekleyici tedbirler de, politika dehâsiyle içice idarî dehânın en parlak numunesi...

İKTİSADÎ DEHÂ

İlk işi saray masraflarını kısmak olan ve bu yüzden Galata bankerlerine borç etmemiş tek şehzade-olduğu için «Pinti Hamid» diye anılan büyük ahlâk ve tasarruf seciyesi ki, astronomik devlet borçlarını «Hazine-; Hassa»sı gelirinden ve «Kîse-i Hümayun»undan ödeyerek yüzde ikiye kadar düşürmüş ve saltanatı boyunca dışarıya tek kuruş borçlanmamıştır.

Hamidiye sularına kadar züccaciye, halı, kumaş sahalarında nice tesis ve daha nice içtimaî yardım çatısı onun eseri... Büyük tren yolu siyaseti, (Selanik - İstanbul, Selanik - Manastır, İzmir - Kasaba) hatlarından sonra, iki muazzam demiryoluyla, onda, siyasî ve iktisadî dehânın en yüksek derecesini kaydeder. Biri, İngiliz tehlikesine karşı mukabil Alman tehdidini diken Anadolu - Bağdat, öbürü de İslâm Birliği idealinin yolunu ve yönünü gösterici ve Moskof'undan İngilizine kadar her tarafı apıştırmacı, 2000 kilometrelik Hicaz şimendüferi... Abdülhamid'in saltanatı çerçevesinde hâdiselerden süzdüğümüz vasıflar, birkaç şubede daha belirtilmek ihtiyacındadır:

HARSI ÖLÇÜ

Doğu ruhu içinde Batının olanca müspet bilgilerini devşirmek, ve benimsemek, bünyeye maletmek lüzumuna inanan Abdülhamid, memlekette ilk defa, birçok vilâyete şâmil olarak sanayi mektepleri zincirini halkalamış ve sonu «şahane» sıfatıyla mühürlenmiş bütün yüksek tahsil ocaklarını kurmuştur.

ASKERÎ ÖLÇÜ

Ömründe; tek harp veren (1597 - 1313 Yunan Harbi) Abdülhamid, onda da geniş bir seferberliğe girişmek telâş ve zilletine düşmeksizin biricik Rumeli ordusuyla ve en kısa zamanda Atina kapılarına dayanmış ve Yunanlıları susta durdurtup «düvel-i muazzama» ağabeylerinden imdat isteme vaziyetine getirmiştir. Ayrıca, «Düyun-u Umumiye» borcunun büyük kısmıyla satın alınıp hiçbir işe yaramıyan ve durduğu yerde devlet bütçesini kemiren ıskarta donanmanın (materyel), (personel) ve muharrik kuvvet zaafını kestirip onu Halic'e tıkamak ve bütün kuvveti kara ordusuna vermekle, sevk ve idare dışı umumî görüş kıymeti olarak üstün askerlik anlayışını ispat etmiştir. Halbuki bu nokta, vatan kurtarıcılığı yerine ona vatan hainliğini isnada kadar gittikleri yerdir. Abdülhamid, düşmanlarına karşı nerede zayıf ve nerede kuvvetli olacağını derinden derine kestiriyor, ona göre askerî bir plân takip ediyor, zahiri ve aldatıcı süslerden kaçınıyordu. Saraydan idare edildiğini öne sürerek kötüledikleri nice askerî harekât ancak bu sayede muvaffak olmuş veya büyük bir hezimete inkılâp etmekten kurtulmuş ve topyekûn devlette olduğu gibi, bilhassa askerlikte en mühim başarı faktörü olan

gizlilik, yine ve ancak bu sayede sağlanabilmiştir. «Devlet sırrı» şuuruna malik ve bu şuuru müessirleştirmiş bulunan en üstün Osmanlı hükümdarı Abdülhamid'-dir-

ADLÎ ÖLÇÜ

Adalet işlerine asla karışmayan, ondan Kur'ân emirlerine müdahale edercesine çekinen Abdülhamid, adlî ölçü bakımından yalnız hudutsuz ve tarihte eşsiz bir merhamet ve atıfetin temsilcisi olmuş ve 33 yıllık hükümdarlığı içinde kaatil bir haremağasından başka hiç bir ferdin idam hükmünü imzalamamış gerisini hep ebedî hapis ve sürgüne çevirmekle yetinmiştir. Abdülhamid'in, hürriyet yalaniyle gelen Makedonya çapulcularının karşısına Hassa Ordusu ile çıkmamasında ve «benim yüzümden tek damla Müslüman kanı akıtılmasına razı değilim!» demesindeki sebep de onun bu merhamet ve tevekkül cephesine bağlı ve belki tenkidi kabil biricik zaafıdır. Ermeni icadı «Kızıl Sultan» tabiriyle, yeni doğmuş çocukların beynini salata yapıp yercesine kan içiciliği dillere destan edilen bu mazlum tâcidar, hakikatte, karınca ezmekten bile sakınan velî mizaçlı bir merhamet felçlisidir. Ve hakkında köpürtülen yalanların tam ve kâmil zıddıdır.

Memleketin en vicdanlı adliyecilerinden kurulu yüksek mahkemenin idam hükmünü, yine memleketin en üstün şahsiyetlerine mütalâa ettirip hemen hepsi ve bilhassa Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa tarafından «mutlaka idamı şarttır!» reyini aldığı hâlde kararı bozup Mithat Paşayı Taife sürmekle kalan, sonra da asla mecbur olmadığı bu af ve atıfet hareketine karşı «Mithat Paşayı boğdurdu!» iftirasını çeken Abdülhamid, bu bahiste de çapı hayale sığmaz bir âbidedir. «Hürriyet Şehidi» tabiriyle hem Mithat Paşada, hem de Namık Kemal'de mukaddes şehitlik vasfını yerin dibine geçirenler bilmelidir ki, Abdülhamid'in bunlara verdiği ceza valilik ve mutasarrıflıkla beraber ayda yüzlerce altın «İhsan-ı şahane»den başka bir şey olmamış, ve o devirde sürgünlük bir nevi kazanç endüstrisi hâline getirilmiştir.

Bundan sonra Abdülhamid'i ruh ve mizaç noktasından da kıymet hükmüne bağlayıp son hâdiseler içinde çerçevelemek, o devrin mâna iklimi boyunca 48 yaşına kadar ilerliyen Mehmed Vahidüddin Efendi Üzerindeki tesirleri hesaplamak ve artık kahramanımızı evelâ ikinci ve sonra doğrudan doğruya veliaht sıfatıyla sahneye davet edici meşrutiyet çığırına yeni bir fasıl açarak girmek icap ediyor.

VEHİMLÎ ABDÜLHAMÎD

Deliliğe yakın bir vehim baskısı altında gösterdikleri Abdülhamid'de bu hususiyet, bütün hile ve yıkıcı tertipleri hayal edebilen bir zekâ ifadesi olduğu içindir ki, baş meziyetlerinden biri iken, düşmanlarının işine gelmemiş ve aşağılık bir illet diye öne sürülmüştür. Vehimli olduğu muhakkak bulunan, fakat asla onun pençesinde zebun hale gelmeyen ve hayâl kuvveti yoluyla kararını riyazi müşahededen sonra veren Ulu Hakan, bu haliyle filozof (Bergson) un «İbda Edici Hayal» Ölçüsüne en canlı misaldir. Hayal zekânın ta kendisi, en üstün tecelli şekli ve kumandandan moda bulucusuna kadar her iş şubeyine gerekli olduğuna, hatâ Allahı bulmakta biricik melekeyi belirttiğine göre «Vehimli Abdülhamid» yaftasının hakikatte ne büyük bir meziyet ifade ettiği kendi kendisine zahirdir. «Vehimli Abdülhamid» olmasaydı, İmparatorluk 33 yıl değil, 3 yıl bile dayanamazdı. Nitekim ondan sonra da ancak 10 yıl dayanabildi. Allah ve Resulüne her türlü mikyas üstü imanı müstesna, yine filozof (Dekart)ın «sistemli şüphe»si bütün devlet işlerinde ve şahıs münasebetlerinde, Abdülhamid'deki tecellisini kimsede bulamamıştır. ,

DİNDAR ABDÜLHAMÎD

Daha önce dokunduğumuz ve 36 padişah arasında en parlağı olarak gösterdiğimiz bu nokta Abdülhamid'de öylesine derindir ki, bir Avrupalıya «İslâma en küçük, zerrece aykırılık mevzuunda kabul edebileceği hiçbir tâviz hayal edilemez!» sözünü söyletmiştir. Abdülhamid bütün hayatı süresince, susarken, konuşurken, iş görürken ve uyurken yalnız Allahını ve milletini düşünmüştür.

MÜTEFEKKİR ABDÜLHAMİD

Hiçbir zaman derinliğine ve üstün bir irfanla besli bir fikir adamı olmamasına rağmen gayet derin bir seziş plânında bütün sahte inkılâpları ve kahramanları anlayan ve bu köksüz gidişi engelleyen ve işte bu yüzden sayısız düşman kazanan, milli ruh köküne bağlı, felâket devresinde ilk ve son devlet reisi...

ŞAHSÎYLE ABDÜLHAMÎD

Daima eldivenli, daima temiz, aşırı derecede edep ve terbiye sahibi, ölüm yatağında bile doktoruna giyinip de çıkan, odasına bir hademe girince ayağa kalktığını belli etmemek için masasından bir kâğıt alıyormuş gibi hareket edecek kadar Allah'a mahviyet gösteren, şahane heybetiyle de Alman veliahtını apıştıran, en ileri Avrupalıdan daha gerçek Avrupalı ve en üstün şarklıdan daha üstün şarklı, esrarı çözülememiş ve mânası güme getirilmiş yüce Halife ve Ulu Hakan...

İşte Mehmed Vahidüddin Efendi, 15 yaşından başlayarak 48 yaşına kadar böyle bir tâcidarin inkıraz durdurucu havası içinde yaşadı, en sevgili ağabey olarak birdenbire vatanı topyekun çöküntüye götürmek üzere Ulu Hakan'ı deviren İttihat ve Terakki isimli eşkiya ocağı ve onun kukla padişahı Sultan Reşad devresine, inkıraz gerçekleştikten sonra taht'a. çağrılmak gibi bir kader şartı altında girdi.

ÇÖKÜŞE DOĞRU

İTTİHAD ve TERAKKİ

MAHUD cemiyet... İttihat ve Terakki... Tanzimatla başlayan deri üstü Batı kopyacılığı ve ucuz inkılâpçılık hareketinin işi gözükaralığa ve komiteciliğe dökmüş şekli... Tahlilsiz, teftişsiz, muayenesiz, murakabesiz, Batı Kültürüne dışından sürtünmüş ve Batının işporta malı mefhumlarına (hürriyet, adalet, müsavat) kapılanmış maceracı çeyrek aydınların şekavet ocağı...

Abdülaziz devrinde kurulan ve sahası çok dar kalan «Genç Osmanlılar»ın peşinden, Abdülhamid zamanında tohumu atılıp fidanı gelişen ve ağacı yetişen ittihat ve Terakki, Ulu Hakan'ı devirdikten sonra 10 yıl içinde İmparatorluğu inkıraza sürüklemek marifetini yerine getirir ve olanca vebalini 6. Mehmed "Vahidüddin'in zaif ve nahif omuzlarına yığıp basar gider; silinir, kaybolur!

Bu bakımdan, vatanın olduğu kadar 6. Mehmed Vahidüddin'in doğrudan doğruya kaatili İttihat ve Terakki'dir; ve onun en az fenalığı, ancak merhameti yüzünden devirebildiği İkinci Abdülhamid'e dokunmuştur. İkinci Abdülhamid'a edilen fenalık (vatana edilen ayrı) ancak şahsîdir. Vahidüddin'in şahsına ise hiçbir şey yapılmadığı halde bu bedbaht zat, artık yıkılmış bulunan vatanın altında bırakılmak suretiyle belâların en büyüğüne çarptırılmıştır. Vahidüddin'i teşhis ve tesbit etmenin en ince çizgisi de budur.

Böyle olunca ittihat ve Terakki vakıasını Abdül-hamid'e olduğu kadar, hattâ biraz daha fazlasiyle Vahidüddin'e bağlamak doğru olur.

İtalya tarihinde büyük bir rol oynayan (Karbonarö»lerin, başlangıçta, eski bir taş kömürü ocağında toplanmış üç beş kişiden meydana gelmesi gibi, İttihat ve Terakki, protoplazmasını 1889 yılında, «Tıbbiyye-i Şâhane»nin kuytu bir köşesinde kurar. İlk gönüllüleri, çocuk denilebilecek yaşta, (romantik) ve satıhçı beş adet delikanlıdır. Ohri'li İbrahim Temo, Arapkir'li Abdullah Cevdet (ileride dinsiz içtihat gazetesi sahibi), Diyarbakırlı İshak Sükûtî, Kafkaslı Mehmed Raşid ve Bakûlü Hüseyin zade Ali... Bunlar, 1889 yılının 21 Mayıs günü Tıbbiyye'nin izbe bir noktasına çekilirler ve bağlarını koparmaya başladıkları Kur'ân yerine bilmem ne üzerine and içip, Kızıl Sultan (!) ve rejimine karşı hareket fikri etrafında birleşirler ve bu birliğin ilk hücrelerini Örerler. İlk isim de «İttihad-ı Osmanî»dir-

Henüz tamamıyla iptidaî, hattâ, nazarî ve edebî, en doğrusu hayalî ve (fantezik) safhada bulunan bu topluluk üzerinde ilk kıymet hükmü şudur:

Bunlardan en kuvvetli ve şiddetlisi, daima olduğu gibi, anavatan dışı, Makedonya havasının yağurduğu, suyun öte yanından bir tip, öbür ikisi de aynı şekilde, Moskof kültür gübresi içinde boy atmış insanlar ve yalnız ikisi Anadolu çocuğu... Başta Abdullah Cevdet isimli (hakikatte Adüvullah Cevret) olmak üzere işte bu iki Anadolu genci de, bütün kök alâkalarını kesmiş veya kesmek üzere iki ters bünye Örneği...

Bunlardan Abdullah Cevdet isimlisi, Tefvik Fikret ve Hüseyin Cahit'le beraber, hattâ onların Önünde ve onlara fikir rehberliği edercesine memlekette ilk mütaamz, saldırgan küfür bayrağını açandır. Doktor (D'uzi)nin «İslâm; Tarihi» isimli zehir çanağı kitabını Türkçeye çevirip nice körpe vicdanları kurutan ve kendi gibi birkaç tıbbiyeliyi, imânlarını kaybetmek yüzünden intihara sürüklemiş olan lânetli...

Ben Abdullah Cevdet'i dinsiz «İçtihad»ı çıkardığı demlerde 19 - 20 yaşlarında bir genç iken tanıdım. Henüz edebî şöhretimin başlarındaydım. Cağaloğlundu, Yerebatan taraflarında, üzerinde İrani tâlık hatla «İçtihad», ayrıca da Fransızca «İdjitihat» yazılı iş yeri ve apartmanında... Süleyman Nazif'in «o suretten hayayı dest-i Hak (Allah'ın eli) tırnakla yırtmıştır!» dediği menhus ve çiçek bozuğu çehresini görür görmez midem bulandı ve ondan sonra her müşahede bende bu ruhî mide bulantısını teyid etti. Ekferin bana hayranlığı o mertebede ki, bu yeni şairin fotoğrafını «İçtihad»ın kapağına koyuyor ve beni Türklerin (Bodler)i diye takdim ediyordu. Fakat bu övmeler sonradan aynıyle Allahsız Nurullah Ataç tarafından da olduğu gibi bana zerrece tesir etmiyor ve aradaki ruh ve dünya görüşü farkı yüzünden bu esfel tiplere ısınamıyordum. Ruh hasisliğiyle bir arada madde cimriliğiyle maruf, Allah ve Resul düşmanı Abdullah Cevdet, bir kenarda unutulmuş ve hakkı verilmemiş bir insan, bütün inkılâpların ilk tebşircisi bir mütefekkir olduğunu zanneder ve ufunet dolu içini çekerek şöyle derdi:

«- ittihat ve Terakki'yi kuran, benim! Abdülhamid'e karşı ilk hareket bayrağını açan benim. Sonra İttihatçılar iktidara geçince unutilan ve bir köşede bırakılan da benim! Ha! Mustafa Kemal'in bütün inkılâpları benden kopya olduğu hâlde (henüz Abdullah Cevdet'in şiddetle taraftar olduğu yeni harf inkılâbı olmamıştı), onca da takdire mazhar olamayan, benim!»

Böylece, İttihat ve Terakki'yi kuranlardan (prototipik - baş örneklik) bir mahiyet, dâvanın içyüzünü izaha yeter.

İlk teşekkül aylarca ve yeni mensuplarına rağmen (fantezi) plânında kaldıktan sonra, birden, o sırada Avrupada bulunan birinin eline düşüverdi ve bu yoldan, âdetâ Avrupada merkezleşmenin bedava nimetine erdi.

Avrupada bulunan biri, ittihatçıların bir ara büyük hürriyet mücahidi tanıdıkları, sonra da belki haklı olarak yerin dibine batırdıkları, frenkvâri kesilmiş sütbeyaz sakallı, meşhur Ahmed Rıza... Meşrutiyetten sonra Ayan (Senato) reisliğine getirilecek olan bu ihtiras ve menfaat kumkuması, o hengâmede Bursa Ziraat Mektebi Müdürüdür ve Bursanın «Nilüfer» gazetesinde makaleler neşretmekte ve resmî günler İkinci Abdülhamid hakkında (tıpkı Servet-i Fünun'da Tefvik Fikret'in yaptığı gibi) en yakası açılmamış medhiyeler, dalkavuknâmeler yayınlamaktadır, işte bu Ahmed Rıza, 1889'da Pany sergisi münasebetiyle oraya gitmiş ve Fransa'dan Abdülhamid'e ıslahat lâyihaları yağdırmaya başlamıştır. Maksudı, bir ayağının emniyette bulunduğu bir diyardan yükselttiği tatli-sert nidalarla Hükümdarın dikkat nazarını çekmek, bu yoldan mümkün olursa paye kapmak, olmazsa «Hürriyet Kahramanlığı» safına geçmektir. Abdülhamid'in hatıralarında, «ingiliz Ali Beyin oğlu» diye gösterdiği, anne tarafındansa büsbütün yabancı bir kan taşıyan Ahmed Rıza, Paris'teki faaliyetleriyle, çekirdek kuruluşun toy delikanlılarını büyüleyiverdi. İlk kadroya katılanlardan Ahmed Verdânî, Doktor Nâzım, Ali Zühtü isimli gençler, hükümetin dikkat nazarlarını üzerlerine çekecek nümayışlere girişip Paris'e sıvışmak zorunda kalınca Ahmed. Rıza'nın eteklerine yapıştılar ve bu, evvelâ Özentî, sonra meccani, daha sonra sahte kahramanı, cemiyetlerinin ilk kafası makamına oturtular, «İttihat ve Terakki» ismi, işte o sıralarda, Paris'le İstanbul arası haberleşmeler sonunda takıldı-

Ahmed Rıza, Fransız «akılcılık» mezhebinin kurucularından (Ogüst Kont)a kapılanmış, onu peygamber saymış, onun (pozitivizm - müspetçilik) felsefesini

din kabul etmiş ve akli putlaştırmış bulunuyordu. Bir mecliste, Allaha inanmadığı ileri sürülünce şöyle demişti:

«- İnanmamak olur mu? Benim de inandığım, bağlandığım bir hakikat var: (pozitivizm), akıl, müspet görüş mezhebidenim ben. Akla iman ediyorum!» İşte, bu, dörtte üç kan frenk Ahmed Rıza, Frengistanda tohumunu atmaya başlayan cemiyeti ilk defa olarak isimlendirdi, yâni vaftiz etti. (Pozitivizm)in remzi olan (Ordre et Progres - Nizam ve Terakki) tâbirini öne sürerek... Gençler bu tâbir üzerinde küçük bir ameliyat yaptılar ve (Ordre) kelimesini, birlik mânâsına gelen (Union) lâfziyle değış tirerek (Union et Progres - Ittihat ve Terakki)yi kelimeleştirdiler. Böylece cemiyet, frenk düşüncesinin frenk tâbirinden doğma klişesini Ttirrkçeye çevirmekle isimlendirilmiş oldu. Kuruluşundan iki yıl sonra âzası 12'ye varmış olarak İstanbul'un Edirnekapısı dışındaki Mithat Paşa bağında gizli ve (romantik) toplantılar yapan (fantezik) teşekkül, kısa zaman içinde, İzmir ve Şam taraflarında, kendisine denk havalarda ve insanlar buldu. Bilhassa yüksek tahsil sınıfından gençler ve genç zabıtlar arasında maya tutmaya başlayan bu yeni dâva (!) Ahmed Rıza'nın Paris'te yayınlamaya başladığı «Meşveret» gazetesıyla (1895) gözleri büsbütün üzerine çeker oldu. Artık, kayıtlı olsun olmasın, aydın geçinen herkeste cemiyete doğru bir temayül... Âdeta moda zevki... Bu vasatı, saraya ve Abdülhamid'e karşı, için için, alttan alta köpürten içtimaî zü'mrelerse malûm... Başta Yahudiler, dönmeler ve masonlar, bütün bir köksüzlük dünyası...

Cemiyetin ilk beyannamesini Abdullah Cevdet kaleme alıyor; Avrupayla muhaberele de Galatataadaki Fransız postahânesi ve Harbiye muallimlerinden (!) (Toustim) Paşa idare ediyor. Aynı mektebin öğretmenlerinden Çürüksulu Ahmed Bey de (ileride paşa), bu frenk asıllı, Türk dostu (!) paşayla elele... Cemiyet, Avrupa ve Mısır taraflarında üslenir ve Türkiyede kıvılcımlanırken artık sarayca malûm hâle geliyor ve «Kızıl Sultan» dedikleri marazı merhamet abidesinin ödenekli sürgünleriyle bu kahramanlar, âdeta işsizlik ve meteliksizlikten kurtarılmış olarak imparatorluğun köşe ve bucaklarına nefyedilmeye başlanıyorlar. Fakat bu tedbir, yanına bol gıda maddeleri bırakılarak azgın kediyi çuval içinde öbür mahalleye aktarmaktan başka bir şeye yaramıyor; ve aç kediler bir taraftan çoğalırken, bir taraftan da atıldıkları yerlerden dönüp tekrar evin çatı arasında veya bodrum katında toplanmaya devam ediyorlar. Bütün endüstrilerini Abdülhamid'in müsamaha ve merhamet zaafına dayayan İttihatçılar, kendilerine göre, bonmarşe arslanı şeklinde, dişi kesmez ve pençesi yırtmaz bir padişah aramaya başlıyorlar. Küstahlık ve gözükaralıkları o hâle gelmiştir!.

Sırada üç şehzade var:

İrade ve dayatma kabiliyeti, pelteyi beton gösterecek kadar zaif, veliaht Mehmed Reşad Efendi...

Her ân bir buhrandan ötekine geçen Yusuf İzzeddin Efendi...

Üçüncü veliahd yerinde, yaşı 40'a merdiven dayamış Çengelköyü sırtlarında iri ve sık ağaçlardan bir hisar arkasına çekilmiş, taht üzerinde istekli ve ümitli görünmeyen Mehmed Vahidüddin Efendi...

Yusuf İzzeddin Efendiyi bir kalem atıyorlar; Vahidüddin Efendiyi, vakar ve nefsinin korumakta gösterdiği dikkat yüzünden ve ayrıca büyük ağabeyi ile aralarındaki karşılıklı sevgi bakımından «Abdülhamid-i sâni'nin sânisisi» diye vasıflandırıyorlar ve olanca ümitlerini, kendileri için biçilmiş kaftan, Sultan Reşad'a bağlıyorlar. Ve harekete geçiyorlar. Mehmed Reşad Efendi Mevlevîdir. Ne yapmalı? Beyoğlu (Yüksek Kaldırım) Mevlevî Tekkesi şeyhini elde edip onun vasıtasıyla Velihaht'a hulul etmeli!.. O devirde Mevlevîlik zorlu bir kapı olmadığı gibi şeyhini elde etmek de zor olmuyor. Reşad Efendinin karşısına çıkıp «hürriyet, müsavat, adalet» kem-küm ediyorlar ama, o biçilmiş kaftan, pelte seciyede, kendilerini anlayacak ve destekleyecek kadar bir hamle ve karar iktidarı bulamıyorlar.

Padişahlığında boyuna tekrarlamak üzere, Mehmed Reşad Efendinin her hâdise karşısında tavrı şu dört kelimeye sığmaktadır:

- Memnun oldum, mahzuz oldum.

Hemen kararı veriyorlar:

– Yusuf İzzeddinde iş yok! Vahidüddin habisin biri! Reşad ise destekçimiz değil, ancak biz iktidara geçtikten sonra padişahımız olabilir. 'Mumla arasak bulamayacağımız bir padişah.'...

Ve 1897 yılının ortalarında Abdülhamid'e karşı bir darbe kararını veriyorlar. Yüksek Kaldırımındaki Mevlevi Tekkesinin şeyhi Abdülkadir Efendi, henüz taslak hâlindeki bu ihtilâl heveslilerini o kadar tutuyor ki, kudretli padişah ve Ulu Hakan Abdülhamid Han'ın murakebe pençesi altındaki Yıldız Sarayına kadar sızıyor ve orada bâzı silâhşorların, Sultanı devirme işinde yardımını istemeyede teşebbüsten çekinmiyor. Onun da gayesi, Osmanlı tahtının üzerinde Mevlevi külahını görmek...

Kararı Paris'e, Ahmed Rıza'ya uçuruyorlar. Gelen cevap, gözü karalıktan başka bir esas ve usul tanımayan cakacı yavru horozları çıldırtıyor:

– Ya hareket muvaffak olamazsa bizim Fransa'da hâlimiz nice olur? Fransa Hükûmeti hepimizi hudut dışı etmez mi?

Al sana, İstanbul merkeziyle Paris mihrakı arasında bir kopuş...

İstanbul'da Hacı (!) Ahmed Beyin reisliğindeki Umumî Merkez, Ahmed Rıza'nın cemiyetten ihracına karar veriyor; derken bir jurnal üzerine hepsi birden tutulup saraya dolduruluyor ve oradan darağacına gönderilmek yerine ödenekli sürgün âlemine çıkarılıyorlar. İlk umumî merkez de böylece, kendi kendisine kapanıyor ve İttihat ve Terakkinin ilk devresi nihayete eriyor.

Temo soyadını taşıyan, suyun öte tarafına bağlı, ilk müessislerden İbrahim, Romanya ve Bulgaristan'da; Ahmed Rıza, Doktor Nâzım ve kumpanyaları Fransa'da; şu bu, İsviçre'de; filân falan Mısırdaki üslenmeye ve mihraklaşmaya baksın!.. 21 Aralık 1896 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde «Osmanlı İhtilâl Fırkası» kuruluyor. Aynı mayadan ve İstanbul Merkezinin düşmesi üzerine daha canlı hareket edilmesini isteyenlerden bir grup... Artık içerideki kundak tepelenip söndürülmüş, yanık lekeli bir bez parçası halindedir ve kendilerince bütün ümit, vatanın pencerelerinden seyrettikleri Batı ve Şimal rüzgârlarının savurduğu kıvılcımlardadır. Bu kıvılcımlar, vatani yakmak için Haçlılar Dünyasında ateş üfleyen, kafa kağıtlarında «Müslüman» ve «Türk» yazılı insanların nefesleri... İsviçrede kurulan «Osmanlı İhtilâl Fırkası»nın ilk işi ermenilerle münasebet kurmak, onlardan destek istemek ve Müslümanların Halifesi ve Türklerin padişahına ortaklaşa bir suikast tertibi fikrinde birleşmek oldu. İhtilâl Fırkası, önce hedefini ve dâvasını açıklayıcı bir beyânname yayınlayacak, peşinden Ermeniler İstanbuldaki Türk fedaîlerine bomba verecekler... Sonradan bomba verilmesi işinin Tuna boyunda bir noktada yapılması düşünüldü ve bombaları İbrahim Temo'nun teslim alıp dilediği yere sevketmesi kararlaştırıldı. Doğrudan doğruya Türk düşmanlarıyla Türk ismi altında Türklük düşmanlarının bu temasına, Zarifyan isimli Ermeni aracılık ediyordu.

Fakat mahut hedef ve dâva beyannamesinin neşrine rağmen Türk düşmanı Ermenilerle Türklük düşmanı sözde Türkler anlaşamadılar, bomba alışverişini yapamadılar; böylece İslamların Halifesi ve Türklerin padişahını bombalamak şerefi (!) yalnız Ermenilere kaldı.

İşte ihtilâl beyannamesinden birkaç parça:

Osmanlılar! Biliriz ki, kudurmuş bir köpeği gebertmek farzdır! İşte bugüne kadar kan dökmekten sakınmış olan «Osmanlı İhtilâl Fırkası» artık zalimlerin haddini silâhla bildirmeye ve mazlumların intikamını almaya iyice karar verdi!

Zabıta güruhu ve asker takımı yolumuzu kesmeye kalkışırsa aramızı ancak Ölüm ayırabilecektir. Evet, öleceğiz, öldüreceğiz, keseceğiz, biçeceğiz, yakacağız, yıkacağız! Hiç kimseden pervamız yok!

O canavar Padişahın «Yıldız»ını söndürecek ve külünü semaya doğru savuracak olan (dinamit)ler bile elde, belde hazırdır. Halkın selâmeti, herhangi noktayı gösterirse oraya atılacaktır.

«Ya hak, ya ölüm!» diyerek «Meclis-i Mebusan»ı açtırmak ve şu zalim hükümeti kökünden söküp atmak üzere biz işe selleme hüssellâm başlayacağız, bildiriyoruz! (Mühür) İhtilâl Fırkası. Ya hak, ya Ölüm!

O sıralarda Avrupadaki faaliyet içinde, meşhur Doktor Kadri Raşit Paşaya kadar nice mâruf şahıslar arasında, Tunalı Hilmi ve büyük edip Süleyman Nazif'i de görüyoruz. Bu Tunalı Hilmi, 20 yıl sonra İttihatçıların çökerteceği imparatorluk enkazından birkaçını kurtarabilmek, yâni İttihatçı pisliğini temizlemek gayesiyle başlayacak olan İstiklâl Harbi ve peşinden Cumhuriyet devresi ilk

meb'usları arasında yer bulacak; zavallı Süleyman Nazif ise, yardım ettiği tarafın yıktığı vatan harabesi önünde, İstanbulun işgali günü, dillere destan «Kara Bir Gün» yazısını kaleme alacaktır.

Vahidüddin, Çengelköyündeki köşkünde, sessiz hıçkırıklarla Boğazı seyrede dursun!...

Büyük hâdiseler herkesçe bilindiği, küçükleri büyükleri doğurma bakımından kök değerlerine rağmen hafıza ve hatıralarda yaşayamadığı için onları yaya takip ederken öbürlerinin üzerinden (füze) hızıyla geçmeyi tercih ediyoruz.

İttihat ve Terakki'nin büyük hâdiseler çıkışı, 19'uncu Asrın son yıllarıyla 20 nci Asrın ilk seneleri arasındadır ve cemiyetin, büyük aksiyon merkezini Selanikte kurmasıyla başlar ve İstanbul üzerine sevkettiği, beyaz keçe külâhlı fedailer ve Hareket Ordusuyla sona erer. Ahmed Rıza yine sahnededir ve onunla beraber bazı isimler destanlaşmakta... Enverler, Niyaziler, Talâtlar, bu son çığrın son perdelerinde sahneye çıkarlar; ve dağda ardına taktığı bir geyikle hürriyet avına çıkan, fakat eceli sahneye çıkmasına müsaade etmediği için kartpostallarda sembolleşen palabıyık Niyazi Bey müstesna, daha nice yeni aktör ve figüranla beraber, İmparatorluğun çöküşüne kadar tam 10 yıl sahnede kalırlar. Selanik devresinde İttihat ve Terakki (bir aralık Terakki ve İttihat) ağız yerine tabanca namlusundan başka bir iş âleti tanımayan ve her kapıyı açıcı maymuncuğu silâhta bulan bir eşkıya ocağıdır. Ocağa bu ruh sinince de artık eski, sözde fikircilere hiçbir rol kalmamıştır. Meselâ: Enver'in fevkalâdelik vasıfları arasında en hayran olunan nokta, onun, ismini, tabancayla, nokta nokta, hedef tahtasına yazabildiğidir.

Bütün fikirleri, beyaz keçe külahlara siyah ibrişimle işledikleri «ya hürriyet, ya Ölüm.» dövizinden ibaret...

Selanik devresinde ocağa sindirilen bu ruh, öyle tılsımlıdır ki, hepsinde, bugünün futbol heyecanına benzer ve umumiyetle kaatil çetelerinde görülür bir cinayet vecdi, hüküm sürmektedir.

Abdülhamid'in paşasını Selanik'te, telgrafhaneden çıkarken yere sererler, daha nicelerini, nişan tâlimi yaparcasına kurşunlarlar ve ileride, İstanbul'da, köprü üstünde ve umumî meydanlarda, bir kurşunda susturacakları gazetecilere doğru, boyuna tabanca (egzersiz)i yapmakta devam ederler. Bu ruhu; en tesirli atışlarına düşman yerine dindaş ve yurttaşlarını hedef tutmak ruhunu, maya tutturmaya başladıkları zabıt tipine aşılama bakarlar.

Çoğu, deli vecdi içinde çırpınan ve saralı bir şeytan cezbesi yaşayan genç İttihatçıların ideal diye anladıkları ve kolayca yaydıkları ruh haleti, işte yalnız ve yalnız, bu cana kıyma kültür ve sanatına dayanır. İttihat ve Terakki şekavet ocağının gide gide nihayet varabildiği biricik mezhep ruhiyatı, şehvet halinde bir cinayet cezbesi ve bu cezbenin âyin zevki olmuştur.

yirminci Asır başlarında iyice billûrlaşmaya başlayan bu manzaraya karşı Ulu Hakan Abdülhamid Hânın yapacağı, Selâniği mâna bakımından berhava etmek, bütün elebaşlarını toplayıp vaktiyle Mithat Paşayı Brindizi'ye ve sonra Cidde'ye taşıyan «İzzeddin» vapuru yerine köhne «Tir-i Müjgân» gemisine doldurmak ve Selanik açıklarında topa tutarak batırmaktı.

Yazık ki, Ulu Hakan'da her şey var, fakat bu ruh yoktu... O kadar yoktu ki, aynı ruh İttihatçılardan karşılık alarak kopya etmeyi adetâ tenezzül sayıyordu.

Netice:

Zıpladılar, hopladılar, bağırdılar, çağırdılar, öldürdüler, yaktılar, Mabeyne telgraf üstüne telgraf yağdırdılar, hop dediler, hôt dediler ve Meşrutiyeti ilân ettirdiler.

Meclis-i Mebusanda, Ahmed Rıza'nın reislik kürsüsü yanında, o anda ve karşılarında duran Abdülhamid'e hakaret ettiler, onu hürriyeti boğmuş ve milleti hor görmüş olmakla suçladılar. Buna da tahammül ve tevekkül gösteren Padişahı devirebilmek için, nihayet, hilelerin en denisine başvurdular, 31 Mart ayaklanmasını tertipladılar. Karşı oldukları dâvayı -şeriat- kökünden kaldırma yolunu açmak ve bu işin bahanesini bulmak için askerleri bizzat «şeriat istiyoruz diye ayaklanın!» şeklinde kışkırttılar ve kışkırtıcının Abdülhamid olduğunu ilân ettiler. Masum ve cahil neferleri «Şeriat de Şeriat!» diye sokaklara ve meydanlara döktüler. Bunların büyük kısmını Ayasofya meydanına kümelenendirip oradaki Mebusan Meclisini (Cumhuriyetin 10'uncu yıl dönümünde yanan Adliye Sarayı) basmaya, bazı mebusları öldürmeye, her şeyi kırıp dökmeye ve

yağmalamaya kadar dürtüklediler. Sonra İstanbul üzerine çapulcu alaylarından, ismine «Hareket Ordusu» dedikleri bir güruhu yürüttüler, bu ordunun neferlerini «Padişahı kurtarmaya gidiyoruz!» diye kandırdılar. Ayan ve Mebusan'ı birleştirip «Millî Meclis» namıyla topladıkları heyete, Said Paşa gribi Abdülhamid'in eski bendelerinden, fakat sıkışınca her defa bir ecnebi sefaretine sığınacak kadar bedbaht ve seciyesiz bir adamı reis seçtirdiler; ve tahttan devirme kararını işte bu orkestra şefinin kaldırdığı değnek ve gösterdiği notaya göre, keman, borazan, davul, ilân etti-

İşin en hazin tarafı, Tanzimattan beri gelen çizgi boyunca her gün biraz daha belli olarak bütün dâva şeriatı kaldırmaktan ibaretken işi yine Şeriata uydurmak gibi münafıkça bir hünerden vaz geçemediler ve hal'in fetvasını Şeyhülislâm makamındaki «Şeyhülînkâr»dan kopardılar. Bu, ebedler boyu yüzü kara adam, Abdülhamid gibi hastalık derecesinde bir dindarı, şeriat hükümlerini bozmak ve kitaplarını yakmak, israf ve zulüm (!) göstermiş olmakla suçladı ve «hal'î caiz olur mu?» sualine «elcevap: olur!» hükmünü bastı; ve kumandanlarının hassa kuvvetleriyle karşı durma teklifine «hayır, benim yüzümden tek damla müslüman kanı akmasına razı olamam!» diyen Ulu Hakan Abdülhamid Han tahttan al aşağı edildi.

Bundan böyle ittihat ve Terakkiyi, 1918 mütarekesi günlerine kadar, felâket kuşları halinde memleket semalarından geçen hadiseler katarı içinde takip edebiliriz.

Gösterdiğimiz gibi, Abdülhamid'i, sırf merhamet ve hayata saygı damarını maden gibi istismar etmek sayesinde devirdiler. Ve Abdülhamid'in «en ince yufkadan daha ince ve yumuşak» diye vasıflandırdığı, 65'lik Mehmed Reşad Efendiyi, Osmanlı tahtına, cansız bir eşya şeklinde oturtular. Böylece, 14 yıl sonra müzeden bile kovulacak olan Osmanlı taht ve hükümdarının artık müze eşyası telâkki edilmeye başlandığı çığırını açmış oldular.

SULTAN MEHMED REŞAD

İkinci Abdülhamid gece yarısı Selâniğe, Yahudi (Alâtini) köşküne gönderilirken, millet temsilcilerinden olmak iddiasındaki bir heyet; Mehmed Reşad Efendinin huzuruna çıktı ve ona, millet iradesiyle müslümanların halifesi ve Türklerin padişahı olduğunu bildirdi.

Hayatı süresince abdestsiz gezmemiş, bütün Osmanoğulları gibi din alâkasını asla zayıflatmamış, tek damla içki içmemiş, her türlü haramdan kaçınmış, ihtiyarlığına dek süren şehzadeliğinde hiç bir kere politika ve dalavere ateşine el uzatmamış, yalnız tarih ve mesnevi okumuş, fakat İç âlemini dış dünyaya nakşetmek cehdinden yoksun yaşamış, yağmur suyundan temiz, ama temizleme fikir ve enerjisinden mahrum, bu mavi gözlü, beyaz tenli, pembe yüzlü, ak sakallı, esaret çapında tevekkül ve teslimiyet heykeli ihtiyar, heyete kelimesi kelimesine, Önceden düzenlediği şu cevabı veriyor:

«- Otuz üç yıldır itidalimî muhafaza ettim. Bu müddet zarfında milletimin selâmet ve saadetine dua ettim. Mademki millet beni istiyor; bu hizmeti teşekkürle kabul ederim. Benim birinci emelim Şer'i-i Şerif ve Kanun-u Esası mucibince icra-yı hükümet etmektir. Milletimin arzu ve amalinden zerrece inhıraf etmem. Cenab-ı Hak muvaffakiyet ihsan ederse bahtiyarım.»

Abdülhamid devrini gizlice kötöleme ve itidal gösterilmesi çok zor bir zaman olarak belirtme yoluyla İttihatçılara bir nevi avans mahiyetindeki bu kof ve boş sözler; her şey şeriatı yıkmaya doğru giderken, hem şeriatı gaye kabul ettiğini söylemek, hem karşısındakilere gayesi sanki 'oymuş gibi davranmak ve vatan hizmetini şeriatte olduğu kadar «Kanun-u Esası»de görmek, üstelik millet arzu ve emellerinden dönmeyeceğine işaret etmekle de millet yerine geçen ittihatçıları tatmin etmeye bakmak noktasından, sinsî bir üslûp içinde tezat ve zaafın en hazinini çerçeveler ve sultanlıkla sultanın ne hale düşürüldüğüne en veciz misali verir.

O zamanki Harbiye Nezareti (Şimdiki Üniversite)nin önünde sıraya dizildikleri Resne taburları millî (Arnavut) kılığıyla yeni padişahı selâmlarken meydanı dolduran her renk ve çizgi, mevhum hürriyet noktası etrafında bütün bir kozmopolitlik ve gaflet dünyasını resmetmektedir.

Sahneyi gözleriyle gören tarihçi Ahmet Refik'in bana anlattığı bir müşahedeye göre halktan biri yanındakine soruyor:

– Kim bu hürriyet?

Öbürü cevap veriyor:

– Yeni padişahımız, efendimiz!

Kimse farkında değildir ki, bu yenisi (hürriyet), gelmiş ve geleceklerin en zalimi olacak, asla tahtından indirilemeyecek ve her devrin putu olarak elden ele devredilip gidecektir.

Maddî ve manevî şekavet ocağı İttihat ve Terakki devresi üzerindeki görüşlerimizi kendi gözlüğümüzden tesbit ederken bizzat Mehmed Vahidüddin'in Ölçülerini dile getirdiğimizi, adetâ onu konuşturduğumuzu sanıyoruz. Denilebilir ki, Mehmed Vahidüddin, İkinci Abdülhamid Han'dan başlayarak Sultan Reşad'a kadar belirttiğimiz bütün kıymet hükümlerinde, üslûp ve tahlil farkıyla ortağımızdır. Bu ortaklığı göstermekte de, hayatının son devresi olan İtalyada, (San Remo)da, bugün hayatta bulunmayan eski nazır ve askerlerden birine söylediği sözler şahittir. Rahmetli Paşanın, ismiyle ortaya çıkmak istemeyen oğlunda gördüğümüz not defterinde, Vahidüddin'e ait şu cümleler vardır:

«– Büyük biraderim Abdülhamid Hân Hazretleri Yavuz Sultan Selim'den sonra gelseydi Osmanlı padişahları arasında en üstün mertebeyi ibraz eder ve devleti, iç ve dış düşmanlarına karşı en muhkem ve salâbetli bünyeye kavuştururdu. Bu mânâyı, bana, kendi öz ağziyle de îma ve ifade ettiği olmuştur. Fakat en nazik ve tehlikeli devrede geldi, 33 sene bütün felâketlere ve maziden kalma dertlere karşı koymayı bildi, hastayı ölümden korudu ama, ayrıca müstakil bir sıhhat ve saadet getiremedi. Onu, kan akıtmaya asla müsait olmayan dindar mizacı yüzünden İttihat ve Terakki yıktı ve zaten sıra icabı, Abdülmecid oğulları arasında en halim selim, şefik, refik, mütevekkil, mütehammil, iradece zaif ve siyasetçe hafif olanını buldu. Ona tac giydirdi ve onu başına tâç eyledi. Böylece, 600 yıllık devleti 6 yılda harcama yoluna girdi ve 9 yılda çökertti- Tarihimizi. yahudilerin, masonların, dönmelerin âleti olarak millete onlardan daha büyük fenalık edebilmiş, haricî ve dahilî hiçbir düşman mevcut değildir.»

Kelime kelime Sultan Vahidüddin'in dudaklarından dökülen bu Gözleri aynen tesbit ettikten sonra, onun son cümlesindeki büyük hakikati ele alalım.

İttihat ve Terakki, bütün büyük kedamanlarıyla doğrudan doğruya mason ve gizli Yahudi kurmayı-r'n sevk ve idaresine yön tutmuş ve yol almış bir tevekküldür. Beynelmilel gizli Yahudi kurmayı, Abdülhamid gibi, islâm birliği ve Türk bütünlüğü bakımından en tehlikeli şahsiyet saydığı bir hükümdara, murakabesiz Batı taklitçisi ve talihsiz hürriyet nâracısı toy gençlerden ibaret İttihatçılar vasıtasıyla en büyük darbeyi indirdikten sonra, onları yapayalnız ve İmparatorluğu batırmakta serbest bırakmış, Trablus ve Balkan felâketleri arkasından da İtilâf manzumesi (İngiltere, Fransa, Rusya ve sonunda Amerika) tarafını tutarak, bu defa aynı itttihatçıları Türk vataniyle beraber yok etmek taktiğini gütmüştür. Bütün bunlar olurken de itttihat ve Terakki Komitesinde şuur, (matador)un tuttuğu kırmızı beze hücum eden azgın boğanınkinden farksızdır. İttihat ve Terakki, hiçbir şeyin farkına varmadan, daha doğrusu farkına varmasına meydan verilmeden yahudinin oyuncağı olmuştur.

Komitenin evvelâ yahudi âleti ve peşinden kurbanı olmasındaki temel teşhis, girift köklere bağlı olarak Öyle yerindedir -ki, İttihatçılarca iktidara geçildikten bir müddet sonra rejimlerine (ideoloji) tedarik etmek için baş vurulan Türkçülük bile, doğrudan doğruya yahudi eseri olmasa da, vasatını ya hudilerin hazırladığı ve rol almasını kolaylaştırdığı bir iştir.

Oldukça cins bir fikir adamı olarak yaratıldıktan sonra dünyalar arası büyük muhasebede ölüm dönemecini kivrılamayan ve inkâr uçurumuna yuvarlanan Ziya Gökalp, itilâmın içinden değil, sadece İslâmın yerini almak üzere icat ettiği Türkçülük yolunda ne büyük bir yahudi himayesi göreceğinden veya yahudilere ne zengin bir istismar sahası açtığından gafildi.

Tek hırsı, Kur'anda Allah'ın lanetlediği yahudinin hincını almak ve şevketli İslâm temsilcisi Türk'ü bu bakımdan yıkmak olan korkunç seciye, elbette ki onu devirmeye doğru her harekete kredi açacak ve her türlü yardım (plasman)ını yapacaktı. Nitekim bu bakımdan yıkmak olan korkunç seciye, elbette ki hem ucuz tarafından, hem de tahrifçilik yoluyla kaptıran yahudi filozof (Emil Durkaym)dır. Ondan sonra da aynı dâva etrafında yükseltelen vecd seslerinde

(Yeni Turan - Halide Edip) ve kurulan teşekküllerde (Türk Ocağı), çoğu Türklükle alâkasız ve Anadolu mayası dışında tipler vardır. Süleyman Nazif'in Şu (espri)si ne kadar yerindedir:

«- (Ci, cı, cü, cu), Türkçede meslek edatlarıdır. Kahveci, arabacı, kömürcü, sabuncu, gibi. Nasıl kahveci kahve, arabacı araba, kömürcü kömür, sabuncu da sabun demek değilse, Türkçülerin de çoğu Türk değildir.'»

Türkçülük vecdinde Halide Edib Adıvar gibi bir yahudi dönmesinin sanat önderliğine kalkışması ve her biri Türk sınırları dışına bağlı ve yabancı kültürlü (çoğu Moskof Kültüründen) şahısların dâvaya üşüşmesi herşeyi izaha yeter.

Afallamış, iyice afallatılmış gerçek Türk unsurunun, devlette olduğu gibi, afallamada da (1) numaralı adamı Sultan Reşad, işte, belki kuvvetli bir din bağı ve ahlâk saffeti içinde, bütün bu işlerin daha nice siyasî ve askerî intihar hareketleriyle beraber, kor, sağır ve dilsiz tuğrasıdır. Şekillendirdiği zaman ve mekân çerçevesi bakımından da, bütün bu inceliklerin belirtilmesinde vesile...

Artık 50 sini aşmış bulunan Vahidüddin ise, biraz sonra gözden geçireceğimiz, veliahtlık ve bir ân evvel taht'a kavuşma emeli içinde, vezirleri «3 tuğdan 3 tüye inen» İmparatorluğun açık izmihlal gidişi onunde bütün kanını içine akıtmaktadır. Aynı not defterinden;

«- Sabahlara kadar uykusuz, Devlet-i Ebed Müddetin pek yakında zeval bulacağı kaygısıyla kıvranmakta ve önümdeki yarı deli Veliahte (Yusuf İzzeddin) bakıp büsbütün hayıflanmaktaydım.»

Trablus-u Garp tecavüzü ile Balkan Harbi Allah tarafından, Abdülhamid'i devirmenin ve ondan mahrum -kalmanın iki ağır ukubetidir.

Ukubetlerin ukubeti Dünya Savaşı ise son idam hükmü...

Trablus-u Garp tecavüzü, hürriyet ilân edilir edilmez devlet bünyesine kuvvet yerine ne müthiş bir zaaf geldiğinin ve artık İmparatorlukta Şimalî Afrikayı koruyabilecek bir güç ve bütünlük kalmadığının makarnacı İtalyanlar tarafından bile keşfedildiğini ve hemen istismar vesilesi yapıldığını, yani Meşrutiyet inkılâbına Türk'ü diriltici değil, Öldürücü gözle bakıldığını gösterir. Demek ki, Osmanlı İmparatorluğu mevzuunda Avrupanın kolladığı dem hulul etmiş, vâde dolmuştur.

Balkan Muharebesi ise, o zamanki Fransız (İllüstrasyon) mecmuasının kapağında çıkmış ve 38" yıl sonra «Büyük Doğu»da kopyası yayınlanmış korkunç bir fotoğrafın dilinden şudur:

- Kumanda heyeti ve zabıt sınıfına işleyen politika zehiri yüzünden ordunun bozulmasıyla, aç bîilâç, silâhsız ve çariksız Anadolu arslanının dünkü karakulakları (sağır sırtlan, uyuz çakal, topal köstebek gibi arslan dalkavuşu süflî hayvanlar) karşısında verdiği acı ve haysiyetsiz bozgun...

Merzıfonlu Kara Mustafa'nın Viyana Önlerinde verdiği ve Peygamber Sancağının bile düşman eline-düşmek üzere bulunduğu ve ancak birkaç iman hamiyetlisi tarafından kurtarılabildiği ve artık hezimet çığrımızı açtığı büyük bozgunun başlayarak bütün bozgunlarımız içinde en fecî ve belki toplayıcısı olan Balkan maflûbiyeti sonunda, elimizden-gelebilen tek şey, kendi kendimizi namussuz ilân ederek numune mekteplerinde şarkılar söylemek olmuştur. Aynen:

1328 de Türk namusu lekelendi, of!

; Of, of!... Ah, ah!...

Acaba bu dünyada namusunun lekelendiğini mektep çocuklarına şarkılarla ilâm ettiren bir rejim görülmüş müdür?

Balkan Harbinden önce ittihatçılara karşı zabıtlardan kurulu bir «Halâskâran - Kurtarıcılar» grubu peydahlanmıştır ki, kibrit aşevi gibi çakıp sönmüş, fakat bir aralık Komiteyi sarsar ve iktidardan uzaklaşmaya zorlar gibi olmuştur. İşte bu hengâmede İttihatçılar, bir kere çürütmüş buldukları ordunun feci âkibetinden kendilerini sorumlu tutmamak ve arkasından Babıâli baskınına davranmakla, çifte suç altındadırlar: Evvelâ, bizzat hazırladıkları felâket deminde garip bir manevrayla ortadan silinivermek, sonra da her şeyin kaybolduğu anda ortaya çıkıp yeni felâketlere zemin açmak...

Babıâli baskını, devlet kuvvetini, ihtiyar ve şapşal sadrâzamanın bileklerindeki güce kadar inmiş görmekten gelen bir nefis emniyeti içinde, birkaç deli tarafından başarılmış, gözükaralıkta olduğu kadar akılsızlıkta da misilsiz bir

harekettir. Fakat memleketin o zamanki şartlarına göre, en büyük aklın da içinden çıkamayacağı şekilde dâhice... Düşün ki, o sırada sadrâzam odasının arka tarafında talim etmekte olan bir bölüğe, camları kırıp verilecek bir emir, baskını hemen durdurabilir ve dâhice hareketi aptalca bir neticeye bağlayabilirdi. Ağzını açar gibi olan Harbiye Nâzırı yerlere serilmiş, tiril tiril titreyen sadrâzama istifası yazdırılmış ve hemen saraya koşularak yeni kabine yüksek tasdike sunulmuş. Daima ve her şeyden memnun ve mahzuz Sultan Reşad'ın bir imzası ve herşey olup bitti!

Umumî Harp hemen hemen kapıya gelmiştir. Merkezî ittifakın (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya) karşısına muhiti İtilâf (İngiltere, Fransa, Rusya) dikilmiş ve bir harp kopacak olursa başta Amerika bulunmak üzere, küçüklü büyüklü bütün dünya devletlerinin itilâf kuvvetleri safında yer alacağı belli olmuştur. Dünya, Batı medeniyeti bünyesinin metabolizma ihtilâline ve temsilciler arasında Anglo-Saksonlar ve Franklardan Germenlere doğru el değiştirme mücadelesine sürüklenmektedir. Baş müessir olan bu ruhî sebebin yanında da dış bahane, İngiliz - Alman sınaî ve iktisadî rekabetidir. 19'uncu Asrın ikinci yarısında başlayan ve gitgide gelişen Batı buhranı, Avrupalıda, kendi öz icadı müsbet bilgi âletlerini ruhî bir müeyyide etrafında toplayamamak, onlara hakim olamamak şeklinde başlamış ve sosyalizma; peşinden komünizma ile de, yeni keşiflerin getirdiği yeni dertler şeklinde beslenmekte devam etmiştir. Bu yeni keşiflerin başında, Dünya Savaşından sonra putlaştırılmaya kadar götürülecek olan makine vardır, içtimaî sınıfların aralarını açan, hünerli cemiyetlere yepyeni istihsal sahaları ve onunla beraber yepyeni istihlâk pazarları gösteren, böylece bambaşka bir politika dünyası doğuran makine, bir iç ve dış tahrip âleti halinde gemi azya alınca, bütün dâva, onu en iyi kullanacak topluluğa ve o topluluğun üstünlük iddiasına kalmış ve işte kıyamet bundan kopmuştur.

Hâlâ aynı dert üzerinde çırpınan ve ne Birinci, ne de İkinci Dünya Harbleriyle urunu kusabilen insanlık bu muazzam ruhî, içtimaî, sınaî ve iktisadi problemi yaşarken Türkiye'de manzara nedir?

Daha harp başlamadan mağlûp tarafın belli olduğu yöne doğru kayan, o yönün sert kumanda, şatafatlı üniforma, bal peteğinden daha intizamlı ordu hendesesine (Alman Ordusu) dışından âşık ve top-yekûn dünyadan gafil, üç beş gözükara elinde zaman ve mekân dışı bir vatan...

Sarayın manzarası ise gaflet üstüne gaflet arzutmekte... Üç-beş gözükara elinde, dünyadan, dünyanın nereye gittiğinden habersiz, zaman ve mekân dışı vatanda, bu halden de gafil, bütün saatleri durmuş ve hacmi satılmış bir saray...

«Edebiyat-ı Cedide»nin romanda nispeten en haysiyetli temsilcisi Halid Ziya Uşaklıgil, Mabeyn Başkâtibi bulunduğu o sıralarda gördüklerini anlatırken, her şeyden evvel, haşmetli Topkapıdan gılgıltı piç mimarî (Barok) ve (Rokoko) ya düşmüş olan sarayı, dışından olsun, görür gibidir:

«- Ne zaman deniz cihetinden bakılsa, insanda, Avrupanın Önde ve makbul üslûp şartları dairesinde vücuda getirilmiş, vakur, ciddi kâşânelerinden ziyade şekerlemeci camekânlarını süsleyen yapma pastaların ifratla büyütülerek dondurulmuş bir örneği tesirini uyandıran Dolmabahçe...»

Gerçekten haysiyet ve şahsiyet sahibi bir görüş...

Bundan sonra Halid Ziya, «Saray ve Ötesi» ilmiyle kaleme aldığı hatıralarında «zâlim, korkaklığına rağmen her tehlikeye göğüs gerecek kadar gözüpek bir padişahı, ancak kendi mevcudiyeti ve emniyeti için işgal ettiği tahtından söküp kopararak menfaya gönderen bir zümre tarafından başkâtip sıfatiyle gönderilmiş adam...»

İşte saray, işte onun dışından daha şahsiyetsiz ve kudretsiz olduğu meydanda bulunan içi; ve işte başkâtibini bile İttihatçıların gönderdiği «memnun oldum, mahzuz oldum!» tekerlemecisi bîçare Sultan Mehmed Reşad...

VELİAHTLIK

Bütün bu hallerin tam bir tahlil ve terkiibini yapabilecek kafada olmasa bile seziş bakımından kötülüğünü hissettiği ve acısını çektiği muhakkak bulunan Mehmed Vahidüddin Efendi, o sıralarda her hareketine hâkim bir telâş içindedir: Veliahtlık telâşı...

Bu telâş nedendir ? Mahvolmaya doğru giden «Devlet-i Aliyye»yi kurtarabilmek için kendisini lüzumlu görmesinden ve bu sebeple bir ân evvel taht'a ulaşmak üzere öne geçmek istemesinden mi, yoksa sadece nefis hırsına uyarak «Taht-ı âli-baht»a kurulmayı arzulamasından mı?

Bu iki ihtimalden herhangi birini gerçekleştireci tarihî bir vesikaya malik değiliz. Her ikisi de olabilir; ve ikinci ihtimal, tarihin en büyük mazlumları arasında müsabaka açılrsa, her halde dereceye girmesi muhakkak olan Vahidüddin'i büyük vatan dostu olmak vasfından düşürmez. Tahtı nefsi için isteyen bile, her halde üstünde uyumak için değil, bir şey yapmak için ister.

Kaldı ki, Osmanlı tahtının o hengâmede belirttiği içneli fıçı manzarası, onu cazip kılmaktan çok uzak; ayrıca Vahidüddin tarafından ileride söylenen sözler ruhunu ve muradını ifadede pek açık olduğuna göre, ondaki veliahtlık telâşına vatan kaygısından başka mâna verilemez.

Vahidüddin'in veliahtlık telâşı, önünde bulunan asıl veliaht Yusuf İzzeddin Efendiden geliyordu. Abdülâziz'in büyük oğlu Yusuf İzzeddin, Abdülmecid'in küçük oğlu Vahidüddin ile arka arkaya, sıra sıraya gelmiş bulunuyorlar. İkinci Mahmud'un iki oğlu Abdülmecid ve Abdülâziz kollarından gelenler arasındaki çekişme ayrıca malûm ve Abdülâziz'den sonra üç hükümdar boyunca hep Abdülmecid oğullarının hüküm sürdüğü, ortada...

İşte Mehmed Vahidüddin de, üç ağabeyi sırasınca devam eden, Abdülmecid oğulları gidişinin kendisinde birdenbire tıkanmasından ve araya Yusuf İzzeddin gibi bir akıl hastasının girmesinden fevkalâde kaygıya düşmüş bulunuyordu.

Gerçekten vatan kaygısına bağlanabilecek olan his ve onun türlü tezahürlerine dair Halid Ziya'nın anlattıkları içinde, evvelâ şehzadelere ait şu ruh haleti vardır:

«- Bunların hepsi gece yataklarına girince tavanda çizilen ihtimallere bakarak kendilerinden evvel gelenleri sayarlar; ve sabahleyin gözleri güneşin ipek kumaş perdeler arasından sızan ışıklarını yökleyerek, acaba bu gece kaç tanesi eksildi, diye soruş tururlardı.»

Daha sonra veliahtlığın şartları:

«- Veliaht olmak ve zamanı gelince bütün memleketi ayaklarının altında görmek için iki şart lâzımdı: Ekber (en büyük) ve erşed (en olgun) olmak...»

Bundan sonra Halit Ziya hikâyeye geçer: «- Gözönünde iki ekber vardı: Abdülâziz oğlu Yusuf İzzeddin ve Abdülmecid oğlu Vahidüddin... ve resmen tek bir veliaht olmak lâzımgelir. Bu ikinin en büyüğü olan Yusuf İzzeddin... O da böyle düşünüyordu. Fakat Vahidüddin bu fikirde değildi. Onun hususî ve şahsî düşüncelerine göre veliaht iki olmalıydı.

Bunu, zamanın padişahından, hükümetinden başlayarak en küçük ferde kadar herkes bilmeli, tanımalıydı. Hususiyle veliaht olan zat bunu kabul etmeliydi. Bu iddiayı ilk günden öne sürdü ve ilk günden, asıl veliahtın, sınırlı,, buhranlı, tehevürlü (öfkeli) karşı durmasıyla çarpıştı.»

Böylece, Vahidüddin'in, kendisine gelinceye kadar ilk defa olmak üzere, veliahtlık dâvasında ortaya yeni bir tez atmış olduğu meydana çıkıyor. Acaba bu teziyle Vahidüddin şu gerektirici sebeplere kadar düşünmüş müdür:

- Veliaht, ileride birinden biri tercih mevzuu teşkil etmek üzere iki olmalıdır. Bunun, yaş farkı gibi kuru bir kemmiyet imtiyazıyla başa geçmeye sed çekici ve keyfiyet ölçüsünü davet edici bir fazilet olmasından başka, namzetler arasında ehliyet yarışı ve nefis murakabesi bakımından da büyük faydası vardır. Böyle bir usul (monarşi) içinde bir nevi demokrasi Ölçüsü olur.

Veliahtın iki olması fikri doğrudan doğruya Vahidüddine ait olduğuna göre bu fikri yukarıdaki inceliklerden mahrum görmek haksızlık olur. Zira sırf Şahıs mülâhazasıyla böyle bir fikir hiçbir kıymet ifade etmez. Eğer Vahidüddin sıradan ve düşük vasıflı bir insansa ikinci veliaht olmakla hiçbir şey sağlayamaz; sıranın öndekine ve sonra kendisine gelmesi icap eder. Yok, eğer Vahidüddin ikinci veliahtlığı istemekle, rakibine ait bazı menfî ve kendisine mahsus müspet tarafları muhasebe ettirmek istiyorsa o halde hakikat kendi kendisine ortaya çıkıyor ve bu istek sadece hakkın tecellisine yardım ediyor demektir ki, o zaman da kimsenin söz söylemeye mecali kalmaz ve yukarıdaki gerektirici sebepler kendi kendilerine meydana gelir.

O zamanki Mabeyn Başkâtibi ve İttihatçıların saray casusu romancı Halit Ziya Uşaklıgil, Vahidüddin'in olgunluğuyla Yusuf İzzeddin'in ruh illetini ağzından kaçırırcaasına manzarayı şöyle tespit ediyor:

«- Bu iddiayı neye istinad ettirdi? Belki erşed (en olgun) olmak şartına... O da, vel-i ahdin de (veliahtın) herkes tarafından görülüp bilinen garip hallerini biliyordu. Bunlar göze çarpacak kadar meydandaydı- Onun fazla olarak hususî haber vasıtasıyla, gizli ve tertibli görünüşle örtülü garipliklerine de vukufu vardı. Pek ince bir ruh araştırmacısı olan bu zât (Vahidüddin) hükmetmekte gecikmemişti ki ortaya yalnız bir vel-i ahd-i sâni iddiası atıvermekte önünden gidenin zihnine günden güne büyüyecek, her dakika bir zehir damlası akıtarak, nihayet bütün mevcudiyetini karmakarışık bir vehim haline getirecek bir hastalığın mayasını koymak mümkündür. Zâten zemin bu maraz tohumunun serpilmesine pek uygundur. Abdülâziz bir nevî deli değil miydi? Bütün saltanatı o deliliğin çeşid çeşid görünüşleriyle dolmamış mıydı? Nihayet akıbeti, hakikaten en yakın faraziye olarak intihar kabul edilmedi mi? O da bilinen hastalığın bir zarurî neticesi olmuyor muydu? Hayalimde, Vahidüddin'i bu muhakeme silsilesini yürütürken ve neticeyi tahmin ederek gözlerinin içinde bir tatmin edilme mânasiyle gülümserken görüyorum-

Biz saraya girer girmez bu dâvanın en yakın şahidleri olduk. Yusuf İzzeddin'i bazı vesilelerle saraya geldikçe görürdük. Vücudunun küçücük yapısına ne kadar kibir, azamet ve gurur sığdırmak mümkünse onlarla dolu olarak, fakat herşeyden ziyade gözlüklerinin altına kendisinden saklanmış esrarı arar bir merakla bulanık akan bakışlarından başlayarak, selâm veren parmaklarına, merdivenlerden çıkan adımların, kendisine mahsus odada huzura kabul zamanını beklerken boyuna dolaşan bacaklarına kadar, hattâ kesik kesik, tutuk tutuk, hafakana tutulmuşcasına kısa cümlelerle söyleyişine kadar, her halinde farkederdik ki, vehim günden güne büyümekte ve artık sarıh bir delilik mahiyetini almak için vesile bekleyen bir sabit fikir olmaktadır. Bunu anlamak için ruh mütehassısı olmak icap etmezdi. Ona kahvesini, şerbetini götürüp de zehirlemek korkusuyla red edildiğini görerek geri dönen Enderun efendisine kadar hep görüyorduk ki, bir hasta karşısındayız.»

Halit Ziya'nın Vahidüddin hakkında dostça olmaktan ziyade nefret hissine yakın bir ruh haletiyle çizdiği bu resimde açıkça belli hususîlik, onun «ince bir ruh araştırmacısı», hususî haber alma teşkilâtına malik, akıllı, tedbirli, ağırbaşlı bir şahsiyet olmasına mukabil, Yusuf İzzeddin Efendinin, ihtiras içinde yanan, çarpınan ve her gün şeameti neticeye 'doğru biraz daha yaklaşan bir deli namzedi olduğudur. Bu vaziyette Vahidüddin'in gönlünde küçük bir vatan aşkı varsa, deli yeğenini köstekleyip öne geçmeye çalışmasından daha yerinde bir hareket olamaaz. Çifte veliahtlar arasındaki, birinin (histerik) bir kadın gibi tabak gıcirtısından bile iç burkuntusu geçirme, Öbürünün de muvaffak olmak için her vasıtaya baş vurma hallerinden ibaret manzara, Halit Ziya'nın hatıralarında gerçekten en güzel tablosunu bulmuştur:

«- Yusuf İzzeddin'de bu vehim, kendisinin veliahtlıktan azledileceği, Vahidüddin'in, biraderi Padişahı ve onun vasıtasıyla hükümeti kandırarak kendi yerine geçmeye muvaffak olacağı tarzındaydı. İlk önce uykuda bir yılan gibi uyusuk duran bu vehim yavaş yavaş uyanarak dilîni çıkarmış ve yuvasından başını kaldırarak artık saklanmaya lüzum görmeyen bir cekingensizlikle (garip kelime!), usanmadan etrafı yoklamaya başlamıştı. ,Kimleri yoklamadı? Karanlıklarda örümcekler tarafından kendi hakkını avlamak için örülen ağları kimler bilir diye düşündüyse birer vesileyle onları davet ederek soruşturmaya başladı, kendi zannıyla ustaca tuzaklar kurarak onlardan esrarı anlamaya çalıştı. Daha sonraları hastalık ilerledikçe işi azıtarak, bu konuşmalara âdeta bir istintak hâkimi gibi yemin ettirmekle başlar oldu.

Bunları birer birer anlatmak bıkkınlık verir. Yalnız umumî bir çizgi içinde toplamak lâzımgelirse diyeceğim ki, Yusuf İzzeddin, hasmını küçük düşürmek mümkün olan hiçbir vesileyi kaçırmamakta inad eder, küçük düşmek tabiatı icabında olmayan Vahidüddin de onun marazı tohumuna su verip bu marazı beslemek fırsatını asla kaçırmazdı.»

Ve hikayeci, hikâyesinin en renkli yerine geliyor:

«- Bu cümleden olarak ikisinin de hazır bulunması icap eden alaylar, merasimler, ziyafetler, seyahatler sayılabilir. Bu vesileden biri çıkınca Vahidüddin mutlaka

katılma hakkını öne sürer, Yusuf İzzeddin derhal kirpileşerek bütün dikenlerini dikerek kızgınlığını açığa vururdu.

Bir alay münasebetiyle Vahidüddin ikinci veliaht sıfatıyla (kendi kendisine yakıştırdığı bu sıfatı her vesileyle öne sürerdi) Yusuf İzzeddin'le bir arada bulunmak fikrini aşlamıştı... Belki de bu iki hasmı biraz daha çarpıştırmak için bu fikir hünkârın kendisinde doğmuştu. Her ne ise; bu işin yerine getirilmesi bana bırakıldı. (Eyvah!) dedim, Yusuf İzzeddin köpürecek! Vahidüddin pek alâ bilir ki, bu teklifi kabul ettirmek mümkün değil! O halde niçin? Hünkârın arzusuna uymamak ithamını rakibine yükletmek için... Yahut fikir hünkârın bir oyunudur; bîrini kızdırmak, ötekini kırmak için... Çekişle örs arasında kalan ben oluyorum! Ezilmemenin bir yolunu bulmalı... Fransızların dediği gibi lâhna ile keçiyi idare etmeli... Kim lâhna, kim keçi; bunu halletmek söz konusu değil... Bu düşünce ile Yusuf İzzeddinin yanına girdim. (Efendimiz, selâm ediyorlar...) diye başladım. Her gelen haberin arkasından ne çıkacak diye ürperen bu hasta adam derhal ayağa kalkarak aşağısını bekledi:

(Gelecek alayın pek uzun olmamasını düşündüler. Acaba zât-ı fahimaneleri Vahidüddin Efendi biraderinizle bir arabada bulunurlar mı, diye soruyorlar.)

Ah! Bu birader tâbiri! Elisabeth ile Marie Stuart da birbirlerine sevgili hemşire derlerdi ve bu tabir birini diğeri aleyhine suikast tertip etmekten, ötekini diğerin kellesini uçurtmaktan alıkoymadı!..

Yusuf İzzeddin baştan aşağı sarsıldı, titredi, yutkundu ve zorla nutka gelmişcesine (Öyle ise beni affetsinler, alayda bulunmayacağım! O zatla yanyana bulunmak bence mümkün değildir) dedi. Kendi kendime (Onu o da bilir amma aynı kitabın iki cildi gibi sizin hemen yanınızda bulunmak hakkını herkese göstermek istiyor!) diye düşündükten -sonra Örsle çekicinin arasından ustalıkla çekilmek çaresini şu hal tarzında aradım:

(Zât-ı fahimâneniz bu merasiminiz başlıca bir uzvusunuz. Müsaade buyurulursa Şevketmeap Efendimize arzedeğim: Bir arabadan fazla bir uzunluk çıkmaz; Vahidüddin Efendi biraderiniz ayrı bir arabada bulunurlar)

Oturdu. Bu hal şekli ona da münasip görünmüş oluyordu. Ben bu tarafı razı ettikten sonra neticeyi hünkâra arz etmeliydim. Ona da kullanılacak lisan şöyle olmak lâzım geliyordu; (Bir arabada ikimiz de birbirimizi sıkırız. Efendimiz müsaade buyurlurlarsa ayrı ayrı arabalarda katılsınlar), dediler.

Hünkâr belki de bu neticeyi bekliyordu. (Öyle ise Vahidüddin Efendiye bilgi veriniz. Sonra ayrı ayrı buraya davet edersiniz!..)

Vahidüddin'e gidince onu da odasında geziniyor buldum. İhtiraslarını oturduğu yerde söndürmeye muvaffak olamayan bu adam mutlaka gezinir, yahut oradan oraya seğirtirdi. Kısaca: (Şevketmeap Efendimiz, zât-ı fahimânelerinin gelecek alayda bulunmalarını arzu buyuruyorlar. Binmeniz için istab-ı âmireden bir landon ihzar olunacak.) dedim. (Arz-ı şükran ederim) dedi ve bu iş de bu suretle bitti. Bu garip dâvanın Önümüzde daha nice halledilecek zorlukları vardı.

Bu Vahidüddin meselesi bizler için hem eğlendirici, hem üzücü bir dram idi ki, her perde açıldıkça yeni yeni sahneler gösterirdi.

Bunlardan biri Seyidler geçid resmi ve onu takip eden Edirne seyahati oldu» Velihtlar arası istirkap, birinin «ben yaşça daha büyüğüm, saltanat benim hakkım!», Öbürünün de «ben akılca olgunum, oysa deli! Tahtın temsili bana düşer!» şeklindeki çekişme, Sultan Reşad üzerinde hiçbir müdahale tesiri doğurmuyor, umumî mânada hayattan el çekmiş hükümdar bu mevzuda da adetâ selâhiyetsizliğini ima eder gibi duruyor, bazen de, tabiatı icabı, çekişmeyi kızıştırmaya vesileler hazırlamaktan geri kalmıyordu. Sultan Reşad'ın küçük kardeşi Vahidüddin'i, yeğeni Yusuf İzzeddin'e tercih ettiği besbelliydi. Her şeyden evvel onun Abdülmecid oğullarından olması yeterdi. Bu bakımdan Sultan Reşad, bir rivayete göre, Vahidüddin'in kendi kendisine yakıştırdığı «İkinci Velihtlık» makamını, fermanla resmileştirmiş olmasa bile hususî şekilde kabul etmiş ve Vahidüddin Efendi'yi huzuruna çağıracağı zaman şu tâbiri kullanmaya başlamıştı :

– İkinci Velihtı davet ediniz!

Velihtlar arasındaki hazin vaziyet, devletin feci haliyle beraber, basit bir vesileyle ortaya döküldü. Bu vesile, Halid Ziya Uşaklıgil'in, hatıralarında işaret ettiği Seyidler manevrasıdır:

Bir zamanlar Türk şehametine sahne olmuş bir sahada, Balkanlardaki kımıldanışa karşı tertiplenen ve bütün dünyaya Türk gücünü göstermek hevesini güden haşmetli bir manevra hayali ve peşinden, yeni hükümdarın huzuriyle, muazzam bir geçit resmi Özentisi... Bunu İttihatçı paşalar arzu ediyor ve türlü cakalarla gömleğini sıyıırıp gösterecekleri pehlivan vücudunun, son hâdiseler ve kötü güdüm yüzünden kemik hastalığına uğramış ve iskelete dönmüş bir uzviyet halinde meydana çıkacağını hesap etmiyorlardı. Böyle bir ihtimal, o güne kadar dünyaca tasdik edilmiş bir hakikat olarak, Türkün biricik kuvvet temeli ordusunu, Avrupalıya, artık çürümüş ve başsız kalmış; bir yığın halinde göstermek olur; ve kuvvet teşhiri değil, zaaf ilanı yerine geçerdi. Avrupalının da, laboratuvar müşahedesi katiyetiyle görmeye pek hevesli bulunduğu bir neticeyi, yani onun Türk'ü içinden köküne kadar tahrip etmiş bulunduğu neticesini, kendisine, aynı Avrupalıya, bedavadan takdim etmek yerine geçerdi. Böyle oldu!

Seyyidler manevrası, ordunun talim ve terbiyesi, disiplin ve intizamı bakımından bir skandal.'... Bölükler, taburlar, alaylar birbirine girdi, birbirinin ayağına dolaştı, kıtalar zenci saçına, tel tel düğümlemiş ve çözülemez olmuş bir yumağa döndü; ve hele manevrayı takip eden geçit resmi sanki nizamsızlığın ne demek olduğunu anlatan bir (rövü), bir sahne numarası gibi, birbirinden habersiz sürülerin padişah önünden yuryâ etmesi şeklinde tecelli etti

Manzarayı seyreden sırmalı, yaldızlı, miğfer tüylü, şapkası sorguclu sefirler ve askerî (ataşe)lerin bakışlarındaki istihzayı hayal edelim....

Hele Padişah alayının dönüşü bir rezalet manzarası arzetti.

Halid Ziya'nın tabiriyle:

«- Öyle bir karışıklık meydana geldi ki, bir ahudan çok, bir bozgun kaçışına benzeyen...» bir manzara doğdu.

Melek kadar yumuşak, fakat insan olduğuna göre «şapşal» sıfatını giymeğe mahkûm Padişah, manzara karşısında tahassüs ve intihalarını belirtiyor:

- Memnun oldum, mahzuz oldum!

Sadece memleketin düştüğü maddî ve manevî sefalet, üstelik gözükara gurur halin; göstermek bakımından çizdiğimiz bu levha, aynı zamanda taht'a namzet iki şehzade arasındaki çekişmeyi, böylece Osmanlı tahtı etrafındaki davranışları çerçevelemekte birebirdir.

Sultan Reşad, evvelâ manevra haberini alınca çocuk gibi seviniyor, hemen sarayca hazırlıklara başlanmasını emrediyor, «maiyet-i şahâne»nin pek fazla kalabalık olmamasını hatırlatan Başkâtibi Halid Ziya'ya da:

«_ Yusuf İzzeddin ve Vahidüddin Efendileri almamak olmaz» diyor.

Şark Demir Yolları idaresine gereken haber veriliyor; katarlar hazırlanıyor; ve Birinci ve ikinci Velihahtlar, aynı katarıda, fakat ayrı vagonlarda manevra sahasının yolunu tutuyorlar.

Halid Ziya konuşsun:

«- Yusuf İzzeddin hiçbir zaman vaktinde hazırlanmış olmazdı. Vahidüddin ise yalnız ondan değil herkesten evvel hazırlanmış bulunurdu. Ezcümle Seyyid'lere varılınca uzun zaman Yusuf İzzeddin'i beklemek mecburiyeti hâsıl oldu. Vahidüddin, büyük üniformasıyla, bütün nişanlarıyla Seyyidlere gelinmeden evvel (Edirne'de de öyle oldu) hazırlanmış, pencerden herkese ikinci veliahdı göstermek fırsatının gelmesini sabırsızlıkla beklemekteydi.»

Bu hareket karşısında da asıl Velihaht, ezgin, bitkin ve perişan... Kriz üstüne kriz geçiriyor.

Seyyidler'deki manevra ve geçit resminden sonra Vahidüddin yakınlarından birine şöyle diyor:

«- Allah, İttihatçıların elinde perişan hale gelen bu vatani bir harp tehlikesinden korusun; ve böyle bir harp zamanında milletin başına geçecek padişaha acısın!»

Vahidüddin'in sezdiği harp, herhalde küçük Balkan Muharebesi değil, Büyük Dünya Savaşıydı; ettiği dua da, Mehmed Reşad'dan ziyade, bilmeden, kendisineydi. Ondandır Yusuf İzzeddin Efendinin âkibeti malûm. -. Feci şekilde, tıpkı babasında olduğu veya olmuş sanıldığı gibi, bilek damarlarını keserek intihar ediyor...

İşte Halid Ziya Uşaklıgil:

«-. Büyük Harbin ilk senesinde Yusuf İzzeddin'in intiharı faciası vukua geldi. Kendisini bizlerle beraber yakından görüp tanıyanlar, bu kabilden bir neticenin

vukuunu îstiğrab ile değil, fakat büyük bir teessürle öğrendiler. Nasılsa bu şehzadenin aklî melekelerini zehirliyen ve onu her dakika canından bezdiren bir fikr-i sabit, eksilmeyen bir vehim vardı. Öyle kanaat etmiş-ti ki, hükümet kendisini veliahtlıktan hal edecek Bu kanaat nereden gelmişti? Hükmolunabilir ki, cinnetin kenarlarında dolaşan bütün hastalar gibi o da kendi halini takdir ediyor; ve günden güne daha şiddetle şuurunu istilâ eden tehlikeye karşı çırpınarak mücadele içinde hırpalanıyordu. Nihayet bu müthiş buhrandan çıkmak için tek bir çâreye intihara karar vermişti. Bu maksada vusul için çok defalar teşebbüsleri olmuştu- Etrafında daima sıkı bir ihtiyatın tedbirleri alınmış iken bir gün nasılsa bir ustura ele geçirerek, aynen babası gibi damarını kesmişti. Bu da, bilhassa intihar vakalarında görülen, sâri taklidin bir tesirinden ibaretti. Gariptir ki, bu bedbaht adamı bilenler intihar vakasını hiç bir şüphe ile telâkki etmedikleri halde bu faciadan sonra türlü rivayetlere kapılanlar oldu.

Yusuf İzzeddin'in vehminde elbette bir esas davardı. Onun hiç kimsenin dikkatinden kaçmayacak bir raddeye gelen hastalığı saltanat makamına çıkmasına bir mâniydi; bunu herkesten ziyade kendisinin de anladığında şüphe yoktu. Hattâ kaç kere, daha biz sarayda iken, Cemiyetin (İttihat ve Terakki) tasavvurlarına tercüman olanlardan; (Ne yapacağız?) tarzında sözler dinlemiştik. Vahidüddin'i padişah yapmakta memleket için büyük bir tehlike görmekten hâli kalmayanlar, bir aralık Sultan Murad'ın oğlu Selâhüddin Efendiye düşünmüşlerdi. Fakat o Yusuf İzzeddin'den evvel vefat edince artık çarnâçar Vahidüddin'den evvel sıraya giriyordu. Gariptir ki onun hakkında da fikirlerde bir tahavvül vukua başlıyordu. Zahir, başka yapılacak bir iş kalmayınca bu müstakbel hünkârı mümkün olabilen iyi taraflarından kabul etmek zarureti hâsıl olmuştu.» Bir iddiaya göre Yusuf İzzeddin intihar etmiş değil, öldürülmüştür. Bunu da, insan kasabı ve odun yerine hayat kıyıcısı İttihatçılar yapmıştır. İhtimal vermiyoruz! Zira İttihatçılarda, Yusuf İzzeddin'i kendilerine mâni telâkki edici bir fikrin bulunmadığı şöyle dursun; asıl Vahidüddin'den şüphe eden, asıl onu gayelerine engel gören bir kanaat besledikleri için tek emelleri Yusuf İzzeddin'e taht yolunu açmaktı; şu kadar ki, Velihtin açık hastalığı karşısında ümitlerini kesmiş bulunuyorlar ve Vahidüddin'e razı olmaktan başka bir imkân sahibi bulunmuyorlardı.

Şanlı Osmanlı Hanedanının zekâ, muvazene ve kemal çizgisi üzerinde son Örneği Vahidüddin'e karşılık, öbür çizgiye bağlı ve yeğeniyle beraber iki zıt çizgiyi belirtici Yusuf İzzeddin, vehimlerine o kadar esir hale gelmişti ki, yine Mabeyn Başkatiplerinden A. Fuad Türkgeldi'ye göre, veliahtlığına ve o makamdan düşürülmeyeceğine dair Sultan Reşat'tan bir yazılı kâğıt almış, hattâ «şair-i âzam» yaftalı Abdülhak Hâmid'den de manzum bir garanti mektubu almaya kadar gitmişti. Bir gün de zamanın şeyh-ül İslamına, şeriatte veliahtlık hukukunu sorunca şu cevaba muhatap olmuştu:

– Şeriatte veliahtlık yoktur ki, hukuku olsun! Ve bu cevap üzerine büsbütün fenalaşmıştı.

BÜYÜK HARP

Artık Vahidüddin ile etrafını «Büyük Harp» diye anılan Birinci Dünya Savaşı çerçevesinden takip edebiliriz.

İnsanlık tarihinde eşsiz bir merhale ve götürdüğü dünya ile getirdiği dünya arasındaki fark bakımından İkinci Cihan Harbiyle kıyas kabul etmeyecek derecede tesiri geniş olan Büyük Harp, siyasî, iktisadî, içtimaî ve askerî meseleleriyle mevzuumuzun dışındadır.

Batı buhranının ilk patlak verişi olarak fikir köklerini daha evvel belirttiğimiz Büyük Harp... Üstüne yıldırımlar düşen ormanda, arslan, kaplan, fil ve ayı, arkalarında bir sürü hayvan, birbirine girerken, bizim gibi yaralı geyik vaziyetindeki yaratığa, bir koğuşa saklanmak ve oradan başının çaresine bakmaktan başka bir şey düşmezdi. Biricik yol buydu; fakat bu yolun tam tersi olan yön tutuldu. Sade bu yön tutulmakla da kalmadı; bu yön üzerindeki felâket uçurumu gün ışığına çıkarken göz göre göre ona doğru gidildi. Bütün şansını biricik siyasî ve askerî taktik halinde âni bir darbe ve yıldırım harbine bağlamış Alman orduları Garp Cephesinde durdurulduktan, böylece kazanma ümitleri

ebediyen kaybedildikten sonra «Devlet-i Aliyye», sanki zaifin imdadına koşuyormuşçasına harbe katıldı. Başta Enver Paşa, bir iki gözükara İttihatçı, Türk evinin gizlice kapısını aralayıp, güya başını koparmak üzere ejderhayı içeriye aldı ve başımızı ejderhaya koparttı. Bu işi, millete, hükümete, hattâ Partiye danışmadan bir «oldu-bitti» şeklinde yaptılar ve Türk vatanını emperyalizma ejderhasına yem diye takdim ettiler.

İşte, Büyük Harbin birinci senesinde Veliahtlığa geçtiği zaman 53-54 yaşlarında bulunan Vahidüddin en ıstıraplı yıllarını bu harp içinde yaşadı.

Şark cephesinde «Allahü Ekber» dağının buzları ile, Suriye çöllерinin ateşi tarafından ciğerine kadar donan ve yanan Mehmetçik (Don Kışot)ların rüyalarını gerçekleştirme yolunda kumar parası gibi harcandı. Erzurum'da «Allahü Ekber» dağının bir eteğinden 30 bin mevcutlu bir kolordu halinde tırmandırılıp, öbür eteğinden, tek kurşun atmadan ve yemeden, birkaç manga kalmış olarak indirildi. Kanal Seferinden de, karşı yakaya geçirilebilen ancak birkaç kişinin «Allah, Allah!» seslerinden sonra her şey sustu ve durdu; ve arkasından o korkunç Suriye ve Arabistan istilâsı başladı.

Kırdıra kırdıra bitiremedikleri Mehmetçik, Çanakkale'de devlet ırzının kapısında en büyük senametini gösterir ve düşman zırhlılarından yağan gülleleri göğsüyle meşin top gibi çelerken bu ruh hiç bir tarafta semerelendirilemedi; ve Galiçyadan Dicle boylarına kadar Türk kanı, arozöz suyu hovardallığıyla toprağa içirildi. Ya cephe gerileri?

İdare lâmbalarında gaz yerine yanan ve ışık yerine isli kıvılcım saçan kuru fitiller... Şeker ihtiyacını birkaç kuru üzümde başka bir şeyde bulamayan, sapsarı ve bir deri, bir kemik, çocuklar... Has ekmeğin yerinde mısır koçanı, kepek ve çamurdan, taş gibi kaskatı ve kapkara somunlar...

Bugün sağ olan ihtiyar bir romancı, çocukluğunu o günlerde geçiren bizim neslimizin kavrukluğunu belirtmek için, bir zamanlar hakkımızda şu hor görücü tâbiri kullanmıştı : «- Saman ekmeği nesli!»

Bu tâbir, o günleri ifadede ne kadar yerindeyse bizim neslimizi tespitte de o derece hakikatten uzaktır. Zira bizim neslimiz ıstırap, korku ve ihtilâç neslidir ve işte bu yüzdendir ki, ardındaki beyni çü- ve önündeki ruhu kavruk nesillerin faciasını en iyi takdir ve muhasebe etmek mevkiindedir.

Vahidüddin'in Büyük Harp boyunca bütün bu manzaralardan aldığı dehşet ve ıstırap hissini, onun, her şeyini ve aziz vatanını kaybettikten sonra İtalya'da, (San Remo) şehrinde, ıstırap ve inkisarların en büyüğü içinde, yakınlarına söylediği sözlerde bulacağız.

Komitecilere esir saray; ve göz göre göre salhaneye sürülen aç ve hasta milletin yürekler acısı hali ve ölümden beter encamı karşısında, elinden hiç bir şey gelemeyen bir veliaht... Bütün kanını içine akıtıyor ve merasim, yahut resmî temsil günlerinde büyük üniformasını giyip, hissiz görünmesine alıştığı bir yüzle ortaya çıkmaktan başka bir şey yapamıyor.

Ölen Avusturya-Macaristan imparatorunun cenazesinde Türkiye'yi temsil etmek gibi vazifeler de kendisine düşüyor.

Vahidüddin'in sonradan yaveri yapacağı, Anadolu'ya bizzat göndereceği ve hayatında en müessir rolü oynayacağına şahit olacağı Mustafa Kemal Paşayla tanışması, Büyük Harbin sonlarına doğrudur.

Sahibi bulunduğu cins at ve kısrakları Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşaya 2000 altına satan ve sonradan Cemal Paşanın bu at ve kısrakları daha yüksek fiatla satması üzerine kendisine 3000 lira daha ödenen Mustafa Kemal Paşa, o sıralarda Suriyeden gelmiş ve Beyoğlundaki Perapalas Otelinin bir dairesine yerleşmiştir. (Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, s. 179)

Bu esere göre bizzat Mustafa Kemal Paşanın ağzından, dökülen kelimelerle tanışma sebep ve şekli;

«- İstanbul'da Perapalas otelinin bir dairesine yerleşmiştim. Artık her şeyin mahvolduğuna kaani bir adam gibi, me'yûs, düşünüyordum. Ancak, mahvolan her şeyin kurtarılabilmeğine de müteselliydim.»

Aynen Mustafa Kemal Paşaya ait olan bu sözlerden anlayacağımız, onun, sonunda ve birdenbire, dayanağını göstermeden belirttiği ümit ve teselliye rağmen, her şeyin mahvolduğuna başlangıçta inanmış bulunduğu... Devam ediyor:

«Bu hâlet-i ruhiye içinde iken bir gün bana, Padişahın vekili sıfatiyle; Enver Paşa bilvasıta müracaatta bulundu ve dedirtti ki... Sonra bizzat şifahen dedi ki:

– Almanya İmparatoru Zât-ı Şahaneyi karargâh-i umumîsine davet etti. Zât-ı Şahane böyle bir seyahati yapamıyacak hâlde bulunduğundan, düşündük. Veliaht Hazretleri Zât-ı Şahane namına hu semahata yapsın... Kendisinin refakatinde bulanmayı kabul eder misiniz?

Ben böyle bir zât ile böyle bir seyahati kendim için enteresan gördüğümden, derhal muvafakat cevabı verdim. Tertibat ve tebligat yapılmış; iki üç gün sonra bir Perşembe akşamı trene binip Vahidüddin ile seyahate çıkacağımız tekarrür etmişti- Bana denildi ki:

«– Seyahate çıkmadan evvel; Veliahd Hazretleriyle tanışmalısınız!»

Naci Paşa, şimdi kolordu kumandanı; ve Mekteb-i Harbiyede benim terbiye-i askerîye hocamdı. O zaman zannederim Miralay Naci Bey; onun da Vahidüddin ile beraber bulunması tensip olunmuştu.»

Bu sözlerden sonra Mustafa Kemâl Paşa, Vahidüddin ile ilk karşılaşmasındaki intibalarını anlatıyor. Onca Veliahd Vahidüddin Efendi, gülünç ve merhamete şayan bir insandır:

«Bir gün, hareketimizden evvel Vahidüddin'in sarayında birleştik. Bizi sarayın içinde Arap hasırlarıyla örtülmüş bir salona açılan kapıdan bir odaya soktular, Redingotlu adamlarla dolu olan odanın eşyası bir kanape ve kanapenin iki tarafında birer koltuktan ibaretti. Henüz girdiğimiz bu odada ayakta dururken çok laubali görünen redingotlu adamların içinde dîğer redingotlu bir adam peyda oldu. Bu yeni gelenin kim olduğunu, ne olduğunu ve ne olmak lâzım geldiğini, ne ben, ne de arkadaşım farketmedik. İçeri girdi, bizim bulunduğumuz tarafa teveccüh etti. Kanapenin sağ köşesine oturdu. Ben karşısındaki koltuğa oturdum. Mütenazır koltuğu Naci Paşa işgal etti. Bu zât bir defa gözlerini kapadı, derin bir velede daldı, neden sonra tekrar gözlerini açtı, bize lütfen iltifat etti: – Sizinle müşerref oldum, memnunum! Tekrar gözlerini kapadı, bu nazikâne sözlere cevap vermiye hazırlanırken, bîhuş (kendinden geçmiş) bir şahsiyetin huzurunda bulunduğumu farkettilim; cevap vermek mi, yoksa vermemek mi lâzımgeldiğinde tereddüt ettilim. Naci Paşanın yüzüne baktım, o da çok durgundu. Onda (Vahidüddin'de) bir defa tekellüm kudreti mevcut olup olmadığını anlamak için beklemeyi tercih ettilim. Biraz sonra gözlerini açtı:

– Seyahat edeceğiz değil mi?

Ben çok sıkılmış, çok muazzep bir hâlde:

– Evet, seyahat edeceğiz! Dedim.

İtiraf edeyim ki, bir mecnunla karşı karşıya bulunduğumu derakap hissetmiş, fakat mantıkî mühakemeye girişmekten kendimi menetmiştim. Hemen ayağa kalkıp dedim ki:

– Efendi Hazretleri, beraber seyahat edeceğiz; seyahat iki gün sonra başlayacaktır. Perşembe akşamı garda hazır bulunacaksınız; oradan hareket edeceğiz.

Veda ettik ve çıktık. Mükellef bir saray arabasına binmiştik. Naci Paşa ile aramızda takriben şöyle bir muhavere oldu:

– Zavallı, bedbaht, şâyan-ı merhamet... Bunlarla ne olabilir?

– öyledir!

– Bu zavallı yarın padişah olacaktır, kendisinden ne beklenebilir?

– Hiç...

– Biz ki, aklımız, mantığımız vardır; biz ki, memleketin mukadderatını, hâlini ve âtîsini anlamış insanlarız, ne yapabiliriz?

Naci Paşa:

– Güç!... Dedi.»

Mustafa Kemal Paşa, Veliahd Vahidüddin Efendinin refakatinde Almanyaya yaptığı seyahati anlatmaya devam ediyor:

«– Perşembe akşamı gara gittim, yalnız daha evvel Vahidüddin'in etrafındaki adamlara haber göndermiştim ki, bizim seyahatimiz nev'ammâ askerî bir seyahat olacaktır. Zât-i Ali üniformasını giymelidir. Gara geldğim vakit Vahidüddin'in sivil giyîmiş olduğunu gördüm. Veliahdın teşrifatçısı olan İhsan Bey isminde bir adam vardı. Kendisine dedim ki:

– Ben Veliahd Hazretlerinin üniforma giymesi için haber yollamıştım. Söylemediniz mi?

Bana saray ananelerinin verdiği bir gururla :

–Siz kim oluyorsunuz?

Dedi.

– Ben sana kim olduğumu izah edecek vaziyette değilim; yalnız soruyorum: Ben sana Veliahd Hazretlerinin üniforma giymesi lâzım olduğunu söylettim. Kendisine söylediniz mi, söylemediniz mi?

Bu cümleleri biraz sert telâffuz ettim. O zaman bana cevap vermeye mecbur kaldı:

– Müsaade ederseniz, izah edeyim...

Dedi. Anlattığına göre Veliahde, Feriklik rütbesi tevcih olunmuş, sonra Mirliya olduğunu bildirmişler, o da bundan muğber olarak, madem ki benden ilk rütbeyi nezetmişler, ikinci rütbeye tenezzül etmem, demiş; ve hiç bir rütbeye lâyük olmıyan Vahidüddin işte bu sebeple gara sivil gelmeyi tercih etmiş. İhsan Bey denilen adamla fazla meşgul olmaya lüzum görmedim. Bineceğimiz tren hazırды. Bir askerî müfreze saff-ı harp nizamıyla, Veliahdı teşyie muntazırdı. Veliahdın yanına yaklaştım. Başkumandan Vekili Enver Paşa da orada idi.

– Bu asker sîzi teşyi için hazırды. Kendilerini selâmlayınız!

Dedim.

Vahidüddin yüzüme baktı. Bu bakışıyle:

– Nasıl?

Demek istiyordu. İşaret ettim:

– Siz yürüyünüz, arkanızdan biz geleceğiz. Vahidüddin askerın Önünden geçerken, iki elleri yukarıda, gayr-ı tabî selâm vererek yürüdü. Geriye dönüp trene bindik. İçine girdiğimiz salonun pencerelerini açtırarak, tren hareket edeceği sırada Vahidüddin'e:

– Bu pencereden askeri ve ahaliyi selâmlayınız; Dedim.

– Niçin lâzımdır? Dedi.

– Evet lâzımdır!

Vahidüddin benim bîperva ihtarıma râzı olmuş gibi görünerek, dediğimi yapıyordu. Tren İstanbul'u terketti. Vahidüddin beraber bulunduğumuz salonun gerisindeki diğer bir salonda kendisine hazırlanan kompartımana gitti. Beni bıraktığı salon bana aitti. Ben burada yatacaktım. Fakat salonun her tarafına bir takım bavullar, sepetler vesaire yığılmış olduğunu gördüm. Daha evvel, Vahidüddin'in çok yakını Refik İsminde bir zâta demiştim ki:

– İstiyorum, Vahidüddin'in yakınında yatayım; onunla beraber bulunayım ve kendisini mütalâa edeyim.

Bu adam bana evvelâ söz vermişken sonra öyle bir tertip yapmış ki, Vahidüddin'in yakın adamları her tarafı doldurmuş ve bana bahsettiğim salon kalmış...

– Niçin böyle yaptınız? Dedim.

Bana güzel bir cevap verdi:

– Efendimiz bendegâniyle hemkarın (yakın) olmak ister. Zât-ı âliniz Efendimizi, o da sizi rahatsız edebilir. Bu sebeple sizi onun vagonuna muttasıl bir yerde bulundurmayı tercih ettim.»

Burada Mustafa Kemal Paşa, birdenbire şu teşhise varıyor:

– Refik Beyin sözünü gayr-ı mâkûl bulmadım. Evet, lâzımdı ki, Vahidüddin'in yanında uşaklar ve Refik Bey de uşakların başında bulunsun!»

Mustafa Kemal Paşa yolculuğu anlatıyor: «Trenimiz, İstanbul'dan hayli uzaklaşmış, Trakya topraklarında ilerliyorduk. Bir zât geldi:

– Efendimiz sizi salona davet ediyor. Dedi.

Doğrusu bu davet beni memnun etti. Yarınki padişahı yakından tetkik etmek fırsatlarından birincisi bahşediliyor demekti. Vahidüddin'in salonuna girdiğim vakit kendisini ayakta, bana muntazır buldum. Oturdu. Bana da oturmak için yer gösterdi. Bu dakikada sarayında ekseriya gözleri kapalı konuşan zâtı büsbütün başka bir vaziyette buldum. Bilâkis gözlerini çok kuvvetle açmış ve dikkatle bana bakıyordu. Bir nutuk irad eder gibi, şu tarzda beyanatta bulundu :

– Affedersiniz Paşa Hazretleri, birkaç dakika evveline kadar kiminle seyahat etmekte olduğumu bana izah etmemişlerdi. Ancak trenin hareketinden sonra aldığım malûmat üzerine gıyaben çok tanıdığım ve takdir ettiğim bir kumandanımızla beraber bulunduğumu anladım. Ben sizi çok iyi bilirim. Arıburnunda ve Anafartalarda yaptığınız bütün icraat, kazandığınız muvaffakiyetler tamamen

mâlûmumdur. Siz istanbul' u ve herşeyi kurtarmış bir kumandanımızsınız. Beraber seyahat etmekte olduğum için çok memnun ve müfthirim.

Vahidüddin bu sözleri çok ağır, fakat muntazam söylüyordu. Hayret ettim. İcab ettiği gibi cevaplar verdim. Aramızda mükemmel, ciddî ve samimî musahabeler oldu.»

Mustafa Kemal Paşanın Vahidüddin ile tanışmasına ve ilk temaslarına ait bu sözlerinde hâkim ruh ve fikir, ayrıca izafta muhtaç olmaksızın, kendi -kendisine bellidir.

Konuşan daima, kendi üslûp ve ifade tarzıyla Mustafa Kemal Paşadır:

«O gece için görüştüklerimizi kâfi addederek kendisini fazla rahatsız etmek istemediğimi söyleyip müsaade aldım. Salona avdet ettiğim zaman inşirah hissediyordum. Düşündüm ki, bu zât akıllı olmalıdır, İstanbul'da ilk bulduğumuz vakit, o devri bilenlerce anlaşılması kolay olan esbap ve şeraitin tesiri altında garip bir hâl gösteren Veliâht, İstanbul'u terkettikten, kendisini tamamen serbest gördükten, bilhassa muhataplarının şâyan-ı emniyet adamlar olduğunu anladıktan sonra, şahsiyetini olduğu gibi göstermekte artık beis (sakınca) görmüyor. Buna göre ben de kendisine bütün ahvâli ve zaruretleri anlatabilirim, hattâ kendisince yapılabilecek bazı zeminler üzerinde faaliyete geçebilirim, ümidine kapıldım.

Seyahat günleri birbirini takip ediyor, her gün biz kısa veya uzun bir mülakat yapıyorduk. Bende hasıl olan kanaat şu idi ki, bu adamla kendisini tenvir etmek ve kendine yakından ve samimî müzaheret etmek şartıyla, bazı işler yapmak mümkündür. Bu nokta-i nazarımı gerek Naci Paşaya, gerek diğer zevata söyledim ve Veliâhtı bu şekilde hazırlamak memleket menafii namına bir vazife olduğuna işaret ettim. Arkadaşlar ve ben bu nevi temaslarda bulunarak seyahatimize devam ediyorduk.»

Bu noktada Mustafa Kemal Paşanın eski görüşü değişmiş ve «zavallı, merhamete şâyan» diye kaydettiği Vahidüddin, artık onun gözünde vaitkâr bir ümit kaynağı olmaya başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşayı dinlemeye devam edelim:

«- Büyük Alman karargâhının bulunduğu küçük bir kasabaya gelmiştik. Bizi İmparator karargâhı medhali karşısına dizilmiş heybetli bir Alman kıt'ası selâmladığı esnada, bizzat Kayser medhalin sahanlığında bu istikbale iştirak ediyordu. Medhalden büyücek bir hole geçtik. Orada İmparator, Hindenburg, Ludendorf ve bütün karargâh erkân ve ümerası, Veliâhdı ve onun refakatinde bulunanları kabul ediyordu. Kayser, Veliâhdle musafaha ettikten ve Naci Paşa delaletiyle birkaç kelime konuştuktan sonra Vahidüddin'e denildi ki:

- Refakatinizde bulunanları İmparatora takdim etmeniz lâzımdır.

Veliâht beni İmparatora takdim etti. Bir eli göğsü üzerindeki düğmelerinin arasına sokulmuş olan İmparator, diğer eliyle benim elimi tuttu ve çok yüksek sesle, Almanca olarak:

- Onaltıncı Kolordu... Anafarta... Sözlerini telâffuz etti.

Bütün hazır bulunanlar İmparatorun bu ihtarı Üzerine bana teveccüh ettiler. Ben Kayserin ne demek istediğini anlamadığımdan biraz sıkıldım ve önüne baktım.

İmparator benim bu mahcup ve mütevazı vaziyetimden şüphelenerek yanlış bir hitapta bulunmuş olması ihtimalini düşünmüş olsa gerek, bana sordu:

- Siz Onaltıncı Kolordu Kumandanlığını ve Anafartaları yapmış olan Mustafa Kemal değil misiniz?

- Evet, Ekselans...

Bu kelimeler ağızımdan çıkınca derhal anladım ki büyük bir hatâ yapmıştım.

(Sir), yahut (Kayser) demek lâzımdı. Ne yalan söyleyeyim, insan, dilini alıştırmadığı şeyleri söylemekte müşkülât çekiyor. Bu, benim irtikâp ettiğim birinci hata da değildir. Bulgaristan Kralı Ferdinand'la ilk defa karşı karşıya geldiğim zaman aynı hatada bulunduğumu hatırladım-»

Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa,, Alman Uraumî Karargâhında «çok güzel ve rahat» yerleştiklerini (kaydediyor ve Veliâhd tarafından bâzı ziyaretler yapılmak gerektiğini ve bunlardan (Hindenburg) ile (Ludendorf)un başta geldiklerini söyleyerek ilk ziyaretlerin onlara yapıldığını bildiriyor.

Koca (Hindenburg)un ufacık bir bürosu vardır., Mareşal, masasının başında...

Masanın sol ilerisindeki koltukta Vahidüddin... Vahidüddin'in yanında da «dili

mesabesinde bulunan» Naci Paşa... Mustafa Kemal Paşa ise (Hindenburg)un sağ tarafındaki sandalyede...

Bizzat Mustafa Kemal Paşanın Çizdiği bu dekor içinde, Rus ordularına imha darbesi vurmuş olan büyük asker (Hindenburg) ile büyük talihsiz Veliahd Vahidüddin Efendi konuşuyorlar. «Kısa merasim kabilinden olan böyle bir mülakatta çok mühim şeyler konuşulmak mutad olmamakla beraber», Mareşal, Veliahd ve o vasıtaıyla Türk milletine teselli verici sözler söylüyor, Veliahd da bunlara teşekkür ediyor.

Alman Mareşalinin sözleri Mustafa Kemal Paşa tarafından sadra şifa verici kabul edilmiyor. O, Dünya Savaşının kaybedilmiş olduğuna ve gerisinin boş lâf ve kuru teselliden ibaret bulunduğuna kaanidir.

Diyor ki, aynen:

«- Ben Hindenburgtan ağzından işettiğim sözlerin en nihayet Kibar ve misafirperver olduğu için nezaketen sarfedilmekte olduğuna kaanî olmak istiyordum. Yoksa beyanatın medlulü (delâlet ettiği şey) beni meyus edecek mahiyette idi. Mukâlemeye iştiraki münasip görmedim. Bilâkis mülakatın kısa kesilmesine intizar ediyordum. Öyle oldu.»

(Hindenburg)dan sonra, Alman Genel Kurmayının başı (Ludendorf) ile temas ediyorlar:

«Vahidüddin'i Ludendorf da büyük nezaket ve itina ile kabul etti. Denebilir ki, o da, Mareşalin temas ettiği mevzular üzerinde teseîlbahş (teselli verici) izahatta bulundu. Bilhassa o günlerde Şimal-i Garbı cephesi üzerinde müttefikin orduları aleyhine başladıkları parlak taarruzdan bahsetti. Bu taarruzu esasen biliyorduk. Fakat taarruzun vasıl olabildiği neticeyi Ludendorf'un lisanından işitmek için sabırsızlanıyordum- Gördüm ki, mükâlemenin hedefi bu değil... Alman ordusunun taarruz etmekte olduğunu söylemekle, Alman millet ve ordusunun ve bütün müttefiklerin kuvve-i maneviyelerini yükseltebilecek teminat vermekten ibarettir. Şüphemi halletmek için olmalı, Generale kısa bir sual sordum:

- En nihayet taarruz kuvvetleri hangi hatta kadar gidebileceklerdir?

Böyle, Veliahd refakatinde bulunan bir zabitin damdan düşer gibi sorduğu suale muhatap olan Ludendorf, nezaket içinde devam eden beyanatını tevkif etti; biraz düşündü, biraz da yüzüme baktı ve dedi ki:

- Biz taarruz ediyoruz, neticesini hâdisat gösterecektir.

Cevap verdim:

- Yapılmakta olan taarruz neticesinin ne olabileceğini anlamak için hâdisata ve talihin tecellisine intizar etmeye lüzom olmadığını zannediyorum; çünkü yapılan taarruz, en nihayet (parsiyel - kısmi) bir taarruzdur.

(Ludendorf, tekrar yüzüme baktı. Ne demek istediğimi pek iyi anlamıştı. Müspet menfi cevap vermîyerek sustu.

Mükâleme burada kaldı ve ziyarete hitam verildi.

Ludendorf'un hatıratını baştanbaşa okudum. Hatıratında çok büyük esaslardan çok büyük maharetle bahsedilmiştir. Tabî bu kadar kısa bir mülakatta kendisi için meçhul bir zâirin çok kısa sualinden ve o sualin mucip olduğu tevakkuftan bahsetmiş olmasını kendisinden talep etmek hakkımız değildir. lâkin biz de bu ziyareten bahsettiğimiz sırada bütün dünya ordularında büyük asker ve büyük erkân-ı harp tanınan bir zât ile ânı denilebilecek kadar kısa teati-i efkârımızın hâtırasını gömmek istemedik.»

Alman ordularının iki büyük kafasıyla yaptıkları temastan, ve mirliya (tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşanın her ikisini de tenkid ve Alman ordusunu müşkül vaziyette kabul edici tavrından sonra, hususî dairelerinde bizzat Alman imparatorunun ziyaretine mazhar oluyorlar:

«İmparatorluk karargâhı ittihaz olunan otelin Veliahdın odasında Vahidüddin, ben ve Naci konuşuyoruz. Bütün seyahatimiz esnasında benim Veliahd yakalarını açtığım umumî ve hayalî bahisler üzerindeyiz. Başkumandanlık Vekâletinin, Alman ordusuna istinat edilerek ihtiyarına devam edeceğimiz fedakârlığın mutlaka parlak bir muvaffakiyetle nihayet bulacağı hakkında fikriyle bu fikri memlekette temine çalışmaktaki mantıksızlığı izah ve ispata çalışıyordum. Beni bu beyanata sevkeden vesile, kısa sualim karşısında Ludendorfun bu akıbetleri Allah'a tevdi eden bir mütevekkili andırır vaziyetiydi. Çok arzu ediyor ve çalışıyordum ki, yarının Padişahı, tam yerinde, benim dediklerimi çok iyi anlayabilsin! Bilmem

neden, böyle bir teşebbüsten ümit-var olmak istiyordum. Verdiğim izahat, Veliahdın tasdik ve teyakuzuna delâlet eden işaretlerle karşılanmaktaydı.» Aynen Mustafa Kemal Paşanın ağzından dökülen bu kelimelerle sabittir ki, o ve zamanın Veliahdı Mehmed Vahidüddin Efendi, İttihatçılara zıt olmakta beraberdirler ve bu mevzuda Mustafa Kemal Paşa, bütün ümidini Vahidüddin'e bağlamış bulunmaktadır. Her şeyden evvel Mustafa Kemal Paşa, Vahidüddin ile anlaşmaya son derece meyillidir. Nihayet karşılarında, bütün cihana hükmetmek ütopyasının akrep bıyıklı kahramanı Kayzer Vilhelm...

«Bu esnada yüksek bir takım sedalar, bütün boşlukları doldurarak bizim oturduğumuz salonun içine kadar geldi:

– Kayzer, Kayzer!

Kapı vuruldu. Kayzer'in, Veliahd Hazretlerini ziyarete gelmekte olduğu bildirildi. İmparatorun istikbaline (karşılanmasına) şitap ettik. Kayzer salona dahıl oldu. Hep beraber oturduk. İmparator hakikaten centilmence konuşuyor, sadık ve vefakâr Osmanlı Devletinin çok kıymetli bir Alman müttefikisi olduğundan ve bilhassa Başkumandan Vekili Enver Paşa Hazretlerinin bu dostluğun kıymet ve yüksekliğini anlayarak çalıştığından, Alman Başkumandanlık ve Erkânı Harbiyesinin bu güzide zâta fevkalâde emniyet ve itimat beslemekte olduğundan bahsediyordu. Ben, Vahidüddin'in sağındaydım. Naci Paşa tam karşımızda bulunuyordu. Takriben şu soru, Naci Paşa lisaniyle imparatora soruldu:

– Türkiyenin Almanyaya karşı sadakat ve vefasından, yakın âtide Alman müttefiklerinin saadete kavuşacaklarından bahseden beyanat-i şahaneleri, Osmanlı devletinin yarınını düşünmek vaziyetinde bulunan âcizlerinde büyük bir inşirah ve teselli uyandırdı. Ancak, vaziyet-i umumiye için mütalâa ve tetkikten sarf-ı nazar ederek, bir noktayı dah vuzuhla anlamak ihtiyacındayım, Türkiyenin kalbgâhına (can evine) tevcih olunan darbeler tevkif olunamaksızın ilerlemektedir. Eğer bu darbeler muvaffak olursa Türkiye mahvolacaktır. Bu darbeleri tevkif için teminat ifade eden beyanatınızı dinliyemedim. Lütfen bu hususta beni biraz tenvir ve tatmin buyurur musunuz?

Bu soru üzerine İmparator oturduğu sandalyeden derhal ayağa kalktı. Şöyle bir hitapta bulundu: – Türkiye'nin muhterem Veliahdı! Anlıyorum ki sizin zihnînizi teşviş edenler vardır. Ben Alman imparatoru, size âtiden, muvaffakiyat-ı âtiyeden bahsettikten sonra şüphemiz kalır mı, kalmaz mı?

Yanında bulunduğum Veliahd derhal müspet cevap vermekle beraber endişesinin zail olmadığını da ilâve etti.

İmparator, kalktığı sandalyeye artık oturmadı ve bizi terkedeceğini nezaketle îma etti. Salonun kapısına doğru yürüdü. Vahidüddin ve arkasından bizler Kayzeri salonun kapısından dışarı çıkardık. Kayzer sola doğru giden bir koridordan yürüyecekti. Ben Kayzerin hoşuna gitmediğimi anladığım için makûs koridora doğru ve biraz uzakta durdum. İmparator Veliahdın ve müteakiben ona yakın bulunan Naci Paşanın ellerini sıkarak, uzağında bulunan bana baktı ve müteveccih olduğu koridor istikametinde yürümeye başladı. Benîm elimi sıkmamıştı. İmparatorun hakkı vardı. Veliahdın refakatinde bulunan herhangi bir generalin elini sıkmak için onun ayağına mı gidecekti? Lâzım değil midir ki bu general, imparator tarafından eli sıkılmak şerefini ihraz için biraz isticâl etsin. Bu kusurumu itiraf ederim. Bilmem neden, durgun, harekete iktidarsız, sabit ve dalgın bir vaziyet almıştım. İmparator iki üç adım yürüdüktan sonra tekrar geri döndü, bana yaklaştı:

– Affedersiniz, sizin elinizi sıkmamıştım.

Elimi uzattım, çok nazik ve âlicenabâne iltifatlarına mazhar oldum.»

Şimdi, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşadan ve Cumhuriyet zamanında dinlediğimiz bu sözlerde muazzam bir hakikat ve delâlet yattığını tespit edebiliriz. Bu hakikat ve delâlet, Vahidüddin'in artık vatan haini ve baş düşman kabul edildiği bir devirde doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşanın sözlerinden fıskırdığına göre, hiç kimsede aksini iddiaya mecal olamaz.

Mustafa Kemal Paşanın bu sözleri, Vahidüddin'in vatan derdiyle yanan biri olduğunu, Osmanlı devletinin yarınını düşünmek gibi bir vaziyeti Kayzer'in yüzüne haykırdığını ve bu mevzuda kendisinden teminat istediğini, öfkelenen Kayzer'i salondan kaçırdığını, yâni işi oluruna bağlayıcı ve teşrifat gürültüleri arasında kaybolucu bir tip olmadığını gösteriyor.

Almanya seyahatini daima Mustafa Kemal Paşanın ağzından dinlemek, usûlümüz icabıdır:

«İmparatorun sofrasına akşam yemeğine davetliydik... Kayzer'in karşısında bir prens, sağında Vahidüddin, solunda Berlin Sefiri Hakkı Paşa merhum ve prensin solunda da ben bulunuyorduk. Benim solumda Ludendorf vardı. Ludendorf, Fransızcasıyla, benimle görüşüyordu. İmparator Ludendorfa Almanca:

– Sağındaki adamla konuş! Dedi.

Ludendorf:

– Onu yapıyorum. Cevabını verdi.

Bittabi bu mükâlemeleri anlayacak kadar Almanca bildiğim için İmparatorun ihtarına ve Ludendorf-«a cevabına intikal etmiştim. Dimağı çok büyük harekâtın idaresinden mütevellit yorgunlukla meşbu bulunan Ludendorf, yemek esnasında hatırımda yer tutacak kadar ciddî bir mükâleme mevzuu bulamadı. Yemek bitti. Bu salona bitişik, onun büyük parkasına benzeyen diğer bir salon vardı. Sofrada hazır bulunanlardan bir kısmımız oraya geçtik. İmparator, Hindenburg, Ludendorf, Alman Başvekili olduğunu zannettiğim bir zât, bizim taraftan da Veliahd, Hakkı Paşa merhum ve bizler...

İmparator bir köşede ayakta Vahidüddin ile tatlı tatlı konuşuyor; ben, arkasını iki salonun fasl-ı müştereki olan kavsın duvarına dayamış, çok heybetli ve canlı, asil nazarlarında hakayikî anladığı görülen, fakat anladıklarını her muhataba söylemekten muhteriz, yüksek bir şahsiyet karşısındayım: Hindenburg! Hindenburg'la görüşmek istiyor, kendisini bilhassa Veliahtla beraber ziyarete gittiğimiz vakit temas etmiş olduğu tatlı musahabe zeminine sevketmeğe çalışıyordum.

Mareşal, ziyaretimiz esnasında, Suriye vaziyetinin ıslah olunduğunu, son günlerde yeni ve taze bir süvari fırkasının muharebe meydanına ithal edildiğini söylemişti... Halbuki bu büyük adamın bahsettiği, bittabi oradaki kumandanların verdiği rapor muhteviyatı idi. Hakikat-i hâlde mevzu-u bahs olan bu süvari fırkası ben henüz İkinci Ordu Kumandanı iken Yıldırım Grubunu takviye için bu Grupa gönderilmesi talep olunan fırkaydı. Ben Yedinci Ordu Kumandanı olmadan evvel, bu süvari fırkasının teşkil ve teminine çok çalışılmıştı. Ancak toplanabilen bu seyyar kuvvet o kadar bîmecal idi ki, evvelâ hayvanlarını Re'sûlayn civarındaki otlaklarda beslemek ve ondan sonra kabil-i istifade bir hâle gelip gelmediğini yemden tetkik etmek lâzımdı... Ben aylarca sonra, Yedinci Ordu Kumandanı olduğum zaman bu fırkadan istifade edip edemeyeceğimi tetkik ettim. Aldığım ciddî bir rapor fırkanın bâr kuvvet olmadığı mahiyetindeydi. Alman büyük karargâhında Hindenburg'un ağacından işittiğim şeydu ki, bu fırka muharebe meydanına dahil olmuş ve vazâyet ıslah edilmiştir. Mareşale macerayı hikâye ettim ve dedim ki:

– Benim söyleyeceğim sözler sizin aldığınız raporlar muhteviyatına uymayabilir... Fakat emniyet edebilirsiniz ki hakikattirler. Suriye vaziyeti ıslah olunmuş değildir. Bunu kabul ediniz. Sonra Mareşal, siz mühim bir taarruz yapıyorsunuz ve zannetmem ki, buna çok bel bağlamış olarsınız; yalnız bana söyley misiniz, emniyetle ümit ettiğiniz hedef ve maksat nedir?»

Sorulması güç olan böyle bir soru karşısındaki vaziyeti, yine bizzat Mustafa Kemal Paşa, tespit ediyor:

«Büyük ve ihtiyatlı asker, benim bu soruime cevap verebilir miydi? Zaten kendisinden bunu beklememeliydim- Bu, belki de biraz laubali vaziyetim, ihtimal, İmparator Hazretlerinin sofrasında bize ikram edilen nefis şampanyanın tesiriyle olmuştu.

Mareşal, söylediklerimi dikkatle dinler gibi göründü. Fakat çok basit ve şirin bir cevap verdi; salonun ortasında duran ve üzerinde muhtelif sigaralar bulunan ufak bir masa vardı:

– Ekselans, sîze bir sigara takdim edebilir miyim?

Hindenburg her şeye cevap vermişti. Ortadaki masaya gittik, kendi eliyle bana bir sigara verdi.

Meğer Vahidüddin ile konuşan İmparator, bizim temas ve müfeâfememizle alâkadar oluyormuş. Almanca olarak Mareşale sordu:

– Ne diyor? Mareşal cevap verdi:

– Bir şeyler!

Ben sigaramı yaktıktan sonra Hindenburg'tan ayrılarak İmparatorla konuşan Vahidüddin'in yanına gittim:

– Hakikati anlıyor musunuz? Muhatabınız Almanya İmparatorudur. Benim size arzettiğim endişeleri izah edecek bir tek kelime söyledi mi?

– Hayır!

-- Konuşmaya devam ediniz; ve ciddî konuşunuz! Bütün endişeleri İmparatora söylemekte tereddüt etmeyiniz! Ben eminim ki, o sizden memnun olmayacaktır. Fakat hiç olmazsa Türkiye'de hakikati görmüş olanların mevcudiyetine inanacaktır.

Veliahd masum bir tavır takınarak:

– Öyle yapıyorum! Dedi»

Görülüyor ki, Veliahd Mehmed Vahidüddin Efendinin Almanya seyahatinde takındığı tavır, İttihatçılar elinde ve Almanya safında harbin kaybedilmiş bulunduğu kanaatine mahsus bir edadır ve bu edada o ân için Vahidüddin ile Mustafa Kemal Paşa ortakdırlar. Şu kadar ki, Mustafa Kemal Paşadaki hudut dışı cür'et ve atılğanlık Veliahdta mevcut değil...

Bu ilk temaslardan sonra iş Garp Cephesini ziyaret etmeye kalıyor. Vahidüddin Efendi ile refakatindekiler Büyük Harbin encamını tâyin edecek olan Garp Cephesinin ateş hattına davet ediliyorlar. Karargâhlardan birinde, cephenin yüksek kumandanlarından biri, cicili bicili bir harita üzerinde ve sadece nazariye plânında, Türkiye Veliahtına ve maiyetindekilere vaziyeti izah ediyor.

Bu izahlar, Mustafa Kemal Paşanın tabiriyle «güzel ve parlak» sözler çerçevesinde cereyan ediyor. O zaman Vahidüddin Efendi, Mustafa Kemal Paşaya dönüp cevabının ne olduğunu soruyor. O da diyor ki:

«– Haritada gösterilen bu vaziyeti mahallinde görmek arzusunuzu izhar ediniz!»

Öyle oluyor. Doğrudan doğruya ateş hattına gidiyorlar. Orada da kendilerini karşılayan yüksek rütbeli kumandanlarla temas ediyorlar. Türk heyetine nerelerin gösterileceği ve oralara nasıl ve nerelerden gidileceği önceden plânlaştırılmış... Bu plânı gören Mustafa Kemal Paşa:

«Cephenin büyük kumandanı bize umumî vaziyeti izah etti, diyor; içinde bulunduğumuz muharebe cephesi, bize o izahların gösterdiği sahadır. Müsaade edilirse bu plânı bir tarafa bırakalım da benim göstereceğim yerleri görmeye gidelim!»

O sırada bir kargaşalık oluyor ve Veliahd, hazır plâna göre kendisine görüş sahası olarak ayrılan yere doğru sevkediliyor.

Mustafa Kemal Paşa diyor ki: «Bende bir asker inadı vardı. Onları takip etmedim. Edinmiş olduğumuz haritanın delâletine güvenerek, ateş hattının bir noktasına yürüdüm ve ateş hattının gerisinde bir ağacın dibine geldim. Orada gene bir zabıt ağaç üzerinde tarassut yapıyordu. Bana refakat eden Alman zabıtları da vardı. Tarassut yapan zabıt aşağıya indi. Meşhudatını (gördüklerini) anlattı.

– Müsaade eder misiniz, ben de bu ağaca çıkayım! dedim:

– Hay, hay!...

Cevabını verdiler. Çıktım, zabitin söylediklerini aynen gördüm- Fakat asıl mevzu-u bahs olmak lâzım gelen nokta, bu müşahede olunan vaziyete karşı olan vaziyetti. Onun için sordum:

– Bu düşman vaziyeti karşısındaki kuvvetiniz, tertibatınız, ihtiyatlarınız nedir, lütfen bana söyler misiniz?

Ateş hattının saf olan zabıtları ve kumandanları, Türk müttefiklerinin bir kumandanına hakikati söylediler. Hakikat şuydu: Piyade kuvvetleri hemen hemen gayr-ı kâfi dereceye gelmişti... Süvari iken piyade gibi istimale mecbur oldukları bir kuvvetten bahsettiler; o da birinci hattın İstinatlarından sonra, ihtiyat denecek keyfiyet ve kemmiyetten çıkmıştı. Bu malûmatı aldıktan sonra, çok mütehayyir olarak, kendilerine bîperva dedim ki:

– O hâlde tehlikesiniz!

– Öyle!... Dediler.»

Burada, kendi öz diliyle durumunu belirttiğimiz Mustafa Kemal Paşa, kısa bir müşahadeden sonra Alman ordusunun zaafını tespit ve kumandanlarına bu vaziyeti ihtar edecek kadar nefis emniyeti içindedir.

İşte devam ediyor:

«Bu ateş karargâhını terkeden Vahidüddin'in İmparator tarafından refakatine memur edilen bir kolordu kumandanı beni takip ediyordu. Günlerden beri temasta

bulduğumuz bu zât benimle ilk defa alâkadar göründü. Otomobillere bineceğimiz noktaya kadar atla gidiyorduk. Alman kolordu kumandanı yanıma yaklaştı, sordu:

– Siz Veliahdın yaveri misiniz?

– Hayır!

– Ne münasebetle refakatte bulunuyorsunuz?

– Böyle bir vazife aldığım için...

– Askerî vaziyetlerden çok iyi anlıyorsunuz! Türkiyede herhangi bir kuvvete kumanda ettiniz mi? Müspet cevap verdim.

– Mutlaka alaya kadar kumanda etmiş olacaksınız!»

Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa (38 yaşında), 60'lık kolordu kumandanının hayret dolu bakışlarına karşı, tugay, tümen, kolordu basamaklarını atlayıp ordu kumandanlığı etmiş olduğunu haber verince Alman generalinin mukabelesi, kendi nakline göre, aynen şu oluyor:

– Affedersiniz; biz şimdiye kadar size yanlış hitap ediyormuşuz. Demek, siz (ekselâns)sınız!»

Daima Mustafa Kemal Paşanın lisan ve üslûbundan naklettiğimiz, Vahidüddin'in Almanya seyahati tabloları, bilhassa anlatıldığı zaman ve mekân göz Önüne alınacak olursa (Vahidüddin'e vatan haini göziyle bakıldığı Cumhuriyet devri) Veliht hakkında hiçbir kötüleme tâbiri kullanılmadığına göre, onun vatanını Almanya'da ne büyük bir vekar ve haysiyetle temsil ettiğini gösterir.

Bu hususiyete bir misal de şudur: (Alsas)da bir gece valinin evine davet ediliyorlar. Güzel ve geniş bir salonda Vahidüddin vali ile bir masada, karşı karşıya... Mustafa Kemal Paşa da, kendi tabiriyle «salondakileri tetkik ederek» gezinmekte... Vahidüddin, onu masaya davet ediyor ve diyor ki:

– Vali bana bazı sualler sordu, ben de cevaplandırdım. Fakat cevaplarımı size de teyid ettirmek isterim. Ona, cephelerde bulunmuş, memleketi iyi tanıyan bir kumandan yanımdadır, dedim. Sizi de dinlemesini istedim.

Sözü yine Mustafa Kemal Paşaya verelim:

«Velihte mevzu bahis mes'elenin ne olduğunu sordum:

– Ermeniler!-, dedi.

Alman valisi çok hüsn-ü niyet sahibi olduğundan» Türklerin Ermenilere karşı feci tecavüzatta bulunduğu, fakat Ermenilerin bu tarzda harekete müstehak olmadığından bahsetmiş .. Misafiri olduğumuz dost ve müttefik Almanya milletinin» yüksek bir valisinin, müstakbel Türkiye Padişahı ile ve Kemâli ciddiyetle bu mevzu üzerine konuştuğunu anladığım zaman hayrette kaldım. Naci Paşa, Vahidüddin ağzından:

– Bu kumandan temas ettiğiniz mes'eleyi iyi bilir, sizi tenvir edecek cevaplar verecektir.

Dedi.

Valiye dedim ki:

– Türkiye'nin Veliahdi ve Almanya'nın mutena bir mıntikasında kıymetli olduğuna şüphe etmediğim bir valisinin bulabildiği mükâleme zemini beni mütehayyir etti. Evvelâ sizden şunu anlamak istiyorum. Müttefikiniz olan ve bu ittifak uğrunda maddî ve manevî tekmil mevcudiyetini mahveden Türkiye'ye karşı, tarihin bilmem hangi devrinde mevcut olduğunu iddia eden ve bu mevcudiyeti ihya etmek için dünyayı iğfale çalışan Ermeniler lehine konuşmak fikri size nereden geliyor?

Bize dair pek nakıs malûmat sahibi olduğunu anladığım ve bütün fedakârlıklarımıza mukabil, hâlâ Türkiye topraklarında bir Ermeni hakkı olabileceği zehabında bulunan bu vali ile müstehziyane konuşmaktan men-i nefis edememiştim. Muhatabım, derhal, bütün söylediklerinin en nihayet mesmuat (işitilen beyler) olduğundan ve sahib-i dâva olmaktan uzak olduğundan bahsederek beni tatmine kalkıştı Mükâlemeyi bitirmek için kendisine dedim ki:

– Vali Hazretleri, biz, cepheler dolaşan bir heyetiz, buraya Ermeni mes'elesi konuşmak için değil, fakat müttefikimiz olan ve kendisine itimat etmekte olduğumuz Alman ordusunun hakikî vaziyetini anlamaya geldik, onu anladık, kâfi bir vukuf ile memleketimize avdet ediyoruz.

Vali; Vahidüddin'i sofraya davet etti, Ondan sonra meşhur (Krup) fabrikası sahibinin, muhteşem fabrikalar civarındaki şatosuna davet edildik. Orada akşam yemeğinde bulunarak gece trenle Berlin'e hareket ettik. Berlin'de (Adlan) Otelinde imparatorun misafiriydik. Hepimizi ayrı ayrı ve güzel yerleştirmişlerdi Vahidüddin bu hüsn-ü kabulden biraz da mağrur oldu. Artık memnuniyet içinde

dünya gazetecileriyle temas ediyor, mülakatlar yapıyordu. Bir gün otelde Naci Paşa bana dedi ki:

– Vahidüddin beni yaver almak istiyor; halbuki bilirsiniz, ben saray hizmetinde bulunmaktan memnun olmam.

Cevap verdim:

– Eğer Vahidüddin size bunu teklif etmişse derhal kabul etmeniz lâzımdır. Bu adam yarının padişahıdır. Siz temiz bir adamsınız. Lâzımdır ki, onun yanında kendisine hakikatleri bîperva (korkusuzca) söyleyecek biri bulunsun... Vâkıâ saray hizmetinde bulunmak güçtür, fakat memleket için her şey yapılır.

Naci Paşa muvafakat etti. Daha evvel cereyan eden bâzı mes'eleler var... (Adlon) Otelindeyiz. Bir gün birkaç gazete muhabiri Veliahdden mülakat istemişler; mülakatta ben de hazır bulundum. Veliahdın İstanbul'dan son güne kadar aldığı fikirlerle mülhem olduğu görülüyor; kiminle görüşse, daima aynı fikirlerle konuşuyordu. O gün ecnebi gazetecilerin musahabesinden de memnun oldum. Gazeteciler çekildikten sonra, salonda ikimiz yalnız kaldık. Bana sordu: -- Ne yapmalıyım?

Şu yolda idare-i kelâm ettiğimi hatırlarım:

– Osmanlı tarihini biliriz, bu tarihin birtakım safhaları vardır ki, sizi korku ve endişeye sevkeder ve bunda haklısınız. Ben size bir şey söyleyeceğim ve o nisbetle hayatımı size teşrik edeceğim, memnun olur musunuz?

– Söyleyiniz!...»

Artık Mustafa Kemal Paşanın Vahidüddin'e nüfuz etmek ve bütün emellerini onunla müşterek plânlayacağı dünyaya bağlamaktan gayrı bir şey düşünmediği, bizzat kendi öz ifadesiyle sabittir. Bu ilmî, riyazi ve kat'î teşhisimizi, Mustafa Kemal Paşanın devam eden ifadesi büsbütün gerçekleştirecektir. Mustafa Kemal Paşa şöyle devam ediyor: «– Henüz Padişah değilsiniz, fakat Almanya'da gördünüz ki, İmparator, Veliahd ve Prensler hep bir iş üzerindedir. Neden siz bütün işlerden uzak kalasınız?

– Ne yapabilirim?

– İstanbul'a gider gitmez bir ordu kumandanlığı isteyiniz; ben de sizin Erkân-ı Harbiye Reisiniz olurum.

– Hangî ordunun kumandanlığını?

– Beşinci ordunun kumandanlığını...

Bu isimdeki ordu Liman Fon Sanders'in emrinde bulunan veya bulunmak lâzım gelen ve Boğazlar; müdafaasına memur orduydu. Vahidüddin:

– Bu kumandanlığı bana vermezler!...

– Siz isteyiniz!...

– İstanbul'a gittiğim zaman düşünürüz.

Cevabını verdi. Bu benim için nevidâne bir cevaptı.

İstanbul'a geldik; fakat muvasalatımız zamanı kendimde feci bir ıstırap hissettim. Doktorlar sol böbreğimden rahatsız olduğumu söylediler. Bir ay kadar yatağımı terkedemedim. Doktor arkadaşların tedavisi, ıstırabımı bir türlü esasından menedemiyordu. Bir aralık tekrar yattım. Nihayet doktorlar Viyana'ya gitmeklîğim lüzumunda ısrar ettiler.

Viyana'da müracaat ettiğim profesör benim senatoryumda yatmaklığımı zarurî gördü. Bir ay kadar Viyana civarında (Kotaj Sanatoryum)da bizzat bu profesör tarafından tedavi olundum. Sonra, yine aynı profesörün tavsiyesiyle, Karlsbad'a gittim. Rahatsızlığım henüz tamamıyla zail olmamış bulunduğu bir tarihte, 1918 Temmuzunun 5 inci Cuma günü Karlsbad'daki ikametgâhıma İzmir'de tanıdığım bir zât, diğer bir arkadaşla geldi.»

Bu gelenler, Mustafa Kemal Paşaya Sultan Mehmed Reşad'ın öldüğünü ve yerine Vahidüddin'in geçtiğini bildiriyorlar. Mustafa Kemal Paşa, aşağıda görüleceği gibi donup kalıyor:

«– Müteessir miydim, memnun mu olmuştum? Pek tahmin edemiyordum. Hakikat şuydu ki, ne Ölen Padişaha acı mıştım, ne de yeni Padişahın ömrünün uzun veya kısa olmasıyla alâkazardım. Acaba teessürümün sebebi bu tebeddül esnasında İstanbul'da bulunmamak mıydı? Buna dair de kat'î bir fikir söyleyemem. Yalnız bir durgunluk geçirdiğimi hatırlarım- Birkaç gün içinde mütemmim (tamamlayıcı) malûmat geldi. Ben Vahidüddin'i telgrafla tebrik ettim. Cevabı verildi. Son malûmattan anlaşıldığına göre İzzet Paşa yeni Padişahın yaver-i ekrem'î olmuştu.

Bu hâdiseyi manidar buldum. Çünkü İzzet Paşa yaver olmaktan z'yade, bu nam altında, bir askerî müşavir veya erkân-ı harbiye reisi gibi bir vaziyet almış oluyor zannettim. Birkaç gün sonra, İstanbul'da bulunan yaverim Cevat Abbas Beyden hemen İstanbul'a avdetime dair bir telgraf aldım. Henüz hastalığım geçmediği için, ciddî bir sebep olmadıkça İstanbul'a dönmek istemiyordum. Onun için Cevat Abbas Bey'e bu mealde cevap yazdım. Kendisinden aldığım ikinci telgrafta (İstanbul'a serî'an avdetimin arzu buyrulduğu) münderiçti. Artık avdetimin kimin tarafından arzu buyrulduğunu tahkike lüzum görmeden 1918 sene 27 Temmuz Cumartesi günü Karlsbad'dan hareket ettim.»

Mustafa Kemal Paşayı Sirkeci istasyonunda yaveri Cevat Abbas Bey karşılıyor ve trenden iner inmez sorulan:

– Beni kim çağırdı, niçin çağırıldım? Sualine şu cevabı veriyor:

– İstanbula dönmeniz için size yazmamı isteyen İzzet Paşadır.

Mustafa Kemal Paşa derhal İzzet Paşaya başvurup «davetin ne olduğunu merakla anlamak istiyordum» diye belirttiği hissini tatmin etmek istiyor. İzzet Paşanın cevabı gayet kurudur:

– Hiç bir sebep yok!... Yeni Padişahla veliahtlığındaki seyahatiniz münasebetiyle çok yakından temaslarınız olduğunu bildiğim için bu temasları tekrar devam ettirmek suretiyle faydalı olabileceğini düşünerek böyle bir arzu izhar ettim.

Mustafa Kemal Paşa, hatırlandığından dolayı İzzet Paşaya teşekkür edip fikrini bildiriyor:

Umumî vaziyetin fenalığını gidermek için yeni Padişahı yeni bir istikamete yöneltmek lâzımdır. Bu bakımdan, kendisiyle görüşmesi uygun olabilir.

İzzet Paşa bu fikri yerinde buluyor ve derhal Naci Paşa delaletiyle yeni Padişah'tan, veliahtlığındaki seyahat arkadaşını kabul buyurması isteniyor. Padişahın cevabı.

– Buyursunlar!

Mustafa Kemal Paşanın Sultan Vahidüddin ile vaziyetini, çöküş devresinin talihsiz hükümdarına ait hususiyetlerin tespitinden sonra ele alacağız. Şimdi, çöküş devresi içinde doğrudan doğruya Vahidüddin'e dönelim...

ÇÖKÜŞ

VAHİDÜDDİN OSMANLI TAHTINDA

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşe doğru gidişini çerçeveleyen Büyük Harp devresinin, hem Türk, hem de ittifak orduları bakımından tam bir hezimetle gerçekleşici felâket yılı 1918 Temmuzunda Sultan Reşad, mavi gözlerini mavi göklere yumarak dünyaya veda etti.

Ölümünden bir kaç gün önce, Başkâtip Ali Fuad Turkgeldi, Padişahı, Topkapı Sarayını ziyaret sırasında «Hırka-i Saadet- Peygamber Hırkası» odasında, mukaddes hırkanın sandığı dibinde yere kapanmış ve kendinden geçmiş halde buluyor; ve bütün pasifliği içinde bu ulvi din alâkası sahibini tek başına kapandığı odadan çıkarıp, artık bir daha içinden çıkamayacağı yatağına teslim ediyor.

Hazin olduğu kadar ulvi!...

Bundan sonraki hâdiselerde en büyük ve en emin kaynağımız, hem son yıllarında Reşad ve hem ilk yıllarında Vahidüddin, devreleri Mabeyn Başkâtibi Ali Fuad Turkgeldi'nin «Görüp İşittiklerim» adlı eseri olduğuna göre, o eserden, Sultan Reşad'ın son demlerine ait bir (enstantane) daha gösterelim:

Sultan Reşad'ın hususî doktoru Miralay Ahmed Bey nihayet baştabiblik makamına erdiği ân, Efendisinin ölüm yatağına serildiğini görüyor ve hastanın başucunda, onunla beraber baştabibliğin de gitmek üzere bulunduğunu düşünerek mahzun mahzun bakınırken, yanındaki Mâbeyn doktorlarından Ali Paşa, kendisine:

«-. Ahmedciğim, diyor, talihsiz Mehmed'in talihsiz Ahmed'i oldun!»

Bu sözü söyleyen paşa henüz bilmiyor ve takdir edemiyor ki, asıl talihsiz, Abdülhamid'den devraldıkları koca İmparatorluğu Trablus ve Balkan muharebeleri ve peşinden Dünya Harbiyle çöküşe doğru sürükleyenlere her defa «memnun oldum,

mahzuz oldum!» mânâsına tebessümle karşılık vermiş ve sonra çöküş ânında büyük sarsıntı ve yıkılışı görmeden öbür dünyaya kapağı atmış olan Sultan Reşad değil, tam bu hengâmede tahtı kabul zorunda kalan Vahidüddin'dir. Bu noktaysa, Sultan 6. Mehmed Vahidüddin üzerinde, tahta ayak bastığı ve tahttan ayak çektiği iki ân arası başlıca teşhis ve tespittir.

Sultan Reşad, ölümünden 7 yıl önce (bir iki yıllık padişah iken) Hazine-i Hassa Umumî Müdürü Hacı Zihni Efendiyi huzuruna çağırıp diyor ki;

– Alınız, size cenaze masarifimi peşin olarak kesemden ödüyor ve emanet suretiyle veriyorum! Ben ölünce cenazemin Irade-i Seniyye ile kaldırılmasını arzu etmem!

Pamuk Padişah 1336 Ramazanının 24'üncü (3 Temmuz 1918) Çarşamba günü vefat ediyor ve ertesi sabah naaşı Yıldız Sarayından Çırağan iskelesi yoluyla bir istimbot içinde Topkapı Sarayına kaldırılıyor ve «Hırka-i Saadet» dairesinde gasledilerek, Eyüb'e kendisi için yaptırdığı türbeye defnedilmek üzere, yeni Padişaha yapılacak biy'at merasimini beklemeye başlıyor.

Birkaç gün evvel Sadrâzam Talât Paşa, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa ve mason şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, Vahidüddin'in, eserimizin başında tasvir ettiğimiz Çengelköyündeki saray yavrusu köşküne gitmişler ve ağabeyi Sultan Reşad'ın vefatiyle kendisinin Osmanlı tahtına cülusunu bildirmişlerdir. Vükelâ Yıldız'da kalıp, içinde bir padişah naaşı yatan sarayda iftar etmişlerdir.

25 Ramazan 1336 (4 Temmuz 1918) Perşembe günü, sabah vakti, saat 10 sularında, Vahidüddin, 6. Mehmed ünvanıyla tahta cülus etmek üzere, Topkapı rihtımına ayak atıyor. Kendisini getiren istimbot rihtıma yanaşırken, Topkapı Sarayının Mustafa Paşa köşkünde toplanmış bulunan vükelâ, Mabeyn büyükleri ve Enderun hademesi koşuyorlar ve «Yaldızlı Kapı» denilen üçüncü kapı önünde dizilerek selâm resmine hazırlanıyorlar.

O sırada Sadrâzam Talât Paşa da gelmiş ve durumu görünce «fena oluyorum!» diye hüngür hüngür ağlamaya başlamıştır.

Altıncı Mehmed Vahidüddin, Mabeyn Başkâtibinin tabiriyle «gayet vekarlı», arkasında Enver Paşa, kapıdan giriyor ve Bağdat köşküne doğru yürümeye başlıyor.

O sırada öyle bir hâdise oluyor ki, Vahidüddin'in hükümet ve saray erkânına karşı padişah sıfatiyle ilk sözü söylemesine vesile teşkil ediyor:

«– Bu bir felâket!»

Evet; Sultan Vahidüddin'in hükümet ve saray erkânına karşı söylediği ilk söz budur:

«– Bu bir felâket!»

Bu söz şu vesileyle söyleniyor:

Padişah romatizmadan mustarip. Yol yürürken zahmet çekmekte ve daima baston kullanmakta... Tam Bağdat köşküne doğru yürürken ıstırap ayaklarını halkalıyor ve yeni Sultan yanındakilerden bastonu istiyor:

– Çengelköyünde, köşkte kaldı, unutuldu!

Diyorlar.

Vahidüddin bu cevabı alınca herkese karşı duygusunu haykırıyor:

«– Bu bir felâket!»

Ali Fuad Türkgeldi:

«– Bu suretle saray kapısından içeri adım atınca ilk tefevvüh ettiği (söylediği) söz felâket lâfzı oldu. Bütün zaman-ı saltanatı da felâketle geçti. Bir felâket de o gün sabaha karşı Topkapı sarayının süm ittisalinde (bitişğinde) bulunan hamamdan harft (yangın) zuhuru olmuştur ki, harem dairelerine sirayet eder endişesiyle hayli telâş edilmiştir.»

Romatizmalı Padişahın Çengelköyündeki veliahtlık köşkünde unutulmuş baston hikâyesi, nazarımızda gayet ince bir ilâhî tecellidir; ve remz halinde, onun, kendisine hiçbir dayanak bulamayacağına, hattâ elinde farzettığı dayanaklardan da mahrum kalacağına delildir.

Vahidüddin romatizma sızıları içinde ayaklarını zahmetle süre süre Bağdat köşküne varıyor ve orada bir müddet dinlenip hususî surette eski sadrâzam Tefvik ve Damad Ferid Paşaları kabul ediyor. Oradan «Hırka-i Saadet» dairesine geçip ziyaret vazifesini yerine getiriyor. Saat 11 sularında yanında yeni Veliahd Abdülmecid Efendi olduğu hâlde «Bâb-üs-Saâde» önüne gelip an'ane icabı, orada kurulu bulunan taht'a çıkıyor.

Etrafında, türlü serpuşlar altında ve kılıklar önünde, topyekün memleket temsilcileri... Fesli şehzadeler, sarıklı ve cübbeli ilmiyye ricali, kalpaklı ve üniformalı askerî erkân, sırmalı mülkiye üniformaları, katran rengi ruhanî reis libasları Uzaklardan çökmek üzere bulunan împaratorluğun iflâsını ilân edercesine atılan cülus topları... Herkes biy'at merasimine hazır; kaynağımızın sahibi Mabeyn Başkâtibi Fuad Türkgeldi de, usûl gereğince taht'ın arkasında... Eskiden el tutularak yapılırken sonradan saçak öptürmek suretiyle yerine getirilmeye başlanan biy'at merasimi başlamak üzere... Muayedelerde de olduğu gibi saçak tutma işi başmabeyincilere ait olduğu için, Sadrâzam Talât paşa «Serkarîn» Tefvik Beyi hazırlamış bulunuyor. Tefvik Bey tam işine başlayacağı ânda Sultan Vahidüddin'in taht üstünden sesi duyuluyor:
«- Tefvik Bey müddet-i medide (uzun müddet) biraderimin saçağını tutmuş olduğu cihetle müteessir olur. Bu vazifeyi İkinci Mabeyinci Nüzhet Bey yerine getirsın!»

Herkes donup kalıyor. Zira artık işinde de kalmayacağı anlaşılan Tefvik Bey bir İttihat ve Terakki ajanıdır, bu sıfatla eski Padişahın yakınına verilmiştir; cülus ânından itibaren vazifesinden uzaklaştırılmakla, yeni Padişahın yepyeni bir iradeyle işe başladığını göstermeye vesile olmaktadır.

Vahidüddin'i günahı kadar sevmemiş olan Talât'ın gözleri Enver'i arıyor ve sanki soruyor: - Bu adamla işimiz nereye varacak? Evvelce de işaret ettiğimiz gibi, Abdülmecid'in 23'üncü evlâdı, sırayla saltanat süren dört oğlunun en küçüğü ve sonuncusu, Osmanlı padişahlarının da 36'ncısı ve sonuncusu, 24 de biten Osmanlı halifelerinin 23 üncüsü ve yine sonuncusu (ondan sonra Halifeyi hilâfet şartlarına malik göremeyiz) Sultan 6. Mehmed Vahidüddin, 58'inci ömür yılında, Büyük Harbin 5'inci ve son senesinde, her şeyin bitmesine 3 - 4 ay kala, împaratorluğun çöküşü kapkara bir fecr hâlinde Türkiye ufuklarını siyaha boyarken Osmanlı tahtına geçmiş, etrafındakilere ibret ve dehşetle bakıyor. İşte Vahidüddin'in başına ne geldiyse bu taht'a ve böyle bir zamanda geçmek yüzünden geldiğine göre, asırların hesabını onun memur bulunduğu tek âna sokan bir hengâmede Vahidüddin ne yapmalıydı; tahtı kabul etmeli miydi, yoksa Çengelköyündeki köşküne çekilip salhanede boğazlayacakları vatanın çığlıklarına kulaklarını mı tıkamalıydı?

Bu suali vazedecek, şimdiye kadar en küçük bir insaf bile çıkmamıştır ve 6. Mehmed Vahidüddin mes'elesinin baş anahtarı bu sualdir.

Asıl vatan hainliği ve firariliği, onun tahtı kabul etmemesiyle vücut bulurdu. Başkâtibinin «cin fikirli» diye vasıflandırdığı Vahidüddin gibi bir zekâ, her şeyi bile bile bu makamı kabul ettiğine göre, daha ilk adımında vaziyeti kahramancadır. Ondan sonraki hareketlerinin bu kahramanlığı muhafaza edip etmediğine gelince, onları sırasıyla yerlerinde göreceğiz ve bu, prensipte ilk kahramanlığın nerelere kadar düştüğünü veya çıktığını kestireceğiz. Bâzı kahramanlıklar vardır ki, kötülük içinde ve kötülüğe mukavemet ve onun çilesini çekme derecesiyle, iyilik içinde ve iyilikten istifade ve onu büyüten hamlesine nispetle kıyaslanamayacak kadar üstündür.

Eserimizin başındaki «vatan haini değil, büyük vatan dostu» şeklindeki peşin hükme rağmen bu mevzuda ne kadar hakikat taraflısı olduğumuz görülecektir.

Şimdi onu cülus ânından başlayarak takip edelim:

İlk hareketi, saraydaki adamlarını muhitinden uzaklaştırmak suretiyle ittihatçıları tokatlamak olan Padişah, Fuad Türkgeldi'nin iddiasına göre sonradan kendisine şöyle demiş:

«- Ben o gün saçağı Tefvik Beye tutturacaktım; fakat Veliaht çok ısrar ettiğinden ilk gününden aramızda bir ihtilâf zuhur etmesin diye tutturmadım!» Memlekete hâkim ve gözü kara bir partiye karşı yaptığı hareketin bir nevi tevlihi makamındaki ve İttihatçılara duyurulmak için takınılan bu siyasî edayı, olduğu gibi kabul etmek için son derece safdil olmak lâzımdır.

«Hırka-i Saadet» önünde ve eski Padişahın tabutu karşısında muzika çalınmayıp, yeni Padişah «Bâb-üs-Saâde»den çıkarken hassa hademesince alkışlanması gerekirken, aksi yapılıyor ve biy'at merasiminin sonuna kadar muzika çalınıyor. Bu hâlleri «eski âdetleri bilen kalmadığından» diye tefsir eden Başkâtip, biy'atin de yeni moda icabı, elverilerek değil, muayedelerde olduğu gibi saçak öpülerek cereyan ettiğini tespit ediyor.

Yine eski âdet, Padişahların seleflerine ait cenaze namazını kıldıktan sonra dönüp saraya çekilmelerini gerektirdiği hâlde, Sultan Vahidüddin cenazeyi Eyüb'e kadar takip ediyor ve duasında hazır bulunuyor.

Vahidüddin Eyüb'ten dönüşünde yine Topkapı Sarayına geliyor ve oradan Söğütlü yatına binerek Dolmabahçe Sarayı rıhtımına çıkıyor. Rıhtımda, Eyüb'ten bir istimbota doğru Dolmabahçeye gitmiş ve iki saf hâlde yeni Padişahı beklemeye başlamış olan «bendegân-kullar» takımı...

Biraz sonra, evet, memlekete hâkim ve gözü kara, fakat son vaziyetler yüzünden millet nazarında mahkûm ve süngüsü düşük Partinin elebaşlarından Talât Paşa saraya geliyor ve devlet reisliğindeki değişiklik sebebiyle ve usulen (!) istifasını Hünkâra takdim ediyor.

Yeni Padişahın ilk iradesi, Sadrazam ve kabine azasını yerlerinde tutmak, cülus hattı müsveddesinin tanzimine Talât Paşayı memur etmek ve onları iki gün sonra (Cumartesi günü) daha geniş bir konuşma için saraya davet etmek oldu.

Padişahın hususî doktoru Miralay Reşat Bey vasıtasıyla de Mabeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi'ye yerinde alıkonulduğu bildirildi.

Cumartesi günü saraya gelip huzura kabul edilen ve bir hayli zaman huzurda kaldıktan sonra çıkan Talât Paşa, Vükelâ odasında, yeni Padişahın saçağı tutturmamak suretiyle yakınlığından attığı, hükümet ajanı Tefvik Beyle konuşurken odaya Başkâtib Fuad Türkgeldi giriyor. Talât Paşa ona diyor ki:

-. Hünkâr, Başmâbeyinciliğe eski nazırlardan Mustafa Reşid Paşayı getirmek istediye de ben eski «Serkarîn» Lûtfi Beyin tayinini arz ve istirham ettim ve beni kırmadılar. Siz de makamınızda ipka olundunuz. Tefvik Bey ise âyân âzalığine tâyin edilecektir.

Böylece ilk iş olarak İttihatçıların adamını saraydan uzaklaştıran Hünkâr, aynı mevzuda yine onların istirhamını kabul etmekle, hareketindeki sertliği biraz yumuşatmış ve İttihatçılara küçük bir tâviz vermiş oluyor. Bu tavır, Vahidüddin hesabına, küçük bir ihtiyat payı muhafaza etmek ve ağırlığını yavaş yavaş hissettirmek politikasından başka bir şeye yorulamaz. Ne çare ki, birkaç ay sonra vatani düşman istilâsına terkedip kaçacak olan bu adamlara hâkim olabilmek ve dizginlerini ele alabilmek için vakit çok geçtir ve artık olan olmuştur. Yeni hükümdar Talât Paşadan sonra Başkâtibini kabul ediyor ve Başmâbeyinciliğe getirilen Lûtfi Simavî Bey hakkında ona şöyle dert yanıyor:

«- Sadrâzam Paşa Lûtfi Beyi tercih eyledi. Lûtfi Bey biraz garplı (alafranga) ise de biz seninle onun garplılığını tâdil ederiz.»

Bu söz de Vahidüddin'in garplılık taslayanlara karşı şahsiyetçi durumunu gösterir.

Cülusunun ilk günlerinde Zât-ı Şahane, karşısında Başkâtibi, yazı masasına eğilmiş, evrak incelerken, birden yere «çat!» diye bir şey düşüyor. Başkâtib hayretle görüyor ki, bu, büyük boylu, dolu bir tabanca... Vahidüddin eğilip tabancayı yerden alıyor ve tozunu üfleyip cebine koyuyor. Büyük bir kaza atlatıldığından dolayı, hissettirmeksizin, hayli telâşa düşen Başkâtib, asıl dikkat edilecek noktanın farkında değildir. Yeni Sultan, İmparatorluğundan Şahsına kadar her şeyi sahipsiz ve müdafaasız görmekte ve bu duygusunu, her ân üzerinde gezdirdiği silahla belli etmektedir.

Bu ilk (enerji) ve şahsiyet ifadesine benzer hareketlerden sonra 6, Mehmed Vahidüddin, hükümete, saltanat makamının ilk (dikta)sini yöneltiyor- O zamana kadar kararnamelemlerin altını sorumlu nâzir ile Sadrâzam imza eder ve onların altına Padişah tasdik imzasını atarken, Vahidüddin, Padişahları tâbi mevkiine koyar gibi gördüğü bu şekli değiştiriyor ve bundan böyle imzasını kararnamelemlerin altına değil tepesine atacağını Bâbîâliye bildiriyor:

«- Benim imzam kararnamelemlerin bâlâsına vaz edilmek lâzım gelir. Sadrâzama bulun da bâdemâ o suretle imza edeceğimi söyleyin!»

Sadrâzam buna razı oluyorsa da Meclis-i Mebusan Reisi bu şekli kanuna aykırı buluyor ve Talat Paşa, Avrupaya gider ayak, Başkâtibe vaziyeti bildiriyor:

«- İmza-yi Hümayûnun bu şekilde vaz'ına arkadaşlar İtiraz ediyorlar. Ben gittikten sonra Zâtı Şâhane'ye zemin-i münasipte arzediniz!»

Keyfiyet Sultana arzediliyor; fakat şahsiyet ve makam haysiyetine bağlı bu nazik mes'eledede bir kere çıkış yapıldıktan sonra geri dönülemez. «- Asla!»

Diye cevap veriyor Sultan ve o sırada Sadrâzam Vekili bulunan Enver Paşayı çağırıp vaziyeti kabul ettiriyor ve imza-yı Hümâyûnunu kararnamelerin tepesine atmakta devam ediyor.

Babîâli'ye ısmarlanan cûlus hattı müsveddesi Başkâtipliğe geliyor ve Hünkâra sunuluyor. Hünkâr bu hattı enine boyuna inceledikten sonra Başkâtibi çağırıyor ve müsveddeyi umumî çizgileriyle beğendiğini, yalnız bâzı eksikler gördüğünü, onları kurşun kalemle müsvedde üzerinde işaretlediğini, hattın bu ilâvelere göre yazılması gerektiğini söylüyor ve:

«- Sadrâzâmın mûtalâasını almak üzere Babîâli'ye gidiniz!..»

Emrini veriyor.

«Hatt-ı Hümâyûn»a eklenmesi istenen noktalar, bizzat Sultanın ibareleriyle şunlardır.

1 - Adab-ı hakkiye-i Islâmiye ve haysiyet-i Osmaniyenin muhafazasına ihtimam kılınması... (Gerçek İslâm ölçüleri ve Osmanlılık haysiyetinin korunmasına himmet gösterilmesi)...

2 - Tevzi-i adalet ve takrir-i emn ve inzibat hususunda teayid-i mesai ve gayret edilmesi... (Adalet dağıtımı ve emniyet ve nizamı yerleştirme hususundaki çalışmaların arttırılması)...

3 - Gala-yı es'âr sebebiyle ahalinin duçar olduğu ihtiyaç ve zaruretin defi için tedabîr-i seria ve müessire ittihaz olunması... (Pahalılık sebebiyle ahalinin düştüğü ihtiyaç ve zaruretin giderilmesi için hızlı ve tesirli tedbirler alınması)...

4 - İstihsalât-ı memleketin tezyidi esbabının istikmal kılınması... (Memleket verimlerini çoğaltacak çarelerin tamamlanması)...

5 - Mücrimin-i siyasiyeden mahpus veya muvakkaten menfi bulunanların affı... (Politika suçlularından hapiste veya geçici olarak sürgünde bulunanların bağışlanması)...

6 - Ceraim-i âdiye esbabından sülân-ı müddet-i cezaiyelerini ikmal edenlerin itlakı... (Âdi cürüm hükümlülerinden ceza müddetinin üçte ikisini bitirmiş olanların salıverilmesi).

7 - Menatik-ı harbîyeden maade mahallerde muamele-s örfiyye icrasından sarf-ı nazarla umur-u cezaiyenin mehâkîme şevki... (Harp mntıkaları dışındaki yerlerden Örfî idarenin kaldırılması ve ceza işlerinin sivil mahkemelerde görülmesi)...

8 - Hukuk-u umumiyeye müteallik olup kuvve-i teşriîyenin tasdikine vabeste bulunan kararnamelerin ve umur-u maliyeye müteallik mukarreratın akab-ı ictimada Hey'et-i Teşriîyeye tebliğ kılınması... (Umumî haklara ait olup meclislerin tasdikine bağlı bulunan kararnamelerle malî işler üzerindeki kararların ilk toplantılarında meclislere bildirilmesi)...

9 - Memurin ve müstahdemîn-i devletin evsaf-ı kanuniyeyi haiz erbab-ı iffet ve istikametten intihabına itina olunması... (Devlet memur ve müstahdemlerinin kanunî vasıf ve şartlar içinde doğru ve namuslu kimselerden seçilmesine dikkat gösterilmesi)...

10 - Memurinin esbab-ı kanuniye mevcut olmadıkça azil ve tebdilleri cihetine gidilmemesi... (Memurların kanunda yazılı sebepler dışında işlerinden atılmamaları ve değiştirilmemeleri)...

Sadrâzam, Kabine esasını toplayıp ilâve maddeleri gösteriyor. Birinci ve üçüncü maddeleri aynen kabul ediyorlar. Beşinci maddedeki siyasî suçların affını umumî mahiyette olursa Meclisten geçirmek gerektiğini öne sürerek hususî af şekline çeviriyorlar. Yedinci maddeyi aynı mânada, küçük bir değişikliğe uğrattıyor, sekizinci ve dokuzuncu maddeleri de esasen tabii bulup sanki aksi yapılmış gibi belirtilmesini uygun bulmuyorlar.

Bu arada Talât Paşaya, yeni Padişaha karşı hükümet haysiyetinden fedakârlık gösteriyormuş gibi bir tavır alıyorlar ve saraya bizzat gidip itirazları Hünkâra izah ve kabul ettirmesini istiyorlar. Talât Paşanın gözleri doluyor, mukabelesi de «isterseniz şimdi gider, istifa ederim!» oluyor. Razi olmuyorlar, vaziyeti Başkâtibin arzetmesine karar veriyorlar.

Vahidüddin, Meclis toplantı hâlinde olmadıkça ek tahsisat istenmiyeceğine ve «Kanun-u Esasî» dışı hükümler neşredilmeyeceğine dair Sadrâzamdan şahsen söz almak şartıyla değişiklikleri kabul ediyor, böylece ittihatçıların keyfî hareketine karşı ilk barikat kurulmuş oluyor ve yeni Padişahın, din, ahlâk,

adalet, irade ve siyaset bakımlarından üstün bir anlayış ve şahsiyet belirtici «Hatt-ı Hümayûn»u, o felâket yılında, geç kalmış bir ışık gibi pırıldayıp sönüyor.

YENİ PADİŞAH HUZURUNDA

Veliaht Vahidüddin Efendiye Almanya seyahatinde refakat eden Mustafa Kemal Paşa'nın (Karlsbad)da tedavideyken yaveri Cevat Abbas'tan aldığı telgraf üzerine İstanbul'a geldiğini ve bu defa Sultan Vahidüddin ile karşılaşmak üzere saraydan gün istediğini ve aldığı kaydetmiş ve oradan cülus merasimine geçerek bu sahneyi ileriye bırakmıştık. Sırası geldi:

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gelmeden Sultan Reşad'ın ölüm ve Sultan Vahidüddin'in cülus haberini alınca saraya çektiği bir tebrik telgrafı vardır ki, onun Vahidüddin üzerindeki bütün görüş ve kıymet hükmünü belirtir. Aynen: «Efendimizin tahta cülusları, bendenizde vatanımızın saadet ve selâmeti nokta-i nazarından fevkalâde ümitler tevlit etti. Sultan-ı merhumun ziya-ı ebedîsinden müteessir olmakla beraber, vatanın, milletin, ordunun bâzice (oyuncak) olmaktan halâs edileceği kanaat-ı tâmmesi, tesir-i vâkn tâdil eylemiştir. Ubudiyet (kulluk) ve tazminat-ı çakerânemin (kölece saygımın) Zât-ı Şahaneye arzını rica ederim.

19 Temmuz 1918

Ordu Kumandanı

Mustafa KEMAL.»

Mustafa Kemal Paşa'nın yeni Padişah huzurundaki tavrını yine kendi ağzından dinleyelim:

«Seyahat arkadaşım, Veliahd Vahidüddinle bir-kaç ay müfarakattan sonra, yeni Padişah Vahidüddin'in salonuna Naci Paşa delaletiyle girdim. Bu andaki tahassüslerimi şöyle izah edebilirim: Tabt'a oturmadan evvel çok şeyleri çok açık görüştüğümüz ve benim bütün nokta-i nazarlarıma tasdikkâr mukabelelerde bulunan bu zât, acaba hükümdar olduktan sonra benim aynı tarzda görüşmekliğime müsaade eder mi ve aynı mukabelelerde bulunur mu? Bunda mütereddittim- işte Padişah Vahidüddin ile bu tereddüt içinde karşı karşıya geldik.

Beni çok nazik kabul ettiğini söylemeliyim. Veliahdliği zamanında olduğundan daha fazla mültefitti. Oturdu, bana da karşısında yer gösterdi ve aramızdaki tabure üzerinde bulunan sigaralıktan bir sigara alıp verdi, kendisi de bir sigara aldı ve yaktığı kibriti bana uzattı. Bu tavırdan çok ümitvar oldum. Evvelâ kendisini münasip bir lisanla tebrik ettim. Sonra çok mühim bir ânda Osmanlı taht'ını işgal etmiş olduğunu izah ederken, dedim ki:

– Seyahatimiz esnasında bütün fikirlerimi çok açık lisanla söylemiştim. Bu dakikada aynı tarzda görüşmekliğime müsaade buyrulur mu?..

– Hay, hay!... Dedi.

İntizar ediyordum. Uzun mütalâalarım içinde esas nokta şuydu:

– Derakab Başkumandanlığı bizzat uhdenize alınız, kendinize vekil değil, bir Erkânî Harbiye Reisi tâyin ediniz! Her şeyden evvel orduya sahip ve hâkim olmak lâzımdır. Ancak ondan sonra düşünülecek münasip kararlar tatbik olunabilir! Vahidüddîn bu teklifim üzerine tıpkı kendini ilk defa Veliahd iken ikamet ettiği sarayda gördüğüm vakit olduğu gibi, gözlerini kapadı ve az sonra şu cevabı verdi:

.– Sizin gibi düşünen başka rüesa-yı askeriye var mıdır?

– Vardır! Dedim.

– Düşünelim...

Dedi.

Mükâlememiz kendiliğinden münkati olmuştu.

İzin aldım.

Birkaç gün sonraydı. Naci Paşa, Padişahın beni İzzet Paşa ile beraber kabul etmek hususundaki iradesini tebliğ etti.

İkimiz Vahidüddin'in huzurundayız. Ben bu daveti, aynı fikir ve mütalâa üzerine ikimizi birden dinlemek arzusunda bulunmuş olmasıyla tefsir ediyordum.

Konuştuğumuz esnada bu nokta-i nazarımı takibe çalıştımsa da, mükâlemeyi umumî mevzulardan çıkarmaya muvaffak olamadım. Vahidüddin çok ih-tiyatkâr tavırlıydı- Nihayet neticesiz bir mülakatla padişahın yanından ayrıldık.

Günler geçti, tekrar yalnız olarak Padişahla görüşmek istedim. Beni bu sefer de kabul etti. Ben ilk nokta-i nazarımda musir görünen bir adam tavriyle, belki de mukaddemesiz aynı vadiye konuşmaya başladım. Vahidüddin seri bir intikal ile bana cevap verdi: – Paşa, ben her şeyden evvel İstanbul halkını doyurmak mecburiyetindeyim. İstanbul halkı açtır. Bunu temin etmedikçe, alınacak her tedbir isabetsiz olur.

Bu cümlelerin nihayetinde Zât-ı Şahane gözlerini Kapadı. Ben tilki tabiatında her entrikanın her şahidi olduğum yüzlerce misallerinden biri bulunduğuma büyük teessürle kaani oldum. Düşündüğüm şu idi: Zâtı Şahane evvelâ İstanbul halkını kazanmak istiyor, kendisinin teşebbüsât-ı zâtiyesi için kuvvet ve istinat noktasını burada arıyor. Fakat yine düşündüm ki, şerait-i umumiye ıslah edilmedikçe politikacılık nokta-i nazarından doğru olsa bile, bu arzunun temini kabil olabilir miydi?»

Açıkça bellidir ki, Dünya Harbinin Osmanlı İmparatorluğu ve Türk ordusu bakımlarından çöküş devresinde Mustafa Kemal Paşanın biricik muradı, Vahidüddin'i doğrudan doğruya ordunun başına geçirmek ve kendisini de ona Genel Kurmay Başkanı tâyin ettirmektir.

Fakat Sultan Vahidüddin'in Mustafa Kemal Paşadaki emeli sezmesi, işi şahıs plânının üstünde ve halk çapında ele alması ve buna rağmen muhatabına nazik davranmakta devam etmesi üzerine, Paşa, Padişaha itiraz etmeye kadar gidiyor. İşte kendi lisaniyle Vahidüddin'e mukabelesi: «– Çok doğru düşünüyorsunuz. Fakat İstanbul halkını doyurmak için alınması lâzım gelen tedbir ve teşebbüsler, Zât-ı Şahanenizi bütün memleketi kurtarmak için alınması lâzım gelen mübrem (zorlayıcı) ve müstacel tedbirlere tevessül etmekten menedemez. Heyet-i umumiyenin selâmetini temin edecek mesai (çalışmalar) ancak makinenin hey'et-i umumiyesinin işlemesiyle mümkün olur.»

Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa, Sultana söylediklerinin doğru olduğuna inandığını, ancak böyle hareket edilirse bir neticeye varmanın mümkün olabileceğini haber veriyor ve sözleri fazla telâkki edilse bile söylemeğe mecbur olduğu kaydiyle diyor ki:

«– Yeni Padişahın mebd-e-i hareketi (iş başlangıcı) kuvvete tesahup etmek olmalıdır. Devleti, milleti ve bütün menfaatleri müdafaa eden kuvvet, başkasının elinde buldukça sizin padişahlığınız dahi lâfzı (sözde padişahlık) olmaktan kurtulamaz!»

Vahidüddin'i bütün kuvvetleri eline almaya ve her şeye hâkim olmaya, ondan sonra da Mustafa Kemal Paşayla elele çalışmaya davet eden bu sözlere padişahın verdiği cevap son derece kapalı ve bir o kadar da manalıdır.

Mustafa Kemal Paşadan naklederek bildiriyoruz:

«Padişahın verdiği cevaba şu cümle karıştı:

– Ben icabeden şeyleri Talât ve Enver Paşa Hazretleriyle görüştüm!

Bunu söyleyen zât, daha birkaç ay evvel, Veliahtlığında Talât ve Enver Paşalardan müteneffir (tiksinici) olduğunu anlatan ve bu adamların memleketi mahvolmaktan başka bir neticeye isal etmesi (vardırması) mümkün olmayan hareketlerini tenkid eden Vahidüddin'di. Şimdi Padişah ve Halife Vahidüddin, bu zevatla görüşmüş, memleketin selâmeti için icabeden tedbirleri almış bulunuyor... Vahidüddin demek istiyordu ki:

– Siz vazife ve selâhiyetiniz fevkinde benimle lâubalilik mî etmek istiyorsunuz? Bu maksadı anladıktan sonra, Vahidüddin'in karşısında benim vicdanî vazifem hitam bulmuştu. Ayağa kalktım. Müsaade talep ettim. Gözlerini kapadı ve hiç bir kelime telâffuz etmeksizin elini uzattı.»

Hiç bir kıymet hükmü koymaksızın aynen Mustafa Kemal Paşanın lisanından naklettiğimiz bu tablodan sonra sözü yine kendisine verelim:

«Salondan çıktığım vakit, Naci Paşa gözlerimdeki teessürü okumuş gibi göründü. Kelime teati etmeden uzaklaştım. Perapalastaki daireme geldim ve düşünmeğe başladım. Hacı zannettiğimiz zâtın ziri-bagalde (eğerin altında) haçı çıkmıştı. Artık başka bir şey aramak lâzımdı. Birkaç gün daha geçti. Vakitsiz kimseyi ürkütmek istemediğimden, Cuma selâmlık merasiminde, Yıldızın Sultan Hamid yapısı camiinde ben de ordu kumandanı sıfatiyle ispat-ı vücut etmekteydim. Bir gün namazdan evveldi, bir salonda Başkumandan Vekili Enver Paşa, İzzet Paşa, Vehip Paşa, Balkan muharebesini idare etmiş büyük kumandanlarla beraber namaz vaktini

bekliyorduk. Namazdan sonra Naci Paşa, Zât-ı Şahanenin, hususî salonunda beni görmek istediğini bildirdi.

– Yalnız mıdır?

– Hayır! Yanında iki alman generali var!..

– Rica ederim, onlar çıktıktan sonra Zât-ı Şahane ile ben yalnız görüşeyim.

– Ben de bu noktayı takdir ettim. Birkaç defa vukubulan iradelerine münasip cevaplar verdim. Fakat anlıyorum ki, sizi bu generallerin yanında kabul etmek istemekte musirdir.

– Mümkünse bir daha teşebbüs ediniz.

Naci Paşa elinden geleni yaptı ve hattâ padişahın kulağına: «Generaller gittikten sonra kabul etmeniz münasiptir» dahi demiş. O bilâkis onlar orada iken gelmekliğini söyleyince, Naci Paşa bunda bir maksad-ı mahsus olacağına zahip olarak bunu bana anlattı.

Vahidüddin'in yanına girdim. Ne nazik, ne takdirkâr bir Padişah! Henüz ayakta iken, Alman generalleri karşısında kısa bir nutuk söyledi. Bu sefer sözleri açıktı: (Çok takdir ve emniyet ettiğim bir kumandan!) diye ve bu sözleri ile beni onlara tanıttıyordu-

Oturduk, dedi-ki: (Sîzi Suriye kumandanı tâyin ettim- Oradaki vaziyetler ehemmiyet kesbetmiş; oraya gitmekliğiniz lâzımdır. Sizden talebim şudur: O tarafları düşman eline geçirtmiyeceksiniz!.. Verdiğim vazifeyi muvaffakiyetle ifa edeceğinizden eminim. Derhal o hattaya (kıt'aya) hareket etmelisiniz!) Ve Mustafa Kemal Paşa, Vahidüddin ile Padişahlığının başında ancak bu kadar temas imkânı bulduktan ve Hünkâr üzerindeki nüfuz tecrübesini sadece bu noktaya kadar yürütebildikten sonra, merkezden uzaklaştırılmış ve bir nevi harcanma noktasına gönderilmiş olmanın zehabı içinde Suriyeye gidiyor.

YENİ PADİŞAHIN KILIÇ ALAYI

Sultan Vahidüddin taht'a çıkışından kısa bir müddet sonra, 31 Ağustos 1918 tarihinde âdet gereğince, Eyübsultanda kılıç kuşanıyor.

Fakat Vahidüddin'in kılıç kuşanma hâdisesi hayli çekişmeli... Son bir iki padişahın kılıçlarını bulandıranlar Şeyhülislamı olduğu hâlde, yeni Padişah Musa Kâzım Efendiyi istemiyor. Acaba mason veya İttihatçı olduğundan mı, neden, meçhul... Bu vazifeyi vaktiyle yapagelmiş olan Mevlâna torunları çelebiler de uygun görülüyor. Zira Abdülhamid Han'ın hal'i zamanında Çelebi Abdülhalim Efendi Ulu Hakan'a telgraf çekerek «Sen benim ecdadımın taktığı kılıcı taşımaya lâyük değilsin!» diyecek kadar küstahlık, nadanlık ve yahudi emellerine uşaklıkta aşırıya gitmiş ve Vahidüddin'de gayet haklı olarak çelebilere güven kalmamıştır. «Nakib-ül eşraf» dedikleri sınıftan birinin de «Seyyid» veya «Şerif» vasıflı Peygamber nesliyle alâkası olmayınca ayrıca tercihinin lüzum kalmıyor ve böylece kılıcı kimin kuşandıracağı bir mes'ele oluyor. Bereket versin ki, o sıralarda Şeyh Sunusî bir denizaltı ile Bingazi'den İstanbul'a gelmiştir.

– İşte en uygunu bu!

Diyorlar ve kılıcı takmak şerefini ona veriyorlar. O gün erkenden şehzadelerle damatlar saraya toplanıyor ve Söğütlü yatına binip Eyüb'e gidiyorlar. Zât-ı Şahane de, on çifte saltanat kayığıyla, yanında «yaver-i ekrem» izzet Paşa ve başyaver Naci Bey, Eyüb'e gidiyor. İnce ve kalın vapur düdüklüleri, kılıç alayına çıkan yeni Hükümdarı selâmlamakta... Hünkâr, Eyüb iskelesinde karşılanıyor ve oradan Hazret-i Halidin türbesine kadar yaya yürüyerek tam türbenin önünde merasim noktasına geliyor. Bütün (saray, devlet ve hükümet ileri gelenleri orada... Meydanda «maiyyet-i seniyye» süvarileri saf halinde bekliyor ve atlar kişniyor. Ve işte Şeyh Sunusî, türbenin önünde «Hazine-i Hassa» kethüdasının uzattığı kılıcı alıp Hünkârın beline takıyor. Dua ve tebrikler...

Dışarıda «at bin!» kumandası ve Padişah dört atlı arabasında, Edirnekapısı istikametinde surlara doğru yol almakta...

Edirnekapısında, İstanbulun, Şehremini (Belediye reisi), yine âdet icabı, şehrin anahtarını Sultana takdim ediyor.

Manzaraya bakan, Türkiyenin bir felâket içinde değil de, saadet deminde bulunduğunu sanır. Nitekim Sadrâzam Talât Paşa, tam Eyüb'den arabalara binildiği sırada Padişahın yanına gelip şu haberi vermiştir:

.- Çanakkaleden düşman tayyareleri geçmiş... İstanbul'a doğru geliyorlar... Bir tehlike olabilir.

Sultan Vahidüddin'in gülümsiyerek verdiği cevap:

«- Onlar medenî insanlardır. Böyle dinî bir merasim esnasında taarruz etmezler!»
Ve hiçbir telâş eseri göstermiyor.

Hünkâr, Fatih'in türbesi önünde arabadan inip büyük ceddinin mezarını ziyaret ediyor ve aynı hareketi Çemberlitaşta, büyük babası Sultan Mahmud'un sandukası başında da tekrarlayıp Divanyolu boyunca ilerleyerek Topkapı Sarayına gidiyor.

Kılıç alayının ertesi günü, Hünkâr, Başkâtibine şöyle demektedir:

«- Bu alay esnasında İstanbul'u fevkalâde harap gördüm ve çok üzüldüm.»

Mabeyn Başkâtibinin tam da mabeyinci ruhuna uygun cevabı:

«- Harap olarak bulduğunuz mülkünüzü inşaallah mamur olarak görürsünüz!»

Başkâtip hatıralarında bu konuşmayı kaydettikten sonra ilâve ediyor:

«- Bu temenniyatım karîn-i kabul olmadı.» (Bu dileğim Allah tarafından kabul edilmedi)...

Zavallı Sultan Vahidüddin, iç ve dışıyla harap olarak teslim aldığı

İmparatorluğun çöküşüne birkaç hafta kaldığını hisseder gibidir. O kadar içli ve üzgün...

CAN ÇEKİŞME DEVRESİ

Vahidüddin'in taht'a oturduğu 1918 yılı yaz mevsiminin ortası ve sonu, İttifak devletleri ordularının can çekişme devresidir.

Yeni Padişah kılıç kuşandıktan sonra gelmeye başlayan cephe haberleri, Almanya, Avusturya ve Türkiye harp sahalarında artık panik hüküm sürmeye başladığını gizleyemez mahiyettedir. Bu vaziyet karşısında millet inler ve halk ürperirken, devlet organları içinde bir homurtu ve sızıltı hâlinde İttihat ve Terakki rejimine baş kaldırış Ayan Meclisinde tecelli ediyor. Damat Ferid Paşa, Çürüksulu Mahmud Paşa, bir de eski İttihatçı ve şimdi muhalif ve her ân dönek meşhur Ahmed Rıza, hükümet aleyhinde ağızlarına geleni söylemeye başlıyorlar. Bu vaziyette hükümet Ayan Meclisine kendi adamlarından bir grup sokup ekseriyeti elde tutmaya bakarken gösterdiği namzetlerin çoğunu kabine âzası olarak öne sürmek gibi abes derecesinde bir zaaftan kendisini kurtaramıyor. Fakat hâdiselerdeki kötü cereyan öylesine birbirini kovalıyor ki,, düşünülenlerden hiç birini yerine getirmeye zaman ve ihtiyaç kalmıyor ve iradeler mefluç hâlde, mukadder akıbeti beklemekten başka bir tedbire akıl erdirilemiyor.

Vahidüddin'in, taht'a çıkar çıkmaz bir müddet için tahammül göstermek kararından başka bir şey düşünebilmesine imkân olmayan İttihat ve Terakki Hükümeti öz kadrosu ile de kopma ve birbirini suçlama alâmetleri göstermekte...

Meselâ mason Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi, saraya her gelişinde, rastladığı her adama şöyle dert yanmaktadır:

«- Ben neticeyi iyi görmüyorum! Ah, şu işin içinden az zararla çıkabilsek».

Bu murâî sözlere dayanamayan Başmâbeyinci Lûtfi Bey nihayet dayanamıyor:

«-. Bu sözleri, diyor; bize söyleyeceğinize Meclis-i Vükelâda söyleyene!»

Tam o esnada Enver Paşa huzurdan çıkmış, Baş-mâbeyincinin odası Önünden geçmektedir.

Şeyhülislâm, açık kapıdan geçtiğini gördükleri Enver Paşaya doğru elini uzatıp şu cevabı veriyor:

«- Evlâd, söylüyorum, söylüyorum ama şu delikanlıya söz anlatabiliyor muyuz?

Şeyhülislâm Efendi yine fetva vermeye başladı, diyor!»

Vaziyetin bütün kötülüğüyle çöküşten bîr ân, evvelki nezaket ânını ihtar etmesine rağmen, Sultan Vahidüddin, sarayla hükümet arasındaki münasebetlerde şahsiyet ve hâkimiyet prensiplerini her gün biraz daha kuvvetlendirmek

metodundan fedakârlık göstermiyor. Meselâ Sultan Reşad devrinde «vükelâ»

kadrosunun ileri gelenleri, işleri ve mes'eleleri olsun olmasın, izinsiz saraya gelip huzura çıkarlar ve. aynı tarzı Sultan Vahidüddin'e karşı da tatbik etmek isterlerken birdenbire şu emir karşısında apışıp kalıyorlar:

«- Sadrâzam ve Enver Paşadan maadası işi olup da evvelden istizan etmedikçe (izin almadıkça) huzura kabul edilmeyeceklerdir.»

Hattâ bir gün Ayan Reisi Rifat Bey saraya gelip kabulünü rica etmişse de Padişah, meşguliyetinden bahsederek kendisini kabul etmemiş ve Ayan Reisi istifaya gitmek istediği hâlde Talât Paşanın zoriyle yerinde kalmıştı. O sırada Şehzade Abdürrahim Efendi, yeni Padişahın cülusunu resmen bildirmek üzere Almanya ve Avusturya İmparatorlarıyla Bulgaristan Kralına gönderiliyor. Eski Sadrâzam Tefvik Paşa da beraber... Bunlar Sirkeci İstasyonundan ayrılırken tepeden inme bir haber:

– Bulgar cephesi çöktü. Bulgar orduları panik hâlinde geri çekiliyor!

Bir de bütûn İstanbul ufuklarını yalayan bir şayia:

– Hariciye, Nafia, Dahiliye, Posta ve Telgraf Nazırları istifa etmiş!... Kabine müşkül durumda!...

Bir gün sonra bir haber daha:

– Bulgar Kralı şehzadeyi Sofya garında karşılayıp son vaziyet karşısında merasim yapılamadığı için özür dilemiş.

İttifak cephesinde tam bir «herc-ü-merc» ve tek tek dize geliş...

Alman orduları Fransa topraklarında, gittikçe bozguna donen bir ric'at hâlinde; Suriyedeysen Müşir (Leyman) Paşa kumandası altındaki ordular, İngilizlerin ânî bir baskını neticesi tuzla buz olma vaziyetinde...

Almanya ve Avusturya, Amerikaya başvurarak sulh istemekte, İtilâf devletleri de buna «hayır!» cevabını vermekte...

Zavallı Sultan Vahidüddin; onun, henüz taht üzerinde gözlerini uçuşturmaya vakit bulamadan şahit olduğu manzara budur.

Almanya ve Avusturyanın sulha aracılık yapmasını istedikleri Amerikadan aldıkları cevap:

«– İtilâf devletleri kendilerine harp ilân edenlerle sulh yapmayı kabul etmiyorlar!»

Karşılığından ibarettir.

Rusyada komünizma ve tam bir ana-baba günü... Fakat Almanya ve müttefiklerinin bu durumdan faydalanmalarına imkân yok... Zira Doğu Avrupadan başka her cephede yıkılmış bulunuyorlar. Üstelik Almanya ve Avusturyada sosyalistler orduyu içinden de lif lif çözmekteler.

Bu hâl karşısında ruhî, ahlâkî, idarî, siyasî, iktisadî ve askerî tam bir izmihlal tablosu çizen Türkiyeyi hayal edebilmek lâzım... Koskoca İmparatorluğunun üzerine asıl yumruğu o yemiş ve Cermon ütopyasının hazin macerası Almanya dışı memleketlerde cereyan eder ve sonunda mağlûbiyete uğrarken, Türkiye, sadece öz vatani içinde hayat hakkını kabul ettirmeye çalışsa çalışsa her şeyini kaybetmiştir. Türkiyeyi kuyruk diye takıp göklere yükseltmeyi taahhüt eden uçurtma, havada paramparça ve ateşler içinde kaldığı zaman, zaten kuyruk diye bir şey kalmamış bulunmaktadır.

İşte İttihat ve Terakki'nin Cermen ütopyasından daha mecnun hayali ve bu hayalin neticesi... Ve tam netice ânında Osmanlı tahtına geçen Padişahın talihsizlik derecesi ve ıstırabı...

Vahidüddin'in ilk anda elbette ki, deviremeyeceği ittihatçılar, dışarıdan gelen rüzgârla havada savrulmak mahkûmiyetinde bulunuyorlar.

Şimdi ne olacak? Topyekûn istifa edip bir kenara mı çekilecekler, yoksa bir kenara çekilip silinivermekle unutturulamaz suçları yüzünden, bir ev gibi yaktıkları vatani bırakıp kaçacaklar mı?

Her şeyden evvel ilk işleri istifa etmek veya onlara karşı ilk iş, kendilerini istifaya davet etmek olmalı değil mi?

Sultan, Talât Paşayı, yeni Veliahd da Enver Paşayı istifaya zorladılar.

Kabul!...

Fakat Tefvik Paşanın reisliği altında kurulacak yeni kabinede İttihatçılardan iki kişinin, bilhassa Maliye Nâzırı Cavit Beyin bulunmasını şart koşuyorlar ve Talât Paşa lisaniyle şu gerekçeyi öne sürüyorlar:

«– Cavit Bey muamelât ve taahhüdât-ı maliyeye girişmiş olduğundan nereden ve ne suretle para bulunacağını bilir. Halbuki hariçten gelecek maliye nâzırı bu işlere vâkîf olmadığından devlet bir de para sıkıntısına düşer; ahval bir kat daha kesb-i velkemet eder.»

Yâni demek istiyorlar ki:

– Biz devleti batırdık; şimdi de hükümetten elimizi, eteğimizi çekiyoruz! Fakat hiç olmazsa şu dünya çapında meşhur ve fevkalâde becerikli Maliye Nazırımız

(Selanik dönmesi Cavit Bey) yanınızda kalsın da dumandan tereyağı çıkararak malî ve iktisadî dehasıyla devletin para derdine merhem olmakta devam etsin... Bu fikrin içinde bir de akıbetleri meçhul ve pek vahîm olan İttihatçıların, yeni hükümette nazik bir köprübaşı noktasını tutarak kendilerine destek aramaları taktiği var...

Padişah bu teklife razı gibi duruyorsa da Tefvik Paşa asla yanaşmıyor ve ittihatchıların topyekûn tasfiyeleri prensipini müdafaa ediyor. Tefvik Paşa, kabinesini kurmak için bir hafta uğraşılıyor, geceli gündüzlü saraya gelip gidiyor ve Padişah ile aralarındaki münasebet o kadar mahrem tutuluyor ki, Mabeyinden hiç kimse, hiç bir şey sezemiyor. Başkâtip Ali Fuat Türkgeldi; hemen bütün saray esrarını ayakları altına serilmiş görmeye alışan mâbeyn havasındaki bu bilgisizlikten o kadar hayrettedir ki, vaziyeti Sultan Vahidüddin'in karakteriyle izaha çalışmaktan başka çare bulamaz: «- Sultan Vahidüddin'in garip bir mizacı vardı. Bir takım hususatta ve ezcümle kabine tebeddülâtında bazen her şeyi söyler, bazen de her şeyi ket-niederdi (gizlerdi). Bazı kere dahi bir işin evveliyatı yerine neticesini söyleyip iki ucu bir araya getirilmedikçe işin mahiyeti anlaşılmazdı.»

İLK KABİNE VE MONDROS MÜTAREKESİ

Sır saklamayı bilen bir padişah karşısında böylece apıştıveren Mâbeyn zekâsı, birdenbire, «evveliyat dediği sebep safhasını anlamadan, yeni Hünkârın kurduğu ilk hükümet olarak, eski Bahriye Nazırlarından ve «Yâver-İ Ekrem» İzzet Paşanın, Sadrazamlığa getirildiğini ve yeni kabineyi teşkile memur edildiğini hayretle görüyor.

Ya, ne oldu Tefvik Paşaya?

Meçhul!..

O sıralarda Padişah, saltanat değişikliği dolayısıyla Millî Meclisi toplantıya davet etmiş ve Başkâtibinin ifadesiyle «İlk ve son defa olarak» Mecliste görünmüştür. Padişah bildirilerinin, Sadrazamlığından beri Talât Paşa tarafından Meclise okunması âdet olmuştur. Bu defa da Hattı o okumuş, okuma bitince Sultan Vahidüddin locasından inmiş, gayet vekarlı adımlar atarak kürsüye yürümüş, çıkmış; ve şu âna kadar tipi ve hâli üzerinde kaydettiğimiz rivayetlere aykırı şekilde, gözlerini yummaksızın ve ses tonunu düşük tutmaksızın, «gür ve metin bir sesle» meb'uslara demiştir ki:

«- Şer-i Şerif (şeriat) ve Kanun-u Esası (Anayasa) ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğime yemin ettiğim gibi, sizden de yemin talep ederim!» Bomba tesiri!.. Bir ân, herkes donmuş gibi!.. Böyle bir çöküş ânında Padişah, artık modalaştırıldığı gibi, millet tarafından sadakat yeminine davet edilirken, kendilerini millet yerine koyanlardan da aynı yemini istiyor. Daha doğrusu, gerçekte yeminin, kendilerini millet yerine koyanlara düştüğünü ve asıl zulüm ve hak yıkıcılığının onlar tarafından gelmek ihtimalini ihtar ediyor!

İttihatçıların son günlerindeki bu tablo Meclisin çılgınca alkışlarıyla kapanmış ve bir zamanlar İttihatçıların gözbebeği ve Hanedanın can düşmanı, sadece şahsî hırs ve menfaat düşkünü Ahmed Rıza, son devrelerde İttihatçılarla arası açıldığı, onlardan beklediğini bulamadığı ve o yüzden Velihtlığında Vahidüddin'e kapılandığı için Ayan Reisliğine getirilmiştir. Talât Paşa da istifa etmiş ve komitenin kolu kanadı kırılmış bulunduğundan bu tâyine kimsede itiraz mecali görülmemiştir.

İzzet Paşa; hükümeti teşkile memur kılınınca, birkaç gün süren hazırlık ve hususiyetle Şeyhülislâm mes'elesi üzerinde uzun çekişmeler neticesi, nihayet kabinesini kurabildi. Şeyhülislâmlığa Dağıstanlı Ömer Hulusi Efendinin getirildiği yeni kabinede, dikkate değer isimler, Maliyede alıkonulan Cavit Beyle, Dahiliyeye memur edilen Fethi Bey (Cumhuriyet dev-rûin Fethi Okyar'ı) ve Bahriyeye verilen Rauf Bey (Hamidiye kahramanı Rauf Orbay)dan ibarettir. Sultan Vahidüddin'in, mütareke isteyen müttefiklerine uyarak harbi durdurma teşebbüsüne hüviyeti bakımından müsait bir (transit - aktarma) hükümeti olarak kurduğu bu kadro İttihatçı bulaşığı ve İtilâfçı karışığı bir yamalı bohça tecrübesidir ve felâketten sonra vatani içeriden ve dışarıdan kurtarıcı bir rol oynamak gücünde; değildir.

İzzet Paşanın ilk işi, zaten biricik memuriyeti icabı; İtilâf devletlerinden mütareke istemek oldu. Bunun için, Türkiye'de esir bulunan General (Tavskend), Türklere hayran geçinen ruhu bakımından en uygun arabulucu sayıldı ve iş İngiltere Akdeniz Filosu Kumandanına havale edilerek mütareke şartlarını görüşmenin kapısı açıldı.

Sultan, mütareke şartlarını tespit etmek üzere birinci murahhaslığa Damat Ferit Paşanın tâyin edilmesi dileğinde bulunuyor. Fakat yeni Sadrâzam bu dileğe şiddetle karşı koyuyor:

«- Bu adam bir mecnundur; bu misillû veza-if-i mühimme kendisine nasıl tevdi olunabilir?»

Sultanın cevabı, Ferit Paşanın bâzı gülünç fikirlere saplanan, idrâk, vekâr ve ciddiyetinden uzak bir insan olduğunu inkâr etmeyici, fakat onu güdümü kabil bir insan kabul edici mahiyettedir:

«- Biz onu idare ederiz!»

İzzet Paşa, Ferit Paşayla görüşüp kendisine talimat vermek emrini alıyor ve Ayan dairesinde karşılaştığı Ferit Paşanın, belki iyi niyetli, fakat gerçekten gülünç, şu mukabelesi karşısında kalıyor:

«- Devletin tamamîyet-i mülkiyesi üzerine mütareke ahdini kabul ettiremezsem hemen bir sefîne-i harbiye (harp gemisi) isteyip Londraya azimet ve İngiltere Kralı ile mülakat ederek ve (ben senin babanın kadîm dostu idim, arzularımın kabulünü senden beklerim) diyerek teklifatımızı kabul ettiririm.»

Bu (Don Kişot)vâri davranış karşısında İzzet Paşanın aklı başından gidiyor. Vükelâ hemen toplanıp böyle bir insanın Türkiye temsilcisi olarak mütareke şartlarını görüşmek üzere İtilâf kuvvetleri nezdine gönderilmesine var kuvvetleriyle karşı duruyorlar.

Neticede Bahriye Nâzırı Rauf Beyin reisliğinde bir hey'et seçiliyor ve mütareke şartlarının görüşüleceği yer olarak tespit edilen Mondros'a gönderiliyor.

Mondros yahut (Mudros), Limni adasında bir limancık.

Sultan Vahidüdin'in, murahhaslara, bilhassa korumaya dikkat etmeleri gereken esaslar olarak dikte ettirdiği iki madde vardır:

1 - Hilâfet-i celîle ve Saltanat-ı Seniyye ve Hanedanı Osmanlî hukukunun mahfuziyetinin temini...

2 - Bâzı eyâlâta verilecek muhtariyet-i idarenin şekil ve mahiyeti temin olunarak muhtariyetin yalnız idarî olup siyasî olmaması; şayet hiçbir çare ve imkân bulunamayıp da siyasî olacak ise istiklâliyet daha ehven olacağı ve eğer siyasî muhtariyeti kabul edecek olursak Âlemi İslâm'a ihanet etmiş olacağımız fikrindeyim.

31 Ekim 1918 sabahı, Zât-ı Şahane, Başkâtibini çağırıp Mondros'taki hey'etten gelmiş olduğu Sadrazam tarafından bildirilen ikinci telgrafın hâlâ saraya bildirilmemiş olmasından duyduğu üzüntüyü belirtiyor ve kelimesi kelimesine şu sözleri söylüyor.

«-. Sadrâzam Paşa Hazretleri bizi bu kadar ihmal etmeseler iyi olur! Makamın, mevkiin, şahsiyetin ehemmiyetini, Talât Paşa, biraz geç ise de daha iyi anlamıştı.»

Talât Paşa gibi bir komiteciye şahsiyetini kabul ettirip de seri malı bir Sadrâzama bunu anlatamadığını söyleyen ve bütün kıymeti şahsiyet Ölçüsüne bağlayan, yâni malik bulunduğu şahsiyetin şuuruna da sahip olan Vahidüddin'in bu sözlerinde, olanca karakteri yatmaktadır. Padişah, bundan sonra ilâve ediyor:

«- Hariciye Nazırına telefonla sor ki, 48 saattir intizar ettiğim (beklediğim) hâlde telgrafnâmenin gönderilmemesi ne gibi esbâb-ı mucibeden neş'et etmiştir?»

Ve mes'ele anlaşılıyor: Gelen telgrafın şifresi çözülemediği için yeniden haberleşmek icap etmiş ve bu yüzden netice saraya takdim olunamamıştır.

Mütareke müzakereleri 4 gün içinde neticeleniyor ve murahhaslar İstanbul'a dönüyor.

10 Kasım 1918 Cuma günü, selâmlık merasiminden sonra, hey'et, saygılarını arz ve müzakerelere ait tamamlayıcı bilgi vermek için saraya geliyorsa da, Zât-ı Şahanenin soyunup Hareme çekildikleri beyaniyle huzura kabul olunmuyorlar.

İmparatorluğun ilk çöküş vesikası hâlindeki böyle bir mütareke şartlarını kabul zorunda kalan taraflar olarak, ne Padişah murahhaslara yüzünü göstermeye, ne de onların yüzünü görmeye muktedir... Vebal ve sebebi kendisine ait olmayan bir

ukubet ve neticenin Sultan Vahidüddin üzerindeki çile ve ıstırabı o kadar büyük ve derin...

O gün, Başmâbeyincinin odasında oturan Rauf Bey âdeta bir müjde tavrıyla şu haberi veriyor:

– Almanlar Goben (Yavuz) zırhlısını bize bıraktılar!

En küçük ve mânamız bir menfaati bile teselli vesilesi sayacak kadar şaşkın hâle gelen ruh haletine bakın ki, işte bu zırhlı vesilesiyle girdiğimiz Cihan Savaşı neticesinde şu kadar asırlık bir İmparatorluğun gümbür gümbür çöküşüne şahit olduktan sonra aynı zırhlının elimizde kalmasını âdeta nimet sayıyoruz ! Şartlarından en ağırı, itilâf kuvvetlerinin emniyetleri bakımından gerekli gördükleri takdirde, Türk vatanında diledikleri yerleri, diledikleri anda işgal edebileceklerine dair madde olan Mondros Mütarekesi, bütün kilit noktalarını ve İstanbul yolunu açıyor, Türk ordusunu topyekûn silâhtan tecrid ediyor, münakale ve muhabere vasıtalarına el koyuyor ve Türkiye'yi, sulh masasının cellât hakimlerine teslim edilmek üzere prangaya vurmuş bulunuyordu.

Mütareke şartları kendisine bildirilince Vahidüddin yıldırımla vurulmuşa döndü, elinden tesbihi düştü ve hâlini belli etmemek için arkasını dönüp bir müddet öylece kaldı, tek kelime konuşmadı.

Felâketin asıl sorumlularına gelince (Talât, Enver ve Cemal Paşalar), onlar da Enver Paşanın yalısında toplandılar ve sabaha karşı bir Alman harp gemisiyle, Karadeniz ve Köstence üzerinden Almanya yolunu tuttular.

Bütün hâlinde esir olmuş, her tarafından bağlanmış, ayrıca parça parça doğranmış, her parçası başsız ve şuursuz kıvranan bir vatanda, birtakım sarsak ve salak vezirler arasında, olanca çapiyle felâketihissedici, yapayalnız bir baş"; ileride ismi «vatan haini»ne çıkacak Sultan 6. Mehmed Vahidüddin... İttihat ve Terakki kodamanlarının, yere serdikleri yaralıyı bırakıp kaçan kaatiller gibi savuşmaları karşısında İzzet Paşa kabinesindeki İttihatçı bulaşığı da siliniverme istidadını gösteriyor ve Mondros'u imzalamak gibi mecburî bir felâkete katlandıktan sonra bu intikal kabinesinin de işi bitmiş bulunuyor. Bilhassa, bu kabine, içindeki Adliye Nâzırı ve İttihatçı artığı eski Şeyhülislâm, Hayri Efendi ile Maliye Nâzırı Cavid ve hattâ Fethi Beyleri atıp yepyeni bir renge bürünmek borcu altında, baştanbaşa renksiz hüviyetinin ancak istifa ile telâfi yolundan başka çaresi kalmadığını anlıyor ve bir fedai hizmeti görüp harcanmış olmayı kabul vaziyetinde kalıyor.

Taht'a çıkar çıkmaz Enver Paşanın «Başkumandan Vekili» unvanını değiştirip, Başkumandanlığı makamına tahsis edercesine, ona. Harbiye Nazırlığından sonra sadece «Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi» sıfatını kâfi gören Padişah ilk intikal kabinesi peşinden elini, ayağını ve dilini bağlayıcı şartlara rağmen bütün şahsiyet ve hâkimiyetini takınmıştı. Meselâ İzzet Paşa kabinesinin istifa tezkeresinde, Padişah tarafında hükümeti istifaya zorlama keyfiyeti «Kanun-u Esasî»ye aykırı gösterilecek kadar ileriye gidilince, istifa kâğıdını getiren Hariciye Nazırına şu sert iradeyi tebliğ ettiriyor:

«– Bu ihtarımın Kanun-u Esasî ahkâmına mugayir bir hareket gibî add ü telâkki olunmasına teessüf ederim! Buna binaen kabinenin istifasını kabule mecbur oldum. Bilmümle isnadat-ı gayr-ı muhikka (haksız isnatlar) redd ü iade olunduğu gibi, bu isnadatı da aynen iade ederim.»

İç ve dış şartların mutlaka iktidardan uzaklaştırılmasını gerektirdiği İzzet Paşa kabinesi herşeye rağmen ve bizzat Cavit Beyin telkiniyle direnmeye kalkışınca, Vahidüddin tarafından darbeyi yiyor,- böylece devletin tam da çöküş anıyla beraber, Osmanlı tahtında, gelmiş ve gelecek devlet reislerinin en talihsizi olarak, Meşrutiyet tecrübesine ait ilk şahsiyetli hükümdar beliriyorsa da, yine talihsizliği icabı, bu mânayı gösteremiyor.

İzzet Paşa kabinesini süpürdükten bir gün sonra, vak'adan pek sinirlenmiş ve ayrıca hastalanmış olarak kapandığı Harem dairesinde Başkâtibine söylediği sözlere dikkat edelim:

«–. Ben devlet ve memleketime hizmet etmek ümidinde bulunmasaydım Çengelköyünde rahat rahat otururken bu bar-i azîmî (muazzam yükü) kabul etmezdim. Bu yaştan sonra mezarıma padişah diye yazdırmak hevesinde değilim!»

Ve sonra, hisli hisli ilâve ediyor. «– Vallahi Talât Paşaya acıyorum!» Ve bu defa Sadrâzam, Tefvik Paşa... Tam o sırada Mustafa Kemal Paşayı İstanbul'a dönmüş buluyoruz. İzzet Paşa tarafından davet edildiğini iddia edenler de var...

Haydarpaşada trenden inince İtilâf kuvvetlerine mahsus, 60 parçayı aşan harp gemilerini İstanbul sularında görüyor. Köhne bir motora binip Sirkeciye geçiyor ve oradan Bâbi-âliye tırmanıyor, izzet Paşanın huzurunda Dahiliye Nâzırı Fethi Bey... Üçü başbaşa verip konuşuyorlar...

Mustafa Kemal Paşa'ya deniliyor ki: – Biz gitmek üzereyiz! Padişah Tevfik Paşaya yeni bir kabine kurduruyor.

Mustafa Kemal Paşa vaziyeti bilmekte ve yeni kabinede Harbiye Nazırlığını üzerine almak istemektedir. Artık çökmüş bulunan cepheyi bırakıp İstanbul'a gelmesindeki hikmet de budur.

Onun bu emelini Enver Behnan Şapolyo'ya dikte ettiği hâtıralarından açıkça öğreniyoruz.

YİNE MUSTAFA KEMAL PAŞA VE...

Hemen her eski adamın bildiği, duymuş bulunduğu bir rivayet hâlinde, Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nazırlığına arzu göstermesi, kendisinden Öz ağziyle hâtıralarını dinleyen Enver Behnan Şapol-yo'nun «İnkılâp ve Millî Mücadele Tarihi'nde (sahife 273 - satır 16) şöylece kayıtlıdır:

«– Mustafa Kemal, Harbiye Nâzırı olmayı istiyordu. Bu mes'ele üzerinde görüştüler. Aynı günde Mustafa Kemal Paşa Meclis-i Meb'usana gitti. Fakat o gün İzzet Paşa kabinesi düştü. Yerine Tevfik Paşa kabinesi kuruldu. Mustafa Kemal kabineye giremedi Bu hâdise üzerine artık Mustafa Kemal için bir kabine mes'elesi ve bu kabinede müessir olmak düşüncesi kalmamıştır.»

Mustafa Kemal Paşa'nın Vahidüddin devri hükümetlerinde böyle bir makama istekli olması ve bütün emelini onda bulması, ilmî sebep ve netice göziyle o kadar bellidir ki, şu kıyas her şeyi göstermeye yeter:

Vahidüddin'den, ordunun başına geçmesini, kendisini de «Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği» makamına geçirmesini isteyen ve bunu öz ağziyle bildiren zât, elbette ki, onun kuracağı hükümetlerden birinde, ya Harbiye Nazırlığını, yahut da, Sadrâzamlığı isteyecektir.

Tevfik Paşa kabinesi de birtakım seri malı tiplerden kuruludur ve aralarında, Maarif Nazırlığına getirilen Filozof Rıza Tevfik'ten başka hiçbir «malûm» yoktur. Bütün kuvvet ve salâhiyetlerini, «malûm» olmaktan ziyade hiç mâlûm olmamakta bulan tipler... Aralarında ekalliyet çerçevesinden bile insan var... Bu kabinenin iktidar sandalyesine oturduğu ân da, ânların en berbâdı... Biraz evvel temas ettiğimiz gibi, İngiliz, Fransız ve İtalyan donanmaları İstanbul'da... Bu gemilerin çoğu Dolmabahçe Sarayı önüne demirlemiş Ve toplarını saraya ve İstanbul tarafına çevirmiştir.

Fransız ordusu Başkumandanı General (Franşe Deprjre) nhı Beyoğlu caddesinden geçip Fransız sefarethanesine inmesi büsbütün acıklı... Bu general Fâtihi taklit etmek için midir, eski Roma fâtihihlerine benzemek hevesiyle midir, nedir, beyaz ve dizginsiz bir at üzerinde... Yurttaş, vatandaş bildiğimiz ve hâlâ himaye ettiğimiz Rum, Ermeni ve Yahudi alkışlayıcıların halkası içinde, iki tarafı selâmlayarak bazı noktalarda ayağına serilen ay-yıldızlı sancağı çiğneyerek, vekarlı bir asker vee muzaffer bir başkumandan gibi değil, büyük bir kurtarıcı rolünde (romantik) bir aktör gibi, şehrin gâvur semtinde şan ve şeref parsasına çıkıyor.

Fransız genaralının bu edasında, asırlardır dışarıdan ve içeriden çökertmeye çalıştıkları Türk İmparatorluğunu, dış tesirlerden ziyade iç tesirlerin dışarıya yol vermesi yüzünden nihayet yıkılmış ve zanlarınca salibi hilâle galip kılmış olmanın çizgileri var...

O anda, yaşlı gözlerle sarayın penceresinden hazan yapraklarını seyreden Padişah şöyle düşünse yeri değil midir?

– Bu General, ceddim Kanunî Sultan Süleyman'ın esir Fransa Kralı Birinci Fransua'yı, annesinin yalvarmasıyla, parmağını titretir titretmez salıverdirmek suretiyle kurtardığı Fransız millî şerefinden geliyor. Şimdi milletin Türk tarihine ve Türklere olan minnet borcunu böyle mi ödemeye gelmiş bulunuyor? Tevfik Paşa kabinesi, ilk intikal hükümetinden sonra bütün felâketlerin ifşacısı olan bir zaman çerçevesine tesadüf etti. İmparatorluğun çöküş faciaları içinde bir de iç bünye aksaklıklarının doğurduğu buhranlar yüz göstermeye başladı. İstanbul'da birdenbire meydana gelen maden kömürü buhranı yüzünden, vapur, tren,

tramvay ve tünel, bütün ulaştırma vasıtaları felce uğradı ve şehir Ortaçağ devrine kadar geriledi. İstanbul'un bir ucundan öbürüne kadar yaya yürümek zorunda kalan halk, boyuna İttihatçılara lanet okuyor ve şöyle diyordu: «- Memlekette İttihatçılardan taş üstünde taş, omuz üzerinde baş bırakmamalı!..»

Tevfik Paşa kabinesi, çöküğün toz dumanı içinde ne yapacağını bilemez hâlde kıvranmakta ve azasını teşkil eden küçük çaplı insanların hiçbirinden en basit bir fikir ve hamle istidadı sızmamaktadır. Mâbeyn Başkâtibinin tabiriyle bu insanlar:

«- Ahvalin ehemmiyet-i fevkalâdesi karşısında zebun ve tehâcünü-ü vukuata galebe edebilecek kudretten mahrum, (vaziyetin ehemmiyeti karşısında ezgin ve hâdiselerin hücumuna karşı durabilmek iktidarından yoksun)...» Kimselerdir.

Bunca dert içinde günün baş mes'elesi, İttihatçılarca kurulmuş olan Mebusan Meclisinin vaziyeti...

Bu Meclis tutulmalı mı, dağıtılmalı mı?

Bir (tez) e göre, Meclisi dağıtmak, işgal altındaki vatan çevreleriyle alâkayı kesmeye, böylece çevrelerin düşman elinde kalmasını kolaylaştırmaya ve topyekûn vatani millî irade merkezinden mahru^ kılmaya gider.

Tam zıddı olan (tez) e göre de İttihatçı artığı bu Meclisle çalışılmaz ve onun her ân hükümeti düşürmekten ibaret kalacak politikasına engel olunamaz. En iyisi, böyle bir felâket deminde, her şeyi tam birlik ifadesinde toplamak için, kuvvetler arası zıt kutup bırakmamak ve Meclisi feshetmektir Kanun-u Esasî'nin 7 nci maddesi bu hakkı Padişaha tanımakta ve sebep olarak «esbab-ı zaruriye-i siyasiye: Zorlayıcı siyasî sebepler»den bahsettiğine göre mes'ele pek basittir. Padişahın bir Hatt-i Hümayûnu yeter.

21 Aralık 1918 günü, Tevfik Paşa kabinesi, Meclisin hükümeti düşürmek niyetinde olduğunu haber almış ve hemen Öne geçip onu Padişaha feshettirmek için saraya koşmuştur.

Padişah, her zaman yazı masasında bulundurduğu Kanun-u Esasînin 7 nci maddesini okutuyor ve aynı fikirde bulunduğu Sadrâzama:

«- Bunlar (meb'uslar), diyor; veliyyinimetlerine (ittihatçılara) karşı bir eser-i vefa göstermek istiyorlar. Binaenaleyh onlar tarafından ıskat kararına intizar edilmeyerek fesih cihetine gidilmesi daha muvafık olur.» Ve irade çıkıyor:

-- Esbab-i zaruriye-i siyasiden nâşi Meclis-i Meb'usanin feshi iktiza etmiş ve Kanun-u Esasîmîz'in muaddel yedinci maddesinin fıkra-i mahsusasi mucibince led-el-îktiza Hey'et-î Meb'usanın feshi takdir-i şahanemiz cümlesinden bulunmasına binaen Meclis-i mezkûrun bugünden itibaren ber-mucib-i kanun feshini irade ederim.

21 Kâmın-ü Evvel 1334 M. VAHÎDÜDDİN

Ertesi günü Vahidüddin Hân'ın Başkâtibine söylediği sözler, İttihatçılar Meclisinin feshinde itilâf devletlerinin de tesir ve teşviki olduğunu göstermektedir:

«- Ecebilerin zihniyeti bizimkine uymuyor. Bir kere kafalarına koydukları bir şeyi bir daha çıkaramıyorlar ve o hey'et-i kaatilinez müntehabı olan Meclis-i Meb'usanı nasıl tutuyorsunuz, diyorlar?»

Birkaç gün sonra Bâbîâlididen gelen «maruzat» arasında şu mealde bir Meclis-i Vükelâ mazbâtasıyla irade-i seniyye lâyihası vardır:

«- Intihabat-ı cedidenin, imkân-ı husulüne kadar imhali ve sulhun intikadını müteakip intihabata başlanması (yeni seçimlerin, kabil olabileceği güne kadar ertelenmesi ve sulhan sonra yapılması)...»

Peşinden Hayret Paşa isimli bir ferik (korgeneral) reisliğinde, harp suçlularını muhakemeye memur bir divan-ı harp teşkili; ve 1919 yılının 19 uncu günü, huzura çağırılan Başmâbeyinci ve Başkâtibe, galip devletlerden gelen ilk acı teklifin Padişah tarafından bildirilmesi:

«- Bolşevizme karşı Rusya'da harekâtı seferiyye icrası için Fransa'dan bir general ile 400 kadar zabıt gelecekmiş... Bunlar İstanbul'da umumî karargâh kuracaklarmış... ikametleri için Ortaköyde şehzade ve sultanlara mahsus Fer'iyeye daireleriyle Fehime Sultan Yalısının ve Çırağanda Osman Fuat Efendi dairesi ve Enver Paşa haremi Naciye Sultan yalısının boşaltılmasını istiyorlar ve bu hususta Sadrâzama bir ültimatome vermiş bulunuyorlar. O dairelerde oturan bunca

hanedan azasının hâli ne olacak? Bunlar sokakta mı kalacak? Buralardan vazgeçmeleri ve toplu halde barınmaları için kendilerine Beylerbeyi sarayının teklifi hususunda Sadrâzama haber gönderdim.»

İşe, hanedan azasını sokağa atmak suretiyle başlayan İtilâf devletlerinin korkunç tavrı...

Başmâbeyinci ve Başkâtip donakalıyorlar. Bu acıklı levha karşısında Başkâtip dayanamıyor ve kendi tabiriyle «memleketin mefahirinden olan muhteşem bir sarayı» düşman orduları zabitlerine bırakmaktaki uygunsuzluğu öne sürerek, gözyaşı ve hıçkırıklar içinde şu çıkışı yapıyor:

«- Aman efendim! Beylerbeyi Sarayı makam-ı saltanata mahsus bir saraydır! Bunun terkine müsaade buyrulmasın! Bari ona bedel Valide Bağı ile Kâğıthane Kasrının verilmesi teklif edilsin!...»

Ve bu çıkışından sonra Başkâtip, başlıyor hüngür hüngür ağlamaya... Çünkü bu işareti, yine kendi tabiriyle «Saltanat-ı Seniyyenin alâim-i inkırazından», (çöküş alâmetlerinden) saymıştır.

O, pişkin, çektiği çilelerin fırınında pişmiş, o olgun, o küçük hissîliklerin üstünde ve gerçek ıstırap asaletine malik Sultan şu cevabı veriyor:

«- Canım; siz nasıl kafa taşıyorsunuz? Biz hâl-i esarettayız! Dolmabahçe Sarayını da isterlerse ne yapacağız? İhlamur, Göksu ve Beykoz köşklerini teklif ettim; onları kabul etmiyorlar!» Ve devam ediyor:

«.- Veliâhd Abdülmecid Efendiyi görüp vaziyeti haber verin! Mesele Hanedana ait olduğu için-onun da mütalâası alınsın!»

Veliâhdın cevabı:

«- Taraf-ı Şahaneden ne suretle tensib ve irade buyrulursa o veçhile yapılmak münasip olur. Fakat evvel ve âhir arzemiş olduğum veçhile, bu Hey'et-i Vükelâ ve Hariciye Nâzırı, bu gibi mesail-i müşkileyi (çetin mes'eleleri) hail ü tesviyeden âcizdir Zât-ı Şahane, Ayan vesair itimad eyledikleri zevatı celb ile istişare buyursunlar.»

Sultan Vahidüddin'in bu bön sözlere de mukabelesi gayet ince ve zekidir:

«- Canım; Ayanı toplayıp müzakereye vakit mi var? Perşembe gününe kadar behemehal bu dairelerin tahliyesini istiyorlar. Eğer bunu yapmazsak bizzat tahliyeye kıyam ile daha ziyade muhîl-i hürmet harekete tesaddi ederler.» Sultan, son derece (realist) bu görüşten sonra vükelânın aczine el atarak diyor ki:

«- Bunların kifayetsizliğini ben de görüyorum! Lâkin yerlerine kimleri getireceğiz? Memlekette iş görebilecek beş altı kişi varsa onları da İttihatçı diye istemiyorlar!»

Padişahın, ittihatçılardan nefret etmesine rağmen, hamle ve hareket kabiliyetini yine onlarda görmesi ve böylece hak ve hakikattan başka bir şey tanımadığını göstermesi ne kadar manalı!...

O sırada haber geliyor ve Beylerbeyi Sarayı ile Anadolu yakasındaki binaların kabul edilmediğini, eski teklifler üzerinde ısrar olunduğunu, ingilizlerin de Bebekteki Hidiv yalısını istediklerini bildiriyor.

Ertesi günü huzura çağırıldığı Başkâtibine izahatta bulunan Padişah, onun bir gün evvelki gözyaşlarına dikkat ettiğini gösterirken dâvanın en kıymetli hükmünü de ortaya koymuştur:

«- Dün siz pek müteessir olup ağladınız. Bence, Âl-i Osman'ın mülküne girdikten sonra, hudutta bir kulübeye girmekle benim sarayıma girmek arasında fark yoktur!»

Sultan 6. Mehmed Vahidüddin'in ne çapta bir vatan dostu olduğuna ve Hazret-i Ömer tarafından «Dicle kenarındaki oğlak» diye belirtilen alâka ve mes'uliyet duygusundan ne türlü pay almış olduğuna, bu kadarcık sözü bile kâfi şahittir. Çöken vatanın her yanından, hattâ dışarıdaki müslümanlardan saraya telgraf üstüne telgraf yağmaktadır. Urla müslümanları rumlardan çektikleri cefalara karşı imdat isterken 300 bin fert adına Bosna ve Hersek'ten gelen bir çığlık, millî haklarının korunmasını istemekte, bir yanda da 6 bin Van muhaciri, Burdur'da 8 aydır yevmiyeleri kesilmiş ve evlerinden çıkarılmış olarak, aç ve bîilâç süründüklerini bildirmektedir.

Bu telgraflar Sultana Başkâtip tarafından arz olunurken, birden, o temkinli, o vekarlı Padişahın yanaklarından gözyaşı damlaları yuvarlanmaya başlıyor. Başkâtip, ağlayan Sultan karşısında iki büküm eziliyor.

O zaman, biraz da mübalâğalı ve yersiz şekilde huzurunda ağlamış olan Başkâtibe Mehmed Vahidüddin Hânın hitabı muhteşemdir:

«- Dün siz ağılıyordunuz; bugün de ben ağılıyorum! Ne yapayım? Buna beşeriyet kuvveti, hattâ nübüvvet kuvveti bile kâfi gelmez! Ancak Ulûhiyet kuvvetine muhtaç!...»

Halk musibetleri karşısında şu nefis muhasebesini yapabilmiş ve bu alâkayı göstermiş, Vahidüddin'den sonra kim gelmiştir?

PADİŞAH'IN NEFS MUHASEBESİ

Beşer takatinin üstündeki bu ağırlıklar sürüp gider ve her gün biraz daha bastırırken, Sadrâzam Tefik Paşa (enstantane) bir istifa ve onu takip edici yeni tâyinle ikinci bir kabine kuruyor. Bu basit bir oyundur ve maksat, eskiler kadar silik yeni nazırların iş başına getirilmesi veya eskilerden birkaçının işbaşından uzaklaştırılmasıdır.

İkinci Tefik Paşa kabinesinin kuruluşundan bir gün sonra gazeteler bu değişikliği tenkit etmeye başlıyorlar. Tenkitçiler arasında en ileri giden «Vakit» gazetesidir ve iki halis Anadolu çocuğunun (Hakkı Tarık ve Âsım Us kardeşler) sahibi buldukları bu gazetenin başmuharriri, mahut Ahmed Emin Yalman'dır. Amerika'dan yeni gelmiş ve bir müddet sonra kurt ve ermenilerin istiklâlini müdafaa edecek, Türkiye'yi Amerikan mandası altına sokmak, tek kelimeyle istiklâl ve bütünlüğünden uzaklaştırmak isteyecek olan yahudilik kurmayı emrindeki bu bedbaht kalem, ilk karargâhını böyle bir gazetede kurmayı bilmiştir.

İşte bu kalem, kabinedeki değişikliği, Padişahın yakınlarından Refik Bey isimli bir şahsın hususî telkiniyle meydana gelmiş göstermekte ve isimleri iaşe mes'elelerine karıştırılan üç nazırın kabineye alınışını şiddetle yermektedir. Ona göre, bu tâyinleri Sadrâzam istememiş de, yakınının tesiri altında Padişah yaptırmıştır.

Hünkâr gazeteyi Harem dairesinden getirtip Başkâtibine gösteriyor. Derken Başmâbeyinciye de çağırıp sözü mahut Başmuharrire getiriyor ve diyor ki: «- Bu adamın siyaseten ve diyaneten (siyaset ve din bakımlarından) bu memleketle ne alâkası var? Kendisi İspanya tebaasından ve Selanik dönmelerindedir!» İşte, o günden maşatlığa götürüleceği güne kadar işi gücü Türkün ruh kökünü baltalamak, birliğini zedelemek, milliyet ve mukaddesat yolunda yürüyenleri çürütmek ve «Vatan» ismiyle vatani fesada vermektense ibaret; bu eseri yazanın baş düşmanı Ahmed Emin Yalman!..

Ve ilâve ediyor:

«- Ben umur-u devleti Refik'le istişare ederim. Siz, ikiniz de Mâbeyn erkânı olduğunuz hâlde, vekilim olan Sadrâzamlarla aramızda cereyan eden şeyleri sizden bile ketmediyorum (saklıyorum)... Neş-riyat-ı vakıanın münasip surette tezkip ettirilmesi size ait bir vazifedir.»

Sultan Vahidüddin, yıkılan İmparatorluğun her ân omuzlarına çokücü, daha ağır yükü altında, her gün daha ezgindir.

İşte, Başkâtibine içini doküşü:

«- Ecnebler pek Maman (aman vermez, insafsız)... Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir, bir ben bilirim! Bizi tazyik ile Meclis-i Meb'usan'i dağıttırdılar. Fikirlerini ihsas değil, âdeta açıktan açığa izhar ediyorlar. Ben meşrutî bir hükümdar olduğum hâlde güya mutlak bir hükümdar imişim gibi muamelede bulunuyorlar ve doğrudan doğruya bana müracaat ediyorlar. Meşrutiyetten bahsedilince, hangi meşrutiyet, diye mukabele ediyorlar. Karşımızda müracaat edecek kuvvet olarak yalnız sizi tanırız ve yalnız sizi pak addederiz, diyorlar. Yâni sözlerimizi isga etmezseniz (yerine getirmezseniz) sizi de tanımayız, demek istiyorlar. İstikbalimizi kurtarmak için bizzarure bu hâllere tahammül ediliyor. Diğer taraftan bir şey için kendilerine müracaat edilince henüz münasebat-ı siyasiyemiz iade olunmadı, buradaki memurlar askerî memurlardır, diye cevap veriyorlar. Ben milletin ateşli külü üzerine oturdum; taht-ı saltanatın kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim! Bunlardan kimseye bahsedilemiyor, millete de malûmat verilemiyor. Elbette bir gün tarih bu bakayıkı (hakikatleri) yazar. Siz eminim olduğunuz için bu şeyleri mahremâne olarak yalnız size söylüyorum. Vakıa merhum birader de dahilî bir kuvve-i galibenin taht-ı

tazyikindeydi; lakin ben onun kat kat fevkinde olarak donanmalarıyla mücehhez bir kuvvet karşısında bulunuyorum. Eğer adilâne bîga-razane (garazsızca), bîtarafane (tarafsızca) idare-i umur edecek bîr halefim olsaydı ömrümün devr-i âhirinde bu bâr-ı azîmi (muazzam yükü) vallahi, billahi, tallahi kabul etmezdim. Taht-ı saltanat ile teneşir arasında ne kadar mesafe olduğunu bilirim. Siz de gözünüzle gördünüz; bir tarafta taht, bir tarafta da tabut duruyordu-» Sultan 6. Mehmed Vahidüddin'in en yırtıcı, göğüs paralayıcı nefis muhasebesi çapındaki bu sözleri, onun, 36 Osmanlı padişahı ve belki bütün insanoğlu kadrosu içinde en talihsizi olarak, hakikatte ile büyük bir hükümdar, millet dostu ve insan olduğunu ispat eder. O, Türk hükümdarları arasında en küçük görünmeye mahkûm, en büyüklerden biriydi.

İŞGAL ALTINDA İSTANBUL

Beyaz atıyla, Napolyon kopyacısı, Fâtih Sultan Mehmed hatırlatıcısı ve güya Sezarların yaşatıcısı Fransız generali (Franşe Depere)nin Beyoğlu caddesinde nasıl dolaştığını anlatmıştık, işte bu levha, işgal altında İstanbul'dan en canlı sembol. . Fakat işgalin tam portresini çizmek ve bahsini açmak için, vatanının iç ve dış manzarasıyla her ân merkeze doğru küçülen bir ateş dairesi içinde kalmış büyük mustarip Sultan Vahidüddin'in ulvî nefis muhasebesine kadar beklemeyi tercih ettik. İşgal altında istanbul'u, tarihî olmak gereken ve bugüne kadar kimse tarafından işaret edilmeyen bu nefis muhasebesinin gözlüğünden seyretmelidir. İstanbul'un, vatanın ve Türkün olanca iç hâlini belirten bu nefis muhasebesi, eğer bir dış dekora muhtaçsa, o da işgal altında İstanbul... İstanbul sokaklarını dolduran renk renk ve biçim biçim Fransız, İngiliz ve İtalyan üniformaları, o günkü Padişahın babası Abdülmecid devrinde Rusya-ya karşı Türk müttefikleri olarak gelmiş orduların torunlarına aittir; ve hakikatte kendilerine Türk evini peşkeş çeken müessir, işte o zamandan, Tanzimat günlerinden başlamıştır. Misafir girdikleri evi sonradan basanlar... Rum, Ermeni ve Yahudilerin maskarası koca bir payitaht... Giyecek sivil elbisesi olmayıp da alâmetlerini söktüğü eski üniformasıyla sokağa çıkmak cesaretini gösteren bir zabıt, haysiyetini hayatiyle ödemeye mecbur bulunduğu hakaretlere karşı... Meselâ böylelerinden biri olarak yüzüne köprü üstünde fıskiye ile su sıkılan bir zabıt, tabancasını çektiği gibi hakaret ediciyi yere serer ve Senegalli zencilere sünnet ettirilir. Beyazıt meydanında, sırtında pelerin, niçin İngiliz zabıtine selam vermediği sorulan bir gazi, İngiliz zabıtinin kamçısıyla sırtından pelerini düşürülünce görülür ki, sağ kolundan, yâni selâm vermek iktidarından mahrumdur. İstanbul'un ahlâkında en derin yarayı açmış olan Beyaz Ruslara ait batakhaneler her tarafı sarmakta, Tatavla rumlarının laterna ve koroları, mezar kadar sessiz İstanbul'u gümbürdetmekte... Ölü evinde, ölüye ve silsilesine söven bir cümbüş... Şehrin müslüman semtlerinde, evlerine -kapanmış ve yorgan altına çekilmiş insanların hıçkırıkları, günde beş vakit çığlık basan minareler, namazlarda saf hâlinde gözyaşı çeşmeleri; ve sarayında, ateşli alnını buğulu camlara dayamış, bu İstanbul'u seyreden, İstanbul'un, Türkiye'nin ve dünyanın en mustarip adamı Sultan 6. Mehmed Vahidüddin Hân... Tefik Paşa hükümeti bir takım münferit istifalarla boyuna sallanıyor, kabineye yeni girenler eskilerinden daha mecalsiz kalıyor ve işgal kuvvetleri karşısında emir kuklaları hâlindeki vaziyetini bir türlü değiştiremiyor... O kadar ki: Fransız işgal kuvvetleri kumandanı, mahut Napolyon mukallidi general, devletin Sadrâzamını, Fransız sefarethanesinde ayağına çağırıyor. Sadrâzamı Önceden ziyaret etmeksizin edilen bu küstahça davet bütün nazırları sinirlendiriyor, coşturuyor. Sadrâzama diyorlar ki: -| Bu, haysiyet kırıcı bir davettir! Asla gideyim demeyiniz! Fakat Sadrâzam, gitmeyi politikası bakımından uygun buluyor. Padişaha haber vermeksizin Sefarethaneye gidiyor ve şu hitap karşısında kalıyor: «- Eğer hükümetiniz şiddetli icraat göstermezse hakkınızda verilecek hüküm pek vahîm olacaktır!» Sezar bozuntusu generalin bir münasebetle söylediği bir söz daha var:

«- Hükümet, istediklerimizi yerine getirmekte teahhur gösteriyor. Ben maiyetime bir tabur asker alarak Yıldızı basıp istediklerimi yaptırabilirim ama, Padişaha saygımdan yapmıyorum!»
İçine ayak bastıkları ân, Beyazıttaki kışlalarında uykudaki Türk neferlerini süngüleyerek içine yerleştikleri İstanbul...

BİRİNCİ FERİT PAŞA HÜKÜMETİ

Sütbeyaz ve kuştüyü kadar temiz, lekesiz, fakat hafif ve rüzgâra mahkûm Tevfik Paşa ve hükümetinin, bu ağır vaziyete daha fazla dayanabilmesi imkânsız...
«- Çekileyim de Padişahı kime bırakayım!» Diyecek derecede içli «Vezir-i Âzam» nihayet çekilmekten başka çare bulamıyor ve «Mühr-ü Hümâyûn»u sahibine iade ediyor.

İşgal kuvvetlerinin Tevfik Paşa hükümetine karşı tutumu öylesine ezici ve hor görücüdür ki, İstanbul'a gelen İngiliz generali (Allenbi), ziyaretine koşan Hariciye ve Harbiye Nazırlarını ayakta kabul edip gayet soğuk bir konuşma sonunda adetâ kovarcasına yanından uzaklaştırıyor. Bunun üzerine de Harbiye Nâzırı, sanki kabahat Türk hükümetindeymiş gibi, papaza kızıp oruç bozarcasına istifa etmekten başka yol bulamıyor.

Sonunda topyekûn istifa...

Meşhur Ferit Paşa Sadrâzam...

Ferit Paşa, işgal ordularının iradesine bağlı olarak, harp mes'ulleri ve iç zulümlerin müsebbiplerini cezalandırmak yolundaki siyasî tazyikleri, sadaret makamına geçtiği gün şöyle destekliyor:

«- Alem-i insaniyetin nefretini celbeden erbab-ı cinayet haklarında acilen karar ittihaz edilmesi...»

Ve yeni hükümet, her kemiği yerinden çıkmış devlet bünyesinin basına, nefsinden emin bir çıkıkçı tavrıyla geçiyor.

Yeni Kabinede dikkate değer yeni isimler Şeyhülislâm Mustafa Sabrı Efendi ile Maarif Nâzırı muharrir Ali Kemal Beydir.

Kurtuluş Savaşının sonunda Mısır'a giden ve yakın denilebilecek bir zamana kadar orada yaşayıp ölen Mustafa Sabri Efendi, pazarlıksız ve derin bir müslüman olduğu için, başta sahte inkılâpçı Ahmed Rıza bulunmak üzere bütün köksüzlerin engellemesine rağmen Meşihat makamına getirilmiş; Mısır'daki hazin hayatı içinde de, din yolunda mücadelesine henüz başlayan bu eserin muharririne tebrik ve teşviklerini göndermiştir.

Ferit Paşanın ilk işi, pahalılığı giderici tedbirler yerine, aksini yapmak olmuştur. Öteden beri sıkıntısı çekilen şeker, gaz, pirinç, kahve gibi ithal eşyasını «satış resmi» adıyla ağır bir resme tâbi tutmak...

Fakat Padişah bunu kabul etmemiş ve zarurî ithal mallarına ait resmî, sadece bir kaç maddeye inhisar ettirmiş ve ayrıca hafifletmiştir.

Bu kabinenin yemin merasiminde Vahidüddin'in nazırlara hitabı:

«- Vükelâmızın ağraz-ı hasise-i nefsanîyeye (hasis nefis garazlarına) kapılmayacaklarına eminim.»

Bundan sonra Ferit Paşanın davranışı, tam da Padişahın «hasis nefis garazları» dediği ve sakınılmasını istediği plânda... Üstelik itilâf devletlerine bir cemile olarak, eski idarenin bağlıları arasında büyük çapta tevkifler... Bir günde 66 kişi tutuklanıyor ve birinci Ferit Paşa Kabinesi boyunca bu tevkifler her gün devam ediyor. İlk idam hükmü, Ermeni tehcir ve taktili (sürülmesi ve Öldürülmesi) suçundan mahkûm Boğazlıyan Kaymakamı Kemâl Bey hakkında... Hüküm, tasdik edilmek üzere Sultana gönderilince; işte, Vahidüddin'in, ağabeyi Abdülhamid'e eş, merhamet ve cana kıymaktan çekinme duygusu harekete geçiyor: «- Şimdi çirkin bir hâl karşısında kaldık. Ama iş bununla bitmeyecek, tevali edecek... Onun için şimdiden yolun Önünü kesmek lâzım... Şeyhülislâm Efendiyi telefonla arayınız; bu kararı görmüş mü? Görmüşse benim bunu imza etmekliğim için yarın sabaha kadar bir fetva-yı şerife itasını taahhüt ediyorlar mı? Sorun.»

Müstesna bir iman, irfan ve ahlâkın sahibi olan Mustafa Sabri Efendi de bu idam hükmüne müspet fetva vermeye razı değildir. Bir hayli görüşme ve çekişmelerden sonra, bozulsa bir türlü, doğrulansa bîr türlü kötü netice verecek olan hüküm

Şeyhülislâmın zoraki ve şarta bağlı' fetvasıyla tasdik ediliyor. Bu münasebetle Hünkârın teessürü o kadar derin ki, ona şu sözleri söyletmektedir:

__Birkaç senedir nüfus-u beşeriyye çok israf olundu. İdam kararlarında ifrata gidilmemelidir. Benim gerçi Cenab-ı Hakka karşı pek çok şahsî kusurlarım varsa da, onlar, Halik ile kul arasında şeylerdir. Ben pâk hâsiye (alın) ile geldim. Haşre itimad-ı teminem vardır. Ömrümün eyyam-ı âhirinde (son günlerinde) kirlenmiş olarak gitmek istemem!»

Böylece, günahkârları cezalandırmakta bile katı kalpli olamayan Padişah ve yeni Şeyhülislâm, artık devresini tamamlamak üzere bulunan çöküşü bütün dehşetiyle hissettirir bir hengâmeye çatmış bulunuyorlar.

1919 Mayıs ayının 14 üncü günü... Ferit Paşa Padişahın huzurunda... Bir haber: – İngiliz siyasî mümessili Sadrâzamın konağında... Acele olarak kendisini bekliyor!

Padişah ve Sadrâzamda telâş ve heyecan... Ferit Paşa hemen huzurdan ayrılıp konağının yolunu tutuyor. Padişah da onun arkasından, ne olup bittiğini haber vermesi için bir yakınını gönderiyor.

Ertesi günü (15 Mayıs), Başkâtip huzuruna çağırıldığı zaman görüyor ki, Hünkâr, ezgin, bitkin, Ölgün hâlde... Başkâtibine hiçbir şey söylemiyor, kısa ve kuru bir kaç emir veriyor ve her zamanki itiyadı dışında, donuk ve alâkasız kalıyor. Başkâtibin kafasında müthiş bir istifham: – Acaba ne oldu? Herhalde büyük bir hâdise var! Padişahın bu türlü bir ruh kamaşmasına uğradığı görülmüş şeylerden değil! ..

Aynı gün Mentogetten doğruca Mâbeyn Başkâtipliğine çekilen bir telgraf her şeyi izah ediyor:

– Ecnebi bir devlet livanın kıyılarını işgal etmekte ve gümrük binalarına kendi bayrağını çekmektedir, izmir ve kıyılarının da aynı vaziyette bulunduğu haber alınmıştır, imdat!..

Başkâtip telgrafı alır almaz hemen huzura koşuyor, haberin Padişah üzerinde hiçbir sürpriz tesiri uyandırmadığını görüyor ve onun Ferit paşa'dan gelen haber üzerine bir akşam öncesinden vaziyeti bildiğini ve bu yüzden o feci hâle düştüğünü anlıyor.

Hemen Bâbıâliye gönderilen Başkâtibin gördüğü manzara:

Sadrâzam teneffüs odasında öğle yemeğini yemekle meşgul... Karşısında Maarif Nâzırı Ali Kemâl... Vükelâ ise içtima odasında toplantı hâlinde... Ali Kemâl Fransızca bir cümle söylemekte:

(Situation, une des plus critiques. Vaziyet, en naziklerinden biri...)

Başkâtibin Taraf-ı Şahaneden sualleri:

– Menteşe sancağını işgal eden devlet kimdir? İzmirli işgal edecekleri haber alınanlar, Yunanlılar mıdır?

Cevap:

– İngiliz mümessili izmir'in Yunanlılar tarafından bugün işgal edileceğini haber vermiştir. Aydın Valisinden gelen iki telgraf da aynı şeyin İngiliz generali tarafından kendisine bildirildiği merkezindedir. İşgal, Paris Konferansının kararlarından olup sadece Yunan askeri kuvvetlerince yerine getirilecektir, izmir ve çevresinden çılgılık üstüne çılgılık koparıcı telgraflar gelmekte ve hükümet ne yapacağını bilemez halde bulunmaktadır, işgalin hiç olmazsa büyük devletler marifetiyle yapılması müreccah görülmektedir. Menteşe kıyılarına çıkanların da İtalyanlar olduğu sanılmaktadır.

Yunanlılar yerine izmir'i büyük devletlerin işgal etmesini isteyecek, yâni tesellisini cellât tercihi bulacak kadar düşük ruhlu bir hükümet, artık çöküş devresini imzalama makamından başka hiçbir haysiyet ve iktidar gösterememektedir.

Ertesi günü Berat Kandili... Yâni, herkesin ve herşeyin eline bir yıllık kader beratlarının verildiği mübarek gece... Bu arada en kıymetlisi, Türk vatanının ve güdücülerinin beratı...

Vükelâ, Berat tebriği münasebetiyle sarayda toplandılar.

Huzurdalar.

Vaziyet hâlâ gölgeli... izmir Valisinden hiçbir haber yok... Manisa

Mutasarrıfından gelen bir telgraftaysa, izmir tarafından bir jandarma erinin şehirden üstüste silâh sesleri işitilmekte olduğunu bildirdiği yazılı... Hâlâ

apaçık ve apaydınlık şekilde tespit edilemeyen vaziyet birtakım dış alâmetlere göre izmir'in ana-baba günü yaşadığını ihtar etmekte...

Sultan bu hâllerden o kadar üzgün, hattâ vurgun bulunuyor ki, durduğu yerde sendeliyor ve Sadrâzâmın konağında toplantıya giden vükelânın arkasından Başkâtibine emir veriyor:

– Her ân hükümetle temas hâlinde olunuz ve alacağınız en küçük haberi, gecenin hangi saatine rastlarsa rastlasın, bana, hususî telefonumla bildiriniz!
Gece yarısından sonraya kadar vükelânın müzakerelerini bekleyen Başkâtip, sabaha karşı Dahiliye Nazırından şu bilgiyi almıştır:

– İzmir Telgraf Müdüründen şimdi bir haber geldi. Yunanlılar şehri işgalden sonra birçok taşkınlıklarda ve çarşığı yağma hareketinde bulunmuşlar... Fakat bu hâllerin önü alınmış ve memurlar yerlerine iade edilmiş... İzmir Valisinden hâlâ haber yok!..

Vaziyet, yatağından kaldırılarak, çilekeş Sultana telefonla bizzat bildiriliyor. Osmanlı tahtının üstüne 60 kiloluk ağırlığını oturtmak yerine, vatanın milyarlarca ton ağırlığıyla beraber tahtını da sırtında taşıyan mustarip Sultanın çektiği acıyı hayâl edebilmek lâzım...

Eski Yunanda (Homeros)a yataklık ettikten sonra devir devir el değiştiren ve nihayet asırlardır Türkün elinde karar kılan İzmir'in Batı emperyalistleri tarafından Yunanlıya peşkeş çekilmesi gösteriyordu ki, bu davranış, koca bir İmparatorluğun, olanca gaye ve dâvasıyla çöküşünü tamamlamak ve ona Haymana ovasını aşmaz bir sahadan gayrı hiçbir yer bırakmamak muradını hedef tutmaktadır.

. Bu alçak muradın sembolünü çizen facialar aracında bir tanesi hemen bütün mânaları üzerinde toplar:

izmir'de Kolordu Askerlik Şubesi Reisi Miralay (Orbay) Fethi Beye, Yunanlılar, başından fesini çıkarıp yere atmasını ve ayakları altında çiğnemesini emrediyorlar. Bu emirde;

– Dinini,; Türklüğünü ve mazisini şanla dolduran devletini ve topyekûn mukaddesatını çiğne! Mânası vardır. Albay cevap veriyor:

– Asla!.

Albayı ağır yaralıyorlar. Fethi Bey, birkaç gün içinde gerçek şehit olarak ilâhî nimete kavuşuyor. Ferit Paşa, istifasını vermekten başka ne düşünebilir? Veriyor ve yine kabineyi kurmaya memur ediliyor. Kabinede bütün mâna, Ferit Paşayla Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendinin yerlerinde kalmalarında, muharrir Ali Kemâl'in Maarif Nazırlığından Dahiliyeye geçirilmesinde ve gerisinin yine, eski ve yeni, silik şahıslardan ibaret olmasında, yâni ne yapılacağıнын, kimin neye yarayacağıнын bilinmemesinde...

Fakat bu defaki «Hatt-ı Hümâyûn» müthiş ve Padişahın bütün ıstırap ve ondan doğma emrini çerçeveler şekilde:

«– Şu ân-ı mühimde, başlarında milletin sinesinden tehassus etmiş altıbuçuk asırlık bir hanedanın reisi bulunan ve nefsince her türlü fedakârlığa âmâde olan Halifeleri ve Padişahları bulunduğu hâlde bilûmum efrad-ı milletin emel-i yegânesi hukuk-u devlet ve milletin temami-yi mahmayetinden (korunma tamamlığından) ibaret olduğundan bu emeli kudsî-yi millînin (kudsî millet emelinin) tatmini için son derece fedakârâne sarf-i mesai etmenizi (gayret sarfatmenizi) suret-i kafiyyede ihtar ile her halükârda tevfiyat-ı îlahiyyeye istinat ve ruhaniyet-i risaletpenâh'den istimdat eylerim.»

19 Mayıs 1919, yâni Mustafa Kemal Paşa'nın Samsuna ayak bastığı günün tarihini taşıyan bu ferman, ölü bir ceset üzerinde şaklayıcı bir kırbaçtan başka bir şey değildi ve zavallı Padişah, o günlerde, vatanın kurtuluş istikametini istanbul'dan değil, Anadolu'dan beklemenin ilk ümit çıkışına girmiş bulunuyordu. Bu noktayı, eserimizin ruhu ve ana tezi olan «Millî Şahlanış Hareketi» faslına bırakarak, çöküş devresinin nihayetine doğru olanca dikkatimizi, en tarafsız şekilde, sadece hakikat için hakikat ölçüsüyle Mustafa Kemal Paşa üzerine çevirelim:

itilâf kuvvetleri donanmalarının, toplarını saray ve İstanbul tarafındaki tarihî kubbelere çevirdiği gün İstanbul'a geldiğini evvelce kaydettiğimiz Mustafa Kemal Paşa, ilmî ve riyazî şekilde sabittir ki, Mondros Mütarekesinin imzası sıralarında İttihatçıları takip eden ilk hükümetin Harbiye Nâzırı olmaktan başka

bir şey düşünmüyor ve Anadolu'ya geçip bir millî ayaklanmaya baş olmayı aklından geçirmiyordu.

Delillerini daha evvel verdiğimiz bu vaziyetin artık kitaplaşmaya başlayan hakikati, «Anadolu İhtilâli - Sabahattin Selek» isimli 440 sahifelik kitabın 178 inci sahifesinde şu cümlelerle tespit edilmiştir: «- Henüz Talât Paşa hükümeti çekilmeden Mustafa Kemal Paşa, Ahmed İzzet Paşanın başkanlığında bir hükümet kurulmasını, kendisinin de Harbiye Nezaretine getirilmesini, hem Padişaha, hem de İzzet Paşaya teklif etmişti.»

Bir Halk Partilinin kaleme aldığı bu ciddice eser, artık bu dilek üzerinde şüphe bırakmamakta, Kabineye girecek olan Mustafa Kemal Paşa'nın ise bu vaziyette Anadolu şahlanmasını tasarlayamayacağı kendi kendisine ortaya çıkmaktadır. İzzet Paşa tarafından:

«- Bâdessulh refakatimiz eltaf-ı Sübhaniyeden memuldur, (Sulhtan sonra birleşmemiz Allahın lûtuflarından beklenir)...»

Şeklinde sinsi ve manâlı bir üslûpla Harbiye Nazırlığından uzak tutulan Mustafa Kemal Paşa, o tarihten ve Sultanla kısa ve neticesiz bir konuşmadan sonra evvelâ annesinin Beşiktaşta ve Akaretlerdeki evinde, sonra da Şişlideki köşkünde tam 6 ay, vazife sahibi olmayarak kalmış, bütün çöküş felâketlerini merkezden takip etmiş, Anadolu'da millî bir ayaklanmayı teşkilâtlandırmaya dair hiçbir alâmet göstermemiş, bir aralık Padişahın ve sarayın en güzel kızı Sabiha Sultana talip olmuşsa da, bu sultanın şehzade Ömer Faruk Efendiye sevmesi yüzünden onu alamamış ve taşıdığı «Fahri Yâver-i Hazret-i Şehciyârî» unvanı altında ve çöküş devresinin sonunda, hâdiseleri kollamaktan başka bir şey düşünmemiş ve yapmamıştır.

Eserimizin ağırlık merkezini teşkil eden bu nok-tedan ilerisi «Millî Şahlanış Hareketi» faslına aittir.

MİLLÎ ŞAHLANIŞ HAREKETİ

FİKİR ALTINCI MEHMED VAHİDÜDDİN'İN

EVET; millî şahlanışın başında 14 - 15 ve Cumhuriyetin ilânında 19 yaşında bir çocuk olan biz, bunca yıl boyunca gördüğümüz, işittiğimiz, okuduğumuz ve mânalandırdığımız şeylerin yekûnu olarak şu hükme varmış bulunuyoruz ki, Birinci Dünya Harbi felâketi ve İmparatorluk devletinin çöküşünden sonra Türk haklarını sağlamak yolunda millî bir şahlanışa ilk olarak meydan açma fikri, bu hareketin şefliğini yapan Mustafa Kemal Paşadan önce ve onun şahsında Sultan 6. Mehmed Vahidüddin'indir. Yâni aynı hareketin, vatan hainliğiyle suçlandığı adamın... Bu iddiayı tam bir fikir namusiyle ana tezimiz olarak başa alıyor ve en ince teferruatına kadar ispatını boynumuza borç biliyoruz.

Mütarekenin başlarında, Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Cafer Tayyar, Refet Belen gibi genç kumandanlar İstanbul'da toplanmıştır. Memleketteki birliklerin başı boş; ve bütün yüksek kumanda hey'eti, Başkumandan huzurunda toplantıya çağırılmışcasına merkezdedir. Bu vaziyet ve ondaki panik havası ilk olarak Kâzım Karabekir'in dikkatine çarpıyor .

Bir yazısında diyor ki, merhum Kazım Karabekir:

«- 1918 de Harbiye Nezareti Müsteşarı Miralay İsmet (inönü) Beye, milletin istiklâlini kurtarmak için düşüncelerimi şöyle izah ettim: Genç kumandanların İstanbul'da toplanması ve hususiyle beni bu şereften ayırmak büyük bir gaflet olmuştur. Beni derhal bu şerefe iadeye çalışınız!» Yine Kâzım Karabekir'den: «- 1 Kânunuevvel 1918'de Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa Hazretlerini ziyaretle İstanbul'da toplanmaklığımızın gafletini izah ve benim Şarka iademi ve ordunun zayıflatılmamasını rica ettim. Bununla beraber Sadareten istifa etmiş olan İzzet Paşaya da aynı fikirleri söylemiştim!»

Ve Kâzım Karabekir'in kalemiyle bu vaziyeti ilk görenin Vahidüddin olduğu hakikati:

«- 6 Kânunuevvel 1918 selâmlık merasiminde usulen huzura kabul olurum. Padişah dahi, sulhun temini görüşülmeden evvel ordusunun zayıflatılmaması ve bilhassa genç kumandanların iş başından ayrılmaması, aksi hâlde bir Endülüs vaziyetinin

pek uzak olmadığını anlatarak benim Şarka ve İstanbul'da toplanan genç kumandanların da Anadolu'ya, oranları başına iadeleri hâlinde Türklüğün öldürüleceğini söyledi. Bu mülakat benim ve diğer genç kumandanların iş başına geçmemizi temin eden âmilerden biri olmuştur.»

Bu satırları küçücük bir insaf ile okuyan, bütün zaafaların Vahidüddin tarafından görülmüş ve çarelerinin düşünülmüş olduğunu hemen kavrar.

Tam ve emin bir kaynak olması gereken Kâzım Karabekir Paşa, şu garazsız satırlarla da, Mustafa Kemal Paşanın hem Harbiye Nazırlığına talip oluşunu, hem millî hareket diye bir şey düşünmediğini göstermiş oluyor:

«- 11 Nisan 1919'da Mirliya Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini ziyaret ettim. Ziyaret sebeplerinden birisi de müşarünileyhin İstanbul'da kalıp Kabineye dahil olmak hususundaki arzularından vazgeçirmek gayesine matuftu. Ben Paşa Hazretlerini ziyarete bir yaverimle gittim. Kendileri hasta yatıyordu. Üçüncü ziyaretçi olarak gelmiş bulunan bir zâta, Paşa tarafından Ruşen Eşref Bey diye takdim olundum»

Bu yazıları nakleden muharrir neticeyi şöyle bağlamaktadır:

«- Bütün bunlardan anlaşılan bir hakikat var ki, dağılan Türk ordularının genç ve ihtiyar kumandanlarının Mütareke esnasında İstanbul'da toplanmasıdır. Başta bulunanlar, bunun doğru olmadığını ve kumandanlara yeni vazifeler verilerek Anadolu'ya hizmete gönderilmesi lüzumunu öne sürmüşlerdir. İkinci bir hakikat de, İstiklâl Harbinde büyük hizmetleri olan kumandanların teker teker Mustafa Kemal'e gelerek görüşmeleridir. İzmir'in işgali ve İttihat ve Terakkiye mensup olanların tevkifi, Anadolu'yu galeyana getirdi. Galeyan halinde bu genç ve tecrübeli kumandanların kolorduların başına geçmeleri, yeni ve millî bir teşkilâtın kurulmasına ilk sebebi teşkil etmiştir. Çünkü Türk milletinin İstanbul'da mitingler yaparak galeyani başlamış, Anadolu'yu Yunan kuvvetlerinin istilâsı üzerine halk da silâha sarılarak, dağlara çıkarak Kuvva-i Milliye teşkilâtı kurmuştu. Garpta (Redd-i İlhak) Kongresinin, Şarkta ise (Erzurum Kongresinin toplanmasına yerli halk mümessilleri karar vermişlerdi.»

Artık, çöküş karşısında birliklerini bırakıp İstanbul'a dönen ve orada toplanan kumandanlar arasında Mustafa Kemal Paşanın ilklerden biri tek emelinin Harbiye Nazırlığından ibaret bulunduğu ve genç kumandanların millî bir mukavemet için kıt'aları başına dönmeleri fikrinin padişahın geldiği açık mıdır?

Bu o kadar açık bir keyfiyettir ki, Mustafa Kemal Paşanın Padişahla karşılaşmalarındaki şekilden hemen belli olacaktır.

VATANI KURTARMANIN ÇARESİ

Sultan, üzerine bütün Anadolu toprağı yığılmış da bu toprağın altında diri diri gömülmüş gibi bir hâl içindedir. Aldığı nefes bile iğne ucu kadar küçük deliklerde bulduğu havayı emercesine ıstıraplı... Hiçbir ferdin, ruhunu o kadar ısrarla üzerinde teksif edemeyeceği şekilde beynini şu suale kaptırmıştır:

- Altı küsur asırlık vatani ve Osmanlı tahtını kurtarmanın çaresi nedir?

Hakkında kaleme alınan hatıraların hemen hepsinde onun bu kıvranan dış tavrı gösterilmiş, fakat iç mânası meydana çıkarılamamıştır.

Günlük meseleler ve basit hâdiseler karşısında, yüzüne sahte bir tabîlik makiyajı çeken, tabîinin Çok üstünde mustarip padişah, genç kumandanlar İstanbul'da, vatanın halinden üzgün çehrelerle de olsa, keyiflerine baktıkları sırada, o, yemek yerken boğulmakta ve soğuk suyla yıkanırken haşlanmaktadır. O kadar ki, kendisinde sultanlığın en küçük nefes emniyeti bile kalmamıştır. Vatan ıstırabıyla o hale gelmiştir ki, her şeyden evvel taşıdığı ünvandan utanmakta ve nefisini bir dilenciden daha bedbaht saymaktadır.

Bu hükmü nereden mi çıkarıyoruz?

Buyurun:

«Vahidüddin Yıldız camiinde Cuma selâmlığına çıkmıştı. Camiin kapısı önüne bütün vükelâ ve yaverler dizilmişlerdi. (Belki Mustafa Kemal Paşa da orada)...

Bunların karşısında da Muzika-yı Hümayûn'un selâm ağaları yer almışlardı.

Vahidüddin tam camiin kapısına yaklaştığı zaman selâm ağaları:

-- Padişahım, mağrur olma, senden büyük Allah var!

Diye bağırırlarken Vahidüddin sinirli bir şekilde iki elini bu ağalara uzatarak susturmak istedi. Ve acı bir sesle haykırarak:

– Mağrur olacak nemiz kaldı?

Dedi. Ağalar yaverler tarafından susturuldu.»

«Osmanlı Sultanları Tarihi» isimli eserden aldığımız bu satırlar, ancak haşmet ve azamet zamanlarına mahsus bir ihtarı, açlıktan ölmek üzere bulunan bir adama «oburluk kötüdür!» diye bağırırçasına yönelten sarayın ahmaklık ve gafleti içinde, hattâ bütün vatan büyüklerinin vurdumduymazlığı ortasında, Allahı ve ıstırabiyle yapayalnız kalmış tâcidarı ne güzel heykelleştirir!

– Altı küsur asırlık vatani ve Osmanlı tahtını kurtarmanın çaresi nedir?

Beyninde burjuva gibi işleyen bu soruların cevabını, Vahidüddin, ilk iş olarak İstanbul'daki genç kumandanları birlikleri başına göndermekle verdi. Bundan maksat, silâh altında hâlâ 400 bine yakın mevcudu olan, fakat her bakımdan ordu kıymet ve haysiyetini kaybetmiş bulunan birlikleri mümkün merteye derleyecek ve herhangi bir millî mukavemete destek kılacak emir ve kumanda başlarına kavuşturmak, kopan başları vücuda yerleştirmekti.

Şimdi iş, bütün bu genç başların bir mihrak kafa etrafında toplanmasında... Bu kafa, devletin İstanbul'daki resmî teşkilâtından olamaz. Ne Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (o zamanlar Fevzi Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak), ne de başka bir makam sahibi... Bunlar işgal kuvvetlerinin baskısı altında ve iradelerine boyun eğme vaziyetinde... Ancak, İstanbul dışı, hattâ gerekirse, esaret halindeki merkezî hükümet iradesine aykırı ve isyankâr bir general, millî kahraman namzedi ve ihtilâlcî bir kumandan lâzım...

Bu kim olabilir?

Gözünün önüne, hep, «Fahrî Yâver-i Hazret-i Şehriyârî» unvanını taşıyıcı, düzgün bir kıtok içinde hâkim edalı, mısır püskülü saçlı, gök mavisi gözlü, sarı bıyıklı, bıçakla çizilmiş gibi incecik dudaklı, çatık kaşlı ve her halinden kendisine mahsus bir dünyaya inanmış bir insan olduğu mânası tüten Mustafa Kemal geliyor. Velihtlığında kendisini Almanya'da takip etmiş, Alman mareşallerine bile itiraz mizacında ve görülmemiş bir nefis emniyeti içinde, bu 39 yaşındaki general...

Buraya bir nokta koyup Mareşal Fevzi Çakmak'a döneyim:

Mareşal, benim Fransa'da tahsil arkadaşım merhum Burhan Toprak'ın kayın babasıdır. O yoldan tanıdığım ve en derin mahremiyetine kadar sokulduğum, kabul edildiğim insan...

Onunla Vahidüddin mes'elesi etrafında konuştuklarımı ileride anlatmak üzere, bizzat kendisinden dinlediğim hayatî bir noktayı açıklayayım:

«– Vahidüddin benden, genç kumandanların listesini istedi. Vatanına aşkla bağlı, vatan acısıyla yanan, vatanı kurtarmak yolundaki bir hamleyi omuzlayabilecek kabiliyette^ azimli, fedakâr ve atılgan kumandanlar kaydıyla istedi bu listeyi... Yazıp verdim... Her kumandanın karakterini de isminin yanına not ettim. listenin başında Mustafa Kemal vardı.»

Mareşal Fevzi Çakmak, Padişaha verdiği listede, Mustafa Kemal Paşayı fevkalâde becerikli, kabiliyetli, hamleci, teşebbüs ruhuna malik, fakat son derece ihtiraslı ve yüksek emelli bir insan olarak göstermiştir

Bu noktayı, daha evvel bahsettiğimiz, Sabahaddin Selek adlı Halk Partilinin, «Anadolu İhtilâli» eserinde de tespit edebiliriz. Bu eserin 42nci sahifesinde Vahidüddin'in gözlüğünden Mustafa Kemal Paşa hakkında şu teşhis göze çarpar:

«– Mustafa Kemal'i veliahtlığında, Almanya seyahatinde tanıdı. Bu genç Paşa, daha o zaman çok tehlikeli lâflar etmiş, onu ürkütmüştü. Nihayet bir ordu kumandanı olduğu hâlde, harbin son günlerinde Adana'dan kendisine baş vurup, falanı Sadrâzam, beni de Harbîye Nâzırı yap, diyen Mustafa Kemal Paşada büyük bir ihtiras seziyordu.»

Böylece muharrir, Mustafa Kemal Paşanın (belki makbul mânada) ihtirasını tespit ettikten sonra, Padişah ve Millî Şahlanış Hareketi ve Mustafa Kemal Paşa arasında şöyle bir münasebet arıyor, yahut bulduğunu sanıyor:

«– Kuva-yı Millîye hiçbir zaman Padişaha karşı görünmediği halde, Padişahın gösterdiği husumet, hakikatte Kuva-yı Millîye akımına değil, bizzat Mustafa Kemal Paşa'yadır. Sultan Abdülâziz'e Hüseyin Avni Paşa, Sultan Abdülhamid'e Mithat Paşa nasıl amansız birer düşman görünmüşler ise, Sultan Vahidüddin'in karşısına da Mustafa Kemal Paşa çıkmıştı. Hem Mustafa Kemal Paşa Öbürlerinden

daha tehlikeliydi. Padişahın evvelâ ordusunu, sonra vilâyetlerini elinden almış, tebaasını kendisinden ayırmıştı. Elbette sıra, tahtına da gelecekti.

Millî Mücadelenin devamı müddetince, hiçbir ân söz konusu edilmemekle beraber, en şiddetli mücadele Vahidüddin ile Mustafa Kemal arasında cereyan etmiştir.

Çünkü, mutlaka biri diğerini tasfiye edecekti ve her ikisi de bunu gayet iyi biliyordu.

Vahidüddin; İstanbul'da kalmak ve Kuva-yı Milliye'ye karşı davranmakla, partiyi daha başlangıçta kaybetmiştir- Halbuki, İstanbul'un işgaline ve hattâ bir süre sonraya kadar, Vahidüddin'in elinde tahtını kurtaracak büyük bir fırsat vardı: Anadolu'ya geçmek. Eğer bunu yapabilseydi, Mustafa Kemal Paşa, Zât-ı Şahane'nin nihayet bir Sadrâzamı olurdu.»

Bu satırları almaktan maksadımız, tarihçi geçinenlerimizin indî görüşler peşinde hakikati tahrif işini nereye kadar götürdüklerini belirtmektir. Mustafa Kemal Paşanın Vahidüddin'e karşı bakış ve niyetini gayet doğru tespit eden muharrir, düşünemiyor ki, Padişah bizzat Anadolu'ya geçemezdi. Geçmiş olsaydı Millî Şahlanış Hareketi daha başındayken boğulurdu. Biraz sonra anlayacağız.

Anadoluya geçmek isteyen Veliaht Abdülmecid Efendinin karşısına çıkardıkları engel; ve fiilen Anadolu'ya geçip de geri çevirdikleri Şehzade Ömer Faruk Efendiye karşı alınan tavır, millî hareket gelişmeye başlar başlamaz saraya ne gözle bakıldığının şaşmaz delilidir.

Demek ki, Mustafa Kemal Paşanın karşısına çıkan Vahidüddin değil, Vahidüddin'in karşısına çıkan Mustafa Kemal Paşa...

Bu noktayı ileride göstermek ve Millî Şahlanış Hareketinin fikirde ilk müellifini doğrudan doğruya Vahidüddin olarak belirtmek üzere hikâyemize geçelim:

İşte Anadolu'ya üstün vasıflarda bir kumandan göndermek ve ona, millî bir mukavemet mikrakı kurdurmak gayesiyle Vahidüddin, Mustafa Kemal Paşayı saraya çağırıyor.

Hikâyeyi, evvelâ Enver Behnan Şapolyo'nun kitabından Mustafa Kemal Paşa diliyle tespit edelim: «Yaverim Cevat Abbas yine eve geldi. Telâşlıydı. – Zât-ı Şahane sizi akşam yemeğine davet ediyor!

Dedi.

Mayısın 4 üncü akşamı yedibuçukta Yıldız Sarayına gittim. Beni çok küçük bir odaya aldılar. Biraz sonra Mehmed Vahidüddin geldi. Ayağa kalktım. Beni yanına oturttu. O kadar yakın ki, âdeta diz dize idik. Padişahın sağında hemen dirseğini uzatarak dayadığı küçük bir masanın üstünde bir kitap vardı. Odada sessizlik hüküm sürüyordu. Anlaşıyor ki, sarayda hiç neş'e yok... Padişah akıbetini düşünüyor. Odanın Boğaziçine açılan büyük bir penceresinden görülen manzara şuydu: İtilâf devletlerinin donanmaları sırayla dizilmişler, topları saraya müteveccih ... Tehdit edici korkunç bir manzara... Bu odada oturmakla bu manzarayı görmemek kabil değil... Mehmed Vahidüddin dedi ki:

– Paşa, Paşa, sen şimdiye kadar devletimize çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba gitti!

Bu bir tarih kitabıydı.

– Bunları unutunuz! Bundan sonra yapacağınız hizmet, şimdiye kadar yaptığınızdan çok mühim olacaktır. Dikkat vesadakatle çalışırsanız, devleti, düştüğü bu felâketten kurtarabilirsiniz. Bir çok kumandanları Anadolu'nun kolordularına dağıttım. Sizin vazifeniz, bunları teftiş etmek olacaktır.

– Bu hususta elimden geleni yapacağım, bana emniyet buyurunuz efendim.

Padişahın en büyük endîşesi: Kuvvetlerimiz dağılmıştır. Umumî Harpten yorgun çıkararak takatimiz kalmamıştır. Bütün ümit; galip devletlerin arzuları hilâfına bir harekette bulunmamaktadır. Onların şikâyet ettiği hâdiseleri de önlemek lâzımdır.

Vahidüddin ayağa kalktı, elimi sıkı sıkı sıktı:

– Muvaffak olunuz!

Sarayı terkettim. O zaman bir kadife kutu içinde bir takım da hediyeler verdi. Yaverim Cevat Abbas'la gecenin karanlığında derin düşünceler içinde Yıldız tepelerini aşarak Şişliye geldik.»

Mustafa Kemal Paşanın ağzından rivayet edilen bu sözlerde, âni olarak huzura çağırılmanın gayesine ait açık bir delâlet yoktur. Kolordu kumandanlarının teftişine memur edilmek ve «galip devletlerin arzuları hilâfına bir harekette

bulunmamak» emri, böyle bir tâyinin ruhunu izah edemez, müphem kalır ve asıl sebebin gizlendiği hissini verir. Aynen Mustafa Kemal Paşa dilinden bu anlatışı başa alarak, işin hakikatini biz anlatalım. Bu işe, şu anda hayatta bulunan eski bir yaverin, bize vesika kıymetindeki beyanlariyle girişeceğiz.

ESKİ YAVERİN ANLATTIKLARI

Sultan Vahidüddin'in bugün hayatta bulunan yaverlerinden, eski Sadrâzam Tefvik Paşanın oğlu Ali Nuri (Oktay) Beyefendi Ayaspaşa'daki meşhur Fark Oteli'nin sahibidir. Vaktiyle Hariciye Konağı olan, derken Tefvik Paşa mülkiyetine geçen, Paşanın Londra Sefirliğinde yanıp kül olan eski binadan bir yangın arsası kalmış, sonra Tefvik Paşa zamanında oraya 7 odalık bir kârgir inşa çıkılmış, daha sonra da 210 odasıyla bugünkü Park Oteli yerleştirilmiştir. Seksen küsur yaşındaki Ali Nuri Beyefendi, Sultan Vahidüddin hakkında en nadide bilgilerin sahibi olması gereken eski ve müstesna bir insan olarak telefonla aradım.

Bu türlü insanların dünyamızdan ayrılmasıyla son kaynakların da kuruyacağı kaygısı içinde, âdetâ son vapuru kaçırmak istemeyen bir yolcu telâşı içindeydim. Telefonda, şivesi ecnebiye çalan ihtiyar bir ses, kim olduğumu ve ne istediğimi anladıktan sonra, şu cevabı verdi:

– Birkaç gündür gripli halde ve istirahat etmekteyim. Eğer gripe yakalanmaktan korkmazsanız, oteldeki daireme buyurunuz, görüşelim! Hemen gittim. Beni Park Otelinin iki kat aşağısındaki bir daireye indirdiler. Sağlı ve sollu, önlü ve arkalı üç oda veya hücrenin çerçevelediği küçük, fakat gayet hususî çizgileri ve renkleri olan bir dairecik... Eski ve (stil) eşya ve duvarlarda eski zaman resimleri... Ali Nuri Beyefendinin pederleri Tefvik Paşayla, kayın babaları Sadullah Paşa, ayrı çerçeveler içinde yanyana... Daha neler ve neler!...

Ön kısmında, şahniş tarzında çıkıntılı bir hücreciğin duvarlarında, sivil ve asker, mazi tipleri ve bu arada Ali Nuri Beyefendiye bir ithaf yazısıyla (hediye edilmiş (Von Der Goltz) Paşanın fotoğrafı. Ali Nuri Beyefendi, bu çıkıntılı hücreciğin pencere köşesinde duvara yaslı ve Amerikan üsluplu masasına geçip bana karşısında yer gösterdi.

Kahverengi, uzun (rob do şambr)i içinde, uzun boylu, beyaz saçlı ve bıyıklı, fevkalâde güzel, hele gençliğinde misilsiz derecede yakışıklı bir insan hissini veren bu asil tavırlı adam, bir anda ruhumu doldurdu. Onda, biraz fazla alafrangalığı bir tarafa, a-radığım bütün köklü mânaları buldum Birkaç hoş-beş lâfından sonra hemen mevzua girdim:

– Tefvik Paşa gibi, Osmanlı tarihinin en nazik zamanlarından birinde Hükümet Reisliği etmiş bir zâtın oğlusunuz! Merhum ve muhterem pederiniz, tıpkı Vahidüddin'in son padişah olması gibi, Osmanlı Sadrâzamlarının sonuncusu... Siz de Mütareke ve işgal devrinde Sultan yaverisiniz! Bu bakımdan, gurbet illerdeki mezarı üzerinde koskoca bir yalan dağı oturtulan Vahidüddin'i yakından tanımış olmak gibi bir imtiyaza sahipsiniz. Allahtan, daha çok uzun olmasını dilediğim ömrünüzün bundan böyleki süresini, hepimizinki gibi yalnız Allah bilir. Ebedî hayata ve Hesap Gününe inanmış bir insan olarak, aynı hisle dolu olduğunuz ümidi, hattâ emniyeti içinde, Vahidüddin mevzuuna ait bildiklerinizi öğrenmeye, böylece Allahın rızasını kazanmanızı ve hiç bir hakikatin gizli kalmasına razı olmamanızı istemeye geldim. Vereceğiniz bilgileri, kabul buyurursanız kaynak göstermek, istemezseniz menbaı gizli tutmak şartıyla Türk millî vicdanına takdim edeceğimî Lütuf buyurunuz!

Esmer yüzünde ince bir zevk ve tehassüs meltemi, tek tek cevap verdi:

– İsteddiğiniz gibi hareket edebilir, kaynak olarak ismimi ortaya atabilirsiniz! Artık hem memleketimiz, hem de şahsen ben, o şartlar içindeyiz ki, ortada çekinilecek hiçbir şey görmüyorum!

İlk intibaım, fevkalâde bir takdir duygusu oldu.

Eski yaver devam etti:

–1 Sultan Vahidüddin devrinde kurmay binbaşılıydım. Asıl sınıfım süvari... Hem Erkân-ı Harbiye Mektebinde hocalık ediyor, hem de «Yaverân-ı Hazret-i Şehriyârî»

kadrosunda bulunuyordum. Hayatım, sarayla Erkân-ı Harbiye Mektebi arasında geçiyordu. Balkan Muharebesine iştirak etmiş, Birinci Dünya Savaşına katılmıştım.

Muhatabım derin bir iç geçirdi. Bir ân sükût ve devam:

– Sultan Vahidüddin'i şehzadelik, veliahtlık zamanından beri yakından tanırım. Kardeşim Hakkı Beyin kayın babası (Ali Nuri Beyin biraderi Hakkı Bey Vahidüddin'in kızı Ulviye Sultanın zevciydi) olarak da bilhassa veliahtlığında kendisiyle yakından temasım olmuştu. O zamanlara ait şöyle bir hatıram var: Vahidüddin'in veliahtlığında bir gün, Kuru-çeşmede huzurunda bulunurken bir hey'et geldi. Bu hey'etin azasını şu anda hatırlayamayacağım. Padişahçı bir fırka kurmak isteyen bir hey'et... Veliaht hey'eti kabul etti. Gelenler gayelerini izah ettiler. Padişahçı bir fırka kurmak istediklerini, bu yolda teşkilâtlanmaya gittiklerini ve kendisinden yardım ve destek beklediklerini söylediler. Vahidüddin hayretler içinde kaldı ve şu cevabı verdi; «Padişahçı bir fırka kurmak da ne demek?... Böyle bir fırka, sanki aksine ihtimal açarcasına zaaf ve şüphe telkin etmiş olmaz mı? Padişah bütün bir milletin babasıdır; nasıl bir partiye maledilebilir? Bayrak, bir partinin olabilir mi?» Anlıyorsunuz ki, Sultan- Vahidüddin, sahtelik ve uygunsuzluğu hemen gören, anlayan ve ona karşı duran bir seciye sahibiydi.

Sordum:

– Zekâ ve şahsiyeti üzerinde hükmünüz?

– Dehâ çapında bir zekaya malik değildi. Fakat ortanın üzerinde bir anlayış, hususiyle çok hızlı bir intikal sahibiydi. Hâdiseleri tam da oluş anlarında kestirmek, mânalandırmak, değerlendirmek ve yerli yerine oturtmakta hünerliydi. – Umumî Harp sona erip de imparatorluğun çöküşü demek olan Mütareke ve işgal günlerinde tavrı nasıl oldu?

Eski yaver Ali Nuri Beyefendi ayağa kalktı, ilerileyerek yandaki odadan maroken kaplı küçük bir hâtıra defteri alıp getirdi, koltuğuna yerleştirdi ve defteri uzun uzadıya inceledikten sonra cevap verdi:

– Tarihleri şaşırılmamak için hususî defterimi kurcalamalıyım. İzmir'in işgalinden bir gün sonra. (İzmir 15 Mayıs 1919'da işgal edildi) 16 Mayıs Cuma günü... Vahidüddin düşmandan mütareke istemiş bir hükümetin başında... Mütareke hükümlerine göre ordusunun hemen dağıtılması icab ediyor. fakat böyle işlere girişebilmek için tarafların karşılıklı olarak mütareke hükümlerine riayet edileceğinden emin olmaları lâzım... Bu nokta ise hiçbir tarafın emin olamayacağı bir şey... Padişah mütereddit ve ıstırapların en yakıcısı içinde... O günkü Cuma namazında ve selâmlık resminde Sultan Vahidüddin'i görenler, ıstırapın bir insanı ne hale getirebileceğine ait en canhıraş tabloyla karşılaşmış olurlardı.

Bu noktada Ali Nuri Beyefendi kelâm silsilesini değiştirir gibi başka bir istikamete saptı.

– Pederim Tefvik Paşa, İngiliz Kral ailesi tarafından İngiltere'nin Hanedan Nişanına lâyıık görülmüş bir insandır. Böyle bir nişanı alabilmiş, pederimden başka ikinci bir Osmanlı devlet reculü yoktur. Sultan Vahidüddin de Padişahlığında, İngilizlerin bu alâkasına karşılık babama Osmanlı Hanedan Nişanını vermiştir. Size bu nişanı göstereyim, buyurun!

Eski yaver beni alarak yan odaya geçirdi, orada bir dolap açtı ve içinden yürek şeklinde büyük bir kutu çıkardı. Kapağını açtığı kutuda göz kamaştırıcı bir mâden... Üzerinde İngiltere Krallığı ve Hindistan İmparatorluğu hükümdar ailesine mahsus gömme ve kakma bir yazı bulunan, iki parmak kalınlığında bir kordonun halkaladığı muhteşem bir nişan...

Yerlerimize geçip oturduk. Ali Nuri Beyefendi, bu defa mevzuumuzun tam istikametini bulmuş olarak devam etti: "

– Vahidüddin, Mütareke devrinin ıstırapları içinde kıvrılırken ara-sıra babamı çağırır ve şöyle derdi: «İngilizler sizi sever; size, Hanedan Nişanını yakıştıracak kadar değer vermiş bulunuyorlar... Onlara baş vurup Türk ülkesi üzerinde müsamahalı davranmalarını temine çalışsanız.» Babam da daima şu cevabı verirdi: «İngiliz siyasetini idare eden (Loyd Corc) isimli, İslâm ve Türk düşmanı bir tiptir. Böyle bir rica ve müracaattan beklenebilecek hiç bir müspet netice düşünülemez. İngiliz Kral ailesinin hükümet politikasına el atmaya kudret

ve salâhiyeti yoktur! Tamamiyle faydasız, hattâ aleyhimize bir teşebbüs olur bu iş!...»

Muhatabım daldı ve bir ân yine saded çizgisinden dışarıya çıktı:

– İngiliz Kral ailesinin babama lâyük gördüğü Hanedan Nişanı sadece hayat kaydiyle verilmişti ve evlâda intikal etmiyordu. Cumhuriyet devresi içinde vefat eden babamın cenazesine bir İngiliz hey'eti geldi. Nişanı isteyeceklerini sandım. Fakat isteyen olmadı. Nişan da bende kaldı. Ve yine saded çizgisine girdi: – Sultan Vahidüddin, Millî Mücadeleye, Millî Kurtuluş Hareketine bütün gönlüyle bağlıydı. Hareket başladıktan sonra beni sık sık huzura çağırır, dahilî ve askeri vaziyetler üzerinde benden fikir alırdı. Taş basması büyük bir harita yaptırmıştım. Bu harita üzerinde kırmızı ve mavi, içne bayraklarla vaziyeti Sultana izah eder ve askeri durumu gösterirdim. Kuva-yi Millîye hareketleri üzerinde her muvaffakiyet haberini alışında derinden bir «oh!» çeker, ferahlar ve dünyaya yeni gelmiş gibi olurdu. Bu manzara, benim gözlerimle tespit ettiğim ve Allah ile resul huzurunda her ân tekrarından çekinmeyeceğim bir hakikilik ve samimîlik ifadesidir-

Eski yaver, derin bir tahassüs tavrıyla sustu.

Bu kitabın muharriri olarak vazifem, böyle, büyük bir tarih vesikası belirtici şahsiyeti dilediğim istikamete çekmek değil, gerçek yönleri ondan öğrenmek ve kendisini asla telkin altına almamak olduğuna göre, her şeyi kendisine ve tabii seyrine bırakmayı tercih ettim ve asıl incelik noktasının ben davet etmeden gelmesini bekledim.

O nokta geldi.

Eski yaver birdenbire şu sözleri söyledi:

– Bahsettiğim Cuma Selâmlığından sonra Mustafa Kemal Paşa huzura davet ve kabul edildi. Sultan Vahidüddin, onu Anadolu'ya geçmeye ikna etti.

Telâşla doğruldum:

– İkna mı etti? Mustafa Kemal Paşanın bu hususta ikna edilmeye ihtiyacı var mıydı?

Söz, bu naziklerin naziği can noktasına gelince, muhatabım toparlanarak tane tane devam etti:

– İzah edeyim: Mustafa Kemal Paşanın huzura kabul edilışinden bir iki saat sonra Başyaver Naci Bey (Millî Mücadeleye katılan, birçok kumandanlıklarda bulunan, uzun zaman meb'usluk eden, Nâzik Naci Paşa lâkabiyle mâruf General Naci Eldeniz) yaverler odasına geldi ve haykırdı: «Hünkâr Mustafa Kemal Paşayı ikna edebildi!» Bu haykırış kelimesi kelimesine kulaklarımdadır. «îkna» tabiri yerindedir.

– Mustafa Kemal Paşanın gayesi Anadolu'ya geçmek değil miydi?

Muhatabım, delmek istediğim zarın nezaketini anladı.

Küçük bir fikir hazırlığından sonra cevap verdi; – Ben Mustafa Kemal Paşayı büyük asker ve kumandan tanırım. Öbür meziyetleri üzerinde söyleyecek bir sözüm yoktur. Mustafa Kemal Paşanın gayesi, o zamanki hükümete girmekten başka bir şey değildi. Hem de bir çoklarının sandığı gibi Harbiye Nâzırı olmak değil, Sadrâzam olmak gayesini güdüyordu. 1919 ilkbaharında vaziyet şöyleydi: Şark ordumuz silâhlarını bırakmıyor ve ortada itilâf devletleriyle aramızın yeniden açılacağı korkusu hüküm sürüyordu. Mustafa Kemal Paşa da kudretli ve iradeli bir kumandan biliniyordu. Bu kanaat bilhassa Hünkâra aitti. Mustafa Kemal Paşanın o günlerdeki kanaat ve görüşü ise İstanbul hükümetinin itilâf kuvvetlerine karşı direnmesi, isteklerini kabul ettirmesiydi. İşte bu tavrı göstermek için hükümeti eline almak istiyordu. Halbuki bu kanaat ve görüş siyasî ve amelî bir kıymet ifade edemezdi. Zira Mondros Mütarekesini imzalamış olan mağlûp bir hükümetten galip düşmanlarına karşı bir direnme, karşı koyma iktidarı beklenemezdi.

Ali Nuri Beyefendinin sözünü kestim: – Böyle olunca, o ân için Kabineye girmek imkânını bulamayan Mustafa Kemal Paşadan, millî hareketi evvelden plânlanmış ve gaye edinmiş olması beklenemez!

Muhatabım bu dikkate cevap vermeden devam etti:

– Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya gönderilmiştir. Onu göndermekte ancak iki gaye olabilirdi: Ya İngilizlerin isteğine uygun şekilde Şark Ordusunu silâhsızlandırması Ve Doğudaki mukavemeti kırması için, yahut da tam aksi olarak millî bir mukavemet ve hareket zemini açması için...

– Hangisi olduğunu sanıyorsunuz?

– Ben sadece ihtimalleri kaydediyor ve hâdiselere ait unsurları veriyorum. Dileyen, dilediği gibi hükümete... Ben, kendi hesabıma ayrıca bir tefsir yapmayı emin bir yol görmüyorum. Emin olduğum tek nokta, Mustafa Kemal Paşanın, Anadolu'ya geçmek üzere Padişah tarafından ikna edildiğidir. Hâdiseler hangi ihtimale daha fazla yer veriyorsa öyle!...

Dâvanın şahdamarına ait suali sordum:

– Bu mevzuda, Vahidüddin'in Mustafa Kemal Paşaya, «Ben Halife ve Padişah olarak Anadolu'ya geçecek olursam düşman kuvvetleri birden telâşa düşüp topyekûn anavatan üzerine çullandır ve memleketi tam bir esarete mahkûm eder. Sen bir kumandan olarak git, gerekirse bana ve hükümete âsi ol ve milleti şahlandır» dediği ve büyükçe bir para verdiği yolundaki sızıntılar doğru mudur, değil midir?

– Bilmiyorum! Onu hükümet gönderdiğine göre elbette gerekli tahsisatı vermiştir. Bu siyasî karşılığa şöyle mukabele ettim:

– Tahsisat ayrı ve tabîî... Ayrıca Sultanın öz cebinden verdiği büyük bir para var mı, yok mu? Bir rivayete göre 30, bir rivayete göre 42, başka bir rivayete göre de 60 bin altın lira...

– Bilmiyorum! Mustafa Kemal Paşanın bu vazifeye, Padişahın emriyle Ferit Paşa tarafından gönderildiğini biliyorum!

– Emir veren Padişah olduğuna göre asıl maksadını hükümetten gizli tutmuş olması ihtimali yok mudur? Hususiyle Sultan Vahidüddin'in son derece ketum ve tedbir zekâsına malik bir insan olduğu düşünülecek olursa?

– Olabilir!... Vahidüddin Ferit Paşayı sevmez ve ona itimad etmezdi. Nitekim Paris'de Versay Sarayındaki sulh müzakereleri zamanında babamı çağırtdtı ve ona şu emri verdi: «Sen de Ferid'in arkasından git ve onu kontrol et!...»

Muhatabım bu noktada dâvanın aslî çizgisini bırakarak tarihî kıymet bakımından ehemmiyetli olsa da Sulh Konferansına ait hususiyetlere daldı ve oradan yine Vahidüddin'in vatan bağılısı seciyesine döndü. Onları yerinde tekrar ele almak üzere, biz, dâvamız ve tezimizin asıl düğüm noktası olan Vahidüddin - Mustafa Kemal Paşa görüşmesine gelelim ve onu Mustafa Kemal Paşadan dinledikten sonra, bir de, kendi gözlüğümüzden ve vesika çerçevesinden seyredelim...

DÜĞÜM NOKTASI SAHNE

Millî şahlanış hareketinin fikirde müellifi ve bu maksatla Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya gönderen, doğrudan doğruya Vahidüddin... Bu işin sahnesi de, Yıldız Sarayında, denize karşı küçücük bir oda...

Zât-ı Şahane, daha Önceki bir iki temasın peşinden Mustafa Kemal Paşayı son olarak bu salonda kabul ediyor ve ömrü boyunca son defa görmüş oluyor. Şimdi bu sahneyi, biraz sonra ortaya dökeceğimiz vesikaların delâletlerindeki yekûn ve muhasebe neticesi olarak biz çizelim:

Mustafa Kemal Paşa, Padişahla daha evvelki karşılaşmasında gayesi temellendirilmiş olarak Dokuzuncu Ordu birliklerine müfettiş tâyin edilmiş ve bu birliklerin yayılı olduğu mıntıkaya gitmek için hemen Samsun'a hareket etmek üzere hazırlığını tamamlamıştır.

Ve işte bu sebeple Padişahın karşısında bulunuyor.

Onun bu yeni vazifeye tâyinini izah eden dış sebep Samsun ve civarındaki Türkler ve Rumlar arası çatışma ve bundan doğan huzursuzluk... Askeri selâhiyetler yanında mülkî yetkileri de bulunan Mustafa Kemal Paşa, bu huzursuzluğun hemen giderilmesini isteyen İngilizlere karşı şöyle izah edilmektedir :

– Huzursuzluğu giderecek, nizam ve âsâyişi getirecek ve Şark Ordusundaki mukavemeti kaldıracak olan general işte bu zâttır:

ingilizlere karşı bir aldatmaca zanniyle oynanan bu oyun, Vahidüddin tarafından kendi öz hükümetine de aynı şekilde telkin edilmiştir.

«Anadolu İhtilâli» isimli eserin 190 inci sahifesinde, bu tâyinini doğrudan doğruya Hünkâr tarafından yaptırıldığı şu satırlarla kaydediliyor:

«Vahidüddinin kaçmasını takiben, 150'lik listeye dahil olmadığı halde memleketi terkeden Nâci Azmi Yeğen Beyin ifadesine göre, sabık Sultan, bir gün kendisine şöyle demiştir:

– Samsun'a bir müfettiş gönderileceğini öğrenince yâverânımdan Erkân-ı Harp Mirlivası Mustafa Kemal Paşayı da nazar-ı itibara alınız» diye emir eyledim!»

Vahidüddin aleyhtarı bir kalemin tetkiki neticesi olarak ortaya atılan bu şahadetten açıkça anlaşılıyor ki, Mustafa Kemal Paşayı yeni' vazifesine tâyin ettiren, ne Harbiye Nâzırı, ne de Sadrâzamdır. Sadece ve sadece, gayesini hükümetinden bile saklamış olan Padişah'tır; ve bu işde Vahidüddin'in isteyerek veya istemiyerek tâyini tasdik ettiği yolundaki nakiller uydurmadan ibarettir. Aynı kitabın, 189 uncu sahifesinin sonlarında ve 190 inci sahifesinin başında Hünkâr ve Paşa arasındaki münasebeti belirtirken diyor ki;

«- Sultan Vahidüddin'in Mustafa Kemal Paşa hakkında kanaati, hiç şüphe yok ki, ona en az bu önemli görevin verilmesine müsaade edecek kadar müspetti. Velihtlığından beri tanıdığı fahri yaverinin kabiliyetinden, kendisine olan bağlılığından şüphe edecek hiç bir sebep yoktu. İkisi de Enver'i sevmiyorlardı. Aynı kimseye duyulan bu ortak his, onları az çok birbirine yaklaştırmış olmalıydı. Kaldı ki, Vahidüddin, Mustafa Kemal Paşanın ancak büyük işlerle tatmin olunabilecek mizacını biliyor ve muhtemelen onun şahsında, ilk taraf için de kârlı neticeler sağlayacak bir müttefik görüyordu.»

Ancak «itiraf» kelimesiyle vasıflandırabileceğimiz bu görüşten sonra öyle bir hakikat unsuruna dokunuluyor ki, tâyin emrinin tepeden inme Sultandan geldiği, laboratuvar hükmüyle ortaya; çıkıyor:

«Böyle bir yorumda bulunmamızın en önemli sebebi, Mustafa Kemal Paşanın tâyinine ait iradeyi ufak bir tereddüt göstermeden derhal almasıdır. Harbiye Nezareti, Paşanın tayinini, Padişaha arz edilmek üzere 30 Nisanda Sadarete yazmış ve aynı gün Padişahın irâdesi alınmıştır.»

Artık şüphe kalıyor mu, Vahidüddin'in, Mustafa Kemal Paşayı, maksadı her neyse ruhunda gizlemiş olarak, bizzat tâyin ettirmiş olduğunda?.. Ve bu tâyinin resmen hükümet ve İtilâf kuvvetlerine, Samsun ve havalisini huzura kavuşturmak ve Şark Ordusunu Mütareke şartlarına yanaştırmak için diye gösterildiğine...

Şimdi sıra, naziklerin naziği noktaya geldi.

Acaba Mustafa Kemal Paşa, eski Yaver Ali Nuri Bey tarafından «ikna edildi!» tabiriyle ifade olunduğu gibi, bu tâyin sırasında, ister Padişah, ister hükümet cephesinden kendisine gösterilen sebebi kabul etmiş bulunuyor muydu? Kabul etmişse «ikna» edilmeye ne ihtiyacı olabilir? Kabul etmemişse, tâyin muamelesini daha başında durdurması icap etmez mi?

Hele millî şahlanışı 'kamçılılamak gibi bir hareket kendi öz dâvası ve plâniyse, Padişah tarafından ikna edilmek diye bir şeyin onun semtine bile uğramaması gerekmez mi?

Eski yaverin derin bir saffet ve samimiyetle bildirdiğine ve Naci Paşa gibi Mustafa Kemal'in güvenini kazanmış bir zatı şahit tutmasına göre şüphe yoktur ki, son dakikada Padişah ile Fahrî Yaveri arasında bir «ikna» tablosu cereyan etmiş ve bu iş-de başarı Padişah'ta kalmıştır.

Şu hâlde Mustafa Kemal Paşayı, son defa çıktığı Padişahın huzurunda yeni vazifesini tereddütle benimseyici bir ruh haleti içinde kabul etmeye mecburuz. İşte bu ruh haletiyle karşısına geçen Paşayı, vahidüddin, küçük salonda evvelâ ayakta kabul ve sonra ona yer göstererek kendisiyle dizleri üzerine dokunacak şekilde yakın oturuyor.

Ve tezimiz bakımından, her ne oluyorsa bu son karşılaşma neticesinde oluyor. Vahidüddin Mustafa Kemal Paşaya penceredin, düşman donanmasını göstererek birçok kaynak tarafından belirtildiği gibi şöyle diyor:

- Paşa, namlularını saraya çevirmiş olan düşman toplarını görüyor musun?. Bu vaziyet karşısında saray ve devlet olanca emniyetini kaybetmiş bulunuyor!

Derken Vahidüddin gelen kahveyi Mustafa Kemal Paşaya eliyle verdikten ve yine eliyle sigara ikram ettikten sonra devam ediyor:

- Böyle yakın oturduğumuz ve fısıldarcasına konuşmamız en münasip şekildir. Şu sarayın duvar tuğlaları arasında bizi kimbilir kaç kulak dinlemektedir?

Bu üslûptan fevkalâde hislenen ve tesir altına giren Mustafa Kemal Paşa, nihayet Millî Şahlanış Hareketinin düğüm noktası olan ve tarihe intikal edeceği gün vatan çapında bir hâdise teşkil edeceği muhakkak bulunan şu hitap karşısında kalıyor:

- Paşa! Türkiye'yi kurtarmak için İstanbul'dan herhangi bir hareket beklemeye imkân yoktur-İstanbul, vatanın kalbi olarak düşman pençesinin içindedir. Onu ve onunla beraber topyekûn vatanı vücuddan, vücudun kalbi çevreleyici temel âzasından başka hiçbir şey kurtaramaz! O da, imparatorluğun kalble rabitaları

büsbütün çözülmüş eczasından sonra elde kalan mazlum ve çilekeş ana vatandır. Yâni Anadolu!.. Anadolu'ya geçmek ve orada millî bir kıyama zemin açmak lâzımdır!

Mustafa Kemal Paşa bu sözleri büyük bir dikkat ve iddia ettiğimiz gibi biraz da (sürpriz) tavrıyla dinleyedursun... Bize denilebilir ki:

– Bu, tiyatro konuşmaları gibi hayalden uydurma hissini veren lâfları nereden çıkarıyorsun? İlmî ve tarihî hakikat belirtmeleri için mutlaka vesikaya istinat ettirilmeleri gereken bu diyalogları kimlerin şahadetiyle ispat edebilirsin? Cevabımız şudur:

– Evvelâ beni dinleyin! Sonra da ispatını isteyin! Ve ben Vahidüddin - Mustafa Kemal Paşa tablosunu çizerken peşin hüküm tavırlarından uzak kalın! Ruhunuzu ne o taraftan, ne bu taraftan, tesir dışı tutun ve neticeye göre hükmedin! Riyaziyede bir ka'de vardır: Ya hüküm ve netice başa alınır ve ispat onu takip eder, yahut ispat peşin olur ve netice sonda gelir. Biz hükmü başa alarak ispatını ondan sonra vermek metodunu tercih ediyoruz. Şöyle ki: Padişah diyor ki, Mustafa Kemal Paşaya: – Sizi Anadolu'ya, işte bu millî kıyam zeminini açmanız için gönderiyorum! Düşman kuvvetlerine, hususiyile İngilizlere ve hükümete karşı gidiş sebebimiz ayrıdır. İşgal kuvvetleri, sizin Samsun'da âsayişi iade edeceğiniz ve Şarktaki ordu mukavemetini kaldıracığınız kanaatini besleyeceklerdir. Gerçek sebebi ise yalnız siz ve ben bileceğiz. Millî ruhu Anadolu'nun her yerinde, hissedilir şekilde parça parça kendisini göstermeye başlamıştır. Size düşen iş, bu ruhu büsbütün alevlendirerek orduyu da içine alan bir daire merkezinde bütünleştirmek Ve teşkilâtlandırmaktır. Henüz haber almış bulunduğumuza göre Yunanlılar İzmir'i işgale başladılar. Öbür işgal mıntıkaları da malûmunuz... Artık Yunanlıya kadar yol veren bu son işgal, eminim ki, büyük bir millî infial ve karşı koymaya vesile olacaktır. İçinde bulunduğumuz belâlı şartlar karşısında, tek merkezli ve yekpare bir millî hareket üzerimize farzdır. Böyle bir hareketin sevk ve idaresini hangi kumandana emanet edebileceğimi uzun uzun düşündüm. Nihayet, taşıdığınız vasıflar bakımından sizi buldum! Bahanelerin her tarafa emniyet verici en münasibiyle de alâkalı makamlara derhal tâyininizi irade ettim.

Vahidüddin, ayrı bir telkin tavrı ve tonuyla devam ediyor:

– Hatıra şöyle bir sual gelebilir: «Ya siz, Padişah ve Halife olarak niçin bizzat Anadolu'ya geçip millî şahlanışı en yüksek merkezine kavuşturmayı düşünmüyorsunuz? Niçin bizzat Anadolu kıyamının başına geçmiyorsunuz?» Çünkü böyle bir teşebbüs, hareketi başlamadan boğmak, boğulmasına sebep olmak neticesini doğurur. Eğer ben gizlice hazırlanıp Anadolu'ya ve millî mukavemetin başına geçecek olursam, bu teşebbüs millî kıyama en üstün derecesine çıkarır amma, milletimiz için bir felâket, intihar gibi bir şey olur. O zaman İtilâf kuvvetleri şu andaki tereddütlü vaziyetlerini bir anda değiştirirler, toparlanırlar, işin aldığı ehemmiyet karşısında topyekûn üzerimize saldırırlar ve topyekûn tasfiyemize giderler. Hareketi de, artık ikinci bir davranışa imkân bırakmamacasına bastırırlar. Bu da artık sulha Ve yeniden şart koşma imkânına kökünden sed çeker. Sulh Konferansının hazırlanmakta olduğu şu ân, devlet merkezinden gelmeyip de, milletten gelen ayarlı bir direnme ise, haklarımızı konferans masasında daha iyi koruyabilmemiz için, ancak göz korkutma plânında, o plân taşınmadıkça destek teşkil edebilir. Böylece Avrupa, uyumayan, gerekirse istiklâli için canını fedaya âmâde bir millet karşısında olduğunu anlar ve şartlarını hafif tutabilir. Yâni millî şahlanışın muvaffak olabilmesi için mutlaka, İstanbul, devlet ve Padişah dışında vücut bulması ve düşmanlarımıza azamî telâş ve dehşet hissini vermeyecek çapı muhafaza etmesi lâzımdır. Hattâ bu hareket, bana ve hükümetime aykırı diye de gösterilebilir. Evet Paşa; Anadolu'ya, en ince bir san'at, askerî ve mülkî idare dehâsiyle, işte bu gayeyi gerçekleştirmek üzere geçecek ve Allah'ın inayetiyle muvaffak olacaksınız! Padişah, topyekûn Millî Kurtuluş Hareketine temel teşkil eden, fakat tarihi, ıstırabından çatlatacak şekilde toprağa gömülen, gözlere gösterilmeyen ve ancak birkaç fâninin ruh mahzeninde gizli kalan bu telkinlerden sonra Mustafa Kemal Paşaya, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından itiraf edildiği gibi şu son söz söylüyor:

«– Muvaffak ol!»

Padişahın Mustafa Kemal Paşaya son sözü: – Size bu azîm dâvada muvaffak olmanız için kesemden (...) altın veriyorum. (Tamamiyle tespit edilemeyen bu rakam, evvelce de kaydettiğimiz gibi, bir rivayete göre 30, bir rivayete göre 42, bir rivayete göre de 60 bin liradır)... Ayrıca, elinize, teşebbüslerinizde muvaffak olmanız ve gereken itimat ve selâhiyeti telkin edebilmeniz için bir de «Hatt-ı Hümayun» tutuşturulacaktır. Tarafımdan ayrıca hâtıra kabilinden size bir hediye verecekler... (Üzerine Padişahın adına ait ilk harfler işlenmiş olan altın saat)... Gidiniz ve vatani kurtarınız! Artık bu dâvaya ve onun tatbiki prensipine kanaat getirmiş bulunuyor musunuz?

Mustafa Kemal Paşa, eski yaverin «ikna edildi!» demesinde, başyaver Naci Beyin de (Naci Paşa) yaverler odasına gelip «Hünkâr Mustafa Kemal Paşayı ikna etti!» diye haykırmasında belirtildiği gibi, henüz tereddütlü olduğu besbelli bulunan bu mevzuda tam bir teslimiyetle huzurdan ayrılıyor ve bir gün sonra «Bandırma» Vapuriyle Samsun'a hareket ediyor.

Defalarca çizilen tablo...

Kendisine tam hareket edeceği sırada Dahiliye Nâzırı Mehmed Ali Bey tarafından bir zarf içinde, ayrıca ve resmî mahiyette bir tahsisat verileceği de bildirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa huzurdan çıkarken, artık bir daha görmeyeceği Sultan Vahidüddin'den, bizzat hâtıralarını anlatırken söylediği gibi, şu iki kelimelik cümleye muhatap oluyor:

«– Muvaffak ol!»

Şimdi iş, bir roman üslûbiyle canlandırmaya çalıştığımız, fakat gerçeğin tâ kendisinden ibaret olan bu sahneyi ve Millî Mücadele Hareketini açma fikrinin topyekûn Padişaha ait olduğunu ispat noktasına gelmiş bulunmakta:

Beraberce, evvelâ delilleri tek tek muayene, sonra onları bütün bir terkîp hâlinde muhakeme ve değerlendirmeye işinin laboratuvarına girelim:

Delillerimiz, muhtelif kıymet ve kuvvette olarak tam 11 tanedir. Kıymet ve kuvvet sırasına göre numaraladığımız bu delillerin 4 tanesi riyazi vesika derecesinde; 5 tanesi, yine vesikaya yakın açık karine hükmünde; son 2 tanesi de nakli doğrudan doğruya tarafımdan olduğuna ve dayanakları vefat etmiş bulunduğuna göre bir itimat mes'elesi olarak, inanılacak olursa en büyük, inanılmazsa sıfır denecek kadar küçük, fakat Öbürleriyle bir arada, inanılması zarurî mahiyettedir:

Kat'î vesikalar:

1 – Eski Dahiliye Nâzırı Mehmed Ali Beyin Avrupa'da neşrettiği vesikalar...

2 – Vahidüddin'in Şeyhülislâmları arasında dinî ve ahlâkî vasıflarıyla en üstünü olan Mustafa Sabri Efendinin, Mısırda neşredilip memlekete sokulması yasaklanan meşhur ve müthiş eseri...

3 – Eski yaver Ali Nuri Beyin tespiti...

4 – Kâzım Karabekir'in hâtıraları...

5 – Mustafa Kemal Paşaya, usûl ve teamül dışı olarak verilen Hatt-ı Hümayûn...

Vesika değerinde karineler:

6 – Vahidüddin'in, ne yapacaklarını bilemez şekilde kıt'alarını bırakıp İstanbul'da toplanan genç kumandanları vazifeleri ve birlikleri başına göndermesi ve bu arada ortaya koyduğu kıymet hükmü...

7 – Vahidüddinin Millî Hareket başladıktan sonra onu, aşk, heyecan, ümit ve ıstırap içinde ve görülmemiş bir alâka ve benimseyişle takip edişi.

8 – Şehzade Mahmut Şevket Efendinin anlattıkları...

9 – Bâzı tarihçilerin şahadetleri...

Vesika üstü vesika değerinde, fakat bir itimat mes'elesi olarak, inanılıp inanılmaması serbest, Öbür vesikalarla karşılaştırılınca da sıhhati aşikâr, şahsi nakiller :

10 – Mareşal Fevzi Çakmak'tan dinlediklerim.,.,

11 – Refet Paşanın bana anlattıkları... Şimdi ispat laboratuvarında bu vesikaların teker teker tahlilleri yapılıncaya görülecektir ki, eğer son Osmanlı Padişahı 6. Mehmed Vahidüddin olmasaydı, istiklâl Harbi olmayacaktı.

Birinci delil, kaydettik ki, Eski Dahiliye Nâzırı Mehmed Ali Beyin Avrupa'da neşrettiği vesikalardır. «150'lik»lerden olan Mehmed Ali Bey, başlangıçta Mustafa Kemal Paşanın yakın dostlarından biriydi ve onu değerlendirmek için elinden geleni yapmıştı. Bu nokta hâtıra ve (etüd) mahiyetindeki birçok yazıda gösterilmiştir. Millî Mücadele zaferle neticelenip ona uzak veya aykırı kaldıkları kabul edilenlerden 150 kişi kara listeye alınınca Mehmed Ali Bey de ona dahil -edildi ve Paris'e giderek orada yaşamaya ve «La Republique Enchaînée - Zincire Vurulmuş Cumhuriyet» isimli bir gazete çıkarmaya başladı. Bu gazetede Mustafa Kemal Paşa aleyhinde kendince birçok iddia Öne sürdüğü ve ağır ithamlarda bulunduğu gibi, riyazi değerle vesikalar da neşretti. Bunlardan biri, Vahidüddin'in emriyle Dahiliye Nezareti «tahsisat-ı mesturesi-örtülü ödeneği»nden paşanın tam vapura bineceği sırada verilen 25 bin liradır. Şimdi bu vesikayı, bir Vahidüddin aleyhtarı ve Halk Partisi mensubu insanın, yani dâvamıza zıt bir kaynağın daha evvel de bahsettiğimiz eserinden gösterelim: «Anadolu İhtilâli - Sabahaddin Selek - Sahife 117»:

«Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan ayrılışından yedi buçuk ay geçtikten sonra Ankara'ya geldiği zaman bin iki yüz lira parası vardı. Müftü Rifat Efendi, Ankara tüccarından altı bin lira toplayarak Paşaya verdi.»

Muharrir bu bilgiyi, Millî Mücadelenin Maliye Vekillerinden Hasan Fehmi Beyden aldığı kaydediyor ve şöyle devam ediyor:

«Mustafa Kemal Paşa parasız idi. Büyük projelerle İstanbul'dan ayrılırken, Anadolu'da kendisine verilecek bin liranın değerini düşündü mü bilmiyoruz. İnceleyebildiğimiz belgeler ancak şunu gösteriyor ki, Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dan hareket edeceği günlerde karargâhına mensup subayların üçer aylık maaşlarıyla, bir miktar olağanüstü Ödenek almak için çok uğraşmıştır. Zaferden sonra tasfiye ettiği siyasî hasımları onun, Padişah tarafından verilmiş önemlice bir para ile Anadolu'ya geçtiğini söylerler. Halbuki bu söylentinin doğruluğunu gösterecek en ufak bir delile henüz rastlanmamıştır. Mustafa Kemal Paşanın İstanbul'dan ayrıldığı sıralarda Dahiliye Nezaretini işgal eden Mehmed Ali Bey Paris'te çıkardığı «La Republique Enchaînée» (imlâsı yanlış) adlı gazetesinde 9. Ordu Kit'ası Müfettişine verdiği yirmî beş bin liraya ait makbuzun klişesini yayınlamıştır. İşte Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya götürdüğü para bundan ibarettir.»

Tezadın derecesine bakın ki, parasız gösterilen Mustafa Kemal Paşanın neticede 25 bin lira aldığı kabul ediliyor da, kâğıt para hesabıyla de olsa bugünkü paraya nispetle 4 milyon lira değerinde bir meblâğ, «bu da bir şey mi?» gibilerden hafife alınıyor; sonra da, olup olacak yalnız bin iki yüz lirası bulunduğundan bahsediliyor!

Hesap açıktır: O zaman altın 4 kâğıt lira değerindeydi. Bugünküne kıyasla 175 misli fark... O hâlde kâğıt parayla o zamanki 25 bin lira, bugünün en aşağı 4 milyon lirasına denk... Öyleyse nasıl olur da bu para, Mustafa Kemal Paşaya hususî ve siyasî ihtiyaç mevzuunda verildiğine göre yedi buçuk ayda tükenmiş olabilir?

Şu anda mevzuumuz sadece Dahiliye örtülü ödeneğinden çıkan parada olduğu için Vahidüddin'den ve Sultan'ın hususî kasasından çıkan en az 30 bin lirayı nazara almıyoruz. Alacak olursak, o zamanki kâğıt parayla 120 bin bugünkü değer ölçüsüyle de 22 milyonluk bir kıymet vahidi karşısında kalırız. Hepsi 28 milyon... O da, bilinenin en küçük haddi kabul edilmek şartıyla...

Bundan sonra Halk Partili muharrir, parasız gösterdiği Mustafa Kemal Paşaya 25 bin liranın nasıl verildiğini bülbül gibi bizzat naklediyor:

«Dahiliye Nezareti, Örtülü Ödeneğinden Ödenen bu parayı Mehmet Ali Bey, yanında Emniyet Şube Müdürlerinden Kâdi Bey olduğu hâlde, Mustafa Kemal Paşayı Samsun'a götüreceği vapura hareketinden biraz önce gelerek bizzat vermiş ve klişesi yayınlanan makbuzu da orada Badi Bey yazmıştır.»

Dikkat edilecek nokta şudur ki, biz bu paranın Mustafa Kemal Paşa tarafından şahsî tasarrufuna geçirildiği ve gaye yolunda tarafedilmediği İddiasında değil, sadece kendisine verildiği ve dolayısıyla onun bu gayeye Padişah tarafından memur edildiğini gösteren bir vesika karşısında bulunduğumuz dâvasındayız. Samsun ve havalisinde asayişi iade etmeye ve Şarktaki birliklerin mukavemetini ortadan kaldırmaya memur edilerek gönderilen bir kumandana, karargâh kadrosunun üç aylık maaş ve masrafları ödendikten sonra ayrıca bu kadar büyük bir meblâğ

vermeye lüzum ve sebep yoktur. Böyle bir para, ancak ve ancak memleket çapında bir harekete başlamanın ilk imkânlarını sağlamak için verilebilir ve mutlaka büyük bir teşebbüse delâlet eder. Bu tahlil noktası kat'î ve riyazidir; ve bu para, her nereye sarfedilmiş olursa olsun, mutlaka alındığı sabit bir meblâğ olduğuna göre, Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya gönderen Padişahın hususî maksadını, bu maksadın da Millî Mücadele cephesini kurdurmaktan başka bir şey olamayacağını ispat eder.

Vesikalardan en ehemmiyetlisi Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendinin, Mısırda basılan, adını vermekten bile çekineceğim eseridir.

Ben bu eseri gözümle görmedim ve içinden hiçbir parçaya aslı veya tercümesiyle şahit olmadım. Sadece uzaktan eseri, onun memlekete girmesinin şiddetle yasaklandığını ve taşıdığı tezi biliyorum. Bu eserde şahsî ve indî fikirleri muharririne bırakarak ve bu fikirler karşısında ne düşündüğümüzü bildirmekle mükellef olmayarak kaydedelim ki, aynen eski Dahiliye Nâzırı Mehmed Ali Beyin Paris'teki neşriyatında olduğu gibi, fikir dışı vesika göziyle bu eserde, okuyanlar tarafından bana söylendiğine göre birçok mühim nokta hattâ tezimiz bakımından hayatî kıymette ifşalar vardır.

Biz Mustafa Kemal Paşa hakkında şahsî ve indî fikirleri merak ve onlara istinat ve iştirâk etmekten uzak ve müstağni olduğumuz için, ancak, Millî Kurtuluş Hareketinin ilk müellifinin Vahidüddin olduğu üzerindeki vesikalari değerlendirmek mevkiindeyiz. Bize kesin olarak bildirildiğine göre bu eserde, Paşayı Anadolu'ya ve Anadolu hareketini açmak üzere gönderenin Vahidüddin olduğu yazılmakta, vesikalariyle gösterilmekte ve kendisine Padişah tarafından verilen altın liralardan miktarı, verilmiş tarzı ve gayesi nakledilmektedir. İstikbalin hakikatsever tarihçisine, ehemmiyetli bir kaynak olarak işaret ettiğimiz bu eseri, fikirleri dışında bir vesika deposu diye vasıflandırır ve geçeriz.

Üçüncü vesika, Sadrâzam Tefvik Paşa mahdumu, eski Sultan yaveri, yaşını başını almış ve herhangi bir hakikat tahrifçiliği sedyesinden uzak Ali Nuri Beyefendinin, kendi görüşü olarak ve Başyaver Naci Beye (General Eldeniz) istinat ettirerek söylediği «Padişah Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya geçmeye ikna etti!» sözüdür ki, hamlenin Padişah'tan geldiği ve bu dâvada Mustafa Kemal Paşanın başlangıçta mütereddit bulunduğu üzerinde hiçbir şüphe bırakmaz. Dördüncü vesika ise Millî Mücadelenin en mübarek çehrelerinden Kâzım Karabekir Paşanın, şu, türlü maceralara vesile olan, İnönü devrinin başında tabettirilip toplatılan, sonra bâzı değişikliklerle tekrar yayınlanan eseridir ki, tetkike açık bu eserde başlıca delâlet, bir Örneğini daha evvel gösterdiğimiz şekilde, Mustafa | Kemal Paşanın Mütareke ve işgal hengâmesinde Kabineye girmekten başka bir şey düşünmediği ve bu niyetinden kendisini Karabekir Paşanın caydırmağa çalıştığıdır. Kat'î vesika hükmündeki bu ifadeyi, Mustafa Kemal Paşanın başlangıçta millî bir şahlanmaya yol aramadığı, o hâlde bu fikri Padişah'tan aldığı şeklinde yorumlamak, mücerret hak ve hakikat bakımından zarurî olur.

Beşinci vesika, derin bir tahlile tâbi tutulacak olursa, belki bütün vesikaların en kuvvetlisi olarak Mustafa Kemal Paşaya verilen Hatt-ı Hümâyundur. Evvelâ Hattı kelimesi kelimesine göz önüne serelim :

«Yâveran-ı şehriyarîmden Erkân-ı Harbiye Merlivası Mustafa Kemal Paşaya: Harb-i Umuminin müttefikin hesabına zıyaı üzerine tahassül eden vaziyet-î siyasiye, ecdâd-ı izamım mülkünü ve makamı Hilâfet ve Saltanatımı müşkül ve tehlikeli bir sahaya sürüklediğinden Hükümet-i Seniyemin kararı veçhile tâyin olduğunuz mıntıkada asayışi temin ve merzi-i şahaneme mugayir ahvalin hudüsunu menile cümleten def-i sâ'le bezl-i cehd ü gayret ederek milletimin masumiyetini te'yîd ve mülkümün eyâdi-i mütearrizinden tahlisi için yek vücut olarak hareket edilmesini, selâm-ı şahanem asker ve memurine ve ehaliye tebliğini irade ettim, Mehmed Vahidüddin»

Şimdi bu Hattı, en açık dille sadeleştirelim:

«Yaverlerimden Kurmay Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşaya:

Umumî Harbin müttefikler hesabına kaybedilmesi üzerine doğan siyasî durum, büyük atalarımın mülkünü ve Hilâfet ve Saltanat makamını çetin ve korkulu bir yere sürüklediğinden hükümetimin kararıyla atandığımız mıntıkada asayışi sağlamak ve şahane rıza ve dileğime aykırı hâllerin meydana gelmesini engellemek ve

topyekûn korkulu şeylerin def'ine cehd ve gayret göstererek milletimin dokunulmazlığını gerçekleştirmek ve memleketimin saldırgan ellerden kurtarılmasını sağlamak için tek vücut hâlinde davranılmasını şahane selâmımla beraber asker ve memurlara ve halka bildirilmek üzere irade ettim!»

Bu ferman, en küçük şüpheye yer bırakmayacak şekilde, Millî Kurtuluş hareketini Vahidüddin'in açtığına kat'î burhandır.

Şöyle ki, bütün Osmanlı tarihinde buna benzer [bir fermanın herhangi bir kimseye verildiği görülmüş değildir. Görülmemiş olan, açıkça vatan kurtarıcılığı rolünün verilmesi ve bu gaye uğrunda asker, memur ve halka tek vücut hâlinde harekete geçmesi emrinin bildirilmesine Mustafa Kemal Paşa'nın memur kılınmasıdır.

Gerçekten bu ferman, şimdiye kadar meçhul kalmış bir vesika olmadığı hâlde hakikî mânası ve açık delaletiyle kimsenin tam dikkatini çekmemiş, yâni malûm içinde meçhul kalmıştır. Bu da, fermanın, belki açığa vurulur da Padişahın gayreti düşman devletlerin gözüne batar kaygısıyla biraz müphem ve karanlık yazılmasından ve sahte bahaneyi başta göstererek kaleme alınmasından doğmaktadır. Fermanın bütün ruhu sonundaki şu cümlelerdedir:

«Milletimin dokunulmazlığını gerçekleştirmek ve memleketimin saldırgan ellerden kurtarılmasını sağlamak için tek vücut hâlinde davranılmasını, şahane selâmımla beraber asker ve memurlara ve halka bildirilmek üzere irade ettim!»

Böyle bir ferman, basit bir âsâyiş işi için Anadolu'ya gönderilen bir paşaya verilemez.

Bu ferman, ehemmiyetli kısmı sona getirip birdenbire dikkati çekmemek taktiği içinde şunu söylüyor:

-. İstiklâl ve masuniyeti elden gitme vaziyetine gelen millet ve vatani kurtarmak için, asker, memur ve halk elele veriniz ve tek vücut hâlinde ileriye atılınız!

Bu da Millî Mücadeleyi tasarlama ve açma emrinden başka hiçbir şey olamaz ve bu dâvanın Mustafa Kemal Paşaya ilk defa Padişah tarafından telkin edildiğine dair riyazî kat'iyetteki senedi teşkil eder.

Garip bir hayal cömertliğiyle:

- Fermanı Vahidüddin'e Mustafa Kemal Paşa dikte etmiş olabilir!

"Denilecek olursa cevabı gayet basittir:

O hâlde Vahidüddin Mustafa Kemal Paşanın tâbi ve müttefikî demek olur ki, bu vaziyet onun sonradan gördüğü muamele ve bir vatan haini sayılmasıyla kolayca bağdaştırılamaz. Hususiyle Padişah'tan böyle bir ferman almak lüzumunu hisseden bir insanın onu, faaliyeti esnasında kullanması gerekir ki Mustafa Kemal Paşa bu fermanı hiç kimseye göstermediğinden fermanın kendi isteğiyle alınmadığı ve Padişahın müstakil ve mücerret iradesini temsil ettiği ortaya çıkar.

Bakın bu ferman hakkında karşı tarafın muharriri (Anadolu İhtilâli - Sabahattin Selek - Sahife 190 ve 191) ne diyor:

«- Bir metin hâlinde ortaya atılan Hatt-ı Hümâyûnun uydurma olması ihtimali kanatımızca zayıftır. Fakat, Mustafa Kemal Paşanın bunu işine yarar bir belge saymadığı ve hiçbir yerde kullanmadığı da muhakkaktır. Paşanın karargâhı ile birlikte, Sivas'taki III. Kolordu Kumandanlığına giden Albay Refet (Bele) Bey bile böyle bir belgeden haberdar olmadığını bize söylemiştir.

Bu Hattı Hümâyûn doğru da olsa, Padişaha bundan bir şeref payı çıkarmak mümkün değildir. Hükümdarın söylediği yuvarlak lâflar, herhalde Mustafa Kemal Paşanın yapacaklarını kasetlemiyordu »

Mustafa Kemal Paşanın, bizce de kabul edildiği gibi, bu fermanı kimseye göstermemiş ve hiçbir yerde kullanmamış olması, tezimizi zayıflatmak yerine kuvvetlendirir mahiyettedir ve iradenin Padişah'tan geldiğini göstermek yerine göstermemeyi tercih ettiğine ve uygun bulduğuna işarettir. İlk hamle ve irade Padişah'tan da gelmiş olsa, onu gerçekleştirmenin şeref payı yeterken, bütün hakları inhisar altına alıcı taraf tutmalar, Mustafa Kemal'i tutmak ve değerlendirmek olamaz.

Âdet ve usûl dışı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın eline verilen ferman, onun, millî şahlanma hareketini uyandırmak, geliştirmek ve gayesine erdirmek yolunda Vahidüddin tarafından Anadolu'ya gönderildiğine şaşmaz hüccettir; ve ondan sonra

kendisince ısmarlanan bu azametli işi yerine getirebilmenin şerefi bir insana yeter.

Şimdi iş, beş muhteşem vesikadan sonra bu vesikaların teyidcisi ve karine mahiyetinde, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu vesikalara geliyor:

Altıncı vesika:

Daha evvelki bahislerde geçtiği gibi, Vahidüddin'in, perişan kıt'alarını bırakıp İstanbul'da toplanan genç kumandanları yeni tâyinlerle, birlikleri başına göndermesi ve ardından hemen kıymet hükmünü belirtip «yoksa hâlimiz Endülüs'e döner; bir şey yapabilmek için bu kumandanların kıt'aları başında olmaları lâzımdır!» demesi, Millî Hareketi o zamandan tasarlamaya başladığının muhkem karînesidir.

Yedinci vesika:

Eski yaver Ali Nuri Beyefendinin, Anadolu hareketi sırasında Vahidüddin'in tavır ve edasına dair verdiği kat'î ve emin bilgidir. Onu dinleyelim:

«- Vahidüddin, Anadolu hareketine ait zafer ve muvaffakiyet haberleri geldikçe, saadetinden ne yapacağını bilemezdi. Nitekim Dumlupınar zaferinde, selâmlık resmi, Padişahın emriyle, Yıldız camii yerine Sultan Selim camiinde ve ihtişam içinde yapıldı ve şehitlerin ruhuna Fatihalar okundu. Bâzı rîc'at ve arazi kaybetme ânlarında o kadar üzüldü ki, duyduğu acıyı belirtmek kabil değil... Kendisinde askerî bir kültür ve anlayış mevcut değildi, fakat böyle ânlarda hiçbir iyi tefsir ve izahı kabul etmezdi. Sakarya müdafaa ve çekilmesi sırasında üzüntüsü son haddine varmış ve Ankara'nın düşmesi ihtimaline karşı korkusu, onu, çılgına çevirmişti. Beni çağırıp izahat istedi. Her zamanki taş basması haritayı açıp vaziyeti izaha çalıştım. Düşmanın asıl menziline çok uzaklaşmış bulunduğunu, bu hâlin askerlikçe makbul bir vaziyet olmadığını, er veya geç, yunanlıların bu ihtiyatsızlığı çok ağır ödeyeceklerini ve ümitsizliğe düşmemek gerektiğini anlattım. Kabul etmedi ve şöyle dedi: (Anadolu'nun yarısı gitmiş vaziyettedir. Yunanlılar aileleriyle gelip buralara yerleşebilirler. Ümidim zayıflıyor ve ıstırabım tahammül hududunu taşıyor. Dayanamıyorum!) Bu sözlere mukabele ederek, Yunan ordusunun bir aşiret ordusu olmadığını, bütün ordu unsurlarının, çoluk - çocuklarını Yunanistan'da bırakmış olduklarını ve asla beraberlerine alamıyacaklarını, ana üs çevresinden bu kadar uzaklaşmakla her gün biraz daha zayıflamaya doğru gittiklerini ve elbette millî kuvvetlerimizin bir gün bu durumdan faydalanacaklarını ileriye sürdümse de Sultanı tatmin ve teselli edemedim. Askerî vaziyette en küçük fenalık onu nasıl kahredip yaralıyorsa, en küçük iyilik de saadetinden uçacak hâle getiriyordu. Sultan Vahidüddin, Kuva-yı Milliyeceilere karşı olmak veya ihânet olmak şöyle dursun, en büyük korku ve ıstırabını onların mücadeleyi kaybetme ihtimalinde yaşıyordu. Bu duygusunda da son derece samîmiydi. Onun çektiği acıyı tarihte hiçbir hükümdar çekmemiştir. Milli mücadeleye karşı belli başlı bir zümrenin takındığı menfi tavırla Vahidüddin'deki namütenahi müspet tavrı birbirinden ayırmak ve tek tek görebilmek lâzımdır.»

Sekizinci vesika:

«Sarıklı Mücahitler» ismiyle, Kadir Mısıroğlu tarafından yazılan ve basılan eserde, Şehzade Mahmut Şevket Efendiye ait beyan, sarayın, Millî Mücadele uğruna Mustafa Kemal Paşaya ettiği yardımın İstanbul'dan hareketinde verdiği ve verdirdiği meblâğlardan ibaret kalmayıp sonradan ve hareketin başlangıç zamanında yüzbinlere ulaştığını ve yarım milyona yaklaştığını belirtmektedir ki, bugünün değer ölçüsüyle 100 milyonluk bir kıymet ifade eder ve Millî Mücadeleyi, ilk merhalede, doğrudan doğruya Padişah iradesine bağlar.

Dokuzuncu vesika:

Sadece bir karîne olarak, bazı tarihçilerin şahsî görüş ve kanaatlerinden ibaret ve bütün olup bitenlerin fikir adamları üzerindeki intihalarını gösterici umumî hükümler...

Mustafa Kemal Paşanın, kendisine bizzat hâtıralarını anlattığı tarihçi Enver Behnan Şapolyo'ya, Hava Yolları Ankara terminal binasında ve birkaç Büyük Doğucu genç huzurunda sordum:

-- Sen, Mustafa Kemal Paşanın, İstiklâl Savaşını açmak üzere Anadolu'ya Vahidüddin tarafından gönderildiğini kabul ediyor musun? Cevabını neşredeceğim!

Cevabı iki kelimelik oldu:

- Kabul ediyorum!

Muharrir Tekin Erer Şu karşılığı verdi:

– Bu herkesçe malûm bir hakikat!... Bunun yazısını da yazdım!

D'aha ismini sermek isteyen ve istemeyen nice ilim ve fikir adamı aynı kanaattedir ve aralarında mesleği tarihçilik olan profesörler de vardır.

Bu umumî karineden de hususî mânâlar devşirmek hakkımızdır.

Sıra, inanılıp inanılmamakta herkesi serbest tutan ve sıhhatini ancak yukarıdaki vesika ve karinelerle birlikte mûtalâa edilmek metodunda bulan şahsî kurcalama ve araŐtırmalarım ve bunların sağladığı iki muazzam tespite gelmiştir.

Onuncu vesika:

Mareşal Fevzi Çakmak'tan dinlediklerim... Kaydetmiştim ki, ben, MareŐali, damadı, Paris'te tahsil arkadaşım Burhan Toprak vasıtasıyla tanımış, tez zamanda büyük teveccüh ve itimadına mazhar olmuş ve kendisiyle, ileri geri, her şeyi konuşabilecek bir ruh sarmaş - dolaşına ermiştim. Bu sarmaş - dolaş o kadar derindi ki, İkinci Dünya Savaşının başlarında bir gun, sırtımda süvari teğmeni üniforması, Genel Kurmay dairesinde, MareŐali, sonradan bir fıkramda yazdığım gibi, Şu korkunç davete muhatap tutacak kadar ileriye gitmiştim:

– Memleket harbe girmediği hâlde ruhî, ahlâkî, idarî, iktisadî bir felâket uçurumuna düşmüş bulunuyor! Avrupa gazeteleri hâlimizi bir «cinnet» ifadesi olarak kaydediyor ve bizi kopacak bir ihtilâlin bütün sırlarını tamamlamış sayıyor. Bu vaziyette niçin orduyu harekete geçirmiyor ve bu gidiŐe «dur!» demiyorsunuz?

Derin bir iç çekiŐinden sonra Mareşal Şu mukabelede bulunmuştu:

.– Ben Yeniçeri değilim!

– Paşam! Yeniçeriliği kaldırmak için bile bir kereci'k Yeniçeri olmaya mecburuz. Mûnasebet derecemi anlatmak için kaydettiğim hu konuşmadan birkaç yıl evvel Mareşal'in Çankaya'daki köŐkündeyiz... Mareşal, ben ve damadı Burhan Toprak... Mareşale diyorum ki:

– Ben Vahidüddin'e vatan haini diyemiyorum. Aksine, onun cihanda eşi görülmemiş bir talihsiz ve mazlum olduğu kanaatindeyim. Siz o devrin başlarında Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Reisi olduğunuza göre birçok şey bilmek mevkiindesiniz. Vahidüddin, Millî harekete, başından sonuna ;kadar aleyhtar bir insan mıydı, yoksa, aksine, Mustafa Kemal Paşayı bu gayeye sevk ve teşvik eden kimse mi? Mareşal hemen bana gözlerini dikti ve dâvudî sesiyle gürledi:

–. Kim söyledi sana, bu dâvada Vahiddüddin'in böyle bir rolü olduğunu?

Mareşalin bu cevabı, mes'eleyi bîr nevi kabul eder mahiyetteydi amma, açık bir sarahatten mahrumdu.

– O zamanki hâdiselere yakın insanlar arasında böyle bir söylenti var! Hattâ sizden, bu işe lâyıık genç kumandanların listesi istenmiş...

– Doğrudur; benden böyle bir liste istendi; fakat ne için olduğu bildirilmedi. Sadece, genç, muktedir ve büyük teşebbüslere müstait kumandanlar kaydıyle istendi.

– Bu, Millî Kurtuluş Savaşını açtırmak için bir kumandan arandığına karîne teşkil etmez mi?

– Orasını bilemem!

– Verdiğiniz listede Mustafa Kemal Paşa var mıydı?

– Hem de en başta...

– Ne mûtalâa yürüttünüz adının yanında?.,.,

– Gereken neyse onu...

– Eğer bu bahis sizi sıkıyorsa sormakta devam etmeyeyim!

– Yooo! Sorabilirsin!

– Millî Mücadeleyi açmak fikri ilk defa kimin tarafından ileri sürülmüşdür?

– Mustafa Kemal ve Cevat PaŐalarla ben, bir gün Beykozdaki evimde buluştuk. Sual Şuydu: Vatan nasıl kurtarılabilir? Benim tezim (gerillâ) harbiyle mukavemete devam etmek ve çete savaşları vererek düşmanı yıpratmak ve nihayet usandırmaktı. Fakat muntazam askerî teşkilât ve düşman karşısında cephe kurmakla bu dâvanın halledilebileceğini sanmıyorduk. Çete harpleri bütün vatanın istilâsını davet etse de bize son çare görünüyordu. Mustafa Kemal Paşa ise hükümet içinden Riyası direnmeler ve göz korkutucu tavırlarla bir netice alınabileceği, hiç olmazsa sulh Şartlarının hafifletilebileceği kanaatindeydi.

– O hâlde topyekûn bir millî Şahlanma hareketini Önceden tasarlamış değildi.

– Önceden veya sonradan; hareketi meydana getirdi ya.

- Benim için, tespite muhtaç nokta, ilk fikir ve hamlenin, Vahidüddin ile Mustafa Kemal Paşa'dan hangisine ait bulunduğu ve Padişahın, millî hareketi teşvik ve telkin eden bir insan mı, yoksa ona zıt ve düşman emellerine bağlı bir vatan haini mi olduğudur?

Mareşal, sık - boğaz edilircesine hakikati söylemeye mecbur edildiği, kuşatma hareketine benzer sualler karşısında son sözünü söyleyip bahsi kapattı:

- Ben Vahidüddin'i vatan haini kabul edemem! Son sözüm bundan ibaret... Başka bir şey de söyleyemem !

Damadı Burhan Toprak da ilâve etti:

- Mareşal her şeyi söylemiş oldu. Bahsi burada keselim!

Mareşalden sonra sıra şu vesikada:

11, - Refet Paşa'dan dinlediklerim...

Ben Refet Paşayı; İstanbulla Millî Şahlanma Hareketinin ilk temsilcisi olarak gelip, halkın, ayak tozuna kapandığını gören şu zarif ve ;asîl ruhlu Generali, 1924 yılında, 20 yaşında bir Üniversite talebesiyken ve «Vakit» gazetesinin kısa bir müddet Ankara muhabirliğini üzerime almış bulunuyorken tanıdım. O zamanların, kömürle mi, odunla mı, neyle işlediği belli olmayan ve İstanbulla 30 saatte varan trenlerinden birinde, yırtık, kırmızı kadifeli birinci mevki kompartımanında tek başıma oturur ve hareket saatini beklerken birdenbire kapı açıldı ve içeriye ince astragan kalpaklı, ince yüzlü ve narin yapıllı bir insan girdi.

Hemen ayağa kalkarak, İstanbul'a geldiği zaman (Darülfünun - Üniversite salonunda bir hitabe vermiş olan ve bu bakımdan şahsiyle tanıdığım Refet Paşayı hürmetle selâmladım ve kendimi takdim ettim:

- Vakit gazetesi Ankara muhabiri...

Gayet memnun ve gülümser bir yüzle mukabele etti:

- Size rastlamaktan bahtiyarım! Akıllı başında bir gazeteciyle seyahat etmek ve dertleşmek fırsatını bulduğum için çok sevindim!

O tarihlerde Refet Paşa birkaç fikirdaşıyla kurdukları (Rauf Bey, Ali Fuat ve Kâzım Karabekir Paşalar) «Terakkiperver Cumhuriyet Partisi»nin erkânından bulunuyor ve muhalefeti şakadan kakaya götürür gibi bir tavır taşıyordu.

Kendisiyle trende en aşağı 12 saat dertleştik. Mareşale belli başlı bir tez etrafında sorduğum suallere karşılık Refet Paşa kendi kendisine konuştu ve en derin saffet içinde başlayan Millî Şahlanma Hareketinin, zaferden sonra, onu (dejenere) eden, (tereddiye götüren) bir parti kadrosu ve istismarcı hizip eline geçmek üzere bulunduğu yakındı, Şöyle diyordu:

- Mustafa Kemal, bu dâvayı zafer kadar gerçek bir (idealizm) plânında yürütmüştür. Taşındığı kumandanlık ve liderlik vasıflarından ise kimsenin şüphe etmesine imkân yoktur. Fakat zafer kazanıldıktan sonra etrafında öyle bir dalkavuk halkası peydahlanmış tır ki ister istemez onu tesiri altına almış ve bütün suç bu halkada olmak üzere rejimin havasını bulandırmıştır. Benim bütün hıncım işte bu dalkavuklar halkasınadır.

Ve saatlerce hâtıra ve tenkit... Tren Eskişehir garına girerken, kimsecikler görünmeyen istasyon meydanını göstererek dedi ki:

- Millî Müdafaa sırasında bu istasyonda bana yapılan merasimi hatırlıyorum da şu ânın tenhaliği karşısında zamanın inkılâplarına ibret ve dehşetle bakıyorum. Bu dünya ve onun sahte kıymetleri kimseye baki değil!..

Sonra birdenbire doğrularak ilâve etti:

- Şu, İtalyada sürünen Vahidüddin'in encamına bak! Bu talihsiz hükümdar, vatanını kurtarmak için elinden geleni yapmış amma sonunda kimseye yaranamamış olmak şöyle dursun, ismi vatan hainine çıkarılmış bir bedbahttır. Ben onun, Mustafa Kemal'i bu işe sevk ve teşvik eden tek adam olduğunu yakından biliyorum. Elbette bu hakikat bir gün tarihe intikal edecektir.

Refet Paşa, o gece daha öyle şeyler anlattı ki, hiçbirini kaydetmeye imkân yok...

Kendisine 30 küsur yıl sonra Ankara Palas'ta rastladım. Daima aynı zarafet ve ruh tamamlığı içinde bu cin gibi ihtiyar, masamda ve bir kaç şahidin huzurunda (hepsi hayatta) hâtıralarını Büyük Doğu'ya yazması ve bilhassa Vahidüddin mevzuunu ele alması yolunda ettiğim teklife şu cevabı verdi:

- Necip Fazıl!.. Benim bir ayağım çukurda... Değer mi Ömrümün son günlerinde gençlere mahsus bir dâvaya kıyam edip örselenmeye... Sen açtığın ve bayrağını

taşıdığı yolda devam et! Ama benden bir şey bekleme! Tezini ve 1951 Büyük Doğu'larında neşre başladığın Meclis zabıtlarını biliyorum. Benim bu bahiste sözüm tek cümleden ibarettir ve şudur: Sultan Vahidüddin Birinci Dünya Savaşından sonraki felâketi, millette hiçbir ferdin hissedemeyeceği mikyasta derinden duymuş, vatanın kurtarılması yolunda genç kumandanları Anadolu'ya dağıtmış ve bu işin başına geçmesi için de maddî ve manevî her fedakarlığı göstererek Mustafa Kemal'i seçmiş ve onu Anadolu'ya göndermiş olan insandır! Tarih, ilâhî adaleti hâdiseler üzerinde o türlü tecelli ettiren bir ilimdir ki, günü geldiği zaman, benim gibi insanların hâtıra defterlerinden kefenlerine kadar her şeylerini sorguya çekerek hakikati tespit etmeyi bilir. Şimdilik bizi bırakın da mezarımıza kavgasız ve dâvâsiz gidelim!

Başlı başına ve en selâhiyetli ağızdan şahadet teşkil edici tarzda, sahibinin meydana çıkmak istemeksizin ortaya attığı bu sözler, 1965'de yayınlanan mahut «Anadolu İhtilâli» isimli eserde Refet Paşanın portresi çizilirken âdeta teyit edilmektedir: Sahife 330:

«Görev kabul edip Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Anadolu'ya gelmesi, isteksiz bir şekilde de olsa «Amasya Kararları»na imza koyması, Albay Refet Beyi Kuvay-ı Milliye liderleri arasına sokmuştur. Hükümete karşı olmaya pek hevesli görünmediği, daha kolordusunun başına geçmeden belli oldu. Fakat bir defa ok yaydan çıkmıştı. Bir hayli düşünmüş olmasına rağmen, geri dönemezdi. Bu sebeple kendisini Anadolu alayları içinde, birkaç ay müddetle bocalar hâlde görürüz. Mustafa Kemal Paşanın başladığı işin çıkar yol olduğuna inanamıyordu. Paşaya karşı da fazla güveni yoktu.»

Sahife 131, 132:

«Büyük zaferden sonra Mustafa Kemal Paşa başına gaile açabilecek bir kumandan seçmek istemediği için, İstanbul'a ilk giren kumandan olmak şerefini de Refet Paşaya bırakmıştır.

Refet Paşa, tam anlamıyla oportünist bir tiptir Fakat Şef, onun nerede kullanılacağını biliyordu. Bunun içindir ki, Millî Mücadele devrine mahsus muhasebede, Kefet Paşanın faaliyeti, herşeye rağmen olumlu bir sonuç vermektedir.

Refet Paşanın Mustafa Kemal Paşa ile olan ilişkisi, Kâzım Karabekir Paşanın Mustafa Kemal Paşa ile olan ilişkisini andırır. Şefin şefliğini reddedememek, fakat Şefe fazla güvenmemek, Şef üzerinde Kendi ağırlığını daima hissettirmeye çalışmak ve kendisini ikinci adam yerine lâıyk görmek şeklinde özetleyebileceğimiz bu ilişki zafere kadar sürdü.

Refet Paşaya Mustafa Kemal Paşa ile ilk anlaşmazlığa düştüğü mes'elenin hangisi olduğunu sorduk. «Hiçbir zaman anlaşılmadık» cevabını verdi Refet Paşa, Kâzım Karabekir Paşanın Doğu seferini tesadüfi ve ucuz bir zafer olarak kabul ediyor. Karabekir Paşayı, Ali Fuat Paşayı, Rauf Beyi beğenmiyor ve küçümsüyor. Hâtıralarını yazmayışının sebebini de şöyle açıklıyor: (Yalancı kahramanları nasıl ortaya dökeyim? Herkesle döğüşecek değilim ya...) Sözü geçtikçe, Mustafa Kemal Paşadan (Yaman adamdı) diye söz etmesine rağmen, Millî Mücadelenin kazanılmasında en büyük şeref payını Refet Paşa kendisine ayırmaktadır.» Hiçbir kıymet hükmü koymaksızın bize ve dünya görüşümüze aykırı muharrirden aldığımız bu satırlar, Refet Paşadan dinlediklerimizin, söylenmiş söz olarak aynen vâki olduğunu zıt kıyas yoluyla ispat eder. Bu sözlerdeki hakikat derecesine gelince, onun da takdiri, bunca vesika ve karineden sonra okuyucuya ve tarihe aittir.

Şahsımıza vâki beyan ve ifşalar arasında, bir de, eski kumandanlardan Çolak Selâhaddin namiyle ve üstün ahlâk ve faziletiyle tanınmış, İlk Mecliste Mersin Meb'usu ve «İkinci Grup» üyesi bir zât vardır ki, İstiklâl Savaşının saffet ve asliyetini kaybetmemiş ve asla nefis hırsına düşmemiş büyük kahramanlarından biri olduğu hâlde namsız ve nişansız bırakılmış ve şu anda yine namsız ve nişansız mezarında, Allah dostlarına mahsus bir unutulmuşluk şiarı içinde istikbalin gerçek tarihçisine kalmıştır.

1949 Büyük Doğu'larında hâtıralarını yayınlamak için Harbiyedeki evinde ziyaret ettiğim ve taşıdığı yüksek şahsiyete hayran olduğum bu eski kumandan, bana, kelimesi kelimesine şöyle demişti:

«- Ben sizin cesaretinize şaşıyor ve dâvanızda muvaffak olmanız için dua ediyorum. Fakat ben aynı cesarete malik değilim. Her şeyi bilen ve Millî

Mücadeleyi başından sonuna 'kadar her safhasıyla tanıyan bir insan olarak, hâtıralarıma ancak ölümünden sonra neşrini istemek ve hayattayken rahatsız edilmekten kaçınmak zorundayım!»

O gün muhterem bir hanımefendi intibasını veren kerimelerini de selâmlamak şerefene nail olduğum bu ulvî zâtın bilgilerini tarihe arzetmek vazifesi, geride bıraktığı aile efradına düşmektedir.

Şimdi iş, hakikati sımsıkı tesbit eden bu 11 vesika ve karineden sonra, bizzat Mustafa Kemal Paşanın dilinden ve kaleminden çıkma son bir vesikaya dayanmış bulunmaktadır ki, delâletindeki ehemmiyet ve kıymet bakımından bin kere üstündür. Ona, vesikaların vesikası ismini lâıyk görüyor ve artık onunla beraber bütün ispat unsurlarını bir arada mütalâa edip kat'î hükme bağlama mevkiinde bulunuyoruz.

VESİKALARIN VESİKASI VE HÜKÜM

Vesikaların en büyüğü, 11 adet belge içine almadığımız ve birdenbire (sürpriz) tesiri yapmasını beklediğimiz bir tanesidir ki, Mustafa Kemal Paşanın Anadoluya Millî Hareketi körüklemek için Padişah tarafından gönderildiğini teyit ve itiraf edici, mahiyette bizzat kendisince saraya çekilen bir telgraf ve bu telgrafın Birinci Millet Meclisinde okunan ve zapta geçen metninden ibarettir.

«T.B.M.M. Zabıt Ceridesinin (cilt 1 - İkinci basılış - sene 1940) 4 ve 5 inci satırları aynen şöyledir:

«- Dilhâh-ı mikdâriyelerinden mülhem azm ve iman ile vazife-i âcizanemde müdavim bulunuyorum.»

Aynen sadeleştirilmiş şekli:

«- Mülk ve memleket sahibi zât-ı şahanelerinin arzu ve dileklerinden aldığım azm ve iman ile âciz vazifeme devam etmekteyim.»

Bu satırlar, Mustafa Kemal Paşanın, Samsuna çıkışından kısa bir müddet sonra ve İngilizlerin kuşkulmasıyla Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa tarafından İstanbul'a davet edilmesi üzerine saraya çektiği uzun telgraftan basit bir cümledir ve birden dikkat çekici mahiyette değildir. Halbuki her şey bu cümlelerin içinde...

Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1336 (1920) Cumartesi günü sabah saat 10'da Meclis kürsüsüne çıkıyor ve zabıt ceridesinin:

«Ankara Meb'usu Mustafa Kemal Paşanın Mütarekeden Meclisin açılmasına kadar geçen zaman zarfında cereyan eden siyâsî ahval hakkındaki nutukları»

Diye kaydettiği ilk mufassal konuşmasını yapıyor.

Bu konuşmada, Anadolu'ya gönderilişini:

«- Mülki ve askerî hususatla muvazzaf olmak üzere Ordu Müfettişliğine tayin edildim. Bu teveccühü din ve mîllete hizmet etmek için en büyük bir mazhariyet-i îlâhiyye addeyledim.»

(Zabıt ceridesi - sahife 9 - satır 4, 5, 6, 1, 8) Şeklinde gösterdikten sonra, 19 Mayıs 1919'dan 24 Nisan 1920'ye kadar 11 aylık hâdiselerin bilançosunu çiziyor.

Ankarada, eski Millet Meclisine giden İstasyon caddesinin başındaki, eski zaman yapısı, geniş çatılı ve İttihatçılarca uydurulmuş sözde Türk mimarîsi tipli taş bina... Üyeleri arasında birçok sarıklının bulunduğu ilk Meclis bu binada yuvalanmıştır. İşte, Hacıbayramda kurbanlar kesilerek ve aynı binanın önünde eller semaya kaldırılarak edilen dualardan sonra, 24 Nisan günü ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi, siyah astragan kalpaklarla beyaz sarıkların ve birkaç kırmızı fesin kokteyli hâlinde bu binada ikinci içtimasını yapmakta ve henüz Padişahlık idaresine karşı bir isyan tavrı almamış, aksine, her şeyi Saltanat ve Hilâfeti kurtarmak gayesine bağlamış olarak, millî kıyamın önderi, genç Paşayı dinlemektedir

Paşa, biraz evvel görüldüğü gibi, Anadolu'ya geçişini din ve millet uğrunda yüklenilmiş bir vazife Kabul edip bu vazifeyi Padişahın dilhâhı (iç dileği) atarak kendisine verilmiş bir memuriyet şeklinde göstermekte... Bu vaziyette, Padişah tarafından değil de, onun hükümetince İstanbul'a dönmeye zorlanacak olursa istifa edip milletin sinesinde kalacağını ve millî kıyam yolunda daha belli adımlarla tek başına yürüyeceğini telgrafında Sultana bildiren Paşa aynı telgrafta sözü şöyle bağlıyor:

«- Tâ ki, millet mazhar-ı istiklâl ve saltanat ve hilâfet-î muazzama-i hümâyûnları masûn-u indi'a olsun!.. Lâyezal sadakati âbidânemi daima ınnteza-yid olduğuna itimad-ı şahanelerini arz ve istirhama mücaseret eylerim.»

Aynen sadeleştirilmiş şekli:

«- Tâ ki, millet istiklâline kavuşsun ve muazzam saltanat ve hilâfetleri çökmekten korunsun!.. Düşmez ve küçülmez, kulca sadakatimin her ân arttığına şahane itimadınızı dilemeğe cesaret gösteririm.»

Denilebilir ki:

- Mustafa Kemal Paşanın telgrafta kullandığı «dilhâh» kelimesi Padişahın doğrudan doğruya Anadolu hareketini açmak üzere verdiği bir emir mânasına gelmez ve sadece azm ve iman yolunda mücerret bir dilekten başka bir şey belirtmez. O günlerin politikası olarak da Padişaha böyle hitap etmek icap eder. Eğer bu delâlet, ferman ve irade şeklinde Mustafa Kemal Paşaca kabul edilseydi mes'ele kalmazdı. Öyle mi? O hâlde Mustafa Kemal Paşanın, Anadolu'ya gönderilişini ferman ve irade üstü bir telkinle vâki kabul ettiğinin mutlak ispatına geçelim: Bahis mevzuu telgrafın suretini, Birinci Mecliste okunmasından tam 7 ay evvel 24 Eylül 1335 (2919) tarihinde «İrade-i Milliye» gazetesi neşretmiştir. Orada «dilhâh» kelimesi yerine «ilka» lâfzı vardır. İlka; yâni bir şeyi koymak, bir fikri aşlamak, bir mânayı ruha sokmak.

Böyle bir mürettip hatâsı olamayacağına göre, anlıyoruz ki, Vahidüddin, Mustafa Kemal Paşanın bizzat kullandığı kelimeyle ona Anadolu'ya geçmek fikrini ilka etmiştir. Bu da millî kıyâmı hazırlamak vazifesinden başka bir şey olamaz. Ortaya serdiğimiz 11 belge ve bu son vesika bir araya gelince hüküm, başta belirttiğimiz ölçünün neticede gerçekleşmesinden ibaret kalıyor:

VAHİDÜDDİN OLMASAYDI TÜRK İSTİKLÂL SAVAŞI OLMAYACAK VE KURTULUŞ SAĞLANAMAYACAKTI...

Ve bu hükme bağlı ölçü:

İlk defa Padişah tarafından düşünülen vatan kurtarıcılığı çapında bir işin ondan sonraki tatbikatında kazandığı başarı, muhakkak ki o tatbikatın sahibine aittir; ve işin ilk defa Padişah tarafından düşünülmüş olmak kıymeti, o işi yerine getirenlerin kıymetini kendi Öz sınırı içinde eksiltici değildir. Tarih herkesi kendi Öz payı içinde göstermeyi gerektirir.

İŞİN BUNDAN ÖTESİ;

Bana sorarsanız bu eseri kalemime ilham eden saik burada tamamlanmakta ve inşasını nihayetlendirmiş bulunmakta... Ötesine yazmasak da olur. Bir zaviyesiyle iki çizgisi tespit edilen bir müsellesin üçüncü çizgisini çekmek lüzumsuz denilecek kadar basittir. Bu üçüncü çizgide belki tarihî hikâye, hâdis ve bilhassa Vahidüddin'e isnat edilen hıyanetler olarak merak ve cevaplandırılmaya değer birçok şey vardır. Fakat topyekûn hâdiseleri tasarruf altına alan ana tezden, Millî Hareketi doğrudan doğruya Vahidüddin'in açtığı tezinden ve bunun ispatından sonra gerisi, bütün zenginliğine rağmen ikinci plânda kalmaya mahkûmdur. Zira Vahidüddin'e ait müspet cephe ortaya çıkınca, artık onun Millî Hareketi boşmak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ölüme mahkûm ettirmek, hattâ bir İngiliz harp gemisine atlayarak vatanını terketmek gibi hâllerini kısa izahlarla kıymet hükümlerine bağlamayı ve bu isnatların altındaki tarih ve hakikat tahrifçiliğini göz önüne sermeyi herkes becerebilir. Bu bakımdan işin bundan ötesini, artık tahlil yerine terkipçi bir şiveyle, hızlı bir sinema şeridi hâinde takip edebiliriz.

GİDİŞ

Mustafa Kemal Paşanın Samsun'a gidişi esnasında bindiği köhne vapurun bir İngiliz torpidosu tarafından takip edildiği ve batırılacağı hakkındaki nakiller baştan başa uydurmadır. Bunu, eski yaver Ali Nuri Beyefendi, tam bir mantık çemberi içinde yakalayıp yalanı şöyle tespit etmektedir:

«- Nasıl olur? Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin bilgisi ve Şark Ordusunu silâhsızlandıracağı bahanesi altında yola çıkmıştı. Herkesin gözü önünde yola çıktı ve rahat rahat gitti. Hem İngilizler onun bindiği hantal tekneyi tutmak

isteselerdi, saatte 3 mil giden bir nakil vasıtasını 35 mil yol alan terpidolarıyla yakalayamazlar mıydı?»

SALTANAT ŞÛRASI

Mustafa Kemal Paşanın Samsun'a hareketinden tam 10 gün sonra, sarayda, memleket ilim, siyaset ve fikir adamlarından büyük bir meclis kuruluyor, ismi «Saltanat Şûrası»dır ve yurdun kurtarılması yolunda alınacak tedbirleri müzakere edecektir.

Vahidüddin, gayot mahzun birkaç cümleye toplantıyı açıp reisliğini Sadrâzam Paşaya havale ettikten sonra içtima salonunu terk ediyor ve hususî dairesine çekiliyor.

Başkâtibi dinleyelim:

«- Müşarünileyh (Padişah) Meclisten çıkararak, Abdulmecid Efendi de koltuğuna girerek, orta kattaki daire-i hususiyelerine avdet etmek üzere melûl ve mahzun bir halde servis merdiveninden inerken iki gözünden yaş akıp, karılar gibi ağlıyorum, diyordu.» (Görüp İşittiklerim - Sahife 216)

Saltanat Şûrasının, servis merdivenlerinden ağlayarak inen büyük mustaribe ait şu acıklı tablodan başka, mühim ve gösterilmeye değer bir taraf yoktur. Hakikat şundan ibarettir ki, o günkü Türkiyede, muhterem sarayının hizmetçilere mahsus servis merdiveninden inerken «karılar gibi ağlıyorum!» diyerek yırtınan Vahidüddin'den başka, milletin derdini aynı çapta hissedici ikinci bir adam mevcut değildi.

SULH KONFERANSI

Haziran 1919 başında Paris'te toplanacak olan Sulh Konferansına resmen davet ediliyor. Padişah ve Sadrâzam bu daveti millî mevcudiyetimizin kabulü mânasına alıp bir müjde telâkki ediyorlar. Korku o kadar büyüktür ki, Türkiye'yi konferansa çağırmayıp fiilen taksim edebilirler kaygısı hüküm sürmektedir. Türk murahhas hey'eti üzerinde bir sürü münakaşa ve mücadeleden sonra nihayet Sadrâzam Ferit Paşa reisliğinde bir kadro kurulabiliyor ve bunlar bir Fransız harp gemisiyle Marsilya yolunu tutuyorlar.

Padişahın Ferit Paşaya itimadı o kadar zaif ve buna rağmen onu kullanmasındaki zaruret hem insan bulamamak, hem de düşman tazyiki bakımından Öyle kuvvetlidir ki, kendi kendine akıp giden hâdiselere uymaktan başka bir şey yapamıyor ve Sadrâzamnın arkasından bir nevi murakıp vazifesiyle Tefvik Paşayı gönderiyor. O da bir hafta sonra bir İngiliz harp gemisiyle hareket edip Ferit Paşanın peşine düşüyor.

Birbirine rakip ve halef selef vaziyetindeki bu iki zâtın Fransa'daki vaziyetleri ancak (traji - komik : güldürücü hâile) tabiriyle ifadelendirilebilir. Şimdiye kadar hiçbir tarih kaynağının kaydetmediği bu vaziyeti, Tefvik Paşa mahdumu eski yaver Ali Nuri Beyefendiden dinleyelim: Eski yaver, Ferit Paşanın arkasından babası Tefvik Paşanın gönderilişini ve Paris'teki garip manzarayı şöyle anlattı:

«- Ferit Paşanın reisliğindeki murahhaslar hey'eti, 6 Haziran 1919 günü (Lâ Demokrasi) adlı Fransız zırhlısıyla Marsilyaya hareket etti. Bir hafta sonra, arkalarından babam, beni de yanına alarak bir İngiliz torpidosiyle aynı yolu tuttu. Paris'te garip bir manzaraya şahit olduk. Bizi (Versay) taraflarında (Monteklen) isimli bir şatoya kapattılar Âdeta tutuklanmış gibi bir hâlimiz vardı. Albay (Hanri) isimli bir Fransız zabiti nezaretimize memur edildi. Bize «resmî hey'et burada ve iş başında; siz de misafirsiniz!» dediler. Meğer Ferit Paşa, babamdan gocunarak, Fransa hükümetine hakkımızda garip ve (romantik) bir nota verip bizim kendilerinden tecridimizi istemiş... Bu notada, birtakım iç meselelerimizin tasviri, Arap ve Arnavut milliyetçiliğinin reklâmı gibi alâkasız ve mânâsız kısımlar varmış... Ben size bir şey söyleyeyim mi?.. Ferit Paşa da vatan haini değildir. Sadece bir muvazenesiz, ne yaptığını bilmeyen bir adam... Vahidüddin'e gelince ona vatan haini demenin hakikatle en küçük iştirak noktası bulunamaz.»

Sulh Konferansının nasıl geçtiği, Türkiye'ye nasıl bir harita çizdiği ve ne şekilde imzalandığı dış çizgileriyle kaba bilgi olarak herkese malûm...

BİR LEVHA

O sıralarda sarayda geçmiş bir hâdise vardır ve ortaya çıkardığı ruhî delâlet o kadar derindir ki, Millî Şahlanış Hareketi karşısında Vahidüddin'in bütün ruh haletini ve tutumunu tek başına ifşa kuvvetindedir.

«Görüp işittiklerim» isimli eseriyle Başkâtip Fuat Türkgeldi'den öğrendiğimize göre (Sahife 226) bir Ramazan günü sabaha karşı Yıldız sarayında harem dairesinden yangın çıkıyor. Nişantaşında oturan Başkâtipler «Serkarîn» unvanlı başmabeyinciye uykudan kaldırıp hâdiseyi haber veriyorlar. İki saray mensubu nakil vasıtası bulamadıklarından, kolkola verip tabanvayla Yıldız'a kadar gidiyorlar. Hem de hızlıca bir yürüyüşle bir saatlik yol... Sarayın en üst rütbede iki mensubunun nakil vasıtası bulamayıp ihtiyar hâllerinde yaya olarak saraya koşmalarındaki sefalete dikkat edin!..

Variyorlar!,. Hâlâ vaziyetten ne hükümetin, ne belediyenin haberi, ne de bunların aldığı bir tedbir var... Ortada, Türk olarak bir tulumbacı bile mevcut değil. Buna mukabil düşman donanmasının itfaiyesi, yangını görür görmez hemen koşmuş ve sarayı kurtarma, yangını söndürme faaliyetine girişmiştir.

Ne hazin manzara ve nam ve hesabımıza yine ne korkunç sefalet!...

Padişah, gecelik entarisinin üstüne bir perdesü geçirmiş, ıstırapların en keskinini ilân eden gözlerle yangını seyrediyor. Yangına o kadar yakın yerdedir ki, ayrı bir müşahidden dinlediğimize göre bıyıklarına kıvılcımlar düşüyor. O sırada saray bekçilerinden biri hüngür hüngür ağlamaya başlayarak Padişaha hulûs çakmak istiyor. Bir taraftan sarayı yanan ve imdadına düşman itfaiyesinden başka kimse gelmeyen bir taraftan da maiyetinin sahte göz-yaşLariyle ağlamasından gayrı bir alâka görmeyen Padişah, nihayet, bütün vatan semasına mahya gibi çekilmeye değer şu sözü söylüyor:

«- Benim milletimin ocağı (evi) alev almış yanıyor! Ben onu düşünüyorum! Sarayım, kendi evim yanmış, ne ehemmiyeti var!»

İşte Vahidüddin, topyekûn Vahidüddin bu sözün içindedir; ve gözleri önünde nişanlarına ve iç çamaşırına kadar her şeyi yanıp kül olurken, bıyıklarının üstüne yağın kıvılcımlar altında vatan yangınına nasıl söndürebileceğini düşünmektedir.

ŞU, BU

Bir taraftan Millî Hareket pişmeye doğru gider, öbür taraftan da Vahidüddin'i yakan şartlar her gün b'iraz daha alevlenirken, İstanbul'da birbirini takip edici hükümet değişiklikleri...

12 Ocak 1920'de, ileride «Misak-ı Millî»yi esaslandırarak olan Meb'usan Meclisi toplandı.

16 Mart günü İtilâf küvvetleri, hırsızın, çaldığı hisse senetlerini adına kaydettirmesi gibi, İstanbul'un resmen işgal edilmiş olduğunu haber verdiler ve zaten göz hapsi altında bulundukları hayatî noktalara el attılar. Bununla da kalmayıp Meclisi basarcasına diledikleri meb'usları tutuklamaya ve alıp götürmeye başladılar. Bunun üzerine meb'uslar tek tek Anadolu yolunu tutmaya koyuldu.

Kuva-yı Millîye hareketiyle anlaşma yol'unda çırpınan hükümetlerden sonuncusu olan Salih Paşa kabinesi de İtilâf devletlerinin Anadolu aleyhindeki tekliflerini kabul etmeyince, baskı üzerine baskı neticesinde, iş, dördüncü defa Ferit Paşaya düştü ve bu son hükümet teşekkülüyle, İstanbul, Padişahın iç isteğine rağmen Millî Harekete cephe almış oldu. Hiç kimseye sadareti kabul ettiremeyen ve düşman iradesine boyun eğmek zorunda kalan Padişah, Milli Şahlanış Hareketinin zaferine için için dua ederken, dışından ona aykırı görünmek felâketine tahammül gösteremeyecek de ne yapacak?

FERİT PAŞA

İşte bu dördüncü Ferit Paşa kabinesidir ki, Vahidüddin'in içiyle Anadolu hareketini besleyici ve destekleyici, dışıyla de hatalandırıcı ve önlemeye savaşıcı tezatlı durumunu, kaçınılmaz bir akıbet olarak meydana getirmiştir.

Bedbaht Sultan, artık, nereye kadar varacakları belli olmayan düşmanlara uyararak Kuva-yı Milliyeyi kabahatlendirir gibi davranırken, Öbür taraftan, onun muvaffak olması için, tac ve tahtı şöyle dursun, hayatını bile fedaya hazır bir ruh haleti içindedir ve bu derecede beyin yırtıcı, yürek paralayıcı bir tezat işkencesi, tarihte hiçbir devlet reisine musallat olmamıştır. Artık Vahidüddin sarayını kordon altına alan düşmanın ezilmesi ve milletin kurtarılması için, gerekirse aynı saray içinde berhava olmaya da razıdır ve böyle olmuştur. Ferit Paşanın dördüncü sadaretiyle beraber Anadolu hareketine karşı açığa vurulan aleyhtarlık, topyekûn millet alâkasını o tarafa çekmiş oldu. Ferit Paşanın marifetiyle feshedilen Meclis, Ankara'da, yeni iştiraklerle Büyük Millet Meclisini kurdu ve Millî Şahlanış Hareketi böylece hukukî temelini buldu.

KISA HATLARLA

Ana tezimizin ispatından sonra kısa hatlarla neticelendirileceğini kaydettiğimiz bu eserde, Vahidüddin'e karşı en mühim itham noktalarından ikisi olan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkındaki idam kararıyla millî kuvvetleri imha için muhtelif namlar altında mukabil kuvvet teşkil ve sevk edildiği iddialarına verilecek cevap, edebiyattaki «sehl-i mümteni-mukavemet edilmez kolaylık» tâbirinin ifade ettiği derecede basit ve kısadır:

Fetvayı veren, Ferit Paşanın Şeyhülislâmı Dürrîzâde olduğu gibi, verdiren de Ferit Paşadır ve kenardan hâdiseleri dikkatle takip edici düşman kuvvetlerine karşı Padişahın:

– Hayır; bu fetvayı verdirmeyiniz ve Anadolu hareketinin meşruluğuna dil uzatmayınız!

Diyebilmesi imkânsızdır.

Bu takdirde bizzat kendisinin, yükte hafif, pahada ağır nesi varsa omuzlayıp Anadoluya geçmesi gerekir ki, bu da, evvelki bahislerde gösterdiğimiz gibi, Millî Hareketi itilâf kuvvetlerine boğdurmaya yol açar. Vahidüddin, aksine, İstanbul'da kalıp düşmanlara ümit vermek, böylece Millî Hareketin gelişmesini sağlamak ve bu başarıyı icabında vatan haini görünmeye kadar gidecek bir fedakârlıkla yerine getirmek makamındadır ki, kaderin bir insanı bu derecede makûs bir tecelli ile öz hakikatini göstermekten mahrum ettiği görülmüş şeylerden değildir.

Hak katında ne yüksek derece!..

Vahidüddin'in misilsiz mazlumluğu ve ona bağlı kıymeti de bu noktada... «Kuva-yı İnzibatiye» ve sair namlar altındaki teşkillerin ise sadece göz boyamaya mahsus «kaşkariko»lardan olduğu ve hiçbir harekete girişmemeksizin eridiği ve hattâ millî cepheye katıldığı, bütün bunların da belki Vahidüddin'in gizli tâlimatiyle meydana geldiği, hâdiselerin üslûbundan bellidir.

Yer yer Anadolu isyanlarına gelince, bunların da hakikatini ortaya dökmeye sarayın tezatlı vaziyetinden kendi kendisine zuhura gelmiş şeyler olduğu, sarayca tahrik edilmek şöyle dursun, bunlara da katılmadığı ve ne «durun!», ne de «yürüyün!» denilemediği, yine hâdiselerdeki üslûp ifadesinden anlaşılabilir. Bütün bu oluşların peşinden açıkça saray aleyhine donen, henüz ortada Hilâfet ve Saltanat makamını kurtarmaktan başka bir gaye yokken Şehzade Ömer Faruk Efendiyi inebolu'dan geriye döndürerek, sarayla başlamış hareketi saray aleyhine çeviren ölçüyü Vahidüddin'e özür tedarik edici bir vakıa olarak kabule ihtiyaç bile görmüyor ve onun özrünü yalnız İngilizleri avutmak rolünde vatan haini bir politikaya rağmen millî kurtuluşu sağlamaya çalışmaktaki azîm kahramanlıkta buluyoruz.

Nitekim bir müddet sonra (San Remo)daki çilehânesinde yakınlarına söylediği şu söz, tahlil ve tespitimizdeki isabeti kesin şekilde gösterir:

«– Saray ve saltanat yıkılmış, ne çıkar; vatan ve millet kurtuldu ya!...»

MİLLÎ ZAFER VE YIKILAN TAHT

Millî öfkenin, Yunanlıları çepeçevre bir kıskaç içinde boğup denize döktüğü âna kadar geçen hâdiseler kaba bilgi plânında herkesçe malûm ve mevzuumuz dışında... Bu arada, Vahidüddin hakkındaki nefret edebiyatı ve hiyanet propagandası her gün biraz daha köpürtülürken, eski yaver, Tefvik Paşazâde Ali Nuri Beyefendiden

dinlediğimiz gibi, her zafer haberini alışında şükür secdesine varmakta ve saadetinden uçmaktadır. Fakat bu tezatlı durumun sırrı yalnız Allah ile birkaç fâniye malûmdur ve milletin gözünden kaçırılmıştır. Zira zafer, sade Yunanlıya değil, Padişaha ve Padişahlığa karşı bir istikamete çevrilmiş ve son Osmanlı Padişahı 6. Mehmed Vahidüddin, bizzat başlatanı olduğu zaferin, Türk süngüsüyle paramparça edilen Yunan bayrağı yanında kurbanı olmuştur. Sanki Yunan ordusu onun hassa birlikleridir ve onu Türk milleti üzerine çullandıran Vahidüddin'dir. O âna kadar yalnız tarassut dürbününü su yüzünde tutmuşken zafer kazanılınca bir denizaltı gibi meydana çıkan ve Milî Şahlaniş Hareketine şekil veren Mustafa Kemal Paşa konuşsun:

«- Rauf Bey, bir gün Meclîsteki odama gelerek benimle mühim bâzı hususata dair görüşmek istediğini ve akşam Keçiören'de Refet Paşanın evine gidersem daha güzel konuşabileceğimizi söyledi. Rauf Beyîn teklifini kabul ettim. Fuat Paşanın da bu- muvafakatimi istizan etti. Onu da münasip gördüm. Refet Paşanın evinde dört kişi içtirca ettik. Rauf Beyden dinlediklerimin hulâsası şuydu: Meclis makam-ı saltanatın ve belki Hilâfetin ortadan kaldırılmak nokta-i nazarının takip edildiği eşi, ailesiyle mütezzdir (eza duymaktadır)... Sizden ve sizin âtiyen (ileride) alacağınız vasiyetten şüphe etmektedir. Binaenaleyh Meclisi ve dolayısıyla efkâr-ı umumiye-i milleti tatmin etmeniz lüzumuna kaniim. Rauf Beyden, saltanat ve Hilâfet hakkındaki kanaat ve mütalâasının ne olduğunu sordum. Verdiği cevapta şu tasrihatta (açıklamada) bulundu: Ben, dedi; makam-ı saltanat ve Hilâfete vicdanen ve hissene merbutum; çünkü benim babam padişahın nân ve nimetiyle yetişmiş, Osmanlı devletinin ricali sırasına geçmiştir. Benim de kanunda o nimetin zerrati (zerreleri) vardır. Ben nankör değilim ve olamam! Padişaha muhafaza-i sadakat borcumdur! Halifeye merbutiyetim ise terbiyem icabıdır. Bunlardan başka umumî mütalâam da vardır. Bizde vaziyet-i umumiye-i tutmak güçtür. Bunu ancak herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam temin edebilir. O da makamı saltanat ve Hilâfettir. Bu makamı lâğvetmek (kaldırmak), onun yerine başka mahiyette bir mevcudiyet ikamesine çalışmak, felâket ve hüsrânı muciptir. Asla caiz olamaz! Rauf Beyden sonra, karşımda oturan Refet Paşadan mütalâasını sordum. Refet Paşanın cevabı şuydu: Tamamen Rauf Beyin fikir ve mütalâasına iştirak ederim. Filhakika bizde padişahlıktan, halifelikten başka bir şekl-i idare mevzu-u bahs olamaz!»

(NUTUK - 1927 - sahife 418)

O Rauf Bey ki, millî mahkûmiyet vesikası olan Mondros Mütarekesini imzaladığı hâlde kendisine Millî Kurtuluş Hareketinde en büyük makamları sağlayabilmiş ve bir ân için Padişahı korur gibi görünmüş ; ve o Padişah ki, Millî Hareketi açması için Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya göndermesine ve üstelik Sevr muahedesini sonuna kadar direnerek imza etmemesine rağmen vatan haini kabul edilmiştir. Millî Hareketin kahramanları mevkiindeki şahısların hemen nasıl ağız ve fikir değiştirdiklerini yine Mustafa Kemal Paşadan dinleyelim:

«- Saltanatı Hilâfetten ayırmaya ve evvelâ saltanatı lâğvetmeye karar verdiğim zaman ilk yaptığım işlerden biri de derhal Rauf Beyi Meclisteki odama celbetmek oldu. Rauf Beyîn, Refet Paşanın evinde sabahlara kadar dinlediğim kanaat ve mütalâatına hiç muttali (vakıf, şahit) değilmişim gibi ayakta kendisinden şu talepte bulundum: Hilâfet ve saltanatı birbirinden ayırarak saltanatı lâğvedeceğiz! Bunun muvafık olduğuna dair kürsüden beyanatta bulunacaksınız! Rauf Bey odamdan çıkmadan evvel, aynı maksatla davet ettiğim Kâzım Karabekir Paşa geldi. Ondandan da aynı zeminde beyanatta bulunmasını rica ettim.

Efendiler; o tarihe ait zabıt ceridelerinde görüldüğü veçhile Rauf Bey kürsüden bir iki defa beyanatta bulundu ve hattâ saltanatın lâğvolunduğu günün bayram kabul edilmesi teklifini de dermeyer etti. (NUTUK - 1927 - sahife 419)

Her iki tarafa ait kıymet hükmünü okuyuculara bırakıyoruz. Saltanatın lağvı işi şöyle neticeleniyor: Türkiye Büyük Millet Meclisi saltanat meselesini müşterek bir encümünde müzakere eder ve bâzı meb'uslar tarafından lâğv aleyhinde kuvvetli bir mukavemet görürken bir kenarda müzakereleri dinleyen Mustafa Kemal Paşa birdenbire ayağa kalkıyor. Tabloyu kendi diliyle tespit edelim:

«- Önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle şu beyanatta bulundum: Efendim, dedim; hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye müzakereyle, münakaşayla verilmez. Hâkimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle

ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk mîlletinî hâkimiyet ve saltanatına vâziülyed (el atıcı) olmuşlardır. Bu tasallutlarını altı asırdan beri idâme eylemişlerdi şimdi de Türk milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emr-i vâki (oldu-bitti)dîr. Mevzu-u bahs olan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız, meselesi değildir. Mesele zaten emr-i vâki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemehal (mutlaka) olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes, meseleyi tabîî görürse fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde yine hakikat, usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal, bâzı kafalar kesilecektir!» (NUTUK - 1927 - sahife 422) Ve bütün başlar eğiliyor. Saltanatın kaldırılış şekli, aynı ağızdan: «- Sür'atle kanun lâyihası tespit olundu. Aynî Meclisin ikinci celsesinde okundu. Tâyin-i esabil (is'm tâyini) ile reye vaz'ı teklifine karşı kürsüye çıktım. Dedim ki: Buna hacet yoktur. Memlekette milletin istiklâlîni ebediyen mahfuz kılacak esasta Meclis-î âlinin müttefikan kabul edeceğini zannederim. (Reye!) sesleri yükseldi. Nihayet reis reye koydu ve (müttefikan kabul edilmiştir!) dedi. Yalnız menfi bir ses işitildi: (Ben muhalifim!) Bu seda (söz yok!) sedalariyle boğuldu. İşte efendiler; Osmanlı saltanatının inhidam ve inkıraz merasiminin son safhası böyle cereyan etmiştir.» (NUTUK 1927 - sahife 422) 101 pare top atışıyla ilân edilen tahtın yıkılışı ve Cumhuriyetin kuruluşu... Gelelim, Mustafa Kemal Paşanın Vahidüddin görüşüne : «- Sakim (kötü) bir tevarüs neticesi olarak, büyük bir makam, tantanalı bir unvan ihraz edebilmiş bir sefil...» (NUTUK-1927 - 423) Ve Padişahın, memleketi terk edişi karşısında telâkkisi: «- Filhakika, her ne sebep ve suretle olursa olsun, Vahidüddin gibi hürriyet ve hayatını milleti içinde tehlikede görebilecek kadar âdi bir mahlûkun, bir dakika dahi olsa bir milletin reis-i kârında (başında) bulunduğunu düşünmek ne hazindir! Şâyan-ı teşekkürdür ki, bu alçak, mevrus (miras kalan) saltanat makamından, millet tarafından ıskat olunduktan (düşürüldükten) sonra denâetini itmam etmiş bulunuyor.» (NUTUK - 1927 - sahife 423, 424) Vahidüddin, saadetten muvazenesini kaybettirecek kadar kendisine tesir eden zaferden sonra birdenbire bu muameleye uğrayıp atılan 101 pare topun Osmanlı tahtını hedef tuttuğunu görünce ne yapacağını şaşırıyor. Önünde, Hilâfet tarafını tuttuğu için İzmit'e götürülüp parça parça edilmiş bir Ali Kemâl misâli vardır ve onu bu hâle getiren Nureddin Paşa, aynı şeyin Vahidüddin'e de yapılacağını ilân etmiştir. İşte, uyuz bir at üzerinde, hamam oğlanları gibi baldırları sıkıla sıkıla Yedikule'ye götürülüp hayaları sıkılarak bayıltilan ve öldürülen Genç Osman misâli!... İşte Üçüncü Selim!.. 16'ncı (Lûi) misali ve ondan 100 yıl kadar sonra bütün ailesiyle salhaneye benzer bir mahzende delik deşik edilen Rus Çarı İkinci Nikola'ya kadar nice örnek... Bu vaziyette ne yapmalı? Yol, iki... Ya memlekette kalıp başına gelecekleri tevekkül ve teslimiyetle beklemek; yahut sultanlık vasfını kaybetmiş ve âdi bir fert menzelesine inmiş insan sıfatıyla vatan dışına göçmek... Fakat onun bir de Halifelik sıfatı var ki, yüz milyonlarca müslümana şâmil bulunmakta ve bu bakımdan mahallî kararların üstünde bir mahiyet arzietmekte... O zamanlar İslâm kitlelerinin büyük kısmı İngiliz idaresinde olduğuna göre Halife sıfatıyla alâka isteyebileceği tek devlet İngiltere'dir. Asla İngiliz emellerine âlet olmamak şartıyla bu mevzuda onları vazifeye davet etmek hakkıdır. Uzun nefis muhasebe ve murakebelerinden sonra, kararını veriyor: Vatanını terkecektir. İçinden bir ses: - Kal ve gerekirse öl! Diyemiyor. Keşke diyebilseydi. Hemen kıymet ölçümüzü belirtmek için kaydedelim ki, Vahidüddin'in asıl kalbinde bu kadar büyük bir şecaat ve ulviyete yer yoktur ve kimsenin bu kadarını istemeye de hakkı olamaz Vahidüddin, vatanında kalmakla ulvî olabilirdi-fakat çıkıp gitmekle süfli olmamış, sadece mazeretini kullanmıştır.

Vahidüddin, bildirdiğimiz ölçüyle İngilizlere baş vuruyor ve dünyanın en kuru, örtülü ve hissiz kelimeleriyle onlardan Türkiye dışına çıkarılmasını istiyor: «Mâbeyn-i Hümayûn-u Mülûkâne» başlığını taşıyan mektup aynıyle şudur: «Dersaadet İşgal Orduları Başkumandanı General Harrington Cenaplarına: İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden İngiliz devlet-i fahimânesine iltica ediyorum. Bir ân evvel İstanbul'dan mahall-i âhare naklimi talep ederim.

16 Teşrin-i sâni 1922

Halife-i Müslümin

Mehmed Vahidüddin»

General Harrington'un verdiği cevap:

– Yarın saray-ı hümayûna bizzat gelip Zât-ı Şahaneyi alacak ve bir İngiliz harp gemisiyle İstanbul'dan ayrılmalarını temin edeceğim!

Vahidüddin bütün bir gece uykusuz... Mezar sessizliği içinde hazin akıbetine dalan sarayda, Malta köşkünün küçük bir odasında, basit bir şezlong üzerinde, açık gözleri tavana mıhlı, mumya gibi hareketsiz, tarihin en bedbaht ve mustarip Padişahı...

Bavullarını hazırlatmış, yanına kimleri alacağını kararlaştırmış, Hazine-i Hassadan bir şey çekmek şöyle dursun, baba hediyesi elmaslı sorgucu ve som altın bir çekmeceyi makbuz karşılığında Hazine-i Hassaya bırakmıştır. Bir sürü maiyetle meçhul bir âleme gittiğine ve Hazine-i Hassa padişah hazinesi demek olduğuna göre, onu son meteliğine kadar boşaltmak imkân ve salâhiyeti dairesindeyken bunu yapmayı şahsına ait hediyeleri bile oraya iade eden hükümdarın ruhundaki feragat ve fedakârlık duygusunu hayal edebilmek lâzım... Bütün mevcudu, sultanlık tahsisatından elinde kalmış olan 50 bin lira kâğıt paradan ibaretti; ve koskoca bir maiyetle gittiği gurbet illerine bu için hiçi meblâğla geçmekteydi.

Gün doğduktan biraz sonra Vahidüddin'e haber geldi:

– Efendimiz; İngilizlerin gönderdiği otomobiller köşkün kapısı önünde...

Başkumandanları da arabalardan birinde... Teşrif-i hümayûnlarını bekliyorlar! Bütün hazırlıklarını tamamlamış ve tertibatını almış bulunan Padişah şezlongtan kalktı ve yanına getirdikleri oğlu Mehmed Ertuğrulun elinden tutarak hareme geçti.

Veda... Üstüste yırtıcı kadın çığlıkları... Topkapı sarayından başlayarak bu çığlıklara alışmış olan Osmanlı sarayı artık ev sahiplerinin son yırtınışlarına sahnedir. Bundan böyle onlardan tek ses gelmeyecektir. Oraya başka sesler ve mânâlar dolacak...

Vahidüddin, sırtında kara bir yağmurluk, üzerinde sade ve sivil elbise, başında fesi ve burnunun tepesinde gözlüğü, birinci otomobile atladı ve son sür'at, Dolmabahçe yolunu tuttu

Bir türbe kadar gamlı Dolmabahçe sarayında 5-10 dakika bekleyişten sonra, İngiliz generali Padişahın Önünde eğildi:

– Rıhtımda İngiliz donanmasına ait bir istimbot, Zât-ı Şahanelerini (Malaya) zırhlısına götürmek üzere bekliyor!

Vahidüddin koltuğundan fırladı, gayet metin adımlarla yürüdü, teknesi beyaz, bacası sarı renkli istimbota atladı; ve açıkta, top namluları canavar ağızları gibi ufuklara ferman okuyan küf renkli (Malaya) zırhlısına çıktı. Arkasında General Harrington, iskeleden güverteye ayak basar basmaz, karşısında, İngiliz Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral (Drok) ve İngiltere Fevkalâde Komiseri (Sör Nevil Henderson)...

Ve, talihsiz Padişahı, muzaffer Türk süngüleri yerine İngiliz tüfekleriyle selâmlayan bahriye silâhendazlarından bir ihtiram kıt'ası...

Biraz sonra, (Malaya), 5 asırlık Osmanlı sarayı, içine kapanık ve yaşlı Topkapının önünden süzülerek Marmara'ya açıldı.

Şimdi ufukta, her şeyin nevale mahkûm olduğunu ihtar eden, kül renkli çelik teknenin, yine kül renkli incecik dumanından başka bir şey yoktur.

Vahidüddin gidiyor!

Kaçıyor mu? Bir hain gibi mi vatanını bırakıyor?

Daha evvel kıymet hükmünü koyduğumuz bu gidişin mânasını eski yaver Ali Nuri Beyden de isteyebiliriz:

Diyor ki, Ali Nuri Bey:

«- Vahidüddin kaçmadı; Padişah sıfatiyle kaçmadı! Belki bir fert olarak çıkıp gitti. Ankara-da 101 pare top atılarak Padişahlık kaldırılmış, Vahidüddin de tahttan indirilmişti. O da, üzerinden sıyırdıkları bütün sıfatların içinden kendisine kalan fert hakk'yle çıkıp gitti!»

Ali Nuri Beyefendinin belki unutmuş, belki söylemeye lüzum görmemiş olduğu noktayı biz gösterelim:

- Kimsenin, üzerinden almaya muktedir olmadığı «Halife-i Müslimin» sıfatiyle başının çâresini aramaya gitti; ve İslâm âleminin büyük kısmını nüfuz ve idaresi altında tutan İngiltereden, ona hiçbir taviz vermeksizin, halife sıfatiyle hakkının korunmasını istedi.

Vahidüddin İngiliz zırhlısıyla Ege denizinden Ak-denize kıvrılarak Malta adasına doğru yol aladursun... Biz, «Millî Şahlanma Hareketi» faslını ve «Yıkılan Taht» bahsini kapatmadan önce İstanbul'un son vaziyetine son bir göz atalım...

Devrin son sadrâzamı Tevfik Paşa olduğuna göre yine onun oğlu Ali Nuri Beyefendiyi dinlemeliyiz:

«- Anadolu zaferi ve saltanatın ilgasından sonra babamın bir sözü oldu. Dedi ki babam: Bu bir ihtilâldir, inkılâptır ve yeni bir (leegalite - kanunî hüviyet)in başlangıcıdır. Vazifemize nihayet vermeliyiz!

Biliyorsunuz ki, son Padişahın son sadrâzamı babamdı. Kabinesini şu gördüğünüz Park Otel binasının bar kısmı olan dairede topladı ve alınan müşterek kararlar hükümeti faaliyetten uzaklaştırdı. Padişahın (Mühr-ü Hümayun) veya (Mühr-ü Şerif) de-nüen mührü de babamda kaldı. Bu tarihî mühür şu ânda biraderim Hakkı Beydedir. O sıralarda Başmâbeyinci beni çağırttı ve şu iradeyi tebliğ etti: Pederinize söyleyiniz; memleketten çıksın; ve Rivyera gibi bir yerde istirahat çekilsin!.. Bu iradeyi babama bildirdim. Dedi ki: Beni düşündükleri için teşekkür ederim; fakat sıhhatim iyidir ve Avrupa'da istirahat ihtiyacım yoktur! Vatanımda kalmayı tercih ederim!

Vaziyeti saraya bildirdim ve bu defa Başmâbeyinci tarafından şu irâdeye muhatap oldum: Size verdiğimiz şu risaleyi babanıza götürünüz ve bu sebepten memleketten çıkmasını istediğimizi söyleyiniz!

Ve elime matbu bir risale verdiler. Bu, Hiyanet-i Vataniye Kanunuydu. Risaleyi babama götürdüm. Okumamı istedi. Kanunun birinci maddesi, İstiklâl Harbinin Padişah ve Halifeyi kurtarmak gayesini güttüğünden bahsediyordu. Bunun üzerine pederim şu karşılığı verdi: Eğer memleketten çıkmamı gerektiren sebep buysa aksine, hiçbir yere kıpırdamadan burada kalmam icap eder. Padişah ve Halifeyi kurtarmak isteyenler, aynı gayeyi takip eden bir Sadrâzama teşekkürden başka ne yapabilirler?..

Ve babam, böylece İstanbul'da kaldı- İstanbul'un istirdadında buradaydı. Hiçbir kaba muameleye uğramadı. Aksine, hürmet gördü ve vefatında cenazesine bir süvari birliği gönderildi.»

(Malaya) zırhlısı, bütün çelik hamulesini eritecek derecede ciğeri ateşli Padişahı gurbet yerine götürür ve vatanından öksüz bırakırken, onun vaktiyle Başkâtibine söylediği bir sözü hatırlamak yerinde olur:

«- Baba hicranını her zaman kuvvetle hissediyorum. Ne zaman bir yetim görsem, baba şefkatini derhâtır ederim. Onun yoksunluğu çok elimdir.»

Artık hâtıralar üstüste:

«- Bizim hanedanımızdan her türlü gelmiş tir- Sarhoşu gelmiştir, zâlimi gelmiştir, delisi gelmiştir, aptalı gelmiştir; fakat dinsizi gelmemiştir! İçimizde en mübalâtsızı (kayıtsız) olan Abdülaziz bile, son nefesinde Kur'âna sarılarak öyle teslim-i ruh etmiştir. Kanı ile mülemma (kaplı) olan Mushaf-ı Şerifi Yıldız Kütüphanesinde siz de gözlerinizle gördünüz!»

Başkâtip Ali Fuat Türkgeldi'den aldığımız bu sözler, vatanından, yâni milyonlardan öksüz kalan Padişahın taşıdığı imân ve İslâm selâbetini gösterir ki, onu vatan dışına iten saik de hakikatte bu selâmetten başka bir şey değildir.

Ve diri diri mezara gömülmeğe daha korkunç bir ruh işkencesine mahkûm edilen Tâcidar, hiç kimseye kin beslememekte, bu duyguya yabancı bulunmaktadır. Bakın, bir gün, Başkâtibine ne demiştir:

«- Benim kimseye kin ve garazım yoktur. Bir | adama ne kadar hiddetim olsa gelip bana iltica edince hiddetim geçer. Yalnız iki kişi hakkında hiddetim geçmez: Biri Sultan Aziz'in validesi, büyük valide Öbürü de Sait Paşa...»
Aslında kin tutmayan Padişahın nefret ettikleri arasında üç kişi daha var:
«- Dünyada üç mel'un vardır; bunlar bir sacayaktır. Biri bizim hemşire, biri zevci olan Ferit Paşa, biri de oğlu Sami...»
İşte istiklâl Hareketine karşı cephenin (1) numaralı adamı Ferit Paşa üzerinde hükmü ve buna rağmen onu Sadrazamlıkta tutmak mahkûmiyeti!..
Padişah hususiyle Mustafa Kemal Paşa hakkında o kadar kinsizdir ki, (Malaya) zırhlısıyla çıktığı yolun sonunda, İtalya'daki villâsında, kendisine, tekrar iktidarı elde edecek olursa Mustafa Kemal'e ne yapacağını soran bir adama Yavuz Sultan Selim'den bir menkıbe anlatarak aynen şöyle demiştir:
«- Yavuz, kendisini öldürmeye kalkan askeri, Yavuz'u öldürecek kadar cesaret sahibi bir yiğite ihtiyacım var, seni affettim, haydi git, diyerek nasıl bağışladıysa, benim de ordularımda Mustafa Kemal gibi bir yiğite ihtiyacım olduğundan onu affeder, millet hizmetine gönderirim!»
Fakat, affedecek kendisiyken affedilmeyen ve tarihe af kabul etmez bir suçla geçirilmek istenen Vahidüddin oldu.

SON ANDA İKİ VESİKA

Eserimin Sultan Vahidüddin'i (Malaya) zırhlısında takip eden noktasına gelmiş gelmemiştim ki, gazetemden evime bir telefon mesajı geldi:
- Bir zât sizi görmek istiyor ve gayet mühim bir ifşada bulunacağını söylüyor!
Şu ânda burada...
Bu gibi müracaatlara, muvazeneli ve muvazenesiz, ciddî ve hafif soyundan alışmış ve onlardan kanıksamış olduğum için sordum:
- Kimmiş? Mevzuu neymiş?
- Hiçbir şey söylemiyor! Ancak sizinle konuşabilirmiş!..
- Verin telefona!... Telefonda itimat verici bir ton:
- Tefrikanızla alâkalı olarak size vereceğim bir vesika var... Bunu ne burada telefonla söyleyebilirim, ne de başkasına emanet edebilirim. Sizinle karşılaşmam lâzım...
Ses tonundan aldığım itimat duygusundan mıdır, o ânda içime doğan histen midir, nedir, meçhul şahsa:
- Öyleyse evime gelin, görüşelim! Dedim ve adresimi verdim.
Beyaz saçlı, esmer, 65 yaşlarında kadar görünen, gayet terbiyeli bir tavır sahibi bir insan... Hâl ve kıyafetine göre ancak okur - yazar halk tabakasından biri hissini veriyor; fakat muntazam konuşuyor ve kut'aktan kapma bir kültürcük taşıdığını belirtiyor.
Hemen söze başladı:
- Vahidüddin tefrikanızı dikkatle okuyorum. Orada iddia ettiğiniz bir şey var: Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya, Millî Mücadeleyi açma vazifesiyle Sultan Vahidüddin'in gönderdiği... Ben bu hakikati bizzat Atatürk'ün ağzından Umumî Kâtibine söylerken işitmiş olan insanım... Allah var... Allah ve tarih huzurunda bu hakikate şahitlik etmek isterim.
- Evvelâ hüviyetinizi ve Atatürk ile münasebetinizi bildiriniz!
- ismim Cemal Granda... 1910 doğumluyum. İzmir'in Salihli kasabasında doğdum ve İstanbul'da büyüdüm. Şimdi Denizyollarından emekli olarak Yalova'nın bir köyünde oturuyorum. 1927 - 1938 arası, tam 11 sene müddetle Atatürk'ün sofracılık hizmetinde bulundum. Köşkte, hususî servis hizmetlerini görenlerin başındaydım. Hemen her ân köşkteki hayatını yakından takip etmek, neş'e ve öfkelerine şahit olmak, servis yaparken huzurundakilerle konuştuklarını işitmek gibi bir fırsata erdim. Bu 11 yıl içinde işittiklerim ve gördüklerim bir kitap doldurabilir.
- Şahit olduklarınızdan Vahidüddin ile alâkalısı hangisidir?
- 1928 - 29 sıralarındaydı. Kâzım Karabekir Paşa bazı beyanat ve neşriyatta bulunuyor, İstiklâl Harbi şerefine kendisiyle Atatürk'e ait olduğunu iddia ediyordu. Başkalarına hiçbir hisse vermiyordu. Atatürk bu neşriyata fevkalâde öfkelenmişti. Bilhassa Kâzım Karabekir'in birinci plânı işgal etmek istemesine... Bir gün, karşısına Umumî Kâtibi Tefvik Beyi almış, bu mevzuu asabı asabî konuşuyordu. Kahve getirip götürmek ve sair servislerde bulunmak

vesilesiyle boyuna huzuruna girip çıktığım için hep aynı bahis üzerinde konuştuğuna şahit oluyordum. Diyordu ki: «Eğer bu milleti Kâzım Karabekir'in iddia ettiği gibi yalnız iki adam kurtardıysa vah bu milletin hâline!.. Böyle bir şey nasıl ağıza alınabilir? Bu adamı akıl doktorlarına muayene ve tedavi ettirmek lâzım!.. Hırsın ve milleti âciz göstermenin bu derecesi olur mu?» Sonra birdenbire doğrularak Tefvik Bey'e dedi ki: «Beni, Millî Mücadeleyi açmak üzere bunca Paşa arasından seçip Anadolu'ya gönderen Vahidüddin'dir. Eğer bu vatani kurtaran birini aramak gerekirse Vahidüddin'i göstermek lâzım-gelir!» Bu sözü kulaklarımla işittim ve o ânda Atatürk'ün tavır ve kelimelerine kadar hiçbir şeyi unutmadım. Benim gibi basit bir adamın şahitliğinde bir kıymet varsa onu kullanmanız için size geldim. Sözlerimi aynıyle yazınız, imza edeyim. Hakikatin tecellisi ve Allahın rızasından başka beklediğim hiçbir şey yoktur!

(Millî Mücadele fikri Sultan 6. Mehmed Vahidüddin'indir tezimizi İspat eden Mustafa Kemal'in sofracısı Cemal Granda'nın imzalı beyanı...)

Cemal Granda'nın ifadesini aynıyle oğluma yazdırdım ve klişesinde gördüğünüz gibi, imzasını aldım. Tarih ilmi (metodoloji - usûliyat) bakımından, en güvenilecek vesikayı, herhangi bir garaz ve ivazları olmayan, samimiyet ve iyi niyetleri aşikâr, hattâ şahıslarıyla kıymetsiz ve ehemmiyetsiz görgü şahitlerine bağlar. Bu bakımdan, dâvamız zaten evvelce ispat edilmiş bulunduğu göre, eski sofracının tespitlerini, ona muhtaç olmaksızın büyük mikyasta kıymetlendirebiliriz.

Vesika bununla kalmadı. Henüz Cemal Granda yanımızdan ayrılmamıştı ki, postacı geldi ve bir gazete getirdi. Bir okuyucunun gönderdiği 19 Mayıs 1957 tarihli «Dünya» gazetesi... Bu gazetenin altıncı sahifesinde «Falih Rıfkı» imzasıyla çıkmış «Atatürk Samsun'a gidiyor!» başlıklı bir hâtıra yazısının ikinci başlığı, Vahidüddin'in ağzıyla Mustafa Kemal Paşaya söylenmiş ve tarafımızdan daha evvel kaydedilmiş şu sözlerden ibaretti:

« - Paşa, paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin! Bunların hepsi tarihi» geçmişir! Şimdi ya pacağın hizmet hepsinden de mühim olacaktır! Paşa, sen devleti kurtarabilirsin!»

Devleti kurtarmak, Samsun'da asayiş tesis etmekle olmayacağına göre, Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya niçin gönderildiği Falih Rıfkı gibi bir kalemle de teyid ediliyor demektir. Bu itirafta daha nice Vahidüddin düşmanı kalem müttelik, fakat iş mânalandırmaya gelince hepsi de hakikatten firaridir.

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya doğrudan doğruya Türk devlet ve milletini kurtarmak için Vahidüddin tarafından gönderilmiş; ve devlet kurtarıldıktan sonra onu kurtarmak fikrini ilk verenin ve bu işe ilk davrananın, bir düşman zırhlısı içinde vatanından uzaklaşmasını gerektirici şartlar fazlasıyla sağlanmıştır. Şu var ki, Vahidüddin, karşı durulması ancak çok büyük bir kahramana düşen bu şartların, ölmeyi bilemediği için, ister istemez ağına yakalanırken bahtsızlığının son basamağına çıkmış, bu da onu vatan haini gösterenlere bedava tarafından dayanak olmuştur.

Gurbette Bir Halife

MALTA VE MEKKE

Bir ismi de «Dar-ül - Hilâfe: Hilafet Evi» İstanbul'dan ayrılmak üzere İngiliz zırhlısına geçerken top sesleriyle selâmlanan, forsu direğe çekilen ve en büyük bozgun içinde muzaffer bir hakan muamelesi gören Vahidüddin Malta'da pek sade karşılandı ve hiçbir törene şahit olmadı. Zırhlı, Malta kıyılarına yaklaşıp demir atınca, Vali Lord (Plümer) gemiye geldi ve İngiltere Kralı adına Vahidüddin'i selâmladı; Halifenin adaya misafir gelişinden şeref duyduğunu söyledi ve her emrine âmâde olduğunu bildirdi.

Vahidüddin'e İngiliz subay ailelerinin kaldığı, surlarla çevrili, eski bir kışladan bozma, muhteşemce ve konforlu bir binada geniş bir daire tahsis ettiler. Vahidüddin bir nevi şatoya benzeyen bir dairenin bir odasında, gözleri uçsuz bucaksız deniz ufkunda, kâh limandan ayrılan ve kâh limana giren kül rengi harp gemilerinden başka bir manzaraya şahit değildir.

Maiyetindekiler arasında Zeki Bey isimli bir kaymakam (yarbay) vardır ki, gurbette Halifenin baş belâsı... Ayyaş, kumarbaz, çıkarına düşkün, son derece kaba ve terbiyesiz, efelik gayretinde bir adam... Vahidüddin'in fahrî yaverlerinden ve «Mızıkayı Hümâyûn Kumandanlığı» gibi neye yaradığı meçhul bir işe memur... Vahidüddin'in de eski kayın biraderi... Fakat kız kardeşi çoktan başını alıp saraydan gitmiş, âdetâ, Vahidüddin'i boşamış, arada hiçbir münasebet kalmadığı hâlde de mahut Zekî Bey Padişaha bir kene gibi yapışıp kalmış ve onun has adamı rolünü oynamaya bakmıştır. Maksudı sadece Padişah yakınlığını sömürücülük vasıtası diye kullanmaktan ibaret olan bu adam, işte bu defa zoraki bir sadakat gayretiyle, fakat hakikatte mazlum Ve mustarip Halifeyi sömürmek için onu gurbet illerinde de takip etmiştir. İleride ve İtalya'da Vahidüddin'e neler yapacağını göreceğimiz bu adam, Sultanın yüzü tutmadığı ve edebi müsaade etmediği nispette küstah ve şirrettir. Mevki ve nüfuzunu da, Sultanî bir asalet ve tahammülün istismarından başka bir şey tanımayan bu seciyyesine borçludur. İşte bu adam, Malta adasında, sabahtan akşama ve akşamdan sabaha devirdiği viskilerle bir skandal mevzuu ... Vahidüddin ise veliahtlığında yaptığı Almanya seyahatindeki resmî ziyafetlerden birinde mecbur olarak ağzına kadar götürüp indirdiği şampanya kadehinden dudağına sürülen tek damla müstesna ömrü boyunca içki nedir, bilmeyen insan... Fakat üstüne konan sinekleri kovmaktan âciz mizacı, onu bu ve daha nice adamlara mahkûm ediyor. İstanbul'da General Harington'a yazılan mektubu bizzat götürüp muhatabına teslim edecek ve cevabını alacak, memleketten ayrılış plânını da tertipleyecek ve yerine getirecek kadar Vahidüddin'e hulûl dâvasında Kaymakam Zeki Sultana Topkapı sarayındaki Hilâfet makamına ait «Emânat-ı Mukaddese: mukaddes emanetleri» beraberine almasını teklif etmekten bile çekinmemiş ve şu cevabı almıştır:

– Onları yanıma alamam! Onlar cedlerimin Türk milletine hediyeleri vs emanetleri.

Öbür maiyetse, başta ve beş vakit namazında «Serkarîn - Başmâbeyinci» Yaver Paşa, hususî doktoru Reşat Paşa vesaire, iyi fakat silik adamlar... Vahidüddin'in Malta'daki yaşayış tarzı, Napolyon'un (Sent Elen)deki sürgününden farksız... Olanca alâkası İstanbul ve Anadolu haberlerine bağlı ve bütün merakı Türkiye üzerinde toplu...

İşi gücü gazete okumak ve okutmak...

Bir defasında aleyhinde kusulan küfür ve ithamları kendisine okuyamayan, buna edebi yetmeyen bir yakınına:

– Hakkınız var, diyor; okuyamıyorsunuz, anlıyorum. Şu masaya bırakın da o gazeteleri, ben kendim okumaya çalışayım!

Veliahd Abdülmecid Efendinin Halife seçildiğini ve Yavuz'un zümrütt tahtına oturduğunu haber alınca, hiç mutadı değilken bir kahkaha koparıyor ve yanındakilere şöyle diyor:

– Hangi taht?... Kaldı mı ki, taht?.. Bu efendi, şehzadeliğinde başına Fatih'in kavuğunu geçirip bir takım garabetler yapmağa kalkmış ve ağabeyim Cennetmekân Sultan Abdülhamid Hân tarafından paylanmıştı. Görüyorum ki, hâlâ huyu değişmemiş! Abdülaziz oğulları hep böyle... Bu hakikati Abdülhamid Hân «başlarını boş bırakacak olsam ne dereceye kadar alçalacaklarını ben bilirim!» diye ne güzel ifade etmişti! Kof bir azamet içinde kuklaların en sefili olmaya nasıl razı oluyor bu adam?

Ve gelen gazeteler içinde Abdülmecid'in Vahidüddin hakkında beyanatı:

«– O hain yalnız vatanımıza hiyanet etmedi. Hanedanımızın şerefiyle de oynadı. Artık vatandan da, hanedanımız sicilinden de kovulan bu adamdan bahsetmeyelim! Yazık ki, benim babam bu adamın amcasıydı; bunu bile düşünmedi.»

Sadece Abdülmecid'in seciyesini gösteren, bu âdi, zebunküş ve ahmak sözlere ait herhangi bir tefsir lüzumsuzdur.

Eski yaverlerden Tarık Mümtaz Göztepe'nin bazı yayınlarından edindiğimiz bilgilere göre, bu son adilik tezahürlerinden sonra Vahidüddin gazete okumayı da kesmiştir.

O sıralarda bir gün, haşmetlû İngiltere Kralının temsilcisi, Malta Valisi Lord (Plümer) Vahidüddin'in huzuruna çıkıp Hicaz Kralı Birinci Hüseyin tarafından valilik vasıtasıyla çekilen bir telgrafı tebliğ etti. İngiliz askerî makamlarının şifresiyle ve İngilizce yazılmış olan telgraf şuydu:

«Veryüzünün Halifesi ve bütün İslamların İmamı, Emir-ül-Mü'minîn Efendimiz Hazretlerini, Hicaz Kralı Hüseyin kulları Kâbe-i Muazzama'nın muazzam misafirliğine davet eder ve dindarâne bir sadakat ve merbutîyetle Hâkîpa-yi Şahanelerine (ayak tozlarına) yüz sürer.»

Vahidüddin'in cevabı şu oldu:

«- Peygamberimizin ruhaniyetine yüz sürmek için Hicaz'a gitmeyi, Kral Hüseyin'in daveti üzerine kabul etmiş değilim. Ben bu vazifeyi şanlı müvekkilim (vekili olduğum şanlı zât) Peygamberimiz, Efendimiz Hazretlerinin davetleri olarak ve emsalsiz bir manevî müjde olduğuna inanarak kabul ediyorum.»

Böylece Vahidüddin kendisini bütün müslümanların Halifesi ve Türklerin Padişahı görmekte devam ettiğini ilân etmiş oluyordu. Nitekim bir defasında da:

«- Beni mukaddes müvekkilimden başka hiç kimse Halifelik makamından azledemez!» Demişti.

Başmâbeyinci Yaver Paşa tarafından Kral Hüseyin'e çekilen cevap telgrafı, Sultanın nefsi üzerindeki bu kanaatini açıkça gösterir bir azamet vesikasıdır:

«- Atebe-i Mekmertebe-i Cenabı Hilafetpenah-ı akdesîye (felek mertebeli ve mukaddeslerin mukaddesi Hilâfet makamının eşiğine) hitaben çekilen telgrafname-i haşmetpenahileri son derece sürur-u Şahaneyi (Padişah sevincini) mucip oldu. Ravza-i Nebiye yüz sürmek ve müvekkil-i zîşanınin (vekili olduğu şanlı zatın) dâ-vet emirlerini yerine getirmek üzere derhal harekete karar verdiklerinin teşekkürat-ı Şâhaneleriyle birlikte zât-ı haşmetpenahîlerine iblâğını kulunuza irâde buyurdıkları ve hareket gününün ayrıca iş'ar edileceği maruzdur.»

Vahidüddin ve maiyeti, Vali Lord (Plümer)in binbir ihtiram ve itina tavrıyla «Barham» zırhlısına bindirildiler. Amiral dairesi olduğu gibi Vahidüddin'e tahsis edilen zırhlı, Süveyş yolunu tuttu.

Vahidüddin'in Süveyşte, Kral Hüseyin'in oğlu Abdullah ve maiyeti, bir de aralarında bulunan filozof Rıza Tevfik tarafından karşılanması parlak oldu. Arap şeyhi kılığında gelen Rıza Tevfik, Padişahça gayet güç teşhis edilebilmişti. Mukaddes toprakların iskelesi Cidde'ye bayrağı denize kadar şarkıcı bir İngiliz harp gemisiyle gitmeyi çirkin bulan Vahidüddin, kendisini ve maiyetini götürmek üzere Kral Hüseyin tarafından bir vapur kiralanmış olduğunu öğrenince çocuk gibi sevindi ve alâkalılara dua etti.

«Zemzem» isimli, kış gönderinde İran bayrağı, direğinde de Osmanlı saltanat forsu dalgalanan vapurla Cidde'ye vardılar.

Görülmemiş tezahürat... Cidde açıklarında suyun yüzü, küçüklü, büyüklü yelkenlilerden papatya tarlasına dönmüş... Sahil de, Hicazın her yerinden akın eden çeşitli kabilelerin çeşitli renkleriyle dolu... Padişahın istimbota ayak attığı ândan itibaren denizden ve kıyıdan kopan bir alkış çılgılığı... Hicaz, tahttan indirilmiş farzedilse de, Türklerin Padişahı ve müslümanların Halifesini ilk defa görüyor.

O günün vasıta ve yol şartlarına göre daha iyisi olmayan şekilde, Vahidüddin ve 12 yaşındaki oğlu bir fayton içinde ve maiyeti develer üzerinde, Mekke'ye hareket...

Tahttan indirilişini değil, âdeta taht'a çıkarılışını ilân eden 101 pare top atışıyla karşıladıkları Padişah, boyu kilometreler tutan bir kervanın başında, mukaddes beldeye indi.

Aynı karşılanış ve gökleri delen alkış naraları...

Allahın Evi görününce Vahidüddin arabadan indi, yaya olarak doğru Kâbeye gitti, iki büklüm bir ihtiram tavrı içinde yeri öpmediği kaldı, «Hacer-i Esved»e yüzünü gözünü sürdü ve tavaf vazifesini yerine getirdi.

Kral Hüseyin, ona, bir Osmanlı paşasından kalma olup kendisine tahsis etmiş bulunduğu sarayvâri konağı ayırmıştı. Vahidüddin'e karşı takındığı ikram ve ihtiram tavrı o kadar mübalâğalıydı ki, bunun hasbî ve samimî olması mümkün değildi. Nitekim Vahidüddin bu mübalâğayı seziyor ve yakınlarına şöyle diyordu: «- Bu adamın bu derece ısrarlı ikramları beni sıkıya başladı. Allah vere de altından çapanoğlu çıkmaya...»

Vahidüddin Mekke'de sarı humma dedikleri ekseriyetle alıp götürülen korkunç bir hastalığa tutuldu ve 15 gün, yüksek ateşle kavruldu. Nihayet iyi oldu ve kurtuluşunu şöyle izah etti:

«- Benim yaşamam Allah'ın muradı icabından olmasaydı, yakalananların yüzde yüziyle ölüme mahkûm oldukları bu korkunç hastalıktan kurtulamazdım ve şanlı müvekkilimin ruhaniyeti imdadıma yetişmezdi.»

Hastalığından sonra Vahidüddin, Hicaz'ın iklim bakımından en güzel ve elverişli yeri olan Taife götürüldü ve orada muhteşem Abdülmuttalip Kasrına yerleştirildi. Zahirî bahane, sıhhatine en uygun bir yerde oturtulması, hakikî sebepse, Kral Hüseyin'in eli altında bir nevi garanti gibi muhafaza edilmesi...

Zira, bu noktaya kadar gerçek sâikini bildirmede ğimiz ihtişamlı davet ve bunca ikram ve ihtiramın biricik gayesi, Vahidüddin'in elinden Hilâfetin koparılmasıdır. Kral Hüseyin, bu emeline, ya Vahidüddin'i küpler dolusu altınla kazanarak, yahut el altında tutup herhangi bir harekette bulunmasına engel olarak varmak azminde... Nitekim o, Suriye, Filistin ve Amman taraflarında birtakım tertiplerle halifelik gayesini ilân etmiş ve Arap âleminin büyüklerini Hicaz'a davet ederek birlik kurma sevdasına düşmüştür. Bütün iş, Vahidüddin'i kendisine biy'at ettirmek, böylece Halifeliğin ilk tasdik belgesini bizzat Halifeden almakta...

Kendisine azil ve iskat kabul etmez halife göziyle bakan Vahidüddin, peçeler düşüp de çehreler meydana çıkınca, Kral Hüseyin'in topyekûn Suriye havzasında koparttığı ve Hicaz'a kadar soktuğu curcuna sırasında, birdenbire maiyetine emir verdi:

- Hazırlanınız! Yarın, havası ve suyu bu kadar güzel olan Tâif'i ve peşinden Hicaz'ı terk ediyoruz!

Vahidüddin'in Tâif'ten çıkışı ilâhî rahmetten bir işaret oldu. Çünkü ertesi günü Vahabîler Tâif'i bastı ve önlerine çıkanı yakıp yıktılar, asıp kestiler.

Hâşimî saltanat ve idaresine karşı hareket büyüdü, Kral Hüseyin'in kuvvetleri mağlûp oldu ve İbnüsuud, muzaffer bir Roma kumandanı tavriyle mukaddes beldeye girdi. Fakat Mekke'ye girer girmez son derece nazik bir politika edâsiyle ve askerlerinin «Allahümme Lebbeyk - Allahım, dâvetine koştuk ve sana geldik!» nidalarıyla Kabe'ye yöneldi ve taşkın bir din alâkası gösterdi.

Fakat Mekke'nin düşmesine rağmen, müdafaasına bâzı Türk zabitlerinin de katıldığı Cidde mukavemet ediyordu. Bu sırada Cidde'ye gelen Kral Hüseyin, Hilâfet, Sultanlık, bütün rüyalarına veda edercesine, tahtını oğlu Emîr Ali'ye bıraktı ve İngiliz baskısıyla meydana gelen bu neticeden sonra muazzam servetini yüklenip, yine bir İngiliz ülkesi olan Kıbrıs'a kapağı attı ve Ölünceye kadar orada kaldı-

Türk zabitleri sayesinde aylarca süren Cidde mukavemeti nihayet kırıldı, İbnüsuud, mukavemetin saikleri olan Türk zabitlerinden ikisini huzura çağırıp tebrik etti ve kendi hizmetine aldı.

Vahabî istilâsının arafesinde Tâif'ten çıkan ve binbir çetinlik içinde Ciddeye varabilen Vahidüddin oradan Mısır'a gitmeyi arzuladıysa da bu isteği Kral Fuad tarafından kabul edilmedi; o da, daima muhafaza ettiği, asla İngiliz oyununa getirmediği Halife ve Sultan vasıflarını omuzlarında taşıyarak en uygun ve baskıdan uzak memleket kaydıyla İtalya yolunu tuttu.

Burada en nazik nokta, yine Vahidüddin'e ait ulviyettir. O, kuru bir unvan halinde olsa da, malik bulunduğu muazzam sıfatı, hiçbir menfaat mukabili satmayan ve bir harp gemisinden faydalandığı İngilizlerin Hilâfet mevzuunda oyununa gelmeyen, bu oyuna gelmemek için alâkasız bir ülke, İtalyayı seçen büyük insandır.

İtalya toprağında ilk ayak bastığı liman, Cenova... Ne o?

Bu limanda fevkalâde bir karşılaşma!... İtalya Kralı Viktor Emanüel ile diktatör Musolini, bizzat karşılayanlar arasında... Ayrıca eniştesi ve Sadrâzamı Ferit Paşa ve bâzı saray mensupları... Vahidüddin ve maiyetine hususî bir tren tahsis edildi ve kalınacak yer olarak önceden kararlaştırılan (San Remo)...

İtalya... Çiçek, meyve, çam ağacı ve deniz suyu kokan ılık güneş memleketi ve onun bu hassalara sahip en güzel plaj şehirlerinden (San Remo)...

Vahidüddin'in bir daha içinden çıkmayacağı ve ölüm döşeğine uzanacağı şiir ve serenad memleketi... Vahidüddin'in üzerindeki bütün para, Tarık Mümtaz Göztepe'ye göre 35 bin İngiliz lirasıdır. Bizse bu parayı başka kaynaklara göre, kâğıt para olarak ,50 bin Türk lirası göstermiştik. Kaynaklardan hangisinin daha doğru olduğunu bilmemekle beraber o zamanki (kur)lara göre, kâğıt para 35 bin Sterling ile 50 bin Türk Lirası arasında azîm bir fark yoktur. Bir padişah için

bahşiş parası kadar zaif olan 50 veya 100 - 150 bin Türk lirası kıymetindeki parayı, bir çanta içinde sertabip Reşat Paşa taşımakta, ve gereken masrafları kendisi görmektedir.

İşte, biraz evvel ne soydan bir adam olduğunu bildirdiğimiz, sabık kayınbirader Kaymakam Zeki'nin gözü bu çantadaydı. İstiyordu ki, çanta onun elinde olsun, masrafları o görsün ve başta kumar olmak üzere her türlü sefahatine bu çanta yetişsin!... Daha evvel Malta ve Hicaz'da büyük rolü olmayan bu çanta, şimdi Sultanın artık kendi yağıyla kavrulmaya başlayacağı İtalya'da, bilhassa sefahat vasıtalarının pek bol olduğu bu yerde, Kaymakam Zeki'ye göre can noktasıydı. «Mızıkâ-yı - Hümayun» kumandanı, fahrî yaver ve sabık kayınbirader tarafından göz dikilen bu çantanın, Reşat Paşa esrarlı bir şekilde ölünce nasıl ayyaş ve kumarbaz Kaymakama geçtiğini ve nelere yol açtığını birazdan göreceğiz. Artık Vahidüddin İtalya'da...

VAHİDÜDDİN İTALYA'DA

Yeğeni Vahidüddin'e en çirkin şekilde çatıp yeni rejime yaranacağını vehmeden zaif karakterli Abdülmecid de, Hilâfetin lağvı üzerine bütün Hanedan âzasiyla beraber Türkiye'den kovulup Avrupa yolunu tutunca, Vahidüddin'in İstanbul'da kendisine emanet ettiği kadın efendiler vesair yakınları hep birden İtalya'da tepesine üşüştüler. Bunun üzerine Vahidüddin, tuttuğu küçük villâyı bırakıp (Villâ Manyoli) isimli kasrı kiraladı. Portakal, liman, Malta eriği, manolya ağaçlarıyla süslü büyük bir koru içinde modern bir şato... Ayrıca, havaya bayıltıcı bir koku neşreden türlü çiçekler ve güller... Villânın biraz ilerisinde birkaç odalı bir de yavru köşk... Bu minik köşk, ileride, sabık kayınbirader Kaymakam Zeki'nin rezaletlerine yataklık edecektir. Artık kadın efendilerden saraylılara, Başmâbeyincinden baş doktora, yaver, musahip, katip, esvapcıbaşı, ibriktarbaşı, tütüncübaşı, berberbaşı ve daha kimlere ve nelere dek saray kadrosu tamam... (Villa Manyoli) ve yanındaki küçük köşkün 40 küsur odasını işgal eden bu kalabalığa hususiyle başlarında Kaymakam Zeki gibi bir sefih buldukça Padişahın o mahdut parası ne kadar müddet yetebilir?

Kaymakam Zeki'nin rezaletleri (San Remo)ya yerleşildikten kısa bir zaman sonra, korkunç miyasta başladı. Vahidüddin'in hususî hizmetlerine bakması için tutulan küçük bir İtalyan kızı Zeki'den gebe kaldı ve rezalet duyulmasın diye fedakârlık Padişahın [kesesine düştü.

Hâle ve şu Osmanlı Hanedanından bazılarındaki eabır, tevekkül, tahammül ve hicaba bakın ki, Vahidüddin hâlâ bu adamı başından defedemiyor!

O sıralarda harikulade bir levha:

İtalya kralından bir temsilci gelip Halifeye, dilediği yerde dilediği şato ve konağı seçmekte serbest olduğu ve bütün hizmet kadrosuyla beraber her türlü masrafın Kral tarafından görüleceği ricasını getiriyor.

Prensliğinde Çanakkale'deki Truva harabelerini ; ziyarete geldiği vakit kendisine mihmandar şehzade olarak refakat ettiği İtalya Kralına, Türklerin Padişahı ve müslümanların Halifesi şu ulvî mukabelede bulunuyor:

– Haşmetlû Kral Hazretlerine şükranlarımı arzediniz! Gösterdikleri incelik ve civanmertliğin hayranıyım! Fakat taşıdığım «Müslümanların Halifesi» unvanı böyle bir yardımı kabul etmeme mânidir!

Bu bilgiyi, yüzelliliklerden ve (Villâ Manyoli) müdavimlerinden, muharrir Refi Cevat Ulunay'a borçluyuz.

Bir seyahat vesilesiyle Şimalî İtalya'yı dolaşıp oralardan (San Remo)ya geçen Kral Viktor Emanüel ve diktatör Musolini oranın meşhur gazinosunda Vahidüddin ile buluşuyorlar, bilhassa Musolini ve Padişah arasında karşılıklı bir hoşlanma doğuyor ve Halife, İtalya diktatörüne faşizmi, yıkmadan doğan bir inkılâp olarak medh ediyor.

Vahidüddin'in maiyetindeki paşalar, beyler ve ağalar, vaktiyle saraydan aldıkları maaşları şimdi Padişahın sürgün mahiyetindeki gurbet hayatında da İngiliz lirası olarak almaktan çekinmiyor, üstelik günde dört Öğün yiyip içiyor, sonra gezip tozuyor ve bütün bu yükler, Sultanın malûm ve mahdut kesesine biniyor. Bu gidişle paranın bir iki yıl bile dayanıp dayanamayacağı belli değil... Fakat Padişah, damarlarındaki asîl kanın icabı, sultanî cömertliğinden

zerre bile kısmıyor ve tek tedbiri yalnız az nefsinin her şeyden mahrum etmek ve bir nefer hayatı yaşamaktan ibaret kalıyor.

Hele Zeki Bey, hele o korkunç istismar sülûğü!.. İşi gücü, (Montekarlo) ayan bir kumarhanesi olan (San Remo) gazinosunda Vahidüddin'in keşesinden para saçmak... Onun bu hâllerine en çok öfkelenen Sertabip Reşat Paşaya da dış bilemekte ve Sultanın acı ihtarlarına boş vermekte...

Bir gün Vahidüddin Villânın alt katında otururken ânî bir silâh sesi.., Korkunç bir çığlık ve dışarıda oda kapısının önüne yığılan bir vücudun gürültüsü... Vahidüddin hemen kapıyı açıp fırlıyor... Ne görse iyi!... Kesesinin muhafızı, yakın ve sadık adamı ve sertabibi Reşat Paşa, kanlar içinde yere uzanmış... Yerde açık duran sağ elinin biraz ilerisinde de bir tabanca... Reşat Paşa üzerine kapanan Vahidüddin'e ancak «Efendimiz, ölüyorum!» diyebiliyor, başka bir tafsilât veremiyor ve kaldırıldığı hastahânedede vefat ediyor.

İtalyan polislerinin delil yetersizliği yüzünden herhangi bir suikasta atfedemediği ve intihar teşhisini koyduğu hâdise, birçoklarınınca Kaymakam Zeki'nin eseridir. Vahidüddin, manolya deryası (Villa Manyoli)de, her gün derece derece sifıra doğru inen bir termometre gibi tükenişini gördüğü kesesine bakarak, tam bir itikâf hayatına çekilmiş ve öyle bir iç hayata yönelmiş bulunuyor ki, dışına ait hiçbir şeyin farkında olmuyor, artık büsbütün Kaymakam Zeki'nin eline geçen kesesinin bile...

Bir müddet sonra Fransa'da ölen eniştesi Damat; Ferit Paşa ve bir yıl geçmeden onu takip eden kız kardeşi Mediha Sultan, Halifenin sırtını büsbütün çökerten sebeplerden...

VAHİDÜDDİN'İN SON GÜNLERİ

Malûm yüzellilikler ve Vahidüddin'ci geçinenlerden Türkiye'yi terketmiş ne kadar adam varsa, bir nevi Yıldız Sarayı farzettikleri (Villâ Manyoli)ye üşüşüyor ve oturdukları otellerde, Padişahın, artık ömrü gibi tükenmeye yüz tutan kesesine yük oluyorlar... Bunların arasında Padişahı siyasî tertiplerle dolandıranlar da var... Meselâ, Paris'te «Intak-ı Hak» adlı bir gazete çıkarmak vesilesiyle, başlarında Gümölcineli İsmail'in bulunduğu bir hey'et, Vahidüddin'den oğlu Mehmed Turgut Efendiye ait paraya kıydırmak yoluyla 1000 İngiliz lirası koparmış ve parayı aralarında paylaşmış, savuşmuş, gitmişti. Padişahın son ihtiyat akçelerinden verdiği bu basit paraya karşılık en âdi şekilde dolandırılışı son derece gücüne gitmiş; ve dost, düşman, vicdan ve ahlâkını bu kadar lekelemiş bir âlem içinde, o, âdeta nefsinin küser hâle gelmiş, kendisini herkesten gizler olmuştu.

Artık kesenin de suyu çekilmiş bulunmakta ve dibi görülmektedir. Vahidüddin masraflarını kısmaya bakıyor, fakat elinden, nefsinin ait gülünecek bir tedbir olarak, içtiği paketlerce sigarayı asker sigarasına çevirmekten başka bir şey gelmiyor.

Evet; paketlerce sigara... Günde 4 - 5 paket... Ve sayısız kahve... Padişahın olanca istihlâki bunlar... Öyle bir istihlâk ki, âdeta ölümü ipele çekercesine, yâni masrafı toptan kapatmak istercesine intihar yardımcısı...

Mahut sabık kayınbirader Kaymakam Zeki, nihayet, Sertabip Reşat Paşadan sonra kafadarlığını yaptığı Padişah kesesini bir gecede (San Remo) kumarhanesinde saçıyor ve koca Halife bunca etrafı ve muazzam mânâsiyle bir kilo ekmeğe muhtaç hâle düşüyor. Korkunç skandal! Paranın kaybolması bir yana; hâdise duyulacak ve Padişah kesesinin kumar masasına saçılıp tüketildiği haber alınacak olursa, Türkiye ve Avrupa'daki tepkilerle beraber, (Villâ Manyoli)ye kredi açan (San Remo) esnafının ne yapacaklarını düşünün!..,

Vahidüddin, sapsarı parmaklarında bir asker sigarası, kahrından ölecek gibi oluyor, buna rağmen bu şirret adamı kovacak hamleyi gösteremiyor ve hemşiresi Mediha Sultanla buluşup vaziyete bir çare arıyor. Kahraman hemşire, hemen, babası Abdülmecid Hân'ın hediyesi zümrüt yüzüğü parmağından çıkarıp kardeşine veriyor, yüzüğe İtalya'da kıymet biçilemiyor, nihayet Londra kuyumcularına intikal eden mücevher 8000 İngiliz lirasına müşteri buluyor ve satılıyor. Eh, Vahidüddin'in bir kaç aylık -herhalde 1 senelik değil- masraf karşılığı sağlanabilmiştir; fakat bu para da bitince ne olacak?...

Nitekim büyük kısmı alacaklılara dağıtılan bu paranın peşinden yine darlık başlıyor, Kaymakam Zeki aynı yolda ve Padişah kesesinden para saçmakta devam ediyor ve artık Halifeyi iflâs hâlinde gören esnaf (Villâ Manyoli) kredisini kesiyorlar.

Bir aralık Mısır'da Kral Fuad'ın tertiplelediği Hilâfet kongresinden de bir netice alınamamış ve Mısırlı vicdan sahibi bir âlim, istiklâli tam olmayan bir ülke temsilcisinin Halife olamayacağını avaz avaz haykırmıştır.

Abdülmecid de, oturduğu köşede, Halifelik ünvanına sımsıkı bağlı kalmakta, onu Vahidüddine bırakmamakta ve Hanedan âzası arasında bir anlaşmaya yanaşmamaktadır.

Bütün bu dünya ortasında Vahidüddin'in ıstırabını h'i'ç bir hayat çerçeveleyemez. içtiği barut lezzetli asker sigaralarının mavi duman halkalarına bakarak, duman olmuş 6 asırlık bir saltanatın 6 ncı Mehmed'i sıfatiyle, kendinden olan ve olmayan sefil yaratılışlar arasında, bunlara ve hattâ tarih ve -devletine ait ne varsa hepsini birden kendisine yükleyici hazin kaderini düşünüyor.

Osmanlı İmparatorluğunun siyaset mezbahasında koca ve yaralı bir fil gibi yere çöktürüldüğü ve tepesine asırların hesabı yükletildiği bir hengâmede başa geçmeye mecbur olmak ve peşinden milleti ve devleti kurtarmanın plânını bizzat tertipledikten sonra zafer kazanılır kazanılmaz millî hınca hedef diye gösterilmekten büyük felâket ve talihsizliğe acaba tarihte hangi misal denk düşebilir?

Vatan dışı edilenlerden biri olarak (San Remo) da kendisine katılan seryâveri, eski Bahriye Nazırı Avni Paşanın Vahidüddin hakkında, onun talihsizlik derecesini anlatan bir sözü, harika çapındadır:

«- Âhâd-i nâs (avam tabakası) arasında bile Vahidüddin'den daha talihsizi, bütün tarih ve edebiyat âlemi içinde aransa bulunamaz!..»

Yâni, değil padişahlar ve yüksek tabakadan insanlar, ayak takımı da işin içinde, bütün insanlık kadrosunda ondan daha talihsizi yoktur.

Öyle bir talihsizlik ki, Allah ona, şeref ve namusuna musallat Zeki isimli külhanbeyinden tutun, mânâ ve hakikatini tahrif edici nice fikir eşkıyasına kadar hiç kimseye karşı durabilecek mukavemet bünyesini vermemiş, bunun yerine sultanî bir vekar ve asaletle her şeye katlanma seciyesini bahşetmiş, böylece biraz evvel dokunduğumuz sır icabı, bu, aslında masum adam, mazi, hâl, dost, düşman her tarafa ve herkese ait ayıp ve günahların, içinde toplandığı bir keşkül hâlini almıştır. O kadar ki, Zeiki isimli sefilin Villâdaki iç telefonla kendisine «ulan!» diye hitap edecek kadar ağır hakaretine, koca Halife, gazete okumayı kestiği gibi, iç telefon hatlarını kestirmekten başka bir mukabelede bulunamamıştır. Bu karakter, Abdülmecid oğullarında, (Burbon), (Valûa), (Habsburg), (Hohenzolern), (Romanof) ve daha nice Avrupa Kral hanedanından hiçbirinde mevcut olmayan bir asalet, fakat korkunç bir zaaf olarak başlıca farikadır.

Eğer ikinci Abdülhamid İstanbul'a Selâniğin dönme havasını taşıyan, mânâda ve maddede çapulcu Hareket Ordusunu, baştan başa Anadolu erlerinden kurulu Hassa Ordusuna çiğnetmediyse sadece bu karakteri yüzünden...

«Yâver-i Ekrem» unvanlı, eski Bahriye Nâzırı Avni Paşa hakkında birkaç kelime etmek borcundayız:

Bu zât, Mustafa Kemal Paşaya İstanbul'da her kolaylığı göstermiş, onun Samsun'a gitmesi için «Bandırma» vapurunu hazırlatmış, sonra da, eski Bahriye Vekili ve «Yavuz - Havuz» kahramanı İhsan Beyin marifetiyle meşhur Yüzellilikler listesine alınmıştır.

Onun) siyaset muhterisleri hakkında söylediği bir söz vardır ki, o da harika çapında:

«- Cemaatin son safından mihraba sıçramak gayretinde insanlar...»

Sırası gelmişken Yüzellilikler üzerinde de, istikbalin tarihçesine bilgi verelim:

Bu listeyi tertipleyen veya tertipleten, Ankara değil, Londra ve (Lord Kürzon)dur. Londra'da İsmet Paşaya «bütün muhaliflerinizi temizlemelisiniz!» emrini veriyor ve sayılarını soruyor. Lozan zaferine (!) Türk'ün mukaddesat temelini yıkmak pahasına ermiş olan İsmet Paşa bu suale «Muhaliflerimiz 150 kişidir!» cevabını veriyor. Halbuki o güne kadar tespit edilenler sadece 70

kişidir ve 150 rakamı, âdeta İngiliz Lorduna cömert görünmek için ağızdan kaçırılmış bir kemiyettir. Lord bir hafta zarfında bunların isimlerini istiyor. İsmet Paşa da Ankara'ya bir şifre teli çekip kara listedekilerin 150'ye çıkarılmasını istiyor, 1960, 27 Mayıs hareketinde de görüldüğü gibi siyasî ahlâkımız malûm olduğuna göre, herkesin birbirini ihbar ettiği bir sefalet vasatında bu 150 kişi rastgele devşiriliyor ve İsmet Paşanın Efendisi (Lord Kürzon)a takdim olunuyor.

Bu hâdiseyi bize, Ankara Türkocağında, Başkanlık odasında Prof. Osman Turan'ın huzurunda anlatan, eski yaver ve (Villâ Manyoli) misafiri Tarık Mümtaz Göztepe'dir.

Taht'a çıkınca sakal bırakmak Osmanlı padişahlarının âdet ve usûlüyken Yavuz Sultan Selim gibi buna riayet etmeyen ve hatırlatanlara «sakalımı kimsenin eline vermeye niyetim yok!» mukabelesinde bulunan Vahidüddin İtalya'da sakal bıraktı ve onu kendi eline vererek tel tel yolarcasına vicdanını muhasebe etmeyi bildi. Bu muhasebenin son hükmü şudur:

– Ben birçok noktada zaifim; fakat her noktada masumum!

Derin bir musiki kültür, hattâ ihtisasına malik bulunan Halife, manolya ve palmyelerin ılık havasında tüten İtalyan serenatlarını işittikçe hisleniyor ve babası Abdülmecid'in (Donizetti)ye bestelettiği ve sonra gelenlerin de değiştirmedikleri Hanedan marşını hatırlıyor. Bu hatırlayışın içinde, kırmızı ceketli, astragan kalpaklı, boz pantolonlu ve mızraklı Hassa süvarilerinin atlarına ait nal sesleri ve kişnemeler de vardır.

Maddî ve manevî ıstırap ve darlığının en baskın demlerinde gözünün önünden mazisi geçen Vahidüddin, bazen tek başına bir odaya kapanıyor ve orada esrarlı bir işle meşgul görünüyor. Etrafındaki tecessüs sahipleri, bir kolayını bulup da odaya göz attıkları zaman görüyorlar ki, koca Sultan ve Halife, Hanedan nişanını dizinin üstüne yerleştirmiş, küçük bir tırnak makasıyla onun elmaslarını sökmeye çalışmakta... Hem içeridekilere, hem dışarıdakilere karşı utandıdığı için, bir sürü midenin göz diktiği sofrasına lâzım olan ekmeği ancak Hanedan nişanının elmaslarından tedarik edebilecek hâle düştüğünü gizlemektedir.

Türklerin Padişahı ve müslümanların Halifesi 6. Mehmed Vahidüddin'in bu hâlinden duyulacak utanç, kendisinden başka, Türk ve müslüman her fert tarafından paylaşılmalı yeridir!

Sene 1928... Mayıs ayındayız... Vahidüddin, bildirdiğimiz şartlar içinde, (Villâ Manyoli)nin alt Katındaki bir odasında, itikâfa çekilmiş bir derviş...

Sıhhatçe düşkün, çökük, bitkin...

Hususî doktoru Profesör (Fava) kendisine fazla sigara içmemesini, hususiyle sık sık aspirin almamasını, bilmem kaçınıcı defa ihtar etmektedir.

Fakat dinleyen kim?

Doktora verdiği cevap:

– Benim tek keyfim, sigara, doktor!. Derime, kemiğime, kanıma işlemiş bir alışkanlık... Onu bırakırsam ne yaparım?...

– Hiç olmazsa azaltınız, Majeste! Hayatınız tehlikeye girebilir. Aspirin tiryakiliğini de bırakınız! Zayıflamış bulunan kalbinize fenadır.

Aldırmıyor.

Arada bir vasiyet sözleri:

– Ölürsem beni Şam'da Selâhaddin-i Eyyubî türbesine gömsünler!..

– Aman; cenazemi salıp ülkelerinde süründürmesinler!..

– Aman; başımdan Kur'an ve islâm ölçülerini eksik etmesinler!..

Fakat bu vasiyetlere (karşı bir sürü hayal ve teselli:

– Allah uzun Ömürler ihsan etsin, efendimiz! İn-şaallah İstanbul'a dönecek ve «taht-ı âlibaht»ınıza kavuşacaksınız!

Bu ümit ve hayalin Vahidüddin'i her ân beslediği ve en ümitsiz demlerinde bile terketmediği bir hakikattir. Vahidüddin, her şeye rağmen bir gün Türkiye'ye eski sıfatlarıyla ve debdebeyle döneceğine kanidir.

Bir kere, söz Türkiye'ye döndüğü ve Mustafa Kemal Paşayı Anadolu'ya göndermiş olması acı acı yerildiği zaman, kelimesi kelimesine diyor ki:

«– Biz yandık amma, onu Anadolu'ya göndermekle vatani kurtardık!»

Ve derin derin iç çekerek devam ediyor :

«– Mustafa Kemal bana bunu yapmaz, Mustafa Kemal bana bunu yapmaz!»

14 Mayıs günü (San Remo) ufuklarında müthiş bir infilâk... Büyük bir fırtına... Havayı şimşekler örmekte, bardaktan boşanırcasına bir yağmur inmekte. ..

O gece Vahidüddin bütün kadınlarını topluyor ve onlarla, gayet neş'eli, hâlleşiyor. İstanbul'dan, saraydan, şuradan, buradan hâtıralar... Hususiyle, Çengelköy'deki köşk... Ah o günler, o günler!..

Vahidüddin bir şezlong üzerinde ve yarı uzanmış vaziyette...

Sohbetin en tatlı yerinde şezlongtan doğrulup ; kadınlarına emir veriyor:

- Haydi, yatsı namazlarını kılın da gelin!-. Dertleşmeye devam ederiz...

Hep beraber çıkıyorlar.

Yanında kalan ve hizmetinden bir ân ayrılmayan zeevcesi Nevzat Kadınefendiye hitabı:

- Safram kabarıyor. Bana bir tas getir!

Nevzat Kadınefendi tası getiriyor ve Sultan eğilip hafifçe gaseyan ediyor:

- Haydi, tası dök de gel!.. Meydanda kalma.

Kadınefendi tası döküp de döndüğü zaman görüyor ki, Sultan şezlonga upuzun yatmış ve taş kesilmiş vaziyette...

Çığlık... Koşuşan harem halkı... Padişahın, dokunur dokunulmaz düşen ve şezlongtan sarkan eli... Çığlık üstüne çığlık... Herkes ayakta... Son Osmanlı Padişahı 6. Mehmed Vahidüddin, Mustafa Kemal Paşaya «git de vatanı kurtar!»

dediği ândan günü gününe tam 7 yıl sonra, anlaşılmasız şekilde ölmüştür. Şimşek, gökgürültüsü, sağnak... Villâdakiler ve küçük köşktekiler hep birden cenazenin başında... Padişahın yeğeni, kızkardeşinin oğlu Prens Sami de orada... Deliye dönmüş, kadınefendilere haykırmakta:

- Dayıma ne yaptınız?

Padişah, sırtında samur kürk, gözleri kapalı, yüzünde hiç ölüye benzemeyen bir tazelik ve huzur benzeri bir tebessüm, sanki bütün bu patırtıları dinliyor, fakat cevap vermek istemiyor gibi...

Ertesi sabah yağmur hâlâ devam ederken (Villa Manyoli)yi çepçevre kuşatan, tersine dönmüş serpuşlu italyan polisleri... İtalyan hükümeti, Halifenin ânî vefatıyla yakından ilgili... Resmi temsilcilerle beraber hususî doktor Profesör (Fava) orada...

Ceset üzerinde (otopsi) yapılması lüzumlu gösteriliyor. Ölüm sebebinin anlaşılması için, gurbette ölen Halifenin vücudu kesilip biçilecek... İslâm Ölçülerine uymayan bir iş... Ayrı mes'ele...

(Otopsi) yi villâda bizzat profesör (Fava) yapıyor ve ameliyat pek kısa sürüyor. Profesör, sırtında beyaz gömleği, elinde küçük bir kemiğe benzer bir şeyle, bitişikte bekleyenlerin yanına geliyor ve:

- İşte, diyor; ölüm sebebi!.. Bu, kalbe giren damar!. Taş kesilmiş... Fazla sigara içmek, bilhassa bir defada çokça aspirin almak yüzünden tıkanmış ve ölümü meydana getirmiş... Başka sebep aramaya lüzum yok!..

Seryâver Avni Paşaya göre Padişah, parasının tam bittiği ânda bu ölümü kendisine hazırlamıştır, yâni intihar etmiş... Akşam yemeğinden sonra bir defada 7 - 8 aspirin almış ve neticeyi beklercesine şezlonga uzanmış...

Halife yemekten sonra kaç taneyse, aspirin almış olsun, olmasın, onun intihar kasdı güttüğüne ihtimal verilemez. Çünkü o derin ve şiddetli bir mü'mindir ve böyle bir din suçu işlemekten münezzehtir. Gerisi, hep yakıştıрма, uydurma, zan ve hayal...

Parasının tam bittiği anda ölmesi de İlâhî bir lütuf ve âhiret nimetlerine davetli olmaktan başka türlü yorumlanamaz.

Halifenin cesedi tahnit ediliyor (ilaçlanıyor) v yeğeni Prens Sami tarafından büyük masraflarla yaptırılan som cevizden bir tabuta yerleştiriliyor. Tabutun üzerinde şu yazı:

«- İslamların Halifesi ve Türklerin Hakanı Altıncı Sultan Mehmed Hân Hazretleri»...

Ve işte o zaman rezaletin en büyüğü kopuyor. (Villa Manyoli) alacaklısı bakkal, kasap, manav ve saire hep birden ayaklanıp tabuta haciz koyduruyorlar.

Böyle bir hâdise dünyada belki ilk defa olmaktadır. Bir Padişah ceseti, tabutuyla beraber hacz altındadır ve toprağa kavuşmak hakkına malik değildir.

Tabut, (Villa Manyoli)'nin mermer döşeli avlusunda ve ziyaretlere açık bir (katafalk) eşyası şeklinde günlerce bekletiliyor; ve ancak Mısır, Suriye ve Irak'tan gelen yardımlarla kurtarılıp serbest hâle getirilebiliyor.

Eğer Halifenin borçlarını İtalya hükümeti ödemiorsa, herhalde bunu Türk hükümetine hakaret etmiş olmak için yapmıyor.

Cenazeyi ziyaret eden edene... İslâm dünyasından, şuradan, buradan gelip tabut başında Kur'ân okuyanlar ve dua edenler... Bunların arasında, siyahlar giymiş iki kıziyle beraber mermere diz çöküp Hıristiyan usûlü dua eden ve ağlayan ihtiyar biri vardır: İkinci Abdülhamid'in ressamı meşhur- (Zonaro)... Vahidüddin'in, parasını ve kıymetli evrakını sakladığı çekmece açılınca meydana çıkan manzara müthiş...

Tam 17 tane altın lira çeyreğiyle, taşları sökülmiş Hânedan-ı Âl-i Osman» nişanı. Yâni dört ve ayrıca dörtte bir altınla, dişleri sökülmiş bir ağza benzer bir nişan... Gerçekten Sultân, parasının bittiği anda ölmüştür.

Cenaze Şam'a götürüldü. Oradaki hükümetçe düzenlenen orta hâlli bir merasimle, Selahaddin Eyyûbi türbesinde yer bulunamadığı için Sultan Selim Camii mezarlığına gömüldü.

Aradan bir müddet geçince Sultan Selim Camiiindeki mezarlar kaldırılmış, düzleştirilmiş ve orası park hâline getirilmiştir.

Demek ki, bugün, Türklerin Padişahı ve müslümanların Halifesi Vahidüddin'den maddî bir iz bile mevcut değil...

Fakat manevî bir iz mevcut... Bu iz resmî yol yaftalarına bakmadan takip edilecek olursa öyle bir noktaya varılır (ki, orada, sahte para basanlar gibi, yalan ilim ve tarih imal edenlerin tezgâh kapısını açacak ve topunu birden ilahî adalet savcısına teslim ettirecek anahtar vardır.

İmam-ı Rabbânî Hazretlerince Allah indinde en yüksek derece, bir insanın, iyi olmasına rağmen fenalığının söylenmesinde olduğuna göre, İkinci Abdülhamid'den sonra bu mertebeye erebilmiş; büyük mazlum olarak Vahidüddin'e ait ruhanî makamı düşünelim!...